

Doktori (PhD) értekezés

**Az inkumbens előny és a politikai pozíció
megtartásának egyes aspektusai**

Petrovszki-Oláh László

**Szeged
2025.**

Az inkumbens előny és a politikai pozíció megtartásának egyes aspektusai

Doktori (PhD) értekezés

Készítette: Petrovszki-Oláh László

Témavezetők:

Prof. Dr. Paczolay Péter, professor emeritus

Dr. habil. Merkovity Norbert, tanszékvezető egyetemi docens

(Kézirat lezárva: 2025.11.25.)

Szegedi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Szeged
2025.

ÁBRAJEGYZÉK.....	1
1. BEVEZETÉS	2
1.1. A kutatás relevanciája.....	2
1.2. Kutatási kérdések	3
1.3. A disszertációban alkalmazott módszertanok	5
1.4. Értekezés struktúrája.....	7
2. AZ INKUMBENCIA ALAPVETÉSEI.....	9
2.1. Az inkumbens előny a politikatudomány szemüvegén keresztül	9
2.2. Az inkumbens politikus, mint a figyelem és a politikai napirend alanya és alakítója	22
3. A VÁLASZTÁSI RENDSZER ÉS VÁLASZTÁSOK, MINT AZ INKUMBENS ELŐNY KERETE	33
3.1. Többségi rendszerek.....	34
3.2. Arányos és félarányos rendszerek.....	41
3.3. Vegyes rendszerek	55
3.4. Önkormányzati választások sajátosságai	63
3.5. Az inkumbens korlátozása	67
4. AZ INKUMBENS ELŐNY MÁS TUDOMÁNYTERÜLETEK MEGKÖZELÍTÉSÉBŐL	82
4.1 Gazdasági és közgazdaságtani háttér	82
4.1.1. Játékelmélet.....	83
4.1.2. Információs aszimmetria	86
4.1.3. A politikai parókializmus és az inkumbens előny gazdasági-politikai logikája	88
4.2. Az inkumbencia viselkedéstudományi és evolúciós háttére.....	101
4.2.1. A vezető mint emberi igény.....	102
4.2.2. Kognitív torzítások	103
4.2.3. Kognitív gazdaságosság.....	105
5. ORBÁN VIKTOR FACEBOOK-AKTIVITÁSA A COVID-19-CEL KAPCSOLATBAN A JÁRVÁNY ELSŐ HULLÁMA ALATT	109
5.1 Eredmények	113
5.2. Összegzés	118
6. POLGÁRMESTEREK INKUMBENCIA ELŐNYE A MEGYEI JOGÚ VÁROSOKBAN MAGYARORSZÁGON	119

6.1. Az inkumbencia empirikus vizsgálata a megyei jogú városokban (1994–2019).	121
6.2. Eredmények	124
6.3. Összegzés	132
7. VÁLASZTÁSOK EGYES KÖZÉP- ÉS DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN A COVID–19-JÁRVÁNY ELSŐ HÓNAPJAIBAN	134
7.1. Eredmények	136
7.2. Összegzés	145
8. DISZKUSSZIÓ	147
8.1. A kutatás korlátai	147
8.2. A három esettanulmány	148
8.3. Az inkumbencia többdimenziós értelmezése.....	162
9. BEFEJEZÉS	163
IRODALOMJEGYZÉK	168
JOGSZABÁLYOK.....	182
NEMZETKÖZI SZERVEZETEK DOKUMENTUMAI	182
INTERNETES FORRÁSOK.....	184

Ábrajegyzék

1. táblázat: Újraválasztások számának megoszlása a megyei jogú városokban, saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján.....	124
2. táblázat: Újraválasztások száma településenként, saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján.....	125
3. táblázat: Inkumbens jelöltek újraválasztási aránya, saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján.....	130
4. táblázat: Inkumbens jelöltek újraválasztási aránya kormánypárti és nem kormánypárti megoszlásban, saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján	130
5. táblázat: A vizsgált államok választásainak összehasonlítása a COVID–19 járvány első hulláma alatt (2020): időpontmódosítás, részvétel, inkumbens eredményesség és járványhelyzet alakulása, saját szerkesztés az ODIHR és Our World in Data adatai alapján	145

1. Bevezetés

1.1. A kutatás relevanciája

Az inkumbencia – azaz a hivatalban lévő politikai szereplő pozíciója – a demokratikus és tágabb értelemben nem-demokratikus politikai rendszerek egyik alapjelensége. Az e pozícióból fakadó előny, amely a választásokon érvényesülhet, régóta foglalkoztatja a politikatudomány képviselőit. Az inkumbens előny (incumbency advantage) kutatása az Egyesült Államok kongresszusi választásaival összefüggésben kezdődött meg, és mára egyike lett a politikai verseny aszimmetriáit vizsgáló kiforrott kutatási irányoknak.¹ A különböző empirikus vizsgálatok egybehangzóan rámutattak arra, hogy a hivatalban lévő jelöltek jelentős arányban magasabb eséllyel kerülnek újraválasztásra, mint kihívóik, ami számos intézményi, kommunikációs és társadalmi tényezőre vezethető vissza.²

A hazai politikatudományban e jelenség kevésbé kutatott, noha a magyar választási rendszer sajátosságai – különösen az önkormányzati szinten – kifejezetten kedvező terepet kínálnak az inkumbencia előnyének érvényesüléséhez. Kozma Viktória és Kumin Ferenc vizsgálatai a magyarországi polgármesterek újraválasztási esélyeit elemezték³, és kimutatták, hogy az inkumbens státusz szignifikáns hatással bír a választási eredményekre. Emellett Papp Zsófia tanulmányában az inkumbencia hátrányára is rámutat az egyéni választókerületi rendszerek és a helyi kötődés dimenzióiban.⁴

A témaválasztás aktualitását tovább növeli, hogy a politikai reprezentáció és választói bizalom kérdésköre napjaink politikai diskurzusának egyik központi eleme. A 2020-as évek elején bekövetkezett globális COVID-19 pandémia olyan válsághelyzetet teremtett, amely új kihívások elé állította a politikai vezetőket, és felerősítette az inkumbencia szerepét a politikai kommunikációban és a választói viselkedésben. A krízisek alatt gyakran megfigyelhető „rally around the flag” vagy zászlóegyesítő hatás – azaz a

¹ Robert S. Erikson, „The Advantage of Incumbency in Congressional Elections”, *Polity* 3, sz. 3 (1971): 395–405; David R. Mayhew, „Congressional Elections: The Case of the Vanishing Marginals”, *Polity* 6, sz. 3 (1974): 295–317, <https://doi.org/10.2307/3233931>; Alan I. Abramowitz, „Incumbency, Campaign Spending, and the Decline of Competition in U.S. House Elections”, *The Journal of Politics* 53, sz. 1 (1991): 34–56, <https://doi.org/10.2307/2131719>.

² Stephen Ansolabehere and James M. Snyder, „The Incumbency Advantage in U.S. Elections: An Analysis of State and Federal Offices, 1942–2000”, *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy* 1, sz. 3 (2002): 315–38, <https://doi.org/10.1089/153312902760137578>.

³ Kozma Viktória és Kumin Ferenc, „Inkumbensek a magyar polgármesterek választási küzdelmeiben”, in *Új képlet. Választások Magyarországon*, szerk. Zsolt Enyedi és mtsai. (Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 2010).

⁴ Papp Zsófia, „Inkumbens-hátrány (Helyi kötődés és a személynek szóló szavazat Magyarországon)”, *Politikatudományi Szemle* XXV, sz. 2 (2016): 33.

hivatalban lévő vezető melletti megerősödő társadalmi támogatottság – egy új nézőpontot kínál az inkumbencia értelmezéséhez.⁵ A válságkezelés minősége, az információk uralása, valamint a politikai vezető közvetlen jelenléte (különösen a digitális térben) egyre nagyobb szerepet játszik az újraválasztási esélyek alakulásában.

Ezen fejlemények arra ösztönöznek, hogy az inkumbens előny kérdéskörét ne csupán intézményi és strukturális, hanem kommunikációs szempontból is megvizsgáljuk. A közösségi média politikai térnyerése különösen relevánssá teszi a kérdést: milyen szerepet játszanak az olyan platformok, mint a Facebook, az inkumbens politikusok imázsának formálásában, a választókkal való kapcsolat fenntartásában és a válsághelyzetek során alkalmazott legitimációs stratégiák kialakításában.

Jelen disszertáció célja, hogy a politikai inkumbencia jelenségét három eltérő kontextusban – a magyarországi helyhatósági politikában, a miniszterelnöki Facebook-kommunikációban, valamint öt közép- és délkelet-európai ország járvány alatti választásaiban – empirikus vizsgálatnak vesse alá. A dolgozat törekvése, hogy a nemzetközi szakirodalomban megalapozott, de a hazai politikai gyakorlatra és sajátosságokra reflektáló módon járuljon hozzá az inkumbencia dinamikáinak mélyebb megértéséhez. A kutatás tehát nemcsak elméleti szempontból releváns, hanem gyakorlati értelemben is fontos adalékkal szolgálhat a demokratikus választások működésének vizsgálatához.

1.2. Kutatási kérdések

A disszertáció célja, hogy széles spektrumú szempontrendszer mentén közelítse meg és vizsgálja az inkumbens politikai szereplők pozíciómegtartási esélyeit és előnyeit eltérő társadalmi és politikai kontextusokban. A dolgozat feltáró-elemző természetű: az inkumbencia jelenségének néhány konkrét esettanulmányon keresztüli bemutatására, leírására és összehasonlítására vállalkozik. A felvetett kérdések nem verifikációs logikát követnek, hanem elsősorban exploratív célt szolgálnak, azaz nem előre megfogalmazott tételek igazolását, hanem a vizsgált jelenségek mélyebb megértését célozzák.

A kutatás induktív megközelítést alkalmaz, tehát nem egy előzetesen lefektetett elméleti modell empirikus tesztelésére törekszik, hanem a konkrét esettanulmányok tapasztalatai alapján kíván következtetéseket levonni az inkumbencia különféle megjelenési formáinak jellemzőire és hatásmechanizmusaira. A vizsgálat szándékoltan törekszik a

⁵ John E. Mueller, „Presidential Popularity from Truman to Johnson”, *The American Political Science Review* 64, sz. 1 (1970): 18–34.

témakör komplexitásának megragadására, ennek érdekében kommunikációelméleti, választásintézményi, pártpolitikai és történeti szempontokat egyaránt bevon. A cél annak feltárása, hogy milyen társadalmi, politikai és intézményi környezetben, milyen eszközök és stratégiák mentén érvényesülhet, illetve gyengülhet az inkumbens politikai szereplők pozíciója.

Az első, átfogó és vezérfonálynak is tekinthető kérdés a disszertáció egészét öleli fel és keresi a választ arra, hogy a szakirodalom és az empirikus tapasztalatok alapján hogyan is tekinthetünk az inkumbens előnyre és az inkumbens pozícióhoz kapcsolható jelenségekre. E kérdés célja, hogy az inkumbencia definíciós keretein túl feltárja azokat a gyakorlati mechanizmusokat is, amelyek révén az adott pozícióból fakadó különböző tényezők a felszínre kerülnek. A másodiktól a negyedikig a kérdések az empirikus esettanulmányokat tartalmazó fejezetekhez illeszkednek, és olyan releváns területekre irányulnak, mint a politikai kommunikáció, a választási eredmények alakulása, illetve a járványhelyzet által indukált politikai dinamikák. E kérdések megfogalmazását az indokolja, hogy a választott témakörök eltérő szinteken és társadalmi-politikai kontextusokban teszik lehetővé az inkumbencia vizsgálatát. A három fő vizsgálati egység – a miniszterelnöki kommunikáció, az önkormányzati választási adatok és a régiós választási tapasztalatok a koronavírus-járvány idején – különböző aspektusokból világítják meg a politikai pozíció megtartásának esélyeit és korlátait.

K1: Milyen tényezők befolyásolhatják az inkumbens politikai szereplők pozíciómegtartási esélyeit és magatartását eltérő politikai és társadalmi kontextusokban?

K2: Milyen tematikák és narratívák mentén strukturálódott Orbán Viktor inkumbens politikai vezetőként folytatott Facebook-kommunikációja a COVID-19 járvány első hulláma idején?

K3.1: Milyen mértékben érvényesül az inkumbens előny a magyar megyei jogú városok polgármester-választásain 1998 és 2019 között?

K3.2: Milyen hatással van a pártkötődés és a választási év a magyar megyei jogú városok polgármester-választásain 1998 és 2019 között?

K4: Hogyan befolyásolta a COVID-19 járvány – beleértve a rendkívüli választási eljárások alkalmazását – az inkumbens politikai szereplők elsőrendű választásokon a választási esélyeit a vizsgált öt közép- és délkelet-európai országban a 2020. márciusa és októbere közötti periódusban?

Ezek a kérdések mind a kvalitatív és kvantitatív módszertani eszköztár együttes alkalmazását igénylik. A vizsgálatok célja nem pusztán az inkumbens előny empirikus kimutatása, hanem annak árnyaltabb, kontextusfüggő értelmezése is. A kutatás arra keresi a választ, hogy milyen politikai környezetben és intézményi feltételek mellett válik az inkumbencia tényleges előnnyé, illetve mikor és hogyan csökken ennek hatása. A kutatási kérdések egyúttal kijelölik azokat a konceptuális tengelyeket is, amelyek mentén a disszertáció elemzései szerveződnek: ilyenek a kommunikációs stratégiák, a választási rendszerek működése, a politikai beágyazottság dimenziói, valamint a pandémia által generált válsághelyzetek politikai hatásai. A kérdésfelvetések elméleti háttérét a 2-4. fejezetek biztosítják, amelyek az inkumbencia fogalmi kereteit és a releváns szakirodalmi megközelítéseket tárgyalva alapozza meg az empirikus vizsgálatok értelmezését.

1.3. A disszertációban alkalmazott módszertanok

A disszertáció feltáró-elemző jellegű kutatásként nem egyetlen elméleti modell empirikus tesztelését célozta, hanem az inkumbens előny és az ahhoz kapcsolódó politikai jelenségek sokdimenziós, kontextusérzékeny értelmezésére törekedett. Ennek érdekében többszintű módszertani megközelítést alkalmaztam, amely kvalitatív és kvantitatív elemeket egyaránt ötvözt.

A kutatás induktív logikát követ: nem előre megfogalmazott hipotézisek igazolására, hanem a konkrét esetekből kiindulva következtetések levonására vállalkozik. Az elemzés középpontjában három, eltérő kontextusú esettanulmány áll:

1. Orbán Viktor miniszterelnök COVID-19 alatti Facebook-kommunikációjának vizsgálata,
2. a magyarországi megyei jogú városok polgármestereinek újraválasztási adatainak elemzése,
3. a közép- és délkelet-európai országok (Szerbia, Horvátország, Észak-Macedónia, Montenegró, Lengyelország) választási gyakorlata a járványhelyzet első évében.

A miniszterelnök közösségi média szereplését kvalitatív tartalomelemzéssel, konkrétan tematikus elemzéssel vizsgáltam. A módszer célja az volt, hogy azonosítsam a posztok visszatérő tartalmi és érzelmi mintázatait. A posztokat több körös olvasás után kódoltam, tematikus kategóriákba soroltam, és egyszerű logikai kapcsolatok mentén strukturáltam a főbb motívumokat. A tematikus elemzés előnye, hogy képes rugalmasan kezelni nagy mennyiségű kvalitatív adatot és segít azonosítani a tematikus kötődéseket

köztük. Az elemzett posztok 2020. március 1. és augusztus 31. közötti időszakból származnak, forrásuk a miniszterelnök hivatalos Facebook-oldala. A posztokat saját gyűjtés alapján dolgoztam fel.

A disszertáció második esettanulmánya a magyarországi megyei jogú városok polgármestereinek újraválasztására fókuszál, 1998 és 2019 között. Az elemzés alapját egyszerű kvantitatív, leíró statisztikai módszerek képezik, melyek célja az újraválasztási arányok feltérképezése, időbeli tendenciák vizsgálata, valamint esetleges anomáliák vagy összefüggések feltárása a települések között. A módszertani inspirációt Kozma Viktória és Kumin Ferenc 2002–2010 közötti időszakot feldolgozó kutatása adta.⁶ Az elemzés során nem alkalmaztam a nemzetközi választáskutatásban gyakran használt operatív mutatókat, mint a második megugrás (sophomore surge) vagy a visszavonuló visszaesés (retirement slump), mivel ezek számítása a magyar választási rendszer sajátosságai és az adatok hiányosságai miatt nem volt következetesen kivitelezhető. A vizsgálat fókusza így a nyers újraválasztási arányokon és azok időbeni változásán nyugszik. Az adatok forrása a Nemzeti Választási Iroda (valasztas.hu) hivatalos nyilvános adatbázisa. A vizsgálat a 23 megyei jogú város mindegyikét lefedi, beleértve Érdet is, amely 2006 óta rendelkezik ilyen jogállással. A vizsgálatba kizárólag teljes ciklusokat követő önkormányzati választások kerültek be; időközi választásokkal, valamint Budapest sajátos státuszú választásaival a dolgozat nem foglalkozik. A politikai hovatartozás esetében – tekintettel a független vagy részben támogatott jelöltek nagy számára – nem alkalmaztam pártalapú csoportosítást, hanem kizárólag a kormányhoz való közelség volt a megkülönböztetés alapja. Nem került be a feldolgozásba Baja és Esztergom, mely települések csak 2022-ben nyerték el a megyei jogú városi rangot.

A disszertáció harmadik esettanulmánya öt közép- és délkelet-európai ország 2020 márciusa és októbere között megtartott országos választásainak elemzésére irányul. A vizsgálat célja annak feltárása, hogy a pandémia kezdeti szakaszában miként alakult az inkumbencia hatása olyan körülmények között, amelyek a demokratikus intézmények és eljárások működését is próbára tették. Az elemzés módszertana komparatív, kvalitatív alapú másodlagos forráselemzés. Az elsődleges empirikus vizsgálat helyett ebben a részben hivatalos nemzetközi megfigyelői jelentésekre, tudományos publikációkra, választási beszámolókra és politikai elemzésekre támaszkodom. Kiemelt forrásként használtam az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ/OSCE) választásmegfigyelő

⁶ Kozma és Kumin, „Inkumbensek a magyar polgármesterek választási küzdelmeiben”.

misszióinak jelentéseit az érintett országokból. Ezek részletes információt nyújtanak a választási eljárások lefolyásáról, a kampányfeltételekről, a jogszabályi környezetről, valamint a megfigyelt szabálytalanságokról vagy rendkívüli körülményekről. Az érintett országok: Szerbia, Horvátország, Észak-Macedónia, Montenegró (parlamenti választások), valamint Lengyelország (elnökválasztás). Az elemzésben csak az országos, elsőrendű választások szerepelnek, mivel ezek generálják a legnagyobb társadalmi és politikai aktivitást, és ezek esetében relevánsabb az inkumbens pozíció vizsgálata.

Az országok közötti összehasonlítás során az alábbi szempontokat vizsgáltam:

- a választások megtartásának körülményei a járvány idején,
- a részvételi arány alakulása a korábbi választásokhoz viszonyítva,
- a hivatalban lévő pártok/jelöltek választási eredményeinek változása,
- az intézményi és jogszabályi alkalmazkodás mértéke.

Módszertanilag az elemzés a választási eredmények számszerű és szöveges értelmezésén alapul, de nem kvantitatív modellezésen. Az országok közötti eltérések nem statisztikai tesztelés, hanem kvalitatív összevetés révén kerülnek bemutatásra, az intézményi különbségek és politikai környezetek fényében.

A kutatás interdiszciplináris szemléletet alkalmaz: a politikatudomány mellett a viselkedéstudomány, a közgazdaságtan és kommunikációelmélet fogalomkészletéből is merít. A módszertani pluralizmus célja nem pusztán az inkumbens előny statisztikai kimutatása, hanem a jelenség mélyebb társadalmi, intézményi és személyes aspektusainak feltárása. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a disszertáció ne egy egydimenziós politológiai munkaként működjön, hanem egy tudományosan megalapozott, de kontextusérzékeny reflexióként, amely a magyar és nemzetközi mező sajátosságait is figyelembe veszi.

1.4. Értekezés struktúrája

A második, harmadik és negyedik fejezet az inkumbencia fogalmának elméleti és gyakorlati kereteit tárgyalja, több alfejezetben. A 2.1. alfejezet a politikatudományi fogalomértelmezést és definíciókat mutatja be, elsősorban amerikai kutatások alapján.⁷ A 2.2. rész az inkumbens

⁷ Az inkumbens előny fogalma az amerikai kongresszusi választáskutatásból indult ki; a komparatív irodalom ezt azonosítja a terület eredeteként. A disszertációban ezért az inkumbenciához kapcsolódó szakirodalom egy jelentős részét teszik ki az amerikai szerzők munkái. A téma bővebb kifejtéséhez lásd: Mariana Lopes da Fonseca, „Identifying the Source of Incumbency Advantage through a Constitutional Reform”, *American Journal of Political Science* 61, sz. 3 (2017): 657–70, <https://doi.org/10.1111/ajps.12287>; Andrew Gelman and

politikai szereplők napirendformáló képességét, kommunikációs előnyét, valamint a figyelemgazdaságban betöltött szerepét vizsgálja. A harmadik fejezet 3.1., 3.2. és 3.3. alfejezetei a választási rendszerek szerepét elemzi az inkumbens előny kialakulásában, külön figyelmet szentelve a többségi és arányos rendszerek összehasonlításának. A 3.4. alfejezet az önkormányzati választások sajátos körülményeire és attribútumaira tesz kitékintést. A 3.5. alfejezet az inkumbencia korlátozására irányuló intézményi és jogalkotási megoldásokat értékeli. A negyedik fejezet interdiszciplináris megközelítések – közgazdaságtan, viselkedéstudomány – segítségével mutatja be az inkumbens pozíció mögötti döntési mechanizmusokat és lojalitásformákat.

Az ötödik fejezet a miniszterelnöki közösségi médiahasználatot elemzi válsághelyzet idején. A fejezet a COVID–19 első hulláma alatti időszakra koncentrál, Orbán Viktor Facebook-tevékenységét kvalitatív, tematikus tartalomelemzéssel vizsgálva. A bejegyzések tartalmi szerkezetét négy fő tematikus klaszterbe sorolja: hangulatépítés, nemzetközi dimenzió, irányítás, szabályalkotás. A kutatás célja annak feltárása, miként strukturálódik a politikai figyelem a hivatalban lévő vezető online jelenléte révén, és hogyan épül be a digitális tér a válságkezelés kommunikációjába.

A hatodik fejezet a megyei jogú városok polgármestereinek újraválasztási arányait vizsgálja az 1998 és 2019 közötti időszakban. A kutatás kvantitatív, leíró statisztikai módszereket alkalmaz, a Nemzeti Választási Iroda adataira támaszkodva. A választási ciklusok közötti trendek és arányok elemzése alapján megállapítható, hogy az inkumbencia előnye a magyar önkormányzati politikában is érvényesül. A fejezet külön értékeli a kormánypárti és nem kormánypárti jelöltek esélyeit, valamint a településméret és a pozíciómegtartás közötti összefüggéseket.

A hetedik fejezet Közép- és Délkelet-Európa öt országában – Lengyelország, Szerbia, Horvátország, Észak-Macedónia és Montenegró – a világjárvány idején megrendezett országos választásokat vizsgálja. Az elemzés összehasonlító kvalitatív módszertanra épül, másodlagos forrásokat használ, elsősorban az EBESZ/OSCE választásmegfigyelői jelentéseit. A vizsgált dimenziók: választási részvétel, kampánykörnyezet, eljárási módosítások, valamint az inkumbens jelöltek választási

Zaiying Huang, „Estimating Incumbency Advantage and Its Variation, as an Example of a Before–After Study”, *Journal of the American Statistical Association* 103, sz. 482 (2008): 437–46, <https://doi.org/10.1198/016214507000000626>; Robert S. Erikson, „The Advantage of Incumbency in Congressional Elections”, *Polity* 3, sz. 3 (1971): 395–405.

teljesítménye. A fejezet célja, hogy feltárja, miként érvényesül az inkumbencia a rendkívüli politikai és intézményi környezetben.

A nyolcadik fejezet a disszertáció eredményeinek értelmezésére és elméleti keretbe helyezésére törekszik. Az esettanulmányok összevetésével, az elméleti tanulságok összefoglalásával és a kutatás módszertani korlátainak reflexiójával kijelöli a továbblépés lehetőségeit. A rész egyúttal a vizsgálat általánosíthatóságának és kontextusfüggésének kérdését is körbejárja.

A kilencedik, záró fejezet összegzi az értekezés legfontosabb megállapításait, és bemutatja, hogyan járul hozzá a dolgozat az inkumbencia politikai működésének megértéséhez. Különös figyelmet fordít az inkumbencia demokráciára gyakorolt hatásainak értékelésére, valamint arra a normatív kérdésre, hogy milyen feltételek mellett válik az inkumbens előny torzító politikai tényezővé, illetve mikor tekinthető legitim következménynek. A zárás reflektál a demokratikus verseny, a választási intézmények és a politikai egyenlőség viszonyrendszerére, egyúttal megnyitva a kutatás lehetséges folytatásának irányait.

2. Az inkumbencia alapvetései

2.1. Az inkumbens előny a politikatudomány szemüvegén keresztül⁸

Inkumbens az a politikus, aki a választás időpontjában éppen betölti a választáson elnyert valamilyen politikai tisztségét. A politikatudomány kánonja szerint az inkumbens pozícióból induló jelöltek előnyt élveznek a következő választásokon. Ennek a jelenségnek a neve: inkumbencia vagy inkumbens előny.

Az inkumbencia előny kimutatásában és vizsgálatában úttörők voltak az Amerikai Egyesült Államok kutatói (például elsőik között Robert S. Erikson 1971-es munkájában).⁹ Megállapították, hogy a Kongresszus képviselői és szenátorai között magasabb az újraválasztási aránya az inkumbens jelölteknek, mint az új kihívóknak. Az inkumbencia előny elsősorban olyan választási rendszerben tud kialakulni és mérhetővé válni, ahol a többségi elv érvényesül. Arányos választási rendszereknél a legtöbb esetben nem a személyre, hanem a jelölőszervezetre adja le a voksát a választópolgár, így nem alakul ki

⁸ A 2.1 fejezet a szerző korábban megjelent munkájának szövegéből változtatás nélkül átvett szövegrészeket tartalmaz, illetve annak átdolgozott részeit. Petrovszki László, „Az inkumbens előny vizsgálatának lehetőségei”, *Acta Universitatis Szegediensis: forum: publicationes doctorandorum iuridicorum* 10 (2020): 179–88.

⁹ Erikson, „The Advantage of Incumbency in Congressional Elections”.

személynek szóló szavazat (personal vote), ami alapfeltétele az inkumbencia előnynek. Az inkumbencia előnyre számos magyarázat született: hivatali pozíciójukból fakadóan könnyebben hozzáférnek a politikusok a választási kampányokhoz felhasználható erőforrásokhoz, valamint személyes és közvetlen kapcsolatot tudnak kiépíteni a polgárokkal. Gary W. Cox és Scott Morgenstern az amerikai tagállami törvényhozások példáján kvantifikálják ezt a logikát: az inkumbensek szavazati előnyének növekedését olyan intézményi professzionalizációs mutatókhoz kötik, mint az ülésszakok hossza és a törvényhozás egy főre jutó működési kiadásai. Eredményeik szerint az állami törvényhozásokban mérhető inkumbencia-előny a medián amerikai államokban nagyjából megduplázódott, és gyorsabban nőtt azokban az államokban, ahol a törvényhozási erőforrások is intenzívebben bővültek, ami közvetlen empirikus alátámasztást ad az erőforrás- és személynek szóló szavazat alapú magyarázatoknak.¹⁰

Az inkumbencia kutatásának kezdete óta eltelt évtizedekben világszerte a politikatudomány Egyesült Államokon kívüli kutatói is elkezdtek feltárni annak összefüggéseit. Magyarországon az inkumbencia előny kutatása kevésbé népszerű terület, a témakörrel nem foglalkoztak széles körben. A leginkább témába vágó tanulmány Kozma Viktóriához és Kumin Ferenchez kötődik, akik 2010-es munkájukban három választásra visszamenőleg elemezték a magyarországi települések polgármestereinek inkumbencia előnyét. Eredményeik szerint erős szerepet játszik az inkumbencia előny a településvezetők megválasztásánál.¹¹

Az inkumbencia az angol incumbency szóból ered, melynek jelentése arra az időtartamra utal, amikor valaki valamilyen hivatalos pozíciót betölt.¹² Az inkumbens előny az ebből a pozícióból induló jelöltek következő választásokon kedvezőbb győzelmi esélyeire utal. Az inkumbens politikusok előnyére az évtizedek során számtalan teória született. Az előny több forrásból is származhat, külön-külön vagy egyszerre is, és annak megállapítása, hogy adott esetben melyik áll fent, empirikus módszerekkel kihívást jelenthet.¹³ Az inkumbens előnyhöz hozzájárulhat a hivatalát betöltő politikai versenyelőnye, azaz, hogy olyan forrásokhoz, lehetőségekhez és eszközökhöz fér hozzá, melyhez a kihívói nem tudnak.

¹⁰ Gary W. Cox and Scott Morgenstern, „The Increasing Advantage of Incumbency in the U. S. States”, *Legislative Studies Quarterly* 18, sz. 4 (1993): 495, <https://doi.org/10.2307/439852>.

¹¹ Kozma és Kumin, „Inkumbensek a magyar polgármesterek választási küzdelmeiben”.

¹² „Cambridge Dictionary”, 2025. március 18., <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/incumbency>.

¹³ Stephen Ansolabehere és mtsai., „Old Voters, New Voters, and the Personal Vote: Using Redistricting to Measure the Incumbency Advantage”, *American Journal of Political Science* 44, sz. 1 (2000): 17–19.

Ilyen lehetőségek lehetnek például a több médiamegjelenés, médiafelület és a hivatali személyzet.¹⁴ Elsőre triviálisnak tűnő tényező, de nem elhanyagolható a jelölt közéletbe beépült neve, melyet a szavazópolgárok könnyebben felismernek. Az inkumbens jelöltek ellen sokszor nem indulnak „erős” jelöltek kihívóként, abból az előfeltevésből, hogy nem tudják megverni őt. Ezáltal nem alakul ki szoros verseny és az inkumbens könnyebben megtartja a pozícióját.

Az inkumbens előny jelensége mögötti tényező továbbá a személynek szóló szavazat (personal vote).¹⁵ A személynek szóló szavazat elmélet szerint a választópolgárok nem ideológiai meggyőződés vagy esetleg valamilyen szakpolitikai álláspont, sőt pártpolitikai elköteleződés szerint mérlegeli a szavazatokat, hanem adott posztért induló politikai személyisége és karizmája alapján. Napjaink politikatudományának gyakran elhangzó megállapítása szerint a politika perszonalizálódott.¹⁶ Bár választási rendszer függvénye ennek a mértéke, hiszen többségi választásoknál, legyen ez akár az elnök közvetlen megválasztása vagy a törvényhozás tagjainak kiválasztása, a perszonalizáció mértéke magasabb, mint az arányos, listás választási rendszereknél. A perszonalizált politikai szféra kedvezhet az inkumbens jelölteknek, akiknek több lehetőségük van személyes kapcsolatot kiépíteni a szavazóbázisukkal.¹⁷ Richard Herrera és Michael Yawn az elsők között foglalkozott a személynek szóló szavazat jelentőségének növekedésével. Mayhew 1974-es tanulmánya szerint az Egyesült Államok kongresszusi választásain az inkumbens indulók 1956 és 1972 között a szavazatok egyre magasabb arányát szerezték meg, rámutatva a személynek szóló szavazat jelentőségének növekedésére.¹⁸ Alan Abramowitz 1991-ben azt állapítja meg az 1986-os és 1988-as kongresszusi választások kapcsán, hogy az amerikai választástörténet addigi legmagasabb inkumbens újraválasztási rátája valósult meg. Kitér továbbá arra, hogy a kihívók egyre kevesebbet költenek kampányokra: 1980-ról 1988-ra több mint 30%-kal csökkent a kampányra fordított összeg.¹⁹ Az inkumbencia hátrány

¹⁴ Agnieszka Turska-Kawa and Weldemar Wojastik, „Incumbency Advantage in the Context of Electoral Manipulation. Experiences of Local Elections in Poland”, *Lex Localis - Journal of Local Self-Government* 18, sz. 4 (2020): 647–74, [https://doi.org/10.4335/18.3.647-674\(2020\)](https://doi.org/10.4335/18.3.647-674(2020)).

¹⁵ Papp Zsófia, „Inkumbens-hátrány (Helyi kötődés és a személynek szóló szavazat Magyarországon)”; Michael Yawn Richard Herrera, „The Emergence of the Personal Vote”, *The Journal of Politics* 61, sz. 1 (1999): 136–37.

¹⁶ W. Lance Bennett, „The Personalization of Politics: Political Identity, Social Media, and Changing Patterns of Participation”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 644, sz. 1 (2012): 20–39, <https://doi.org/10.1177/0002716212451428>.

¹⁷ Richard Herrera and Michael Yawn, „The Emergence of the Personal Vote”, *The Journal of Politics* 61, sz. 1 (1999): 136–50, <https://doi.org/10.2307/2647778>.

¹⁸ Mayhew, „Congressional Elections”.

¹⁹ Abramowitz, „Incumbency, Campaign Spending, and the Decline of Competition in U.S. House Elections”.

fogalma egy, az inkumbencia előnnyel ellentétes hatás. Több kutató is felismerte, hogy a fejlődő országokban, illetve új demokráciákban a választók nem jutalmazták, hanem büntetik az inkumbens pozícióból induló jelölteket.²⁰ Ezek magyarázatára országspecifikus vizsgálatok szükségesek, de az inkumbens előnnyel ellentétben jóval kevesebb plauzibilis magyarázat van erre a jelenségre, melyek közül a korrupció csak az egyik.²¹

A második megugrás az egyik fontosabb mérőszáma az inkumbencia előnynek.²² Az egyik korán bevezetett mérték arra szolgál, hogy megmutassa egy újonnan győzedelmeskedő politikus mekkora arányban tudja növelni szavazatarányát első újraválasztásánál.²³ A visszavonuló visszaesés a második megugrással ellentétes logika szerint számítható. A teória szerint, amikor egy inkumbens politikai visszavonul, a pártja következő választáson induló jelöltje veszít szavazatarányából. Ez a mutató képes rávilágítani, mennyi előnye volt adott politikusnak a választásokon, melyet pártja elveszített.²⁴ Az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki az inkumbencia kutatásának széles körű bázisa. Az inkumbens előny az 1970-es évektől került megnevezésre, a többször első munkának elismert tanulmány Robert S. Erikson nevéhez köthető. Ekkortól kezdődik el a céltudatos vizsgálata az Egyesült Államok Kongresszusának képviselőházi és szenátusi választásainak.²⁵ Az inkumbencia kutatásról teljes képet alkotni az elmúlt évtizedek szakirodalmának szerteágazó mivolta miatt kihívást jelentő feladat. Alapvető megállapítás szinte az összes kutató részéről, hogy az inkumbens előny mértéke emelkedik és változás következett be az 1960-as évektől a választói magatartásban az inkumbens indulók tekintetében.²⁶ Cox és Katz szintén megerősítik, hogy az amerikai képviselőházi választásokon az inkumbens előny ugrásszerűen nőtt meg 1966-ban, miközben előtte csak enyhe trend volt megfigyelhető.²⁷ A nem déli államok választókerületeire korlátozott elemzésükben az átlagos inkumbens előny

²⁰ Marko Klasnja, „Corruption and the Incumbency Disadvantage: Theory and Evidence”, *The Journal of Politics* 77, sz. 4 (2015): 928–42.

²¹ Ibid., 929–931.

²² Brad Lockerbie, „The Sophomore Surge: Conversion, Mobilization, or Abstention”, *Political Research Quarterly* 47, sz. 4 (1994): 961–62.

²³ Melissa P. Collie, „Incumbency, Electoral Safety, and Turnover in the House of Representatives, 1952–76”, *American Political Science Review* 75, sz. 1 (1981): 119–21.

²⁴ Andrew Gelman and Gary King, „Estimating Incumbency Advantage without Bias”, *American Journal of Political Science* 34, sz. 4 (1990): 1142, <https://doi.org/10.2307/2111475>.

²⁵ Robert S. Erikson, „The Advantage of Incumbency in Congressional Elections”.

²⁶ Ansolabehere and Snyder, „The Incumbency Advantage in U.S. Elections”, 319–20.

²⁷ Gary W. Cox and Jonathan N. Katz, *Elbridge Gerry's Salamander: The Electoral Consequences of the Reapportionment Revolution*, 1. kiad. (Cambridge University Press, 2002), 130, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511606212>; Gary King and Andrew Gelman, „Systemic Consequences of Incumbency Advantage in U.S. House Elections”, *American Journal of Political Science* 35, sz. 1 (1991): 110, <https://doi.org/10.2307/2111440>.

1946–1964 között mindössze mintegy 2,4 százalékpont, 1966 után viszont több mint háromszorosára, 8,29 százalékpontra emelkedett, érzékeltetve az 1960-as évek közepéhez köthető változást.²⁸

Az inkumbens előny vizsgálatához, az alap kutatási koncepciókat tovább gondolva (visszavonuló visszaesés, második megugrás), komplex statisztikai módszereket alkalmaznak az amerikai kutatók, melyek extenzív adatbázisokból épülnek fel.²⁹ A megközelítésük túlnyomórészt kvantitatívak, ebből kifolyólag egymással egyszerűen összehasonlítható eredményeket mutatnak fel. A kutatók igyekeztek egyedi elemeket beemelni vizsgálataikhoz, mint például Andrew B. Hall és James M. Snyder 2015-ös tanulmányában, melyben az inkumbens jelöltek elijesztő hatását vizsgálták. Hasonló egyedi elem például Stephen Ansolabehere, Erik C. Snowberg és James M. Snyder 2006-os tanulmánya, amiben a televíziós megjelenés és az inkumbencia között keresték a korrelációt.

Cox és Katz tanulmánya az amerikai képviselőházi választások esetében az inkumbencia-előnyt három komponensre bontja – egy közvetlen, erőforrás-alapú (direct) hatásra, egy kihívókat elriasztó (scare-off) hatásra és egy jelöltminőségi (quality) hatásra –, és amellett érvel, hogy az 1950-es évektől az 1980-as évekig tartó időszakban a növekedés döntően ez utóbbi komponens erősödésének tudható be. Eredményeik szerint a teljes inkumbencia-előny bővülésének „legnagyobb része” abból fakadt, hogy egyre nagyobb szavazati előnyt jelentett, ha a hivatalban lévő párt tapasztalt, korábbi választási tapasztalattal rendelkező jelölttel, míg az ellenzék kevésbé tapasztalt kihívóval lépett versenybe, vagyis a jelöltminőséghez kapcsolódó többletérték nőtt meg. Ez a megközelítés azt is jelzi, hogy a növekvő inkumbenciaelőnyt nem kizárólag a hivatali erőforrások „túlhatalmaként”, hanem a kihívói oldal szelekciós folyamatai és a jelöltminőség

²⁸ Cox and Katz, Elbridge Gerry's Salamander, 131–32.

²⁹ John R. Alford and John R. Hibbing, „Increased Incumbency Advantage in the House”, *The Journal of Politics* 43, sz. 4 (1981): 1042–61, <https://doi.org/10.2307/2130188>; Scott Ashworth and Ethan Bueno de Mesquita, „Electoral Selection, Strategic Challenger Entry, and the Incumbency Advantage”, *The Journal of Politics* 70, sz. 4 (2008): 1006–25, <https://doi.org/10.1017/S0022381608081024>; Andrew Gelman, „Estimating Incumbency Advantage without Bias”; Scott W. Desposato and John R. Petrocik, „The Variable Incumbency Advantage: New Voters, Redistricting, and the Personal Vote”, *American Journal of Political Science* 47, sz. 1 (2003): 18–32, <https://doi.org/10.2307/3186090>; Andrew Gelman and Zaiying Huang, „Estimating Incumbency Advantage and Its Variation, as an Example of a Before–After Study”; Sanford C. Gordon and Dimitri Landa, „Do the Advantages of Incumbency Advantage Incumbents?”, *The Journal of Politics* 71, sz. 4 (2009): 1481–98, <https://doi.org/10.1017/S0022381609990223>; Andrew B. Hall and James M. Snyder Jr, „How Much of the Incumbency Advantage Is Due to Scare-Off?”, *Political Science Research and Methods* 3, sz. 3 (2015): 493–514, <https://doi.org/10.1017/psrm.2014.43>; Gary King and Andrew Gelman, „Systemic Consequences of Incumbency Advantage in U.S. House Elections”; Stephen Ansolabehere és mtsai., „Television and the Incumbency Advantage in U.S. Elections”, *Legislative Studies Quarterly* 31, sz. 4 (2006): 469–90.

felértékelődése felől is érdemes értelmezni, ami később az újraválasztási korlátozásokkal (term limit) kapcsolatos normatív vitákban is megjelent.³⁰ Steven D. Levitt és Catherine D. Wolfram hasonló megközelítésében külön választják az inkumbenciaelőny közvetlen, hivatali pozícióból fakadó hatását és azt a többletet, amely abból ered, hogy az inkumbensek képesek elriasztani a magas minőségű kihívókat. Eredményeik szerint az 1950-es évektől kezdődő időszakban az inkumbencia előny növekedése szinte teljes egészében a kihívók relatív minőségének romlására vezethető vissza, míg a közvetlen hivatali előnyök szintje jóval stabilabb marad.³¹

Az inkumbencia előny miatt választói igény is kialakult a törvényhozás tagjainak kötött ciklusszámára (term limit).³² Az 1990-es évektől egyre több tagállamban merül fel, hogy korlátozzák az újraválaszthatóságot, így korlátozva az inkumbencia előny elharapózását. Cox és Katz ugyanakkor arra hívják fel a figyelmet, hogy a kongresszusi választásokban kimutatott inkumbencia előny növekedésének egy része lehet csak látszólagos: a valósnál nagyobbra becsülhetik az inkumbensek „biztonsági tartalékát”, mert nem veszik figyelembe, hogy a gyengébb újraválasztási kilátásokkal szembesülő politikusok nagyobb valószínűséggel vonulnak vissza, míg a kedvezőbb helyzetben lévők maradnak a versenyben.³³ Ezért hangsúlyozzák, hogy amikor a növekvő inkumbencia előnyt a politikusokkal szemben gyakorolt választói kontroll gyengülését jelző tényezőként értelmezzük, normatív érvelésben is külön kell választani a mandátumhoz kötődő tényleges erőforrás-fölényt azoktól a látszólagos előnyöktől, amelyek pusztán a stratégiai lépések következményei.³⁴

Az inkumbens előny nem csak a kongresszusi kutatások keretében kerül górcső alá. Az Egyesült Államok elnökének megválasztásánál, amikor inkumbens elnök indul, az esetek túlnyomó többségében az országos szavazatszámot, azaz popular vote-ot tekintve az elnök meg tudja őrizni, s javítani választási eredményét.³⁵ Az előválasztásokról is

³⁰ Gary W. Cox and Jonathan N. Katz, „Why Did the Incumbency Advantage in U.S. House Elections Grow?”, *American Journal of Political Science* 40, sz. 2 (1996): 478, <https://doi.org/10.2307/2111633>.

³¹ Steven D. Levitt and Catherine D. Wolfram, „Decomposing the Sources of Incumbency Advantage in the U. S. House”, *Legislative Studies Quarterly* 22, sz. 1 (1997): 45–60, <https://doi.org/10.2307/440290>.

³² Kong-Pin Chen and Emerson M. S. Niou, „Term Limits as a Response to Incumbency Advantage”, *The Journal of Politics* 67, sz. 2 (2005): 390–406, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2005.00322.x>.

³³ Gary W. Cox and Jonathan N. Katz, *Elbridge Gerry's Salamander: The Electoral Consequences of the Reapportionment Revolution* 140., 196.,

³⁴ *Ibid.*, 204–5.

³⁵ David R. Mayhew, „Incumbency Advantage in U.S. Presidential Elections: The Historical Record”, *Political Science Quarterly* 123, sz. 2 (2008): 209–11, <https://doi.org/10.1002/j.1538-165X.2008.tb00622.x>.

bebizonyosodott, hogy az inkumbens előnye kimutatható.³⁶ A párton belüli megmérettetésen a második megugrás a törvényhozási választásokhoz képest is nagyobb mértéket ér el, közel 14%-ot.³⁷ Az elnökválasztáson és kongresszusi választásokon kívül több választott politikai tisztségnél is megfigyelhető az inkumbens előny megjelenése, az Egyesült Államok állami berendezkedésének különböző szintjeiről. Ilyenek például a kormányzók vagy a tagállami törvényhozás tagjai.³⁸

Az Egyesült Államokon kívül természetesen a világ számos pontján végeztek vizsgálatokat az inkumbens előny tekintetében, például két hozzánk fizikailag és kulturálisan is közelebbi országban. Lengyelországban kutatók vizsgálták a polgármesterek inkumbencia előnyét a gazdasági szavazással (economic voting) összevetve.³⁹ Egy szlovákiai kutatás figyelemreméltó interdiszciplináris szempontot emel be.⁴⁰ Matus Sloboda a 138 szlovák városban vizsgálta meg az inkumbencia előnyét és a nők reprezentáltságát a polgármesterek között. Megállapította, hogy a nők bár jóval kevesebben vannak (majd a polgármesterek egytizede), de ha győzedelmeskednek az akadályok ellenére, ugyanolyan arányú inkumbencia előnyre tudnak szert tenni.⁴¹

Az inkumbens előnyt Ian Shapiro normatív értelmezési keretében is érdemes röviden áttekinteni. Felfogásában a demokrácia elsődleges értéke nem valamiféle absztrakt közjó vagy népakarat megvalósításában, hanem a politikai dominancia korlátozásában rejlik: azoknak az intézményeknek van demokratikus legitimációjuk, amelyek képesek úgy strukturálni a hatalmi viszonyokat, hogy a döntéshozók ténylegesen elszámoltathatóak maradjanak az érintettek előtt.⁴²

Shapiro számára a dominancia egy sajátos, emberi cselekvésből fakadó „kényszerített alávetettség”: olyan állapot, amelyben valakinek a szabadságát mások hatalma korlátozza, akár tudatos döntésekkel, akár a forráselosztásba és intézményi struktúrákba ágyazott, nehezen azonosítható mechanizmusokon keresztül.⁴³ Ha az

³⁶ Stephen Ansolabehere és mtsai., „The incumbency advantage in U.S. primary elections”, *Electoral Studies* 26, sz. 3 (2007. szeptember 1.): 668, <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2007.06.003>.

³⁷ Ibid., 664.

³⁸ Ansolabehere and Snyder, „The Incumbency Advantage in U.S. Elections”, 315–18.

³⁹ Paula Kukołowicz and Maciej A. Górecki, „When incumbents can only gain: economic voting in local government elections in Poland”, *West European Politics* 41, sz. 3 (2018): 640–59, <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1403147>.

⁴⁰ Matúš Sloboda, „Women’s participation and the Incumbency Advantage in Slovak Cities: the Case Study of the Mayoral elections in Slovakia”, *Socialiniai tyrimai* 36, sz. 3 (2014): 101–12, <https://doi.org/10.15388/ST.2014.23078>.

⁴¹ Ibid., 109.

⁴² Ian Shapiro, *The State of Democratic Theory* (Princeton Univ. Press, 2006).

⁴³ Ian Shapiro, *Politics against Domination* (the Belknap press of Harvard university press, 2016).

inkumbens előny tartósan olyan helyzetet teremt, amelyben a választók reálisan nem tudják leváltani a hivatalban lévő politikai szereplőket, akkor a verseny formálisan ugyan fennmaradhat, de a dominancia kockázata megnő.⁴⁴

Rosenbluth és Shapiro pártelméleti megközelítése ezt a logikát a pártok szerepére fordítja le. Értelmezésükben a demokratikus elszámoltathatóság kulcsfeltétele a pártverseny: a választók csak akkor tudják érdemben számon kérni a kormányzati teljesítményt, ha világos alternatívák közül választhatnak, és az egyes politikusok nem tudják magukat „kiszervezni” a kollektív felelősség alól.⁴⁵ Ebből a szempontból az erős inkumbens előny nem pusztán technikai mérték, hanem a demokrácia minőségének és működésének is a mércéje lehet.

A fejezet bevezetőjében már kifejtettem, hogy az inkumbencia kutatásnak nincs széles körű irodalma Magyarországon. Kozma Viktória és Kumin Ferenc munkájukban a magyarországi polgármesterek újraválasztását vizsgálták 2002-2010 közötti időszakra.⁴⁶ Kozma és Kumin az intervallum három választását összevetették egymással, hogy megállapítsák, választásról választásra a polgármesterek egészének hányad része győzedelmeskedett inkumbens helyzetből.⁴⁷ A vizsgálatukból kiderül, hogy 2006-ban a települések 65,26 %-ban választották újra a polgármestert, míg 2010-ben a települések 63,53 %-ban. Ezek a számok bizonyítják, hogy kutatási témájuk alanyául választott magyar polgármesterek körében tényleg magas az inkumbencia előny. Másik hipotézisük volt, hogy a kisebb települések független jelöltjei között magasabb az újraválasztási ráta, de ez nem bizonyult helyes megállapításnak, hiszen majdnem ugyanolyan eredményeket értek el, mint az első alkalommal megválasztott polgármesterek. Harmadik vizsgálati szempontjuk volt a településméret és az újraválasztási arány viszonya, ahol bebizonyosodott, hogy a kisebb, tízezer fő alatti lélekszámmal rendelkező településeken az újraválasztási arány magasabb.⁴⁸

Papp Zsófia tanulmányában az inkumbens-hátrány témakörét boncolgatja magyarországi viszonylatban.⁴⁹ Kutatása fókuszában az áll, hogy a helyi tapasztalat vajon növeli az egyéni képviselők szavazatarányát az országgyűlési választásokon. A képviselőkre vonatkozó adatbázisokból dolgozik és komplex statisztikai módszereket használ az

⁴⁴ Ian Shapiro, *The State of Democratic Theory*.

⁴⁵ Frances McCall Rosenbluth and Ian Shapiro, *Responsible Parties: Saving Democracy from Itself* (Yale University Press, 2018).

⁴⁶ Kozma és Kumin, „Inkumbensek a magyar polgármesterek választási küzdelmeiben”.

⁴⁷ Ibid., 127-130.

⁴⁸ Ibid., 131.

⁴⁹ Papp Zsófia, „Inkumbens-hátrány (Helyi kötődés és a személynek szóló szavazat Magyarországon)”.

elemzéshez.⁵⁰ Eredményei szerint az inkumbens-hátrány az egyéni választókerületi választásokon, hasonlóan más fiatal democráciákhoz, jelen van. Kiemeli viszont, hogy a választók a helyi tapasztalatot és kötődést díjazzák, ezért a pártok érdekeltek helyi politikusok indításában.⁵¹

Korábban megjelent tanulmányomban, mely részletes tárgyalása egy későbbi fejezet magját képezi, már alkalmaztam Kozma és Kumin által ihletett módszereket.⁵² A magyarországi megyei jogú városok polgármestereinek újraválasztási arányait vizsgáltam 1998 és 2019 közötti polgármester-választásokon. Az elemzésből kiderül, hogy a huszonhárom megyei jogú városban, amelyek hazánk legnépesebb települései, is érvényesül az inkumbensek előnye. Az elemzésem további szempontja volt egy magyar választástörténeti sajátosság: 1990-2014 között az összes törvényhozási választás és helyhatósági ugyanarra az évre esett. Ez kedvező keretet biztosított a mézeshetek hatás (honeymoon effect) kialakulásának. A mézeshetek hatás elmélete szerint egy elsőrendű választásokon győztes párt és annak jelöltjei egy utána következő, másodrendű választáson jobb eredményt képesek elérni.⁵³ A magyar választások 2014-ig, ennek a hatásnak ideális táptalajt biztosítottak. 2014-től azonban az önkormányzati képviselők és polgármesterek ciklusa öt évre emelkedett, míg az törvényhozási választásokat továbbra is négy évente rendezik. Ez egy másik hatás megjelenésének biztosított lehetőséget, a félidős választásnak. A jelenség azon alapszik, hogy elsőrendű választási ciklus közepén tartott másodrendű választásokon az elsőrendű választásokon győztes pártjához tartozók rosszabbul teljesítenek. Ezt az Egyesült Államokban figyelték meg, amikor az elnöki ciklus közepi kongresszusi választások eredményét elemezték.⁵⁴

A magyarországi polgármesterek választási rendszere 1994 óta szinte változatlan⁵⁵ Egy fordulóban, egy adott településen (kötött területen), településmérettől függetlenül, a legtöbb szavazatot szerző jelölt győzedelmeskedik. Ez a rendszer a leginkább

⁵⁰ Papp Zsófia, „Inkumbens-hátrány (Helyi kötődés és a személynek szóló szavazat Magyarországon)”, 39-42.

⁵¹ Ibid., 50-51.

⁵² Petrovski László, „Polgármesterek inkumbencia előnye a megyei jogú városokban Magyarországon”, *METSZETEK - TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT* 8, sz. 4 (2019): 4, <https://doi.org/10.18392/metsz/2019/4/4>.

⁵³ Karlheinz Reif and Hermann Schmitt, „Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results”, *European Journal of Political Research* 8 (1980): 3–44.

⁵⁴ Edward R. Tufte, „Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections”, *The American Political Science Review*, 1975, 812–26.

⁵⁵ 1994. évi LXII. törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény módosításáról.; 2010. évi L. törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról.

megfeleltethető az Amerikai Egyesült Államok kongresszusi választásainak, ahol hasonló „a győztes mindent visz” (first-past-the-post) rendszer működik.⁵⁶ Az inkumbens polgármesterek inkumbens előnyét három kivitelezhető módszerrel is vizsgálhatónak tartom. A választás.hu⁵⁷ nyílt adatain keresztül elérhetőek az 1990 utáni magyar választási eredmények (önkormányzati, országgyűlési, európai parlamenti és népszavazások). Az 1990-es önkormányzati választások eredménye sajnos hiányos, de teljesen nem is lennének használhatóak, mivel a tízezer lakos alatti települések polgármestereit nem közvetlenül az állampolgárok választották, hanem a képviselő-testület. Ezenkívül második forduló is elő volt írva, amennyiben a jelölt nem érte el az abszolút többséget.⁵⁸ 1994-től viszont napjainkig komparatív kvantitatív vizsgálatokhoz használható adatokat kapunk. A már alkalmazott újraválasztási ráta vagy arány, mellyel azt mutatjuk ki, hogy hányszor választanak újra egy adott polgármestert, képes megmutatni ténylegesen a polgármesterek beágyazottságát a települések politikai rendszerébe. Az arány alkalmas továbbá választásról választásra megmutatni, amennyiben változás mutatkozik az országos politikai trendekben. Az újraválasztási rátát több részlet mentén is érdemes elemezni, mint például a függetlenek aránya vagy az inkumbens polgármesterek településméret szerinti megoszlása. A magyar pártrendszer változásai, illetve a nem pártszínekben induló jelöltek miatt a hovatartozás megállapítás legegyszerűbben kormánypárti és nem-kormánypárti felosztásban lehetséges. Ez egy éles különbség az Egyesült Államokkal, ahol a kétpártrendszer működik és a kongresszusi választásokon minimális esélye van a harmadik párti jelölteknek.

A második megugrás megméréseivel megállapítható az inkumbens előny tényleges mértéke. Ez az állandó egyszerűen kiszámítható⁵⁹ adott polgármester első megválasztásának százalékos arányát kivonjuk az első újraválasztásának százalékos arányából, x (első újraválasztás százalékos aránya) - y (első megválasztás százalékos aránya) = második megugrás. A második megugrás elemzése választásról választásra meg tudja mutatni, hogy milyen mértékben jutnak előnyhöz az inkumbens polgármesterek.

A visszavonuló visszaesés számítása ellentétes időbeli irányból vizsgálja az inkumbens előnyt. A politikus utolsó győzelme szavazatarányából kivonjuk a következő

⁵⁶ „Ballotpedia”, 2025. március 18., https://ballotpedia.org/Electoral_system#Congressional_elections.

⁵⁷ „Nemzeti Választási Iroda honlapja”, 2025. március 18., <https://www.valasztas.hu/>.

⁵⁸ A helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény.

⁵⁹ Thomas M. Holbrook and Charles M. Tidmarch, „Sophomore Surge in State Legislative Elections, 1968-86”, *Legislative Studies Quarterly* 16, sz. 1 (1991): 50–51, <https://doi.org/10.2307/439966>.

választáson, ahol már nem indult az adott politikus, a párt következő jelöltjének szavazatarányát. Ez a veszteség mutatja meg, hogy mennyi volt az inkumbens jelölt inkumbencia előnye. x (utolsó újraválasztás százalékos aránya) - y (visszavonulás után adott politikai pártjának új jelöltjének a százalékos szavazataránya) = visszavonuló visszaesés. Ennek számításánál problémát okozhat, hogy a rendszerváltás utáni pártrendszerben szélsőséges átalakulások zajlottak le, mint például a Szabad Demokraták Szövetségének és Magyar Demokrata Fórumnak az eltűnése. Ezen tényezők torzíthatnak az eredményeken. A második megugrás és a visszavonuló visszaesés összességének átlaga országos vagy adott részterület vizsgálatánál pontosan meg tudja mutatni az inkumbens előny mértékét.

A fenti módszerek az önkormányzati választásokon megmérettetett további tisztségekre is alkalmazhatóak. Ilyen Budapest főváros főpolgármestere és a tízezer lakosnál nagyobb települések önkormányzati képviselői. Budapest főpolgármesterét, hasonlóan más települések polgármestereihez, közvetlenül választják. A tízezer fő feletti településeken egyéni választókerületekben vívják meg választási küzdelmüket az önkormányzati képviselő aspiránsok, így az inkumbens politikusok újrázásai könnyedén lekövethetőek. A tízezer fő alatti településeken úgynevezett kislistás, több mandátumos választási rendszert alkalmaznak, ami az inkumbens képviselők nyomon követhetőségét és a szavazatarány összehasonlítását nehezíti. A megyei közgyűlések képviselőire pedig listán szavaznak a magyar választópolgárok, így az inkumbens előny megjelenésének és vizsgálatának lehetősége csekélyebb.

Az országgyűlési választásoknál, ami Magyarországon elsőrendű választásnak tekinthető, szintén felmerülhet az inkumbens előny vizsgálata. A magyar választási rendszer 1990 óta vegyes, azaz egyszerre alkalmaznak listás és egyéni kerületi elemeket. 1990 és 2010 között három ágról jutottak be képviselők a magyar parlamentbe.⁶⁰ A 386 mandátum majdnem felét, 176-ot egyéni kerületekben osztották ki, ahol második fordulót kellett tartani, amennyiben a győztes nem érte el a szavazatok abszolút többségét. 152 mandátum úgynevezett területi (megyei) listákon osztottak ki, ahol pártokra szavaztak az állampolgárok és lakosságárányban szabták meg egy-egy területre jutó képviselők számát. Kompenzációs ágról, országos listáról minimum 58 mandátumot osztottak ki. A területi listák mandátumelosztási módszere miatt (Hagenbach-Bischoff-formula)⁶¹ kerülhetett még ehhez az ághoz mandátum. Az országos lista szavazatszama az egyéni kerületek mandátumot nem

⁶⁰ Országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény.

⁶¹ Körösenyi András és mtsai., *A magyar politikai rendszer*, Osiris tankönyvek (Osiris kiadó, 2003), 148.

erő, azaz vesztes jelöltekre leadott szavazatokból, valamint a területi lista mandátumképzésre során fel nem használt szavazatokból állt össze.⁶² 2010 után új választójogi törvény született, ami a választási rendszer vegyes jellegén nem változtatott, de jóval leegyszerűsítette azt.⁶³ Az új rendszerben már csak 199 mandátumot osztanak ki. 106-ot egyéni kerületekben, a maradék 93-at pedig arányosan országos listás szavazáson. Az országos listás szavazás sajátossága még, hogy az egyéni kerületek jelöltjeire leadott voksokból töredék- és prémiumszavazatokat adnak hozzá adott jelölt pártjának listájához.

A fent vázoltak alapján és Papp Zsófia tanulmányából kiindulva elsődlegesen az egyéni kerületi képviselő-választás lehet ideális az inkumbencia előny vizsgálatára. A polgármester-választással szemben azonban jóval több akadályozó tényező van. 2010-ig kétfordulós volt a választás, így felmerülhet, hogy ebben az esetben melyik eredményt vegyük figyelembe. A kerületi rendszer átalakítása során 176 egyéni kerületről 106-ra csökkentették azok számát, így pontosan nem lehet 2014-től megfeleltetni az előző választókerületi beosztásnak. A szavazókörök eredményeinek összesítése segítségül szolgálhat, de ezek összesítése komplikált folyamat. További probléma, hogy egyszerre több ágról is lehet kerülni a Parlamentbe, így az egyéni kerületi képviselőségért folytatott versenyt elvesztő jelölt még bekerülhet a pártlistáról. Ezen okból az újráválasztások arányának megállapításánál nem vehető figyelembe a listás helyről való bejutott képviselőket. Azaz, ha egy országgyűlési képviselő, aki az előző választáson listáról jutott be, de a következőn indul egyéni kerületben, azt nem feltétlenül tekinthető inkumbensnek. Csak az adott kerületben győzedelmeskedő politikus számítható az újráválasztási rátába. Ettől függetlenül, fontos vizsgálati szempont lehet, hogy meddig és milyen módon marad egy képviselő a Parlamentben. A második megugrás és visszavonuló visszaesés hasonlóan az újráválasztási arányhoz csak abban az esetben értelmezhető, amennyiben a jelölt ugyanabba az egyéni kerületben indul. Ezek számításánál az új kerületi rendszer okozta átállás szintén ki kell küszöbölni az esetleges vizsgálatoknál.

Az európai parlamenti választások tisztán listás, arányos választási rendszerben zajlanak.⁶⁴ Ebből kifolyólag a személynek szóló szavazat és az inkumbens előny nem tud kialakulni, így annak vizsgálata nem lehetséges. Hasonlóan a listás mandátumszerző

⁶²Körösenyi András és mtsai., *A magyar politikai rendszer.*, 151.

⁶³ Az országgyűlési képviselők választásáról 2011. évi CCIII. törvény.

⁶⁴ 2003. évi CXIII. törvény az Európai Parlament tagjainak választásáról.

országgyűlési képviselőkhöz viszont érdemes lehet vizsgálni a hosszú távon európai parlamenti képviselőséget szerző politikusokat, például azok sorhelyét a pártlistákon.

A hazai inkumbens előny kvalitatív tényezőit feltárni komplikáltabb, mint a statisztikai, kvantitatív megközelítés. A lehetséges módszertanok között szerepelhet a többször újraválasztott politikusokkal készített mélyinterjú, mely feltárhatja azokat a politikusi jellemvonásokat és személyiségjegyeket, amelyek közösen megtalálhatóak bennük. További módszer lehet azon települések lakosainak kiemelt vizsgálata, ahol adott politikus hosszú ideje tölti be tisztségét. Erre megfelelő módszer lehet a kérdőívezés, mellyel felmérhető, mik azok a tényezők, amik miatt adott település lakosai folyamatosan újraválasztják politikai tisztségviselőjüket. A statisztikai módszerrel szemben, a kvalitatív megközelítés még több akadályba ütközhet. A kutatások természetéből fakadóan anyagilag megterhelőbbek, valamint a vizsgált alanyok válaszadási szándékától is függenek.

A disszertáció egyik fő célja, hogy egy hazánkban kevésbé kutatott területre, az inkumbens előnyre hívjam fel a figyelmet. A témakör kiterjedtsége miatt természetesen ez nem teljes körű. Ezenfelül a legfontosabb aspirációm, hogy módszertani mankót biztosítsak saját és más kutatók jövőbeli elemzéseikhez. Mivel Magyarországon a kifejezetten az inkumbens előnnyel foglalkozó tanulmány kevés, ezért ez egy könnyedén bővíthető tudományterület. Az Egyesült Államokkal szemben nálunk még nem tartom szerencsésnek a túl komplex statisztikai módszerek bevezetését, amíg az „alapozások” nem történtek meg. A választási rendszer sajátosságaiból adódóan a polgármesterek inkumbenciája különösen releváns és kiemelt kutatási területként jelenik meg számomra. Ezt követően természetes továbblépési irányt jelenthet az önkormányzati, illetve az országgyűlési képviselők helyzetének vizsgálata is. Érdemes kutatni a különböző tisztségek közötti átfedések, átjárások jelenségét is, amely további szempontokkal gazdagíthatja az inkumbencia elemzését. Bár ebben a szakaszban nem térek ki részletesen a módszertani megfontolásokra, fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a jövőbeli kutatásoknak elkerülhetetlenül számolniuk kell a magyar inkumbencia kvalitatív oldalának feltárásával is. A statisztikai kimutatások jelentős mérföldkövet képeznek a politológia számára, ugyanakkor a téma átfogó megértéséhez elengedhetetlen a különböző megközelítések együttes vizsgálata. A disszertációban az esettanulmányaimhoz alkalmazott módszertani megközelítéseim az 1.3. fejezetben találhatóak és taglaltak.

2.2. Az inkumbens politikus, mint a figyelem és a politikai napirend alanya és alakítója

Az előzőekben már kiemelésre került, hogy az inkumbens előny megjelenése és kialakulása feltételezi a politika személyekhez kötött jellegét, illetve az egyének fontosságát.⁶⁵ Az inkumbens politikusok számára elemi érdek, hogy a rendelkezésükre álló összes legális és legitim eszközt felhasználják újraválasztásuk érdekében. Ide tartozik a politikai kommunikáció teljes arzenálja, amelyet a politikai szereplők különböző csatornákon keresztül alkalmaznak, az egyirányú, tömegmédia-alapú tájékoztatástól kezdve a közvetlen, interaktív kommunikációig. A XXI. századra azonban egyre meghatározóbbá vált az online médiatér, és ezen belül is kiemelkedő szerepet játszik a közösségi média, amely új eszközöket és lehetőségeket biztosít a politikai figyelem megszerzésére és fenntartására. Az úgynevezett figyelemalapú politika (attention-based politics) koncepciója éppen ezt a dinamikát ragadja meg: a politikai szereplők kommunikációja egyre inkább a folyamatos jelenlét és a választói figyelem megszerzésének stratégiáira épül. Az inkumbens politikusok esetében különösen releváns e jelenség vizsgálata, hiszen számukra az újraválasztás szempontjából kritikus jelentőségű, hogy tartósan a politikai napirend fókuszában maradjanak. Mivel a hivatalban lévő politikusokra eleve nagyobb figyelem irányul, mint kihívóikra, különösen a médiában, számukra a figyelemalapú politika kínálta lehetőségek hatványozottan előnyösek.⁶⁶ E fejezetben a figyelemalapú politika jelenségét és annak politikai kommunikációs összefüggéseit vizsgálom, elsősorban Merkovity Norbert 2018-as *A figyelemalapú politika a közösségi média korában* című kötete alapján, amely a téma egyik meghatározó hazai szakirodalmi forrása.⁶⁷

Miben és miért releváns a politikai kommunikáció figyelemalapú megközelítése? A közösségi média térnyerésével az addigi, jóval kötöttebb és egyoldalúbb kommunikációs csatornák folyamatosan átalakulnak. Az a hagyományos modell, amelyben a politikai szereplők közvetlenül a tömegmédián keresztül szólították meg a választókat, mára jelentős változáson ment keresztül. A politikai kommunikáció immár egy interaktív, folyamatosan formálódó térben zajlik, ahol a választók nem pusztán passzív befogadók, hanem maguk is aktívan alakítják a politikai diskurzust – például azzal, hogy megosztanak, kommentálnak,

⁶⁵ Herrera and Yawn, „The Emergence of the Personal Vote”.

⁶⁶ Markus Prior, „The Incumbent in the Living Room: The Rise of Television and the Incumbency Advantage in U.S. House Elections”, *The Journal of Politics* 68, sz. 3 (2006): 657–73, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2006.00452.x>.

⁶⁷ Merkovity Norbert, *A figyelemalapú politika a közösségi média korában: a politikai kommunikáció lehetséges értelmezése napjainkban*, (Médiatudományi könyvtár; 32), sz. (Médiatudományi könyvtár; 32) (Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2018), <http://nmhh.hu/dokumentum/196007/MK32web.pdf>.

vagy éppen mémeket gyártanak egy-egy politikai szereplő vagy esemény kapcsán. Ebből a szempontból a figyelemalapú politika tekinthető a politikai szféra válaszreakciójának a modern idők kihívásaira. Az új média térnyerése miatt a politikai kommunikáció szereplői már nem engedhetik meg maguknak, hogy hagyományos, lineáris módon próbálják elérni a közönséget. Ehelyett figyelmet kell generálniuk, és azt fenn is kell tartaniuk a politikai napirenden. Ahogy Merkovity Norbert megfogalmazza: „*A figyelemalapú politika azt a folyamatot jelenti, ahol a politikusok magukra vagy a saját témájukra kívánják irányítani a választók figyelmét.*”⁶⁸

Kiemelendő, hogy a figyelemalapú politika nem keverendő össze a politikai napirenddel, illetve napirend-kijelöléssel (agenda-setting) vagy a politikai figyelemmel, noha ezek a fogalmak szoros kapcsolatban állnak egymással. A politikai figyelem azt írja le, hogy a közvélemény, a média és a politikai szereplők milyen ügyekkel foglalkoznak, és milyen intenzitással fordítanak rájuk erőforrásokat. A politikai napirend e figyelem eloszlását befolyásolja azáltal, hogy meghatározza, mely témák kerülnek előtérbe a közéleti diskurzusban és milyen prioritási sorrendben. A figyelemalapú politika e két fogalom metszéspontjában helyezkedik el: célja nem csupán a figyelem megszerzése, hanem annak tematizálása és folyamatos irányítása is.

A politikai napirend-kijelölés elmélete, amelyet McCombs és Shaw dolgoztak ki, arra a jelenségre világít rá, hogy a média nem feltétlenül mondja meg az embereknek, mit gondoljanak, de jelentős hatással van arra, miről gondolkodjanak.⁶⁹ Ez azt jelenti, hogy a politikai szereplők számára kiemelt fontosságúvá válik, hogy miként tudják befolyásolni a napirendre kerülő témákat, hiszen a közbeszéd tematizálása egyúttal hatalmi eszköz is. A napirend-kijelölés folyamatában a média szerepe kulcsfontosságú, hiszen azáltal, hogy kommunikál egy témáról és azt a figyelem középpontjába emeli, a befogadókban azt az érzetet kelti, hogy az adott kérdéskör fontos, releváns és figyelemre méltó.

Mi, vagy mik tekinthetők ügynek (issue), amelyek napirendre kerülhetnek? A politikatudományi szakirodalom különböző válaszokat ad e kérdésre, azonban Török Gábor – aki a hazai napirendkutatás meghatározó alakja, és több munkájában is foglalkozott a politikai napirend szerkezetének és logikájának vizsgálatával – szerint a legminimálisabb megközelítés az, hogy attól válik valami üggyé, hogy felkerül a napirendre. Vagyis

⁶⁸ Merkovity *A figyelemalapú politika a közösségi média korában.*, 79.

⁶⁹ Maxwell E. McCombs and Donald L. Shaw, „The Agenda-Setting Function of Mass Media”, *The Public Opinion Quarterly* 36, sz. 2 (1972): 176–87.

leegyszerűsítve: ha egy téma, kérdés, esemény vagy jelenség napirendre kerül, akkor az már önmagában is elegendő feltétel ahhoz, hogy politikai értelemben ügyként értelmezzük. Ez a pragmatikus meghatározás szándékosan elkerüli a tartalmi kritériumok kijelölését, és kizárólag a napirendi státuszt tekinti mérvadónak. Az ilyen értelemben vett „ügy” tehát nem más, mint egy olyan téma, amely aktuálisan a politikai vagy médiabeli figyelem fókuszába kerül, vagyis amely a diskurzus szempontjából láthatóvá és tematizáltá válik.⁷⁰

Török három alapvető és állandó jellemzőt azonosít az ügyek kapcsán, amelyek megléte szükséges ahhoz, hogy egy kérdés politikai napirendi tényezővé válhasson. Az első ilyen tulajdonság a konfliktus. A konfliktus abban az értelemben értendő, hogy az adott téma többféle értelmezési lehetőséget kínál, azaz nyitott vitára, eltérő álláspontokra, különböző szereplői pozíciókra és érdekekre. Török hangsúlyozza, hogy a politikai cselekvés egyik fontosabb ismérve éppen az, hogy lehetőséget nyújt az értelmezési alternatívák megfogalmazására és érvényesítésére. Ebből következik, hogy a politika szerves része a vitatkozás, a versengő narratívák jelenléte, valamint az eltérő nézőpontok ütköztetése. A politikai tér tehát nem csupán a konszenzus színtere, hanem – sőt, elsősorban – a konfliktusok, versengések és alternatívák küzdőtere.⁷¹

Fontos azonban kiemelni, hogy léteznek olyan ügyek is, amelyek természetüknél fogva első pillantásra nem tűnnek konfliktusosnak. Ilyenek lehetnek például természeti katasztrófák, tömegszerencsétlenségek, közegészségügyi vészhelyzetek vagy más, kollektív tragédiák. Ezek a témák látszólag egyértelmű, osztatlan reakciókat váltanak ki a politikai szereplőkből, s a társadalomból is. Az alaposabb vizsgálat ugyanakkor megmutatja, hogy még ezek mögött az „egységesítő” ügyek mögött is meghúzódhatnak látens konfliktusok: érdekkülönbségek, felelősségi kérdések, eltérő megoldási stratégiák vagy akár olyan szimbolikus értelmezési keretek, amelyekben a politikai szereplők különböző politikai célokat követve próbálják tematizálni az adott problémát. Ebből következően az úgynevezett „valence issue”-k – azaz azok a kérdések, amelyekben a közvélemény látszólag konszenzusos – is potenciálisan konfliktusforrássá válhatnak, ha például a figyelem fókusza

⁷⁰ Török Gábor, *A politikai napirend: politika, média, közvélemény és az „agenda-setting” hatás*, 1. magyar nyelvű kiad (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005).

⁷¹ Elmer Eric Schattschneider, *The Semisovereign People: A Realist's View of Democracy in America* (Holt, Rinehart and Winston, 1960); Török, *A politikai napirend: politika, média, közvélemény és az „agenda-setting” hatás*,

a felelősök keresésére, a cselekvés módjára vagy az ügy kezelésének szimbolikus dimenzióira terelődik.⁷²

Az ügyek második jellemzője az expozíció, vagyis az a tényező, amely révén egy adott kérdés láthatóvá válik, kiemelkedik a mindennapok információs zajából, és képes megragadni a politikai szereplők, a média és a közvélemény figyelmét. Török Gábor szerint a politikai napirendbe való bekerülés nem pusztán tartalmi relevancián, hanem figyelemfelkeltő erőn is múlik. A különböző típusú napirendek – például a politikai, a médiabeli vagy a szakpolitikai napirend – eltérő szűrőmechanizmusokat alkalmaznak, amikor eldöntik, hogy mely ügyek kerülnek napirendre. Egy ügy expozícióját számos tényező befolyásolhatja, például az ügy különlegessége, újdonsága, vizuális megjeleníthetősége, az érintett szereplők státusza, vagy éppen az, hogy milyen mértékben képes hatni az érzelmekre. Az expozíció tehát nemcsak az ügy belső jellemzője, hanem egyúttal annak is függvénye, hogy milyen társadalmi, politikai és médiabeli környezetben bukkan fel az adott kérdés.⁷³

A harmadik, és a napirend-kutatás szempontjából talán egyik leglényegesebb tényező a fontosság. Ez az attribútum azt fejezi ki, hogy az adott ügyet mennyire tekintik a szereplők relevánsnak, közéleti vagy szakpolitikai szempontból érdemlegesnek, és milyen mértékben tartják szükségesnek annak megvitatását vagy megoldását. A fontosság természetesen nem objektív tulajdonság, hanem társadalmilag és politikailag konstruált minőség: egy adott ügy jelentőségét nem pusztán annak tartalma vagy a vele kapcsolatos események súlya határozza meg, hanem az is, hogy a politikai közösség, a média és a közvélemény milyen mértékben hajlandó ezzel foglalkozni. A fontosság tehát egyszerre operál egyéni percepciók és kollektív figyelemirányítás szintjén. A kutatások szerint egy ügy fontossága időben is változhat: kezdetben csupán szűk kör érdeklődésére tart számot, majd fokozatosan egyre szélesebb körben tematizálódik, mígnem országos szintű politikai diskurzus tárgyává válik. Ez a dinamika különösen fontos a figyelemalapú politika szempontjából, ahol a politikai verseny részben abban áll, hogy ki milyen ügyet képes a közélet fókuszába állítani, illetve annak fontosságát más szereplőkkel elfogadtatni.⁷⁴

Szorosan kapcsolódik ehhez az úgynevezett ingerküszöb fogalma, amely a napirendkutatás egyik kulcskérdésévé vált. Török értelmezésében az ingerküszöb egy olyan

⁷² Török, *A politikai napirend*, 19-23.

⁷³ *Ibid.*, 23-27.

⁷⁴ *Ibid.*, 27-29.

határvonalat jelent, amelyet egy adott ügynek át kell lépnie ahhoz, hogy napirendre kerülhessen, vagyis láthatóvá és vitathatóvá váljon a politikai, médiabeli vagy szakpolitikai térben. Ez a küszöb természetesen nem azonos minden napirendi szegmens esetében: más szempontok érvényesülnek a kereskedelmi média logikája szerint működő hírportálokon, és megint másak a politikai pártok stratégiai döntéshozatalában vagy a kormányzati apparátus szakpolitikai munkájában. Az ingerküszöb fogalma tehát elsősorban szemléleti eszköz, amely segít megérteni, hogy miért válik egyes témákból napirendi ügy, míg más témák – akár tartalmilag fontosabbak is – láthatatlanok maradnak. A napirendi szereplők közötti verseny – legyen szó politikusokról, újságírókról vagy érdekképviselőkről – részben abban áll, hogy képesek-e átléptetni az általuk preferált ügyeket ezen a láthatatlan, ámde annál jelentősebb ingerküszöbön.

A konfliktus, az expozíció, a fontosság és az ingerküszöb tehát olyan összefüggő és egymást erősítő tényezők, amelyek együttesen határozzák meg, hogy egy adott ügy miként képes felkerülni a politikai napirendre. A politikai kommunikáció és a napirendkutatás metszéspontjában állva ezek a kategóriák nemcsak az ügyek azonosítását, hanem azok pályájának, hatásának és élettartamának megértését is lehetővé teszik. Az, hogy egy ügy milyen mértékben válik a politikai küzdelem tárgyává, hogy meddig marad napirenden, és hogy milyen következményekkel jár a tematizálása, mind e négy tényező kölcsönhatásának eredménye.

A politikai napirend működéséről szóló elméleti megközelítések – különösen az ügyek konfliktusosságára, expozíciójára, fontosságára és az ingerküszöb fogalmára vonatkozó fogalmi keret – szorosan kapcsolódnak a disszertáció fő vizsgálati tárgyához, az inkumbens politikusok előnyeinek értelmezéséhez. Az, hogy egy adott ügy mikor és milyen formában kerül napirendre, nem csupán elméleti kérdés, hanem közvetlen politikai tétje is van: a figyelem irányítása, a napirend alakítása és a releváns értelmezési keretek meghatározása az inkumbensek egyik legfontosabb – ha gyakran kevésbé látható – erőforrását jelentheti. Mindez különösen akkor válik hangsúlyossá, amikor a politikai szereplők nemcsak reagálnak a közéleti eseményekre, hanem maguk is aktívan formálják azok megjelenését, értelmezését és sorrendiségét. A disszertáció nem vállalkozik klasszikus napirend-elemzések elvégzésére, ugyanakkor több ponton is érinti a napirend meghatározásának lehetőségeit és azok politikai következményeit. A politikai kommunikációval foglalkozó rész – különösen Orbán Viktor COVID-19 első hulláma alatti Facebook-aktivitásának vizsgálata – konkrét példát kínál arra, hogyan tematizálható egy

kollektív élmény és krízishelyzet, valamint hogyan válhat egy kezdetben „egységesítő” ügy is a politikai napirend alakításának eszközévé. A napirendi elméletek alapján értelmezve mindez azt mutatja, hogy az inkumbens szereplő pozíciójából adódóan eleve jobb eséllyel képes bejuttatni ügyeket a közéleti viták körébe – akár meglévő napirendeken keresztül, akár új témák expozíciójának előidézésével.

Ez az összefüggés különösen fontos a disszertáció empirikus fejezeteinek tükrében, A polgármesterek újraválasztási arányainak kvantitatív vizsgálatán keresztül érzékelhetővé és feltételezhetővé válik, hogy az inkumbens státuszhoz nemcsak technikai vagy erőforrásbeli előnyök, hanem tematizációs lehetőségek is társulnak. A politikai napirenddel kapcsolatos kutatások épp azt hangsúlyozzák, hogy a napirendre kerülés nem automatikus vagy pusztán tartalmi kérdés, hanem szelekciós szempontok szerint történik – ezek közül több olyasmi (például a szereplő ismertsége, a téma korábbi politikai jelenléte, vagy az elérhető kommunikációs csatornákhöz való hozzáférés), amelyben az inkumbens politikus eleve előnnyel indul. Ez különösen igaz a helyi politikai viszonyokra is, ahol a polgármester közvetlenül képes tematizálni egyes ügyeket, például fejlesztéseket, beruházásokat vagy helyi konfliktusokat. A disszertációban bemutatott újraválasztási arányok mögött tehát nemcsak strukturális és személyes tényezők állhatnak, hanem azok az apró, de tartósan érvényesülő előnyök is, amelyek révén egy politikai szereplő befolyásolni tudja, hogy mely ügyek kapnak figyelmet, és milyen értelmezési keretek között. Az agenda-setting elméletének alkalmazása így nemcsak a politikai kommunikáció dinamikáját segít megérteni, hanem az inkumbens előny egyik fontos, rendszeresen alulértékelt dimenziójára is rámutathat: a napirendhez való hozzáférés és a napirend alakításának képessége nem pusztán kommunikációs, hanem választási szempontból is releváns hatásokat eredményezhet. Kiemelendő viszont, hogy az egyéni politikai aktorok esetében jobb magyarázó erővel szolgálhat a figyelemalapú politika keretrendszere, mivel a politikai napirend meghatározása inkább központiilag, például párt vagy kormányzat által meghatározott, míg a figyelemalapú politika inkább az egyéni cselekvést és médiajelenlét-építést feltételezi, tekinthető az adott politikus magánakciójának.

Az agenda settinggel rokonítható kifejezés az agenda building, amelynek tisztázása indokolt a fogalmi keret kialakítása szempontjából.⁷⁵ Míg az előbbi esetében a média a befogadó közönségre gyakorol hatást – azaz meghatározza, hogy miről gondolkodjanak az emberek, mi kerüljön a politikai napirend fókuszába –, addig az agenda building, vagyis a

⁷⁵ Gianpietro Mazzoleni, *Politikai kommunikáció* (Budapest: Osiris, 2006).

napirendépítés során a média elsősorban a politikai szférát befolyásolja, azáltal, hogy meghatározza, milyen ügyekkel kell a politikai szereplőknek foglalkozniuk. Itt tehát a média a politikai aktorokra hat, nem pedig közvetlenül a választókra. Jó példa az agenda building mechanizmusára a 2019-es önkormányzati választásokat megelőző győri eset, amikor egy addig magabiztosan vezető, hivatalban lévő polgármesterről olyan videófelvételek kerültek nyilvánosságra, amelyeken egy adriai hajóúton, vélhetően ittas állapotban, prostituáltak társaságában látható. A felvétel futótűzként terjedt a médiában, és óriási sajtófigyelmet generált, különösen az ellenzéki oldalon, ahol az ügy azonnal napirend-uraló témává vált.⁷⁶ Azonban a botrány a kormánypárti politikusokat is reagálásra kényszerítette, akik – bár a választásokig kitartottak a jelölt mellett – a győzelem után egyértelmű kormánypárti nyomás hatására végül mégiscsak lemondatták a polgármestert.⁷⁷ Ez az eset jól mutatja, hogy az agenda building során a média által tematizált ügyek előtt a politikai elit sem térhet ki – a napirendi kényszer még a saját politikai táboron belül is érvényesülhet. Fontos hangsúlyozni, hogy az agenda building nem kizárólag a média egyoldalú befolyását jelenti: a folyamat többszereplős, és a média mellett politikai szereplők, állampolgárok, civil szervezetek is részt vehetnek az ügyek napirendre emelésében.

Nemzetközileg ismert példa az agenda buildingre a Watergate-botrány, ahol az amerikai sajtó – különösen a Washington Post – oknyomozó munkájának köszönhetően egy komplex, jogi és politikai szempontból nehezen követhető ügyet emelt a közvélemény és a politikai döntéshozók figyelmének középpontjába.⁷⁸ A média kiemelt figyelme és folyamatos tematizálása révén az ügy nem maradhatott következmények nélkül, és végül a politikai elit is kénytelen volt napirendre venni a kérdést, ami Richard Nixon elnök lemondásához vezetett. Török megjegyzi, hogy a szakirodalomban az agenda setting és az agenda building határai gyakran elmosódnak, és a két fogalom nem minden esetben válik élesen szét. Ennek ellenére – egyetértve Török megközelítésével – jelen disszertáció szerzője indokoltnak tartja a megkülönböztetést, mivel az eltérő hatásirány és célcsoport külön fogalmi kezelést tesz szükségessé.⁷⁹

⁷⁶ „K-Monitor: Korrupció, Közpénz, Közbeszerzés, Kartell | K-Monitor”, elérés 2025. március 25., <https://adatbazis.k-monitor.hu/adatbazis/aktak/borkai-szexbotranya>.

⁷⁷ HVG „Borkai Zsolt lemond”, [hvg.hu](https://hvg.hu/itthon/20191106_Borkai_Zsolt_lemondott), 2019. november 6., https://hvg.hu/itthon/20191106_Borkai_Zsolt_lemondott.

⁷⁸ Gladys Engel Lang and Kurt Lang, „Polling on Watergate: The Battle for Public Opinion”, *The Public Opinion Quarterly* 44, sz. 4 (1980): 530–47.

⁷⁹ Török, *A politikai napirend*. 157-167.

Az agenda melding, azaz napirend-egybeoldás a plurális csatornákon érkező különböző napirendek hogyan olvadnak egybe a közvélemény napirendjén. A fogalom lényege, hogy a médiafogyasztókra bár természetesen hatnak a nagy elérésű csatornák (vertikális csatorna), de napjainkban rengeteg alternatív csatorna is rendelkezésükre áll (horizontális csatorna).⁸⁰ Ilyenek például az internetes hírportálok, blogok, közösségi média oldalak és a szűkebb célcsoportnak szóló médiaműhelyek. A befogadó az elmélet szerint gyakorlatilag magának építi és konstruálja a napirendet, összeolvastva a fentiek keverékéből azt.⁸¹ A disszertáció témájának szempontjából kiemelandó a napirend-egybeolvadás népszerűségben belüli heterogén eloszlása. Ez alatt az értendő, hogy a populáció egyes rétegei más és más mértékben hajlandóak a horizontális médiához fordulni és az alapján alakítani a saját politikai napirendjüket. Merkovity a 2008-as amerikai elnökválasztás kapcsán hoz példát, ahol amellettt érvelt, hogy a republikánus és fiatal választók nagyobb valószínűséggel alakítják ki napirendjüket horizontális forrásokból. 2008-hoz képest a horizontális források jelenléte csak még tovább növekedett.

A disszertáció témájának szempontjából is különösen fontos felismerni, hogy az agenda melding nem egységesen jelenik meg a teljes népességben, hanem jelentős eltérések figyelhetők meg abban, hogy ki mennyire aktívan vesz részt a napirend-összeolvastás folyamatában. Az említett, Merkovity⁸² által példaként felhozott 2008-as amerikai elnökválasztás, ahol kutatások kimutatták, hogy például a republikánus szavazók, valamint a fiatalabb korosztály tagjai nagyobb valószínűséggel támaszkodtak horizontális médiacsatornákra, amikor politikai napirendjüket alakították.⁸³ Ez a tendencia azóta csak tovább erősödött, hiszen az alternatív médiumok száma és elérése jelentősen növekedett az elmúlt másfél évtizedben. A napirend-egybeolvadás gyakorlati hatásait azóta is több empirikus vizsgálat is alátámasztja. Spencer és Croucher⁸⁴ azt vizsgálták, hogy a közösségi média iránti bizalom milyen mértékben hat a politikai álláspontokra – konkrétan Donald Trump mexikói határfal-kezdemenyezésének megítélésére. Eredményeik szerint azok a

⁸⁰ D. L. Shaw és mtsai., „Individuals, Groups, and Agenda Melding: A Theory of Social Dissonance”, *International Journal of Public Opinion Research* 11, sz. 1 (1999. március 1.): 2–24, <https://doi.org/10.1093/ijpor/11.1.2>.

⁸¹ Merkovity, *A figyelemalapú politika a közösségi média korában*, 47–48.

⁸² Ibid., 47.

⁸³ David Weaver és mtsai., „Vertical and or versus? Horizontal communities: Need for orientation, media use and agenda melding”, 2010, <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3481.4881>; Maxwell McCombs, *Setting the Agenda: The mass media and public opinion*, 2nd edition. Cambridge, England: Polity Press, 2014., 2014.

⁸⁴ Anthony Spencer and Stephen Croucher, „Social Media & Agenda Melding: Understanding Trump’s Proposed Border Wall”, *Studies in Media and Communication* 10, sz. 2 (2022): 296, <https://doi.org/10.11114/smc.v10i2.5730>.

válaszadók, akik nagyobb bizalommal fordultak a közösségi média felé, nagyobb arányban támogatták a fal megépítését, függetlenül attól, hogy az intézményes (vertikális) média milyen narratívát kínált az ügyről. Ez jól példázza, hogy a horizontális médiatérben aktívan jelenlévő szereplők (például influenszerek, Facebook-csoportok, szűkebb elérésű blogok) milyen erőteljesen tudják tematizálni a közvélemény figyelmét, és milyen mértékben járulnak hozzá egy adott napirendi konstrukció kialakulásához. McWhorter kutatása⁸⁵ szintén az agenda melding szerepét vizsgálta, de ezúttal a hírfogyasztási tudatosság (news media literacy) kontextusában. A 18–25 év közötti fiatal felnőttek körében végzett kvantitatív vizsgálat megállapította, hogy azok a válaszadók, akik számos forrásból tájékozódtak, és gyakran beszélgettek másokkal hírekről, statisztikailag szignifikánsan magasabb pontszámot értek el a hírfogyasztási tudatosság különböző dimenzióiban (mint például a médiahatások felismerése, tudatosság, és az információforrások feletti kontrollérzet). A tanulmány különbséget tett a klasszikus napirend-építés és a „trusting friends” típusú napirendépítés között is: míg előbbi pozitívan korrelált a tudatosság és médiaismeret szintjével, utóbbi – tehát amikor valaki kizárólag a baráti körének véleményében bíz – már nem mutatott ilyen egyértelműen pozitív kapcsolatot. Ez arra utal, hogy nem minden agenda melding épít tudatosságot egyformán, sőt bizonyos esetekben akár zárt véleménybuborékok kialakulásához is vezethet. A két tanulmány tanulsága, hogy az agenda melding egyszerre lehet a politikai polarizáció és a tudatos médiahasználat forrása – a folyamat irányultsága és minősége tehát nem adottság, hanem választás és lehetőség kérdése. A disszertáció témájához kapcsolódva ez azért különösen releváns, mert az inkumbens politikusok figyelemlapú előnye – tehát az, hogy meglévő pozíciójuk révén már eleve könnyebben juttathatják napirendre saját ügyeiket – ma már nem csupán a hagyományos médiafelületeken érvényesül. Egyre fontosabbá válik az is, hogy az üzeneteik mennyire képesek beépülni a választók egyéni, közösségi és online napirendjébe, vagyis mennyire tudják őket összeolvasztani azokkal az ügyekkel, amelyek már eleve jelen vannak a közönség horizontális médiatérében. Ez új dimenziót ad az inkumbencia előnyének, különösen a politikai figyelem szempontjából.

A fejezet szempontjából lényeges és megemlíthető fogalmak a mediatizáció és önmediatizáció. A szakirodalom mediatizáció alatt azt érti, hogy a politikai szféra alkalmazkodik a médiarendszer működéséhez, annak úgymond aláveti magát.⁸⁶ Ez az

⁸⁵ Christine McWhorter, „The role of agenda melding in measuring news media literacy”, *Journal of Media Literacy Education* 12, sz. 1 (2020): 145–58, <https://doi.org/10.23860/JMLE-2020-12-1-11>.

⁸⁶ Merkovity, *A figyelemlapú politika a közösségi média korában*, 31-35.

alkalmazkodás nem csupán a politikai üzenetek formájára, hanem azok tartalmára, időzítésére és a választott kommunikációs csatornákra is kiterjed. A politikai szereplők egyre inkább a média működésének logikájához igazítják saját kommunikációjukat, így a médialogika – vagyis az információ közvetítésének, értelmezésének és fogyasztásának média által meghatározott sajátos szabályrendszere – válik meghatározóvá a politikai térben is.⁸⁷ A mediatizáció egyik következménye, hogy a politikai döntéshozók számára nem csupán az a kérdés, hogy mit mondanak, hanem az is, hogy hogyan, mikor és milyen formában fogalmazzák meg üzeneteiket. Egy politikai esemény, nyilatkozat vagy bejelentés akkor tekinthető „sikeresnek”, ha megfelel a média figyelem- és hírérték-központú működésének, vagyis vizualizálható, személyesíthető, konfliktust hordozó vagy emocionális elemekkel rendelkező.⁸⁸ A politikai döntéshozatal tehát fokozatosan a nyilvánosság színrevitelének szempontjai szerint kezd el szerveződni – a médiamegjelenés és a láthatóság elsődlegessége miatt. Az önmediatizáció ezzel szemben – vagy inkább ezt kiegészítve – arra utal, hogy a politikai szereplők nem csupán passzív módon igazodnak a média logikájához, hanem aktívan próbálják alakítani saját megjelenéseiket, gyakran megkerülve a hagyományos médiacsatornákat. A politikusok önkéntesen próbálják meg úgy kialakítani és működtetni saját felületeiket – elsősorban a közösségi médiában –, hogy azok megfeleljenek a média által elvárt formai és tartalmi elvárásoknak, ezáltal képesek legyenek megragadni a figyelmet, és akár napirendre is kerülni. Ez nemcsak technikai kérdés, hanem stratégiai döntés is: a politikai aktor önmaga válik médiumává, amely saját logikája szerint szelektál, hangsúlyoz és tematizál.⁸⁹

Az önmediatizáció különösen az újmédia környezetben válik jelentőssé. A hagyományos, vertikális média (például televízió, nyomtatott sajtó) és a horizontális, felhasználó-központú újmédia (Facebook, YouTube, TikTok stb.) közötti különbségtétel itt is releváns, hiszen a politikusok éppen az újmédia eszközök segítségével képesek közvetlenül elérni választóikat, megkerülve a szerkesztői szűrőt és a hagyományos média kontrollját.⁹⁰ Ennek markáns példája Donald J. Trump amerikai elnök Twitter-használata:

⁸⁷ Jesper Strömbäck, „Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics”, *International Journal of Press-politics - INT J PRESS-POLIT* 13 (2008. július): 228–46, <https://doi.org/10.1177/1940161208319097>.

⁸⁸ Frank Esser and Jörg Matthes, „Mediatization Effects on Political News, Political Actors, Political Decisions, and Political Audiences”, in *Democracy in the Age of Globalization and Mediatization*, szerk. Hanspeter Kriesi és mtsai. (London: Palgrave Macmillan UK, 2013), 177–201, https://doi.org/10.1057/9781137299871_8.

⁸⁹ Merkovity, *A figyelemalapú politika a közösségi média korában*.

⁹⁰ Andrew Chadwick, *The Hybrid Media System*, köt. 1 (Oxford University Press, 2017), <https://doi.org/10.1093/oso/9780190696726.001.0001>.

első elnöki kampánya alatt szisztematikusan saját posztjain keresztül kommunikált a közvéleménnyel. Ezzel nem csupán közvetlen elérést biztosított magának, hanem sikeresen tematizálta is az amerikai politikai közbeszédet – mindezt kvázi saját médiumként, saját narratívát alakítva ki.⁹¹ A két típusú nyilvánosság tehát folyamatosan kölcsönhatásban áll egymással: gyakori, hogy a közösségi médiában megjelent tartalmak később bekerülnek a hagyományos médiába is.⁹² Fontos hangsúlyozni, hogy az önmediatizáció nemcsak láthatóságot biztosít a politikai szereplők számára, hanem tematizáló erővel is bír. Egy jól időzített Facebook-poszt, egy tudatosan szerkesztett videó vagy egy virálisan terjedő kép lehetőséget teremt arra, hogy a politikus ne csak reagáljon az eseményekre, hanem ő maga alakítsa a politikai diskurzus kereteit. Kiváló példa erre Orbán Viktor 2020 tavaszán, a COVID-19 járvány első hulláma alatt folytatott Facebook-kommunikációja. Élő bejelentkezései, személyes hangvétellű posztjai, valamint a „válságot kézben tartó vezető” narratíva tudatos felépítése nem csupán informálták a választókat, hanem tematizálták is a politikai napirendet, megerősítve a vezetői szerep performatív dimenzióját.⁹³ Ebben az értelemben az önmediatizáció nem pusztán kommunikációs stratégia, hanem politikai hatalomgyakorlási forma is – különösen az inkumbensek kezében, akik pozíciójuknál fogva több erőforrással és nagyobb figyelemmel rendelkeznek.

Az inkumbencia fogalmának elméleti feltárása szükségszerűen rámutatott arra, hogy a hivatalban lévő politikai szereplők előnyei nem elszigetelten, hanem meghatározott intézményi környezetben érvényesülnek. A fejezet áttekintette mindazokat a mechanizmusokat – az erőforrás-fölényt, a személyre szóló szavazat logikáját, a politikai figyelem koncentrációját –, amelyek az inkubens pozícióból indulók versenyelőnyét képezik. Ezek a tényezők azonban csak azokban a politikai rendszerekben tudnak ténylegesen működőképes előnnyé formálódni, ahol a választási szabályok, az intézményi struktúrák és a szavazási logika ezt lehetővé teszik.

⁹¹ Gunn Enli, „Twitter as Arena for the Authentic Outsider: Exploring the Social Media Campaigns of Trump and Clinton in the 2016 US Presidential Election”, *European Journal of Communication* 32, sz. 1 (2017): 50–61, <https://doi.org/10.1177/0267323116682802>.

⁹² Chadwick, *The Hybrid Media System*, köt. 1.

⁹³ Farkas Xénia és Bene Márton, „Orbán Viktor vizuális és verbális populista stílusa a Facebookon”, *Politikatudományi szemle* 31, sz. 3 (2022): 82–108, <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2022.3.82>; Petrovski-Oláh László, „Viktor Orbán’s Facebook Activity Related To Covid-19 During The First Wave Of The Pandemic”, in *The New Communication Revolution. KNOWLEDGE - COMMUNICATION - ACTIVITY* (Krakow: Uniwersytet Jagielloński, 2023), 201–13, <https://media.uj.edu.pl/documents/1384650/134373778/The+New+Communication+Revolution/7db052ea-68e9-4f47-bbdc-ad18c05de8cd#page=203>.

Éppen ezért a következő fejezet a választási rendszerek szerepét vizsgálja az inkumbencia érvényesülésében. Az, hogy egy politikus mennyiben képes személyes támogatottságot felhalmozni, milyen mértékben tudja beváltani az erőforrásokból származó előnyét, illetve, hogy a választók mennyire „személyre” vagy „pártra” szavaznak, alapvetően a választási rendszer típusától függ. A többségi, az arányos és a vegyes rendszerek eltérő módon kezelik a jelöltek közötti versenyt, és különböző mértékben teszik lehetővé a személyi inkumbencia kialakulását. A választási rendszer tehát nem pusztán a politikai verseny technikai kerete, hanem az inkumbencia működésének egyik legfontosabb feltétele. A következő fejezet ezért azt mutatja be, hogy a különféle választási logikák hogyan alakítják az inkumbens előny nagyságát, miként befolyásolják a politikai szereplők pozíciómegtartási esélyeit, és milyen intézményi korlátok mellett válik az inkumbencia tényleges politikai erőforrássá.

3. A választási rendszer és választások, mint az inkumbens előny kerete

A személynek szóló szavazat (personal vote) az inkumbens előny kialakulásának egyik kulcseleme. Richard Herrera és Michael Yawn a személynek szóló szavazat jelentőségének felemelkedéséről szóló 1999-es tanulmányában már negyed évszázados szakirodalomra hivatkoznak, amelyek megerősítik az elméletet.⁹⁴ Az inkumbens előny feltételei, táptalaja között tehát mindenképpen keresnünk kell a személynek szóló elemet, különösen akkor, amikor választási rendszerekről beszélünk. A különböző szisztémák bemutatása tehát indokolt, amennyiben meg akarjuk érteni az inkumbens előny intézményes feltételeit. Fábíán György és Kovács László Imre átfogó 1998-as kötete⁹⁵, Gallagher és Mitchell 2005-ös kötete⁹⁶, valamint Shugart és Wattenberg 2001-es könyve⁹⁷ szolgál alapul a fejezetben ismertetett választási rendszerek tipologizálásánál és bemutatásánál. Az egyes rendszerekhez kapcsolódóan releváns szakirodalmak esettanulmányai kerülnek bemutatásra, szemléltetve az inkumbens előny és a különböző választási rendszerek közötti kapcsolatokat.

⁹⁴ Herrera and Yawn, „The Emergence of the Personal Vote”.

⁹⁵ Fábíán György és Kovács László Imre, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága* (Villányi úti könyvek., 1998).

⁹⁶ Michael Gallagher and Paul Mitchell, szerk., *The Politics of Electoral Systems* (Oxford University Press, 2005), <https://doi.org/10.1093/0199257566.001.0001>.

⁹⁷ Matthew Soberg Shugart és Martin P. Wattenberg, *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?*, (Oxford University Press, 2001),

3.1. Többségi rendszerek

Az inkumbens előny kialakulásának legkedvezőbb választási rendszerek mindenképpen a többségi formulák és annak altípusai között találhatók meg. Különösen igaz ez az egyszerű többségi rendszerekre, ahol a személynek szóló elem kifejezetten megjelenik az egyéni kerületi struktúrában, illetve a területi képviseleti elvben. Az adott, megválasztott képviselő közvetlenül szerzi meg megbízatását a választópolgároktól, teoretikusan erősebb köteléket alkotva a kerület és a képviselő között, mint teszem azt a képviselő és pártja között. Az inkumbens előny legfontosabb mintaországában, az Egyesült Államokban is alkalmazott választási rendszer sajátos lehetőséget teremt a képviselőknek, hogy erős, közvetlen kötődést alakítsanak ki a választók és maguk között. Kiemelendő elv a győztes mindent visz (first past the post) jellege a rendszernek, mely szerint mandátumhoz kizárólag az egyedüli győztes képviselőaspiráns jut hozzá, tovább erősítve az egyszerű többségi rendszereken belül az inkumbens előny hatalmas jelentőségét.⁹⁸

Az Egyesült Államokban tapasztalható inkumbens előny terjedelmes irodalmára többször is reflektálni fog a fejezet, de ahogy Uppal kiemeli, az elmúlt évtizedekben bizonyosodott be annak erőteljes jelenléte.⁹⁹ Felmerülhet kérdésként, hogy ez kizárólag az Egyesült Államok sajátos politikai struktúrájának köszönhető-e, vagy más egyszerű többségi rendszerekben is megfigyelhető jelenségről van szó.

A szakirodalom szerint a first past the post típusú rendszerekben a választási szisztéma sajátosságai mellett számos egyéb tényező is közrejátszhat az inkumbens előny kialakulásában, például a nem kétpárti struktúrák jelenléte. Mindazonáltal, ettől függetlenül is egyértelmű, hogy a rendszer maga jelentős mértékben hozzájárul e jelenség fennmaradásához. Az Egyesült Királyság választási rendszere szintén az egyszerű többségi elv szerint működik, de a brit pártrendszer kevésbé letisztult, mint az Egyesült Államoké.¹⁰⁰

A brit politikai arénában a Munkáspárt és a Konzervatív Párt továbbra is meghatározó szereplők, ám több kisebb párt is releváns tényezőként van jelen. Eggers és Spirling 2015-ös tanulmányukban megállapították, hogy a 20. századi brit választástörténet áttekintése során egyértelműen megfigyelhető az inkumbens előny, azonban célszerűbb ezt

⁹⁸ Fábíán és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*, 34.

⁹⁹ Yogesh Uppal, „Estimating Incumbency Effects in U.S. State Legislatures: A Quasi-Experimental Study”, *Economics & Politics* 22, sz. 2 (2010. július): 180–99, <https://doi.org/10.1111/j.1468-0343.2009.00358.x>.

¹⁰⁰ Christopher D. Raymond, „Increasingly ‘Irrational’ Party Systems: Evidence That There Are Increasingly More Than Two Parties at the District Level”, *Government and Opposition* 48, sz. 4 (2013): 506–25, <https://doi.org/10.1017/gov.2013.5>.

pártinkumbenciának (party incumbency) nevezni, mivel a brit választási rendszer sajátosságai eltérő módon befolyásolják az inkumbens státusz előnyeit.¹⁰¹

A kutatás fókuszában állt továbbá az inkumbens hátrány jelensége, amelyet a 19. századi brit választásokon figyeltek meg, amelynek működésének lényegi elemei változatlanok azóta. A szerzők az összehasonlító politikatudomány szemszögéből kiemelték esettanulmányként a brit példát, mivel számos fejlődő demokráciában hasonló trendeket lehetett felfedezni. Papp Zsófia Magyarország kapcsán is megállapította, hogy az országgyűlési választásokon az inkumbens státusz nem feltétlenül jelent előnyt, hanem akár hátrányt is okozhat.¹⁰²

A 19. századi inkumbens hátrányt Eggers és Spirling a jelöltek korszakban tapasztalható személyiségének és személyének magasabb fokú fontosságával magyarázzák, szemben a párthovatartozással. Véleményük szerint ez a dinamika hasonlíthat egy fejlődő demokrácia politikai struktúrájához, ahol a választók kevésbé párthűek, és inkább a jelöltek személyes tulajdonságai és teljesítménye alapján döntenek, illetőleg egyéb tényezők is szerepet játszhatnak a választói magatartás alakulásában.¹⁰³

Eggers és Spirling szerzőpárosa 2017-ben megjelent tanulmányukban azt elemezte, hogy az inkumbens előny alakulására milyen hatással van a választók pártpreferenciája. A szerzők hipotézise szerint azokban a választókerületekben, ahol a pártlojalitás alacsonyabb, az inkumbens előny erőteljesebben jelentkezik. Kutatásuk eredményei is ezt támasztják alá, mivel azt találták, hogy azokban a kerületekben, ahol a Liberális Párt és a Konzervatív Párt közötti verseny dominál, az inkumbens előny mértéke magasabb volt, mint ahol Konzervatív-Munkáspárti párharc zajlott.¹⁰⁴ A választók preferenciái egyre inkább a pártok közötti élesebb döntés mentén alakultak. Ennek következtében a választók kevésbé az egyéni jelöltek teljesítményét mérlegelik, és inkább a pártidentitás és ideológiai elköteleződés alapján hozzák meg döntéseiket. A brit példa a magyar rendszer

¹⁰¹ Andrew C. Eggers and Spirling Arthur, „The Advantages and Disadvantages of Incumbency: Theory and Evidence from British Elections, 1832-2001”, preprint, 2015, https://andy.egge.rs/papers/Eggers_Spirling_Incumbency_Effects_UK_201404.pdf.

¹⁰² Papp Zsófia, „Inkumbens-hátrány (Helyi kötődés és a személynek szóló szavazat Magyarországon)”.

¹⁰³ C. Eggers and Spirling, „The Advantages and Disadvantages of Incumbency: Theory and Evidence from British Elections, 1832-2001”.

¹⁰⁴ Andrew C. Eggers and Arthur Spirling, „Incumbency Effects and the Strength of Party Preferences: Evidence from Multiparty Elections in the United Kingdom”, *The Journal of Politics* 79, sz. 3 (2017): 903–20, <https://doi.org/10.1086/690617>.

szempontjából is lehet releváns, hiszen 2010 után az általános választásokon bár megmaradt a vegyes szisztéma, de a többégi ág egyszerű többségre módosult.¹⁰⁵

A kanadai példa összecseng a brittel, ahol az 1950-es évek óta szintén megfigyelhető egy szignifikáns inkumbens előny a szavazatarányokban. Hasonlóan viszont az Egyesült Királysághoz, Kanada sem kategorizálható a kétpártrendszerek közé, ezért figyelembe kell venni annak elemzésénél ezt is. Kendall és Rekkas szakadós regressziós elemzést (regression discontinuity design) alkalmazó kutatása szerint az inkumbens indulók 9,4-11,2% százalékponttal nagyobb eséllyel nyernek újraindulás esetén. Kiemelik viszont, hogy terminológiát tekintve Kanadában is fontos elkülöníteni a pártinkumbenciát és a jelöltnek szóló inkumbens előnyt. Példának okért megállapítják, hogy az inkumbens előny jelenléte a szavazatokban nem biztos, hogy az inkumbens győzelmét is jelenti, illetve nem elhanyagolható tényező, hogy az inkumbens indulók pártjuk szerint mely kihívó pártok jelöljeitől viszik el a szavazatokat.¹⁰⁶ Ezek figyelembevétele a magyar eset és esetek szempontjából szintén releváns megállapítások lehetnek, mind az országgyűlési, mind a polgármester-választás kapcsán.

Az abszolút többségi választási rendszerek természetüket tekintve hasonlóak az egyszerű vagy relatív többségekhez, de formulájukat vizsgálva a mandátumszerzés erősebb feltételekhez kötött. A tisztségért induló jelölteknek a szavazatok abszolút többségét, azaz arányban annak több mint felét (50%+1) kell megszerezniük ahhoz, hogy nyerhessenek. Tiszta formájában ritkán használt képviselőválasztásoknál, hiszen csak két indulós versenyhelyzetekben lehetséges biztosan nyertest hirdetni, így legtöbbször vagy kétfordulós formulák első fordulójában alkalmazzák, mint például a francia nemzetgyűlési választásoknál vagy a 2011 előtti magyar választási rendszer egyéni ágánál. Ezekben a rendszerekben az indulók az első fordulóban is mandátumot szerezhetnek, de csak abban az esetben, ha elérik a szavazatok abszolút többségét.¹⁰⁷

A kétfordulós választási rendszerek, noha szorosan kapcsolódnak az abszolút többségi mechanizmusokhoz, önálló kategóriaként is értelmezhetők. Jellemzően az első forduló abszolút többséget követel meg a győzelemhez, míg a második fordulóban – néhány

¹⁰⁵ Eggers and Spirling, „Incumbency Effects and the Strength of Party Preferences: Evidence from Multiparty Elections in the United Kingdom”

¹⁰⁶ Chad Kendall and Marie Rekkas, „Incumbency Advantages in the Canadian Parliament”, *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne d'économique* 45, sz. 4 (2012): 1560–85, <https://doi.org/10.1111/j.1540-5982.2012.01739.x>.

¹⁰⁷ Fábián és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*, 33-34.

kivételtől eltekintve – a relatív többség elérése is elegendő. Ennek következtében a rendszer eltérően működik attól függően, hogy egy adott ország milyen sajátos szabályokat alkalmaz a továbbjutásra vonatkozóan. Az inkumbens előny szempontjából a kétfordulós struktúra különösen nagy kihívást jelent, mivel az első és a második forduló közötti időszak lehetőséget biztosít az ellenzék számára, hogy taktikai együttműködést alakítson ki az éppen hivatalban lévő jelölttel szemben. Ez jelentősen csökkentheti az inkumbens esélyeit a tisztség megőrzésére, hiszen egyes ellenzéki szövetségek vagy pártok, amelyek az első fordulóban külön-külön indultak, a második fordulóra összehangolhatják stratégiáikat és közösen támogatott kihívót állíthatnak.¹⁰⁸

E rendszer egyik legmarkánsabb példája Franciaország, ahol a nemzetgyűlési választások kétfordulós többségi modellben zajlanak. Franciaország politikai struktúráját a sokpártrendszer határozza meg, amely önmagában is bonyolulttá teszi az inkumbens előny kérdését. A többszereplős politikai versenyben a különböző pártok és jelöltek közötti koordináció szintje meghatározó lehet abban, hogy egy hivatalban lévő képviselő mennyire képes megtartani pozícióját. Dano és szerzőtársai kiemelik, hogy a francia rendszer sajátos környezetet teremt az inkumbens előny elemzéséhez, mivel a koordinációs lehetőségek sokfélesége új dimenzióval gazdagítja az inkumbens jelöltek esélyeinek vizsgálatát.¹⁰⁹

A francia Nemzetgyűlés 577 képviselői helyéről egyéni választókerületekben döntenek. Amennyiben egyik induló sem szerzi meg a szavazatok több mint 50%-át az első fordulóban, a másodikban az első két legtöbb voksot begyűjtő jelölt mellett azok is továbbjuthatnak, akik a választókerület szavazópolgárainak 12,5%-ának támogatását megszerezték. A francia rendszerben kritikus tényező a politikai pártok közötti koordináció a két választási forduló között. Az első fordulóban elért eredmények függvényében a pártok gyakran taktikai visszalépéseket eszközölnek annak érdekében, hogy egy ideológiailag közel álló jelöltet támogassanak a második fordulóban. Ez az inkumbens politikusok számára egyaránt jelenthet előnyt és hátrányt: előnyös, ha egy erős politikai hálózatot képesek kiépíteni és megőrizni, amely segíti őket a második fordulóban is, ugyanakkor hátrányos lehet, ha az ellenzék egységesen összezár ellenük.¹¹⁰ Következik mindez a kétfordulós rendszerek azon természetéből, hogy a két választás közötti időszak az összes politikai aktor

¹⁰⁸ Fábán és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*, 34-35.

¹⁰⁹ Kevin Dano és mtsai., „Coordination and Incumbency Advantage in Multi-Party Systems - Evidence from French Elections”, 2022. október, w30541, <https://doi.org/10.3386/w30541>.

¹¹⁰ Dano és mtsai., „Coordination and Incumbency Advantage in Multi-Party Systems - Evidence from French Elections”, 6-7.

számára biztosít lehetőség arra, hogy rendezze sorait (indulói oldalról) vagy választói oldalról változtasson a preferenciáin.

Dano és munkatársai eredményei szerint az inkumbens jelöltek Franciaországban is érezhető előnyt élveznek, amely a választási eredményekben is tetten érhető. Kutatásuk megállapította, hogy a hivatalban lévő képviselők újraválasztási esélye jelentősen megnő, amennyiben már egyszer sikerrel vették az akadályt: a győzelem egy újabb választási győzelem esélyét 25,1%-kal, míg az újraindulás valószínűségét 32,9%-kal növeli. Ez az előny elsősorban a személyre szabottabb politikai kommunikációban, a politikai kapcsolatok erősödésében, valamint az inkumbens jelöltek középponti szerepének megerősödésében mutatkozik meg. Az inkumbens politikusok a választási kampányok során gyakran válhatnak „gyűjtőpontokká” (focal point effect), azaz az inkumbens válik a koordináció közös pontjává, ami kiindulási alap lehet mind a választópolgárok számára, hogy ne osszák meg a szavazatukat az ideológiailag egymáshoz közel álló jelöltek között, de akár a pártok számára is, amikor a visszalépésekről tárgyalnak.¹¹¹

A francia rendszer különösen tanulságos abból a szempontból, hogy miként befolyásolja a választási és pártrendszer az inkumbens előnyt. Az elemzések rámutatnak arra, hogy az inkumbensek számára az egyik legfontosabb tényező az ideológiailag közel álló pártokkal való együttműködés lehetősége. Mivel a választók hajlamosabbak támogatni egy olyan jelöltet, aki számukra elfogadhatóbb politikai alternatívát képvisel, az inkumbensek számára előnyt jelent, ha az ideológiailag rokon pártokkal képesek együttműködni a második forduló előtt. Ezzel szemben a tőlük távolabb álló ellenzéki kihívók számára a fenti körülmények és tényezők nem adóttak, így nehezebben érhető el számukra a hivatali betöltő legyőzése.¹¹²

Az alternatív szavazás (instant-runoff voting) választási rendszere alapvetően az abszolút többségi és a kétfordulós formulák egyfajta ötvözeteként értelmezhető. A két szisztéma elveinek összefonódása azonban nem jelenti azt, hogy minden egyes jellemzőjük és politikai hatásuk teljes mértékben összeolvadna. Az egyszerű többségi rendszerekhez hasonlóan az alternatív szavazás is egyéni választókerületi struktúrára épül, vagyis megvalósítja a személyes képviselő elvét. Ezzel párhuzamosan azonban osztozik az abszolút többségi mechanizmusok egyik alapvető követelményében: a győzelemhez egy

¹¹¹ Dano és mtsai., „Coordination and Incumbency Advantage in Multi-Party Systems - Evidence from French Elections”

¹¹² Ibid., 25-26.

jelöltnek meg kell szereznie a szavazatok több mint felét. Az alternatív szavazás egyik sajátossága, hogy a preferenciális szavazási rendszerek csoportjába tartozik. Ez azt jelenti, hogy a választóknak lehetőségük nyílik arra, hogy ne csupán egyetlen jelöltre adják le voksukat, hanem kifejezzék és rangsorolják politikai preferenciáikat, valamint értékítéletüket a szavazófülkében. A szavazás menete során a választó először a számára legszimpatikusabb jelöltet jelöli meg az első helyen, azaz egyes számmal, majd csökkenő sorrendben számozva rangsorolja a többi indulót aszerint, hogy milyen mértékben tartja őket támogathatónak. Amennyiben valamelyik jelölt az első preferenciás szavazatok több mint 50%-át megszerzi, úgy automatikusan győztesnek nyilvánítják. Ha azonban egyik induló sem éri el ezt a küszöböt, akkor az a jelölt, aki a legkevesebb első preferenciát kapta, kiesik a versenyből. Ezt követően az ő szavazólapjain szereplő második preferenciás voksokat újraszámolják, és ezek a pontok hozzáadódnak a versenyben maradt jelöltekhez.¹¹³

Ez az eljárás mindaddig ismétlődik, amíg valamelyik politikai szereplő el nem éri az abszolút többséget. E mechanizmus révén az alternatív szavazás egyesíti a kétfordulós választási rendszerek egyik fontos előnyét – amely szerint a végső döntés a legszélesebb választói konszenzus mentén születik meg – az egyszeri szavazási aktus kényelmével. Emellett bizonyos politikai következményekkel is járhat, például az inkumbens előny érvényesülését is elősegítheti, hiszen a hivatalban lévő jelöltek gyakran szélesebb preferenciális támogatottsággal rendelkeznek, még ha nem is kapják meg az első preferenciás szavazatok többségét. Ennek egyik legismertebb példája az Ausztrália szövetségi választási rendszere, amelyben az Képviselőházának tagjait az alternatív szavazás szabályai szerint választják meg.

Horiuchi és Leigh tanulmányában az ausztrál alsóházi választások kapcsán vizsgálja az inkumbens előny jelenlétét és mértékét.¹¹⁴ A szerzők kiemelik, hogy az ausztrál törvényhozás alsóházára az Egyesült Államokban alkalmazott módszerek is többé-kevésbé alkalmazhatóak. Sőt, a kétpárti verseny bizonyos szintig megállja a helyét, mivel a baloldali Ausztrál Munkáspárt jobboldali kihívói állandó koalíciós partnereket alkotnak az Ausztrál Liberális Párt és az Ausztrál Nemzeti Párt képében. Módszertani szempontból a szerzők még szerencsésebb példának tartják Ausztráliát, mert a körzethatárok újrakészítésénél egy

¹¹³ Fábán és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*, 35.

¹¹⁴ Yusaku Horiuchi and Andrew Leigh, *Estimating Incumbency Advantage: Evidence from Multiple Natural Experiments* *, 2009. január 1., https://www.academia.edu/67237796/Estimating_Incumbency_Advantage_Evidence_from_Multiple_Natural_Experiments_.

független bizottság hozza meg a döntéseket. Ez jelentős eltérés az Egyesült Államok gyakorlatától, ahol gyakori a pártérdekek mentén meghúzott körzethatárok kialakulása, azaz a gerrymandering¹¹⁵ jelensége.¹¹⁶ Továbbá, Ausztráliában a választásokon a részvétel kötelező, ami azt jelenti, hogy a választópolgároknak állampolgári kötelességük gyakorolni a választójogukat. Ennek következményeként a szerzők szerint a népesség szinte teljes egészének választói magatartása vizsgálható, hiszen a részvételi arány 95% körül mozog. Nem elhanyagolható tényező továbbá a szavazólapon a jelöltek sorrendje, mert az előrébb kerülő jelöltek szavazattöbbletre tehetnek szert. Például Ausztráliában nagyjából 1%-os előnyt mértek azoknál a jelöltekénél, akik a szavazólap elejére kerültek.¹¹⁷ Módszertanilag a Horiuchi és Leigh sokszínű megközelítést alkalmaz, külön kiemelve, hogy a módszertan megválasztása rendkívül érzékeny kérdés az inkumbens előny értelmezésénél. Egyrészt, az ismételt versenyek (repeat-contests) módszerével elemezték, hogy miként változik az eredmény, ha két választáson ugyanaz a két politikus ismételten megmérkőzik egymással, és milyen mértékben módosítja az inkumbens előny a választási eredményeket. Továbbá a szerzők a szoros versenyek RDD-elemzésével azt vizsgálták, hogy a kis különbséggel nyertes jelöltnak van-e későbbi előnye, összehasonlítva a szorosan nyerő és vesztes jelölteket. Egy másik vizsgálat során az egymáshoz földrajzilag közel eső szavazóhelyiségek választói magatartását hasonlították össze, feltételezve, hogy a körzethatárokon kívül más jelentős különbség nincs a választópolgárok között. Végül a szerzők azt is tanulmányozták, hogy a szavazólapon szereplő jelöltek sorrendje milyen hatással van az inkumbens előny mértékére.¹¹⁸

Jelen disszertáció szempontjából is lényeges megállapítása a tanulmánynak, hogy bár Ausztráliában is mérhető az inkumbens előny, annak mértéke jóval elmarad az Amerikai Egyesült Államokban tapasztaltaktól. A szerzők felvetik, és a disszertáció témájához kapcsolódóan is releváns kérdésként merül fel, hogy miért van különbség hasonló választási és pártrendszerű, történelmileg is rokon, azonos nyelvet beszélő demokráciák között. Miért

¹¹⁵ A disszertációban szereplő gerrymanderinggel kapcsolatos országpéldák szándéka elsősorban az egyes mechanizmusok bemutatása, nem pedig a témakör legismertebb eseteinek teljes körű bemutatása. Ennek megfelelően a példaválasztás szükségképpen szelektív, és bizonyos esetek inkább határesetet vagy eltérő intézményi kontextust jeleznek, mintsem tipikus mintát. A gerrymandering részletesebb, erősebben tipizált esetsoportokra épülő tárgyalása külön elemzési irányt nyitna a disszertációban, amelyre a terjedelmi és tartalmi korlátok miatt nem jut lehetőség. A téma bővebb kifejtéséhez lásd: Ferran Martínez i Coma and Ignacio Lago, „Gerrymandering in Comparative Perspective”, *Party Politics* 24, sz. 2 (2018): 99–104, <https://doi.org/10.1177/1354068816642806>.

¹¹⁶ Gallagher és Mitchell, *The Politics of Electoral Systems*. 632-633.

¹¹⁷ Amy King and Andrew Leigh, „Are Ballot Order Effects Heterogeneous?”, *Social Science Quarterly* 90, sz. 1 (2009): 71–87, JSTOR.

¹¹⁸ Horiuchi and Leigh, *Estimating Incumbency Advantage*.

ilyen látványos a különbség az inkumbens előny mértékében? A szerzők egyik magyarázata szerint a kampányfinanszírozás eltérése lehet a fő tényező. Az Egyesült Államokban a jelöltek maguk gyűjtik az adományaikat, míg Ausztráliában a pártok oldaláról történik a jelöltek finanszírozása. Ez a különbség azt eredményezheti, hogy az Egyesült Államokban az adományozók inkább elkerülik a kockázatos „befektetést”, és az esélyesebbnek tartott inkumbens jelöltet támogatják.¹¹⁹

Ebből az is következik, hogy az inkumbens előny mértéke és a politikai rendszer intézményi környezete közötti összefüggések vizsgálata csak nagy körültekintéssel végezhető el. A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy bár az inkumbens előny létező jelenség mindkét országban, annak mértéke jelentősen eltérhet, és ennek oka sokrétű, több tényező együttes hatásából ered. Az intézményi környezet, a kampányfinanszírozás, a választási szabályok, a választási rendszer sajátosságai és a politikai kultúra egyaránt befolyásolhatják az inkumbens előny érvényesülését.

3.2. Arányos és félarányos rendszerek

Fábián és Kovács a választási rendszerek második nagy kategóriájának az arányos formulákat nevezik meg.¹²⁰ Az ebbe a csoportba tartozó rendszerek alapvető szervezőelve az, hogy a leadott szavazatok valamilyen formában arányosan kerülnek újraelosztásra, vagyis a választói voksok alapján megjelenő pártpreferenciák a mandátumok kiosztásában is tükröződnek. Ez a sajátosság egyben azt is meghatározza, hogy egymandátumos választási rendszerekben az arányos formulák alkalmazása nem lehetséges, hiszen az arányosság csak több mandátum elosztása esetén érvényesíthető. Ennek következtében az arányos rendszerek kizárólag többmandátumos szisztémákban működőképesek, ahol a politikai erők közötti mandátumelosztás a leadott szavazatok arányát követi.

A legelterjedtebb arányos választási rendszerek közé tartoznak a pártlistás megoldások, amelyek lényege, hogy a választók nem egyéni jelöltekre, hanem pártokra vagy pártlistákra adják le szavazataikat. Ebben a rendszerben nem érvényesül a személyes jelölti kapcsolat, hiszen a választók közvetlenül pártlistákra voksolnak, nem pedig egyéni jelöltekre. Ebből fakadóan joggal vetődik fel a kérdés, hogy az inkumbens előny – azaz a hivatalban lévő politikusok újraválasztási esélyeinek növekedése – megjelenhet-e egyáltalán ezekben a választási szisztémákban. Általánosságban elmondható, hogy a pártlistás rendszerek kevésbé kedveznek az egyéni politikai aktorok személyes népszerűségének,

¹¹⁹ Horiuchi and Leigh, *Estimating Incumbency Advantage*.

¹²⁰ Fábián és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*, 36-42.

azonban létezik egy jelentős kivétel: az egyéni átvihető szavazat rendszere, amely egyszerre biztosítja az egyéni választókerületi struktúra megtartását és az arányos mandátumelosztás érvényesülését, így egyfajta hibrid megoldást kínál.¹²¹

A listás rendszerek két nagy kategóriába sorolhatók, attól függően, hogy a mandátumok kiosztása milyen módon történik. Az egyik megoldás a legnagyobb maradék formulája, amelyet kvótarendszerként is ismerünk, és amely során a mandátumok elosztásánál egy előre meghatározott kvótát alkalmaznak. A pártok annyi képviselői helyet kapnak, ahányszor eléri ezt a kvótát. Amikor már egyik politikai szereplő sem éri el a kvótát, a fennmaradó mandátumokat azok a pártok kapják, amelyek a legnagyobb maradékkal rendelkeznek. A legelterjedtebb altípusok közé tartozik a Hare-kvóta, a Hagenbach-Bischoff-kvóta és az Imperiali-kvóta, amelyek a kvóták kiszámításában és a maradék szavazatok kezelésében különböznek egymástól. A másik megoldás a legmagasabb átlag formuláján alapul, amelynek lényege, hogy a pártokra leadott szavazatokat egy előre meghatározott osztóssal osztják, és a mandátumok kiosztásakor az így kapott átlagértékeket veszik figyelembe. Az egyik legismertebb ilyen módszer a Magyarországon is alkalmazott d'Hondt-formula, amely a legerősebb pártoknak kedvez, míg a Sainte-Laguë és annak módosított változata kiegyenlítettebb elosztást tesz lehetővé a kisebb pártok számára is. A szakirodalom, jelen esetben Fábián és Kovács is részletes elemzéseket és következtetéseket közöl arról, hogy az egyes formulák milyen hatással vannak a pártrendszerek szerkezetére, illetve, hogy milyen politikai erők számára előnyösek. Bár ezek a kérdések fontosak a választási rendszerek hatásmechanizmusának megértése szempontjából, az inkumbens előny oldaláról nem bírnak meghatározó jelentőséggel, így a jelen fejezet keretein belül részletes tárgyalásuk nem indokolt.¹²²

Ahogy korábban már említésre került, listás választási rendszerek esetében az inkumbens előny érvényesülésének feltételei sokkal kevésbé kedvezőek, így annak hatása nehezebben mutatható ki. Ez azonban nem jelenti azt, hogy bizonyos körülmények között ne lenne kimutatható vagy releváns. Dahlgaard tanulmányában például kifejezetten a dán helyhatósági választások kapcsán vizsgálja az inkumbens előny meglétét és mértékét.¹²³ Dániában az önkormányzati választások során nyílt listás választási rendszert alkalmaznak,

¹²¹ Fábián és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*, 36-42.

¹²² Ibid., 36-40.

¹²³ Jens Olav Dahlgaard, „You just made it: Individual incumbency advantage under Proportional Representation”, *Electoral Studies* 44 (2016. december): 319–28, <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.09.004>.

amelyben az induló szervezetek szabadon eldönthetik, hogy nyílt vagy félig nyitott listával vagy más tipológia megnevezése szerint flexibilis listával¹²⁴ kívánnak-e részt venni a választáson. A választópolgárok számára adott a lehetőség, hogy szavazatukat vagy egy adott listára, vagy egy konkrét személyre adják le. A mandátumok elosztásakor az adott listára, valamint a listán szereplő jelöltekre leadott szavazatok összegződnek, majd az arányos elosztás érdekében a d'Hondt-formulát alkalmazzák annak meghatározására, hogy az adott lista hány mandátumot szerez meg.

A nyílt lista¹²⁵ esetében a jelöltek a személyükre leadott szavazatok alapján rangsorolódnak, és ebben a sorrendben szerzik meg a mandátumokat. Ezzel szemben a félig nyílt vagy flexibilis listás rendszerben a listára leadott szavazatok nagyobb súllyal esnek latba, így az egyéni preferenciák kevésbé érvényesülnek és a pártok által előre meghatározott sorrendnek nagyobb szerepe van. Éppen ezért Dahlgaard nem is vette figyelembe a félig nyílt listás pártokat elemzésében. A nyílt listás rendszer bizonyos szempontból megfelel az inkumbens előny egyik alapvető kritériumának, nevezetesen a személyes jellegű megmérettetés lehetőségének. Ugyanakkor ez az előny nem érvényesül teljes mértékben, mivel egy adott választókerületben több képviselő is mandátumot szerezhet, és a megválasztott politikusok mindannyian ugyanazt a körzetet fogják képviselni. Ennek ellenére feltételezhető, hogy a választók bizonyos mértékig személyes teljesítmény alapján döntenek, és egyéni preferenciák is szerepet játszanak a szavazás során, így az inkumbens előny vizsgálatának továbbra is van relevanciája ebben a rendszerben.¹²⁶

Dahlgaard eredményei alapján az inkumbens előny jelentős hatással bír: egy éppen csak győzelmet szerző jelölt 12,8%-kal nagyobb valószínűséggel indul újra és nyeri meg ismét a választást. A jelen disszertáció szempontjából különösen fontos hangsúlyozni, hogy ezek az eredmények egy másodrendű választás kontextusában születtek. Mivel az önkormányzati választások általában alacsonyabb szintű médiafigyelem és választói érdeklődés mellett zajlanak, feltételezhető lenne, hogy az inkumbens előny kevésbé érvényesül. Ennek ellenére Dahlgaard kutatása azt mutatja, hogy még ebben a környezetben

¹²⁴ Michael Gallagher and Paul Mitchell, *The Politics of Electoral Systems*,

¹²⁵ A preferenciális listás arányos rendszereken belül a nyílt lista nem egységes kategória. Szűk értelemben nyílt listáról (open list) akkor beszélünk, ha a párt által benyújtott lista nincs előre rangsorolva, és a mandátumot szerző jelöltek sorrendjét kizárólag a választók jelöltszintű preferenciaszavazatai határozzák meg. Ennek altípusa a kvázi-lista (quasi-list), amikor a választó nem adhat önálló pártlistaszavazatot, hanem kötelezően jelöltet (jelöltek) jelöl meg; a listás logika ilyenkor csak a pártok közötti mandátumelosztás szintjén működik. Ahol viszont a párt által megadott sorrend és a preferenciaszavazatok együtt alakítják a jelöltek végső rangját flexibilis listás ('flexible list') rendszerről van szó. A téma bővebb kifejtéséhez lásd: Michael Gallagher and Paul Mitchell, szerk., *The Politics of Electoral Systems*, (Oxford University Press, 2005), 41-43.

¹²⁶ Dahlgaard, „You just made it: Individual incumbency advantage under Proportional Representation”.

is kimutatható a jelenség. Mindez indokoltá teszi a magyar esetek részletesebb vizsgálatát is, hiszen a dán példa alapján feltételezhető, hogy hazai önkormányzati választások esetében is kimutatható az inkumbens előny jelenléte és hatása.

Finnország parlamenti választási rendszere az arányos képviselő elvén működik, hasonlóan a korábban ismertetett dán példához. A finn választási rendszer egyik sajátossága, hogy nyílt listás rendszerként funkcionál, ahol viszont a választók nem pusztán pártokra voksolnak, hanem konkrét jelöltekre adják le szavazatukat, így gyakorlatilag tényleges pártlisták nem részei a választási rendszernek, azok csak kvázi-listaként jelennek meg. Ugyanakkor a párthovatartozás meghatározó szerepet játszik a mandátumok elosztásában, hiszen a jelöltek egyéni eredményei mellett a pártok általános támogatottsága is döntő tényező. Az ország területét 15 választókerületre osztják fel, 2015-től 13-ra,¹²⁷ és minden egyes kerületben a pártok által indított jelöltek egymással versengenek a parlamenti helyekért. A szavazatok összesítése után a mandátumok számát a D'Hondt-módszer segítségével határozzák meg, amely nemcsak a pártok közötti arányokat tükrözi, hanem a jelöltek párton belüli szavazatszám szerinti sorrendjét is figyelembe veszi. Ez a rendszer biztosítja, hogy a választók ténylegesen befolyásolni tudják, mely jelöltek kerülnek be a parlamentbe, miközben a pártok támogattságának arányai is megjelennek a mandátumelosztásban. A rendszer egyik sajátos vonása, hogy a választóknak nincs lehetőségük kizárólag egy pártra szavazni – a szavazatukat mindenképpen egy konkrét jelöltre kell leadniuk, így a párttámogatás kizárólag ezen keresztül érvényesülhet. Hasonló szisztéma érvényesül a helyi szintű választásokon is, azzal a különbséggel, hogy ott egy település egyetlen választókerületet alkot, így a mandátumelosztás ennek megfelelően történik.¹²⁸

A finn választási rendszer sajátosságai módszertani szempontból is relevánsak, különösen az inkumbens előny vizsgálatának kontextusában. Kotakorpi és szerzőtársai tanulmányukban elsősorban arra fókuszáltak, hogy a választások eredménye milyen hatással van a jelöltek anyagi helyzetére, az éppen nyertes vagy éppen vesztes képviselőjelöltek esetében. Bár az inkumbens előny csupán másodlagos témaként merült fel, a politikusok

¹²⁷ Steffen Ganghof és mtsai., „Normative Balance and Electoral Reform: A Finnish Puzzle and a Comparative Analysis”, *West European Politics* 38, sz. 1 (2015): 53–72, <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.929342>.

¹²⁸ Kaisa Kotakorpi és mtsai., „Returns to Office in National and Local Politics: A Bootstrap Method and Evidence from Finland”, *The Journal of Law, Economics, and Organization* 33, sz. 3 (2017): 413–42, <https://doi.org/10.1093/jleo/ewx010>.

körében tapasztalható anyagi helyzet javulás szorosan összefügghet az inkumbensek jobb teljesítményével, így e jelenség vizsgálata indokolt.¹²⁹

A tanulmány bizonyos módszertani kihívásokat is felvet, amelyek akár a disszertáció megközelítésében is irányadóak lehetnek. A finn választási mechanizmusban a jelöltek nem pusztán egyetlen versenyhelyzetben állnak, hanem egyszerre kell párton belül és pártok között is megmérettetniük magukat. Emiatt akár csekély szavazatmozgások is többféleképpen befolyásolhatják az egyes jelöltek eredményét. A mandátumelosztás sajátossága miatt az egyéni siker nem monoton módon változik a párttársa szavazatszámának növekedésével: egy jelölt kezdetben profitálhat párttársa támogatottságának növekedéséből, amennyiben ez új mandátumhoz juttatja a pártot, majd hátrányba kerülhet, ha párton belüli helyezése emiatt visszaesik, végül pedig ismét nyerhet, ha pártja további mandátumokat szerez. A jelöltek sikeressége tehát nem csupán saját kampánytevékenységüktől vagy pártjuk teljesítményétől függ, hanem más pártok jelöltjeinek szavazatarány-változásai is közvetlen hatást gyakorolhatnak rájuk. Például, ha egy adott párt egyik biztos befutója veszít szavazatokat, az akár egy másik párt határeset-jelöltjének parlamentbe jutását is elősegítheti. Ez a komplex és dinamikus versenyhelyzet jól mutatja, hogy a finn választási rendszer egyedi módon kombinálja az egyéni és a pártalapú szavazási mechanizmusokat. Kotakorpiék eredményei szerint a parlamenti választásokon 18 százalékpontos előny mutatható ki az újrainduló jelölteknél, míg az önkormányzati választásokon ez az előny elhanyagolható. A kutatás fő kérdésére az a válaszuk született, hogy az első megválasztásnál látványos anyagi helyzet javulás mérhető, ami a további parlamenti ciklusok során egy alacsonyabb szinten jelentkezik, majd elapad a kiesés után.¹³⁰

A norvég helyhatósági választási rendszer nyílt listás arányos képviseleti rendszeren alapul, amely lehetőséget biztosít a választók számára, hogy ne csupán pártokra, hanem a jelöltekre is hatást gyakoroljanak. A választások során a szavazók egy adott párt listájára voksolnak, azonban lehetőségük van arra, hogy egyes jelöltek mellett külön kifejezzék támogatásukat. Ez több módon történhet: egyrészt megjelölhetnek egyes jelölteket a pártlistán belül, ezzel növelve az esélyüket a bejutásra, másrészt – korlátozott mértékben – akár más pártok listáján szereplő jelöltek számára is adhatnak szavazatot. A norvég rendszer

¹²⁹ Kotakorpi és mtsai „Returns to Office in National and Local Politics: A Bootstrap Method and Evidence from Finland”

¹³⁰ Ibid., 416-417.

egyik fontos sajátossága, hogy a pártok formálisan meghatározhatják a listás jelöltek sorrendjét, de ezt a választók is módosíthatják, amennyiben kellő számú egyéni szavazatot kap egy adott jelölt. Az így kialakuló rendszer egy köztes megoldást jelent a zárt listás és teljesen preferenciális szavazási rendszerek között, mivel a választók befolyásolhatják a végeredményt, de a pártok kezében marad a jelöltállítás elsődleges ellenőrzése.¹³¹

Fiva és Røhr kutatása rámutatott arra, hogy noha a választók képesek befolyásolni a listás sorrendet, a pártok jelöltállítási mechanizmusai továbbra is meghatározó szerepet játszanak abban, hogy kik kerülnek be a testületbe. A vizsgálat egyik legfontosabb megállapítása, hogy a választások során az inkumbens politikusok jelentős előnyt élveznek a pártok által összeállított listákon, még akkor is, ha a választók elméletileg módosíthatják a sorrendet. A pártok jellemzően az előző ciklusban sikeresen szereplő jelölteket helyezik előkelő pozícióba, és ez az előny jelentősen növeli az inkumbensek újraválasztási esélyeit. A norvég rendszerben az inkumbens előny tehát kettős módon érvényesül: egyrészt a pártok belső mechanizmusain keresztül, másrészt a választói viselkedésben is, mivel a korábban megválasztott politikusok neve ismerősebb lehet a választók számára. Ugyanakkor a kutatás azt is kimutatta, hogy az inkumbensek előnyét nem kizárólag a személyes ismertség és népszerűség biztosítja, hanem a pártok politikai stratégiái is döntő szerepet játszanak benne.

132

A magyar önkormányzati választási rendszer összehasonlítása a norvég modellel rámutathat arra, hogy noha mindkét rendszerben érvényesül a pártok domináns szerepe a jelöltállításban, a választói beleszólás mértéke jelentős eltéréseket mutathat. Például, a magyar megyei közgyűlési választások esetében a választók kizárólag pártlistákra szavazhatnak, és nincs lehetőség a listán belüli preferenciák kifejezésére. Ennek eredményeként az inkumbensek sorsa Magyarországon még erősebben függ a pártvezetés döntéseitől a megyei közgyűlések esetében, hiszen a választók nem tudják közvetlenül befolyásolni, hogy egy adott jelölt milyen pozícióban szerepeljen a listán. A polgármesterek és települési képviselők választása esetében viszont már a magyar rendszerben közvetlenül megjelenik a személynek szóló szavazat, mint elem.

Ez a különbség lényeges következményekkel jár az inkumbens előny dinamikájára nézve. Míg Norvégiában az inkumbensek előnyét részben a választói preferenciák is

¹³¹ Jon H. Fiva and Helene Lie Røhr, „Climbing the ranks: incumbency effects in party-list systems”, *European Economic Review* 101 (2018. január): 142–56, <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2017.09.011>.

¹³² Fiva és Røhr, „Climbing the ranks: incumbency effects in party-list systems”.

megegerősíthetik, Magyarországon ez a pártok belső politikai döntéseinek múlik. Ennek következtében az inkumbensek újraválasztása nem választói döntés eredménye, hanem a pártvezetés belső stratégiai kalkulációjának múlik. A pártok általában az előző ciklusban sikeresen szereplő politikusokat helyezik előkelő listás pozíciókba, mivel ismertségük és tapasztalatuk csökkenti az új jelöltekkel járó politikai kockázatot. Ez a centralizált jelöltállítás gyakorlat az általános választásokon került kimutatásra, de a működés feltételezhető a megyei listák esetében is.¹³³

Egy igen egyedi arányos választási rendszer az egyéni átvihető szavazat (Single Transferable Vote, STV), amely brit eredetű, és amelynek egyik meghatározó sajátossága, hogy a választók és a jelöltek közötti személyes kapcsolat fontos szerepet kap a választási folyamatban. Ennek a rendszernek a keretein belül a választás többmandátumos egyéni választókerületekben zajlik, ahol a polgárok preferenciális módon voksolhatnak. Ez azt jelenti, hogy a választók nem csupán egyetlen jelöltre adják le szavazatukat, hanem szimpátiájuk szerint rangsorolhatják az indulókat, akár a teljes jelöltlistát, de lehetőségük van csupán néhány kedvelt politikus preferálására is. A szavazatszámolás során a mandátumok kiosztása kvótaalapú módszerrel történik, amelynek leggyakrabban alkalmazott formája a Droop-kvóta. Ez határozza meg, hogy egy adott választókerületben pontosan hány szavazatra van szükség ahhoz, hogy egy jelölt mandátumot szerezzen. A kvótát az érvényes szavazatok számának és a kiosztandó mandátumok számának függvényében számítják ki. Ha egy jelölt már az elsődleges szavazatelosztás során meghaladja ezt a küszöbértéket, akkor az általa szerzett többszavazatok – azaz azok a voksok, amelyek a kvótán felül érkeztek – a választók második preferenciái alapján továbbosztásra kerülnek más jelöltek között. Ha az első fordulóban egyik jelölt sem éri el a kvótát, akkor a legkevesebb elsődleges szavazattal rendelkező jelölt kiesik, és az ő szavazatai a szavazólapon megjelölt következő preferenciák szerint újraosztásra kerülnek a fennmaradó jelöltek között. Ez a folyamat egészen addig folytatódik, amíg valamennyi mandátum el nem nyeri végső gazdáját.¹³⁴

Az STV egyik legfontosabb előnye, hogy pontosabban tükrözi a választói akaratot, mivel a szavazók nem kizárólag egyetlen jelölt vagy párt mellett döntenek, hanem preferenciáik teljes sorrendjét kifejezhetik. Ez különösen előnyös abból a szempontból, hogy

¹³³ Gábor Dobos és mtsai., *A Jelöltválasztási Folyamat a Választási Rendszer Reformja Előtt És Után*, szerk. Gabriella Ilonszki (Szabad kéz, 2015), 120–37, <https://real.mtak.hu/73006/>.

¹³⁴ Fábián és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*, 41-42.

csökkenti az egyszerű többségi rendszerekben gyakran tapasztalható „elveszett szavazatok” problémáját, hiszen a választók másodlagos és további preferenciái is számítanak a végső eredmény kialakulásában. Ezen túlmenően, mivel egy választókerületben több képviselő is mandátumot szerezhet, a rendszer lehetőséget biztosít arra, hogy a választók ne csak pártok között, hanem az egyazon párton belüli jelöltek között is rangsoroljanak, így finomabb politikai preferenciák is megjelenhetnek. Ennek köszönhetően a rendszer egyaránt biztosítja a politikai sokszínűséget és az egyéni jelöltekkel való kapcsolódást, a jellemzően három-öt mandátumot kiosztó választókerületek esetében. Ugyanakkor az STV alkalmazása technikai és gyakorlati kihívásokkal is jár. A szavazatszámolás lényegesen összetettebb és időigényesebb, mint a többségi vagy a listás arányos rendszerek esetében, különösen akkor, ha nagyméretű választókerületekben alkalmazzák. További problémát jelenthet a választók számára a megfelelő preferenciarangsor kialakítása, hiszen előre nem látható, hogy az általuk elsőként megjelölt jelölt végül mandátumhoz jut-e, vagy hogy szavazatuk végül egy másik jelölthöz kerül-e átszámlálás során. Emellett a választási eredmények előrejelzése is lényegesen bonyolultabb, mivel a preferenciák újraelosztásának mechanizmusa jelentős mértékben befolyásolja a végeredményt, és gyakran váratlan fordulatokat eredményezhet.

135

Az STV-t alkalmazó országok között ismert példa Málta és Írország, ahol ezt a rendszert általános választások során alkalmazzák, valamint Ausztrália, ahol az STV a szenátusi választások választási módszere.

Az ír választási rendszer sajátosságai különösen relevánssá teszik az inkumbens előny vizsgálatát, mivel az STV alkalmazása mellett az ország politikai struktúrája is hozzájárul ahhoz, hogy a hivatalban lévő politikusok milyen mértékben tudják kihasználni pozíciójukat a következő választásokon. Írországban az alsóházi választásokat a STV rendszerben tartják, ahol egy választókerületben több mandátum is kiosztásra kerül, jellemzően háromtól ötig terjedően, ami csökkenti az egyéni politikusok által élvezett előny mértékét a többségi választási rendszerekhez képest. A választási rendszert 1922 óta alkalmazzák. A többmandátumos választókerületek használata nagyobb arányosságot eredményez, ugyanakkor a párton belüli versenyt is kielezi. Míg a későbbi példában említésre kerülő Máltán a politikai verseny szinte teljes egészében a két nagy párt, a Munkáspárt (MLP) és a Nemzeti Párt (PN) között zajlik, Írországban a pártrendszer jóval fragmentáltabb. A Fianna Fáil és a Fine Gael hagyományosan a két legnagyobb párt, de a

¹³⁵ Fábíán és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*

Munkáspárt (Labour Party) és kisebb pártok is fontos szerepet játszanak, így a választók között nagyobb hajlandóság figyelhető meg a pártok közötti preferencia módosításra.¹³⁶

Az ír STV-rendszer másik jelentős sajátossága, hogy a pártok kifejezetten összetett jelöltállítási stratégiákat alkalmaznak a szavazatok maximalizálása érdekében. A nagyobb pártok – különösen a Fianna Fáil – régóta tudatosan koordinálják a jelöltek indulását, úgy elosztva őket a választókerületekben, hogy minimalizálják a belső verseny miatti szavazatmegosztást, miközben maximalizálják a párton belüli átszármaztatás lehetőségét. Ez azt eredményezi, hogy az inkumbensek esélyei jelentős mértékben múlnak a pártstratégiai döntéseken, nem csupán a választók egyéni döntésein. Az inkumbensek számára a legnagyobb fenyegetést nem feltétlenül az ellenzéki pártok jelentik, hanem saját pártjuk új jelöltjei, akik a belső verseny következtében kiszoríthatják őket. A Fianna Fáil esetében az inkumbensek vereségei közel azonos arányban származnak párton belüli kihívóktól, mint ellenzéki jelöltektől. A választók döntéseire ugyanakkor jelentős hatással van az ír politikai kultúra is, amely erősen lokalizált kampányokra épül. A helyi képviselőkkel való személyes kapcsolatok kiemelt szerepet játszanak, ami az inkumbensek számára kettős kihívást jelent: egyrészt folyamatosan aktívnak kell maradniuk választókerületükben, másrészt párton belül is meg kell őrizniük támogatásukat. Ennek következtében az ír parlamenti képviselők jelentős időt és energiát fordítanak egyéni választói kapcsolataik ápolására, amely gyakran az országos politikai diskurzus rovására megy.¹³⁷

Az inkumbens előny kérdése az ír rendszerben Redmond és Regan tanulmánya szerint sem elhanyagolható. A kutatás eredményei szerint az inkumbens képviselők 18 százalékponttal nagyobb eséllyel nyerik meg a következő választást, mint azok a kihívók, akik egy korábbi ciklusban éppen elbukták a mandátumot. Ez az érték jóval alacsonyabb, mint az egyéni választókerületi rendszerekben megfigyelhető inkumbens előny, amely sok esetben 40 százalékpont körüli is lehet. Az ír választási rendszerben az inkumbens státusz

¹³⁶ Michael Gallagher, „The (Relatively) Victorious Incumbent under PR-STV” in *Elections in Australia, Ireland, and Malta under the Single Transferable Vote*, szerk. Shaun Bowler and Bernard Grofman, *Reflections on an Embedded Institution* (University of Michigan Press, 2000), JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.16507.8>.

¹³⁷ Ibid.

előnye tehát létezik, de kevésbé domináns, ami a választási rendszer sajátosságaiból és a pártok jelöltállítási stratégiáiból egyaránt fakad.¹³⁸

A preferenciális sorrendek állítása, ami elvben csökkenthetné az inkumbens politikusok előnyét, mivel a választói döntések nem korlátozódnak egyetlen jelöltre vagy pártra. A kutatás azonban kimutatja, hogy az inkumbensek előnye jelentős mértékben a pártok belső működéséből fakad. Azok a politikusok, akik egy korábbi választáson mandátumot szereztek, nagyobb valószínűséggel élvezik pártjuk támogatását a következő választáson, ami megnyilvánulhat abban, hogy előnyös kampánytámogatást kapnak, erősebb helyi hálózattal rendelkeznek, illetve a párt vezetése kedvezőbb pozícióba helyezi őket a választási stratégiában. Az ír pártok számára az inkumbensek támogatása különösen fontos lehet, ha a politikus a párton belüli versenyben is jól teljesített. A kutatás egyik érdekes megállapítása, hogy az inkumbens előny különösen erőteljes, ha a politikus egy korábbi választáson saját pártjának más jelöltjét előzte meg. Ebben az esetben a párt nagyobb eséllyel törekszik az adott jelölt újbóli megválasztására, mivel ez stabilizálja a párton belüli erőviszonyokat, és csökkenti a belső rivalizálás kockázatát. Viszont, ha egy inkumbens egy ellenzéki párt jelöltje ellen szerezte meg a mandátumot, az előnye jóval kisebb lehet. Az inkumbens előny tehát nem kizárólag a választók tudatos döntéseiből fakad, hanem jelentős részben a pártok politikai stratégiáinak és a választási rendszer sajátosságainak eredménye. A többmandátumos választókerületek és a preferenciális szavazás kombinációja lehetőséget teremt arra, hogy az inkumbensek ne kizárólag a választói ismertségükből vagy teljesítményükből fakadó előnyöket élvezzék, hanem abból is, hogy pártjuk aktívan támogatja őket a választási folyamat során. Ez azt jelenti, hogy az ír egyszerű átruházható szavazat rendszerében az inkumbensek újraválasztási esélyei nem kizárólag a választók hűségén, hanem a pártstratégiai döntéseken is múlnak, amelyek biztosítják számukra a politikai túlélést a következő ciklusban.¹³⁹

Málta parlamenti választásai szintén egyéni átruházható szavazat rendszerében zajlanak, amely biztosítja a preferenciális szavazást, ugyanakkor a politikai tér egy erősen kétpárti struktúrában rögzült, amely a Munkáspárt (MLP) és a Nemzeti Párt (PN) dominanciájával jellemezhető. Az STV sajátossága, miszerint a választók rangsorolhatják a jelölteket, így a szavazatok többszörös átruházásával nemcsak a legnépszerűbb, hanem a

¹³⁸ Paul Redmond and John Regan, „Incumbency advantage in a proportional electoral system: A regression discontinuity analysis of Irish elections”, *European Journal of Political Economy* 38 (2015. június): 244–56, <https://doi.org/10.1016/j.ejpolco.2015.03.002>.

¹³⁹ Ibid.

konszenzusos jelöltek is esélyt kapnak a mandátumszerzésre. Ez a mechanizmus azonban nemcsak a választók preferenciáinak jobb leképezését segíti elő, hanem egy olyan politikai környezetet is teremt, amely az inkumbensek számára kedvező, különösen a két nagy párton belül. Az STV alkalmazása Máltán eltér az írt példától, mivel a politikai rendszer nem sok párt vetélkedésére épül, hanem a két nagy párt közötti versenyre koncentrálódik. Ennek következménye, hogy az inkumbensek legnagyobb fenyegetése nem az ellenzéki pártok felől érkezik, hanem saját pártjukon belülről, ahol a jelöltek közötti erős belső verseny alakult ki. A pártok jelöltállítási stratégiái központi szerepet játszanak abban, hogy az inkumbensek milyen eséllyel indulnak újraválasztásra. A pártok a legnépszerűbb jelöltjeik köré építik kampányukat, és a választók preferenciális szavazási lehetősége révén biztosítják, hogy a már bizonyított politikusok számára az újraválasztás szinte automatikussá váljon. Ugyanakkor az STV egyéni versenyjellege miatt az inkumbenseknek folyamatosan bizonyítaniuk kell választóik előtt, mivel a párton belüli kihívók nagyobb eséllyel szoríthatják ki őket, mint egy ellenzéki aspiráns. A máltai választási rendszer további sajátossága a kompenzációs mechanizmusok jelenléte. Az 1981-es választási válság után, amikor az MLP kisebb országos szavazatarány mellett is parlamenti többséget szerzett, az alkotmányos reformok egy olyan kiigazító mandátumrendszert vezettek be, amely biztosítja, hogy a relatív szavazattöbbséget szerző párt mindig parlamenti többséget élvezzen. Ez a megoldás az inkumbensek számára további előnyöket biztosít, mivel a nagy pártokhoz való kötődés révén a hivatalban lévő politikusok újraválasztási esélyei még inkább megerősödnek.¹⁴⁰

A rendszer következményei több szempontból is jelentősek. Egyrészt, az inkumbensek számára kedvező választási környezet erősíti a politikai stabilitást, amely hosszú távon a kétpárti verseny fennmaradását segíti elő. Másrészt, a párton belüli verseny jelentősége miatt az egyéni politikai teljesítménynek kiemelt szerepe van, hiszen a jelölteknek nemcsak az ellenzékkal, hanem saját párttársaikkal szemben is bizonyítaniuk kell rátermettségüket és választói támogatottságukat. Ez a mechanizmus egyfajta kettős szelekciós rendszert hoz létre, amely egyszerre ösztönzi az inkumbenseket hatékony politikai működésre és lojalításra saját pártjuk felé. Ugyanakkor ez a politikai struktúra korlátokat is jelent. A kisebb pártok számára rendkívül nehéz áttörni a kétpárti dominanciát, mivel az STV lehetőségei ellenére a választók hajlamosak párthűségüket fenntartani, és elsődleges preferenciáikat ugyanazon politikai erők között osztani. A politikai verseny tehát

¹⁴⁰ Gallagher, „The (Relatively) Victorious Incumbent under PR-STV”, 86-87.

erősen intézményesült, és a nagy pártok stratégiai döntései jelentős hatást gyakorolnak az inkumbensek újraválasztási esélyeire. Ennek eredményeképp a máltai STV-rendszer nemcsak a választói preferenciákat tükrözi, hanem a pártok politikai stratégiáinak és struktúráinak is köszönhetően biztosítja az inkumbensek dominanciáját.¹⁴¹

A gerrymandering, vagyis a választási körzetek politikai célú átrajzolása alapvetően az inkumbensek érdekében történik, hiszen lehetőséget teremt arra, hogy a hatalmon lévő politikai erők hosszú távon biztosítsák választási esélyeiket. Ez a jelenség a máltai STV-rendszer esetében is releváns, noha annak hatásai mérsékeltebbek lehetnek, mint a többségi választási rendszerekben. A máltai választási térkép átalakítása az elmúlt évtizedek során gyakran összhangban állt a domináns politikai pártok érdekeivel, amely a PN és a MLP közötti erőviszonyokat tükrözi. Bár a STV-rendszer technikai szempontból egyéni preferenciákra épül és lehetőséget biztosít kisebb pártok számára is a képviselő megszerzésére, a választók magatartása, a kétpártrendszer stabilitása és a körzethatárok manipulálása egyaránt az inkumbens jelöltek számára jelent előnyt. A 2013-as és 2017-es választások esetében végzett empirikus vizsgálatok nem mutattak ki drasztikus torzítást, azonban az alkalmazott gerrymandering-tesztek arra utalnak, hogy az egyes körzetekben megfigyelhető inkumbens fölény részben a körzethatárok módosításának köszönhető. Hasancebi eredményei szerint a két nagy párt rendszerint olyan körzetekben tudott többséget szerezni, ahol a választók preferenciái már eleve az adott politikai erő felé billentek, továbbá, hogy a körzethatárok módosítása a választási eredményeket kis mértékben, de kimutathatóan befolyásolta. Mindezek alapján megállapítható, hogy a máltai STV-rendszer ugyan formailag lehetőséget biztosít a választói preferenciák érvényesülésére, de az inkumbensek számára továbbra is jelentős előnyöket nyújt, amelyek részben az intézményes mechanizmusokból, részben a körzet-átrajzolósi stratégiákból is fakadhatnak.¹⁴²

A máltai választási rendszer sajátosságai nem csupán az inkumbensek újraválasztási esélyeit erősítik, hanem a politikai képviselő egyéb aspektusaira, így például a női politikusok részvételére is hatással vannak. A női képviselők alacsony aránya Máltán egy olyan paradox helyzetet tükröz, amelyben az arányos képviselő elve és az egyéni preferenciák kifejezésére lehetőséget adó STV ellenére a nők politikai érvényesülése korlátozott marad. A választási rendszer önmagában nem mutat rendszerszintű torzítást a női

¹⁴¹ Gallagher, „The (Relatively) Victorious Incumbent under PR-STV”

¹⁴² Serhat Hasancebi, „The Maltese single transferable vote experience: a case study of gerrymandering?”, *Constitutional Political Economy* 34 (2023. február), <https://doi.org/10.1007/s10602-023-09395-z>.

jelöltekkel szemben, azonban a pártok jelöltállítási gyakorlata és az inkumbens előnyből fakadó strukturális tényezők egyértelműen akadályozzák a női részvétel növekedését. A máltai parlamentben hagyományosan alacsony a női képviselők aránya, amely elsősorban annak tudható be, hogy a politikai pártok kevés női jelöltet állítanak. Az empirikus vizsgálatok azt mutatják, hogy ha a női jelöltek indulnak, akkor esélyeik nem maradnak el jelentősen férfi társaikétól, azonban az STV által biztosított választói rugalmasság sem elegendő ahhoz, hogy ellensúlyozza a pártok döntéseit.¹⁴³ Mindez azt eredményezi, hogy az új belépők, különösen a női politikusok, nehezebben jutnak be a parlamentbe, mivel a választásokon az inkumbens jelöltek magas arányban képesek megtartani mandátumaikat. A női politikai részvétel alacsony szintjét tovább mélyítik a kulturális és társadalmi tényezők is, amelyek a hagyományos nemi szerepek fennmaradását erősítik. A máltai politikai térben tehát az inkumbens előny és a pártok jelöltállítási mechanizmusai együttesen járulnak hozzá a női képviselet stagnálásához, ami arra utal, hogy a választási rendszer önmagában nem képes biztosítani a társadalmi sokszínűség érvényesülését, ha a politikai struktúrák fenntartják a fennálló erőviszonyokat.

Fábián és Kovács külön kategóriaként kezeli az úgynevezett félarányos választási formulákat. A szakirodalomban ezekre gyakran a „majdnem arányos” (semi-proportional) elnevezést is használják, mivel céljuk az arányosítás megvalósítása úgy, hogy az egyéni választókerületi mechanizmusokat többmandátumos formulákkal kombinálják. Az ilyen rendszerek előnyei közé tartozik, hogy bizonyos mértékig csökkentik a nagy pártok dominanciáját, miközben lehetőséget biztosítanak a kisebb politikai erők számára is a képviseletszerzésre. A szerzők három altípust különítenek el: a kumulatív szavazást, a korlátozott (limitált) szavazást és az egyéni át nem vihető szavazást (single non-transferable vote, SNTV). Bár ezek a modellek eltérő technikai megoldásokat alkalmaznak, közös jellemzőjük, hogy a választói preferenciák kifejezésére több lehetőséget biztosítanak, mint a klasszikus többségi szisztémák, miközben az arányosság egyes elemeit is beépítik a rendszerbe. A kumulatív, más néven halmozott szavazati rendszerben a választó annyi voksal rendelkezik, ahány mandátum kiosztásra kerül az adott választókerületben. Ez a mechanizmus lehetőséget biztosít arra, hogy a kisebbségi csoportok vagy kisebb politikai szervezetek nagyobb eséllyel szerezzenek képviseletet, mivel a választók dönthetnek úgy, hogy valamennyi szavazatukat egyetlen jelöltre összpontosítják. Ezáltal a támogatottság

¹⁴³ John C. Lane, „The election of women under proportional representation: The case of Malta”, *Democratization* 2, sz. 2 (1995): 140–57, <https://doi.org/10.1080/13510349508403433>.

koncentrációjával növelhető egy adott politikai szereplő sikerének esélye. A rendszer egyik fő sajátossága tehát az, hogy a szavazók nem feltétlenül osztják el voksaikat egyenlően több jelölt között, hanem saját preferenciáik szerint súlyozhatják őket. Bár elméletileg több országban is alkalmazható lenne, a gyakorlatban viszonylag kevés helyen volt tartósan használatban. Egyik legismertebb példája az amerikai Illinois állam, ahol ezt a formulát az 1980-as évekig alkalmazták a tagállami képviselőházi választásokon.¹⁴⁴

A korlátozott vagy limitált szavazás egy másik félarányos mechanizmus, amelyben a választópolgár kevesebb szavazattal rendelkezik, mint ahány mandátum kiosztásra kerül a választókerületben. Ez azt jelenti, hogy míg egy többmandátumos választókerületben például négy helyet osztanak ki, a választók csupán két vagy három szavazattal rendelkeznek. Ennek a megoldásnak az elsődleges célja, hogy mérsékelje a nagy pártok túlsúlyát, miközben megőrzi az egyéni jelöltek versenyét. A korlátozott szavazás mechanizmusa lehetővé teszi, hogy a kisebb politikai szervezetek és független jelöltek könnyebben bejussanak a döntéshozó testületekbe, mivel a nagy pártok támogatói sem osztják szét voksaikat az összes indulójuk között. Történelmi példaként Nagy-Britannia említhető, ahol a 19. század végén alkalmazták ezt a rendszert 13 többmandátumos választókerületben, egészen addig, amíg a first-past-the-post (FPTP) szisztéma végérvényesen ki nem szorította. Az egyéni át nem vihető szavazat (SNTV) olyan többmandátumos választókerületi rendszert jelent, amelyben a választók mindössze egyetlen jelöltre adhatják le szavazatukat, függetlenül attól, hogy a kerületben több mandátum is kiosztásra kerül. Ez a megoldás jelentősen befolyásolja a politikai pártok stratégiáját, mivel az optimális jelöltállítás kulcsfontosságúvá válik. A nagy pártok számára különösen nagy kihívást jelent az SNTV, hiszen, ha túl sok jelöltet indítanak, a szavazatok szétszóródhatnak, ami gyengítheti az esélyeiket. Ugyanakkor, ha túl kevés indulót állítanak, az előnytelen lehet számukra, mert az indulóik feleslegesen túlnyerhetik magukat. Emiatt a pártoknak rendkívül pontos helyi választási stratégiára van szükségük, amelyben kulcsszerepet kap a kerületi szintű politikai támogatás felmérése és a megfelelő számú jelölt kiválasztása.¹⁴⁵

Példája ennek a rendszernek Japán, ahol hosszú ideig alkalmazták a törvényhozási választások során, azonban 1993-ban a választási rendszer reformja után Japán áttért egy vegyes választási modellre. Mint minden félarányos formula esetében, az SNTV is elősegítheti az arányosabb választási eredmények kialakulását. Különösen a kisebb pártok

¹⁴⁴ Fábián és Kovács, Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága, 41-42.

¹⁴⁵ Ibid., 43-44.

számára, mivel lehetőséget biztosít arra, hogy támogatóik voksai egyetlen jelöltre koncentrálódjanak. Ezáltal olyan politikai szereplők is bejuthatnak a törvényhozásba, akik más rendszerekben nehezen tudnának érvényesülni. Összességében a félarányos rendszerek közös jellemzője, hogy egyensúlyt próbálnak teremteni az arányosság és a stabil kormányzás követelményei között. Az egyes megoldások eltérő módon kezelik a politikai versenyt, de mindegyik esetében fontos szerepet kap a választók stratégiájának és a pártok jelöltállítási politikájának a kérdése. Bár ezek a rendszerek nem terjedtek el széles körben, és alkalmazásuk földrajzilag is korlátozott, mindhárom típus jelentős politikatudományi és választási mechanizmusokat érintő tanulságokkal szolgálhat.

3.3. Vegyes rendszerek

A szakirodalom megkülönböztet vegyes választási rendszereket, amelyek szerkezetüket tekintve az arányos és többségi rendszerek elveit ötvözik. Shugart és Wattenberg a vegyes rendszereket a többszintű választási rendszerek egy altípusának definiálja. Ezeknél a legtöbb esetben a választó egy vagy több szavazata nem csak egy kerületben kerül beszámításra, hanem több kerületben is. Ennek célja, hogy egyensúlyt teremtsen a terület alapú képviselet és a politikai pártok arányos képviselete között. A vegyesnek nevezhető választási rendszerek közös jellemzője, hogy mindig két szint van jelen: egy egyéni választókerületi szint (nominal tier), amelyben a képviselők közvetlenül a választók szavazatai alapján kerülnek megválasztásra, és egy listás szint (list tier), amelyben a mandátumokat pártlisták alapján osztják ki. Az egyéni választókerületi szint általában az egyszerű többségi elv szerint működik, amely a legtöbb szavazatot szerző jelöltnek biztosítja a mandátumot. Ugyanakkor egyes országokban más mechanizmusok is érvényesülnek: például Magyarországon 2011 előtt a második forduló választási rendszer alkalmazása biztosította, hogy a győztes valóban többségi támogatást élvezzen. A listás szint ezzel szemben általában arányos képviseleti formulát alkalmaznak. Az ilyen rendszerek célja, hogy ellensúlyozzák az egyéni választókerületekben tapasztalható torzulásokat, és biztosítsák a kisebb pártok számára is a parlamenti képviselet lehetőségét. Az arányos mandátumelosztás mértéke azonban jelentős eltéréseket mutathat az egyes vegyes rendszerek között. Például Németországban és Új-Zélandon az úgynevezett kompenzációs mechanizmus biztosítja, hogy a pártok végső mandátumarányai a listás szavazatok arányait tükrözzék, míg más országokban a párhuzamos rendszer (parallel system) esetén a listás mandátumok és az egyéni körzetekben

szerzett helyek nem állnak ilyen kapcsolatban.¹⁴⁶ Ezzel szemben Fábián György ezt a definíciót túlságosan leegyszerűsítőnek tartja, a vegyes rendszereket önálló (sui generis), mert a tiszta többségi vagy arányos rendszerektől eltérő típusként viselkedik intézményi, választói és pártdimenzióban is. Fábián rávilágít továbbá, hogy a vegyes rendszerek szakirodalmi meghatározásánál és konkrét országok kategorizálásánál nagyon széttartó a tudomány fogalomhasználata.¹⁴⁷

A vegyes rendszereknek legelfogadottabbnak tekinthető felosztás szerint két fő típusát különböztethetjük meg. Az egyik a többségi vegyes rendszer (Mixed-Member Majoritarian, MMM), amelyben az egyéni körzetekben elért eredmények nincsenek hatással a listás mandátumok kiosztására. Ebben az esetben a többségi elv dominál, így a nagyobb pártok az egyéni választókerületekben megszerzett helyek révén jelentős előnyre tehetnek szert. Az ilyen rendszereket alkalmazza például Japán és Litvánia. A magyar választási rendszert is sorolható ide, annak ellenére, hogy a listás ágra van hatása a többségi szavazatoknak a kompenzációs szavazatokon keresztül, ezért az MMM-en belül külön esetként kezeli Shugart és Wattenberg. A másik fő típust az arányos vegyes (Mixed-Member Proportional, MMP) rendszerek jelentik, ahol a listás mandátumokat arra használják, hogy kompenzálják az egyéni választókerületekben tapasztalható torzításokat, így biztosítva az arányosabb képviseletet. Erre a két legfontosabb példa Új-Zéland és Németország.¹⁴⁸ A vegyes rendszerek áttekintése és megemlítése azért is érdemel fókusz a disszertáció szempontjából, mert segíthet a magyar eset megértésében, rávilágítva annak hasonlóságaira és különbségeire a más vegyes rendszerekkel összevetve, mint például, hogy hogyan alakul a rendszeren belül a mandátumelosztás arányossága.¹⁴⁹

A vegyes rendszereknél a német példa különösen izgalmas, hiszen bár arányos mandátumelosztásról van szó, mégis egyszerre érvényesül az egyéni választókerületi rendszer és a pártlistás voksolás sajátossága. A választók két szavazatot adhatnak le: az elsőt egy egyéni választókerületi jelöltre (erststimme), a másodikat pedig egy pártlistára (zweitstimme). Az egyéni körzetekben az egyszerű relatív többség elve érvényesül, vagyis a legtöbb szavazatot szerző jelölt szerzi meg a mandátumot. Ezzel szemben a pártlistás

¹⁴⁶ Matthew Soberg Shugart and Martin Soberg Wattenberg, „Mixed-Member Electoral Systems: A Definition and Typology”, in *Mixed-Member Electoral Systems*, szerk. Matthew Soberg Shugart és Martin P. Wattenberg (Oxford University Press, 2001),

¹⁴⁷ Fábián György, „A vegyes választási rendszer - a két világ legjobbika?”, *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica* (Szeged) 78 (2015): 68–82.

¹⁴⁸ Shugart and Wattenberg, „Mixed-Member Electoral Systems: A Definition and Typology”

¹⁴⁹ Kovács László Imre és Stumpf Péter Bence, „Az arányosságról a 2014-es parlamenti választás után”, *Metszetek Társadalomtudományi Folyóirat* 3, sz. 3 (2014): 52–62.

szavazás eredménye határozza meg a Bundestag összetételét és a mandátumok végső arányát, biztosítva ezzel az arányos képviselést. A rendszer egyik legfőbb előnye, hogy ötvözi az egyéni képviselést közvetlen jellegét az arányos mandátumelosztás igazságosságával. A választási rendszer egyik sajátosságát az úgynevezett „túllógó mandátumok” (überhangmandate) jelentik, amelyek akkor keletkeznek, ha egy párt több egyéni választókerületben szerez győzelmet, mint amennyi arányosan járna neki a listás szavazatok alapján. Ennek ellensúlyozására szolgálnak a kiegyenlítő mandátumok (ausgleichsmandate), amelyek biztosítják, hogy a végső eredmény megfeleljen az arányosság elvének. A bejutási küszöb 5%, azonban, ha egy párt legalább három egyéni mandátumot megszerez, akkor jogosult listás mandátumokra is, függetlenül attól, hogy országosan elérte-e az 5%-os határt.

A rendszer az utóbbi években jelentős reformon esett át. Ennek következtében a listás szavazatok alapján dől el kizárólagosan, hogy egy párt összesen hány mandátumot szerezhet, így előfordulhat, hogy egy egyéni választókerületi győztes végül nem jut be a Bundestagba, mert mandátuma túllógó mandátumnak minősülne. Ez a változás Németországban belül is élénk vitákat váltott ki, de a 2025-ös választások során már alkalmazásra került. A reform révén a képviselők száma végül 630 főben maximalizálódott.¹⁵⁰

Hainmueller és Kern kutatásukban¹⁵¹ a német vegyes választási rendszerben vizsgálták az inkumbens előny átgűrűző (spillover) hatását az egyéni és listás ág között. Elméleti keretükben Duverger klasszikus megállapításaira hivatkoznak, miszerint az egyszerű többségi rendszerek a kétpártrendszer irányába hatnak, míg az arányos rendszerek inkább a sokpártrendszer kialakulását segítik elő. A vegyes rendszerek esetében – Duverger meglátása szerint – az egyszerű többségi elem befolyással lehet az arányos ág eredményeire, ezzel elmozdítva a politikai struktúrát a kétpártrendszer felé.¹⁵² Duverger már 1959-es munkájában előrevetítette ezt a hatást, amely az úgynevezett Duverger-törvény keretein belül értelmezhető. Eszerint az egyszerű többségi egyéni választókerületi rendszerek

¹⁵⁰ Elections to the German Bundestag, 2025. március 5., <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/constitution/electoral-law/bundestag-elections/bundestag-elections-node.html>.

¹⁵¹ Jens Hainmueller and Holger Lutz Kern, „Incumbency as a source of spillover effects in mixed electoral systems: Evidence from a regression-discontinuity design”, *Electoral Studies* 27, sz. 2 (2008): 213–27, <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2007.10.006>.

¹⁵² Maurice Duverger, „Duverger’s Law: Forty Years Later”, in *Electoral Laws and their Political Consequences* (1986).

inkább a kétpártrendszer felé hajlamosítanak, míg az arányos választási rendszerek vagy a nem egy szavazatos többségi rendszerek a sokpártrendszer kialakulásának kedveznek.¹⁵³

Korábban az egyéni választókerületi eredményeket jellemzően országos politikai tendenciákkal, pártszövetségekkel és a választói preferenciák változásával magyarázták, miközben a jelöltek személyes teljesítményét és helyi beágyazottságát gyakran elhanyagolták. Ezzel szemben Hainmueller és Kern hangsúlyozzák, hogy már az a tény, hogy egy párt jelöltet állít egy adott körzetben, képes növelni az adott párt szavazatarányát. Kiemelik továbbá, hogy az egyéni képviselők a választókerületükben rendszerint fokozott politikai aktivitást fejtenek ki, mivel érdekelték a választói támogatottságuk fenntartásában, és a pártok számára is stratégiai jelentőségű a személyes kötődés kialakítása, amely tovább erősítheti a párt helyi támogatottságát.¹⁵⁴ A kutatás bevezeti az árnyékinkumbens (shadow incumbent) fogalmát, amely azokra a listáról bejutott képviselőkre utal, akik később egyéni választókerületben indulnak, sokszor hivatalban lévő inkumbenssel szemben. A szerzők külön elemezték azokat a körzeteket, ahol árnyékinkumbensek is jelen voltak, és összevetették azokat olyan választókerületekkel, ahol nem volt ilyen kihívó. Ezzel azt kívánták vizsgálni, hogy az inkumbensek képesek-e elriasztani a potenciálisan erősebb ellenfeleket, azaz fennáll-e az elrettentő hatás (scare-off effect). Az inkumbens előnyt kétféleképpen határozták meg. Egyrészt vizsgálták a jelöltre vonatkozó inkumbenciahatást, amelyet úgy számítottak ki, hogy az inkumbens által elért szavazatarányt összevetették ugyanazon párt nem inkumbens jelöltje által elért eredménnyel. Másrészt mérték a pártinkumbencia hatását is, amely azt mutatja meg, hogy mekkora különbség figyelhető meg egy párt szavazatarányában attól függően, hogy rendelkezik-e inkumbens jelenléttel az adott körzetben, függetlenül a jelölt személyétől. A kutatás eredményei szerint az inkumbens jelöltek jellemzően 1,5–1,9%-kal jobb eredményt érnek el, mint nem inkumbens kihívók. Ez az előny azonban csak minimálisan függ a kihívók minőségétől, tehát az árnyékinkumbensek jelenléte nem csökkenti érdemben az inkumbensek előnyét. Hasonló nagyságrendben jelentkezik a pártinkumbencia hatása is. Emellett kimutatták, hogy az inkumbensek jelenléte a pártlistás eredmények tekintetében 1,4–1,7%-os növekedést eredményez, bár ez a hatás eltérő mértékben érvényesül: a CDU esetében nagyobb, míg az SPD-nél mérsékeltebb.¹⁵⁵

¹⁵³ Maurice Duverger, *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State* (London, 1959).

¹⁵⁴ Hainmueller and Kern, „Incumbency as a source of spillover effects in mixed electoral systems”.

¹⁵⁵ Ibid.

A kutatás eredményei és módszertana releváns szempontokat kínálhatnak a disszertáció és a magyar választási rendszer elemzéséhez is. Mivel a német és a magyar választási rendszer alapvető elvei több ponton hasonlóságot mutatnak, érdemes lehet a német példából levont következtetéseket adaptálni. Ugyanakkor figyelembe kell venni a két ország politikai rendszerének és pártstruktúrájának eltérő fejlődési irányait, különösen az elmúlt másfél évtizedben bekövetkezett változásokat.

Ade és szerzőtársainak tanulmánya hasonlít megközelítésében az előzőhöz, de két új szempontrendszer is beemel. Egyrészt azt vizsgálják, hogy van-e jelentősége az inkumbens előny szempontjából annak, hogy éppen melyik párt van kormányon, másrészt nem csak a szövetségi szintű általános törvényhozási választásokat elemzik, hanem a német tartományi parlamenti választásokat is. A szerzők hipotézise szerint a német politikai rendszer sajátosságai miatt az inkumbens előny általános mértékének megadása félrevezető lehet, mert nem veszi figyelembe a csak korlátozott ideig jelenlévő adottságokat. A kutatás fő megállapítása, hogy az inkumbens előny jelentős eltéréseket mutat attól függően, hogy melyik párt van kormányon. Az elemzés szerint a hivatalban lévő képviselők előnye kizárólag akkor figyelhető meg, ha az SPD vezeti a kormányt. Amikor a CDU van hatalmon, az inkumbens státusz sem a CDU, sem az SPD jelöltjei számára nem jelent kimutatható előnyt. Ez a hatás nem csupán a szövetségi választások esetében figyelhető meg, hanem a tartományi választásokon is, amelyek időben és politikailag függetlenek a szövetségi szintű választásoktól. Ez arra enged következtetni, hogy az eltérés nem csupán időbeli ingadozás, hanem a kormányzó párt politikai stratégiájából és a választók viselkedési mintázataiból fakad. A szerzők az eredmények magyarázatára több tényezőt is figyelembe vesznek. Kiemelik, hogy az SPD inkumbens előnye az 1990-es német újraegyesítés után vált kimutathatóvá, ami összefüggésben állhat azzal, hogy az SPD az egykori Kelet-Németországban egy új politikai riválissal, a Die Linke-vel (korábban PDS) szemben is versenyezni kényszerült. Az elemzés adatai azt mutatják, hogy az SPD inkumbens előnye erősebben érvényesül az egykori keleti tartományokban, ahol a Die Linke támogatottsága magasabb volt. Ezen kívül az is megfigyelhető, hogy ha egy kerületben az SPD inkumbense volt a hivatalban, az csökkentette a Die Linke jelöltjeinek támogatottságát – de csak akkor, ha az SPD egyben a kormányt is vezette. Ez arra utal, hogy az SPD inkumbensei kormányzati

pozícióból hatékonyabban tudták mozgósítani választóikat, és így sikeresebben szorították vissza baloldali riválisukat.¹⁵⁶

A tanulmány rámutat, hogy az inkumbens előny nem egy statikus tényező, hanem a politikai környezet változásaihoz igazodva eltérő módon érvényesül. Az olyan tényezők, mint a névfelismerés, a médiamegjelenés, a kampányköltségek és az állami erőforrások elosztása, eltérően hathatnak attól függően, hogy az adott párt kormányon van-e. A szerzők felvetik, hogy a politikai verseny, különösen a baloldalon kialakult fragmentáció, lehet a fő mozgatórugója annak, hogy az inkumbens előny miért jelentkezik csak az SPD kormányzása alatt. Ez megkérdőjelezi a hagyományos megközelítéseket, amelyek az inkumbens előnyt egységes, pártsemleges jelenségként kezelik. A tanulmány eredményei arra világítanak rá, hogy az inkumbens előny nem egyszerűen egy intézményi sajátosság vagy egy kampánytechnikai előny, hanem mélyen összefonódik a politikai környezettel és a pártrendszer dinamikájával. A kutatás arra is figyelmeztet, hogy a korábbi szakirodalom egyes megállapításai félrevezetőek lehetnek, ha nem veszik figyelembe a kormányzó párt szerepét és a politikai verseny változó intenzitását. Disszertációm szempontjából ez a tanulmány azért különösen releváns, mert rávilágít arra, hogy az inkumbens előny mértéke nem független a politikai kontextustól, különösen a kormányzó párt személyétől és a választói verseny szerkezetétől. A magyar esetben is érdemes lehet figyelembe venni, hogy az inkumbens hatás hogyan változik eltérő kormányzati ciklusokban, illetve mennyiben befolyásolja azt a politikai ellenfelek stratégiája és mozgástere.¹⁵⁷

Összegzésként megállapítható, hogy az inkumbens előny érvényesülésének egyik legfontosabb strukturális meghatározója maga a választási rendszer. Az elemzett esetek és választási formulák alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy azok a szisztémák, amelyek nagyobb teret engednek a személyes politikai teljesítmény és az egyéni jelölti ismertség érvényesülésének – elsősorban az egyéni választókerületi rendszerek, illetve ezek többségi formulái – lényegesen kedvezőbb feltételeket biztosítanak az inkumbensek számára. Az olyan rendszerekben, mint az amerikai, brit vagy ausztrál alsóházi választások, az inkumbens politikusok számára nemcsak a választói névfelismerés és a helyi beágyazottság jelent előnyt, hanem a kampányfinanszírozás struktúrája, a médiahozzáférés, illetve a pártok jelöltállítási stratégiái is számottevő mértékben befolyásolják az újraválasztási esélyeket.

¹⁵⁶ Florian Ade, Ronny Freier, and Christian Odendahl, „Incumbency effects in government and opposition: Evidence from Germany”, *European Journal of Political Economy* 36 (2014. december 1.): 117–34., <https://doi.org/10.1016/j.ejpolco.2014.07.008>.

¹⁵⁷ Ibid.

Ugyanakkor az is világosan látszik, hogy még az azonos rendszerű demokráciák között is jelentős különbségek mutatkozhatnak az inkumbens előny intenzitását illetően – elegendő az amerikai és az ausztrál rendszer összevetésére gondolni –, ami arra utal, hogy az intézményi szerkezet önmagában nem determinálja a jelenség erejét, hanem csak az egyik, bár kétségtelenül lényeges eleme a komplex hatótényezők hálózatának.

A két- és többfordulós rendszerek, valamint az alternatív szavazás hibrid modelljei szintén képesek olyan sajátos feltételrendszert létrehozni, amelyben az inkumbensek egyéni teljesítménye és stratégiai beágyazottsága döntő szerepet játszik. Ezekben a szisztémákban a választási struktúra gyakran arra ösztönzi az ellenzéki szereplőket, hogy koalíciókat vagy koordinált visszalépéseket alkalmazzanak az első és második fordulók között, ezzel közvetve csökkentve az inkumbensek újraválasztási esélyeit. Ilyen esetben az előny nem automatikus, hanem mindig politikai alku és koordináció tárgya, amelyben a hivatalban lévő képviselő korábbi teljesítménye és pártbeli pozíciója is kulcsszerepet kap. A preferenciális rendszerek – különösen az STV – esetében pedig újabb dimenzióval bővül a kép, hiszen itt nemcsak a választói preferenciák elsődleges sorrendje, hanem az átszármaztatás logikája is befolyásolja az eredményeket. Ezekben a rendszerekben az inkumbensek nem egyszerűen népszerűségük alapján versenyeznek, hanem párton belüli pozíciójuk és a preferenciák újraelosztásában elfoglalt helyük is nagymértékben hozzájárulhat sikerükhöz.

A vegyes és félarányos rendszerek esetében az inkumbens előny elemzése tovább bonyolódik, hiszen ezekben a szisztémákban a választási szabályok két, vagy akár több eltérő logikájú komponensből épülnek fel. A német eset kapcsán például világossá vált, hogy a választók nem csupán az egyéni kerületekben elért eredmények alapján értékelik a politikai szereplőket, hanem ezek az eredmények képesek átszivárogni az arányos ág szavazói viselkedésébe is. Ez a „spillover effect” lehetőséget teremt arra, hogy a személyes teljesítmény közvetetten is befolyásolja a pártok listás eredményeit, így az inkumbens előny nem kizárólag a képviselői pozíció megőrzését segíti elő, hanem a pártok számára is stratégiai eszközzé válhat. Emellett a kutatások rávilágítottak arra, hogy az inkumbens státusz hatása jelentősen eltérhet attól függően, hogy éppen melyik párt van kormányon, illetve milyen mértékű a politikai fragmentáció az adott választási kontextusban. A pártstratégiai döntések, a választói hűség mintázatai, valamint a pártrendszer szerkezete egyaránt meghatározzák, hogy az inkumbens előny pártsemleges technikai jelenséggént, vagy kifejezetten politikailag beágyazott, ciklikusan változó tényezőként értelmezhető.

Az arányos választási rendszerek, különösen a zárt listás megoldások esetében a személyes szavazati kapcsolat gyengülése miatt az inkumbens előny többnyire pártinkumbenciává alakul át, és így jóval kevésbé jelenik meg közvetlenül az egyes politikusok teljesítményében. Ugyanakkor azokban az arányos rendszerekben, amelyek lehetővé teszik a listán belüli preferenciakifejezést – mint Dánia, Finnország vagy Norvégia –, továbbra is kimutatható az egyéni politikusok által élvezett inkumbens előny, még ha annak mértéke általában el is marad a többségi rendszerekben tapasztaltaktól. Ez különösen igaz azokra a szintekre – például helyhatósági választásokra –, ahol a médiafigyelem korlátozottabb, és a választók közvetlenebb kapcsolatot alakítanak ki a politikai szereplőkkel. A skandináv példák rámutatnak arra is, hogy a pártok belső jelöltállítási gyakorlata és a listás pozíciók elosztásának logikája alapvetően meghatározza, hogy egy inkumbens politikus milyen újraindulási esélyekkel rendelkezik. Mindez a magyar rendszer vizsgálata szempontjából is releváns lehet, különösen a megyei közgyűlési listák és a közvetlen polgármester-választások esetében, ahol eltérő mértékben érvényesül a választók beleszólása és a pártközpontok dominanciája.

Összességében tehát az inkumbens előny nem tekinthető univerzális, egydimenziós jelenségnek. Bár létezését a politikatudomány számos empirikus vizsgálatban megerősítette, annak mértéke, formája és mechanizmusa mindig országspecifikus. Pippa Norris munkái arra emlékeztetnek, hogy a választási rendszer nem pusztán technikai eljárások összessége, hanem olyan „játékszabályok” együttese, amelyek meghatározzák, mennyire képesek a választók ténylegesen elszámoltatni a politikai vezetőket. Ideális esetben a versengő sokpárti választások jelentik a demokratikus elszámoltathatóság „alapját”: összekötik az állampolgárokat az állammal, és felhatalmazzák az elektorátust, hogy leváltsa a rosszul teljesítő politikusokat, ha elégedetlen a vezetőkkel. Ugyanakkor Norris hangsúlyozza, hogy ahol a választási eljárások súlyos hibákkal terheltek, a szabályok és a gyakorlat a hivatalban lévőket részesítik előnyben, ott a vertikális elszámoltathatósági lánc megtörhet és a választások már nem képesek érdemben korlátozni az inkumbensek dominanciáját.

Az *Electoral Engineering* kötetben Norris kifejezetten amellet érvel, hogy az inkumbens előny és a személynek szóló szavazat kialakulásának ösztönzői nem elsősorban „pszichológiai” tényezőkben, hanem a választási szabályok konfigurációjában keresendők. A személyes szavazat és az inkumbencia előny erősségét olyan formális szabályok határozzák meg, mint a szavazólap szerkezete, a jelöltállításon belüli pártkontroll foka, a választókerületek nagysága, illetve az esetleges mandátumkorlátok. A jelöltre szavazó

rendszerek – különösen az egyéni választókerületek – erősítik a képviselő és a választók közötti közvetlen kapcsolatot, ami egyszerre növelheti az inkumbensek személyes támogatottságát és a választókkal szembeni egyéni elszámoltathatóságot.¹⁵⁸

3.4. Önkormányzati választások sajátosságai

A helyi választási verseny nem tekinthető kizárólag az országos politika lekicsinyített másolatának, hanem olyan intézményi és társadalmi struktúrába ágyazódik, amely a politikai magatartást és a választási eredményeket is sajátos módon formálja. A helyi választások értelmezéséhez ezért egyszerre kell figyelembe venni a vertikális beágyazottságot – vagyis a nemzeti pártrendszerhez, konfliktusokhoz és napirendhez való viszonyt – és a horizontális variációt, azaz az egyes települések közötti strukturális különbségeket.¹⁵⁹

Külön dimenziót jelent a településméret: más logika szerint működik a politika egy kis faluban, mint egy nagyvárosban. A kisebb településeken gyakran hiányoznak a formális közvetítő szervezetek – a pártok, a társadalmi szervezetek vagy éppen a helyi média –, a politikai információk és konfliktusok elsősorban a mindennapi személyes kapcsolatokon keresztül szerveződnek. Ezen a szinten a polgármester–inkumbens teljesítménye, személyes reputációja és konfliktuskezelése közvetlenül jelenik meg a választói tapasztalatban; nagyvárosi közegben ugyan a pártpolitika és a nemzeti törésvonalak erősebben strukturálják a versenyt, de a helyi teljesítményértékelés ezekkel együtt is a polgármester-választás fontos dimenziója marad.¹⁶⁰

A helyi szint olyan különleges választási arénát jelent, ahol a szavazói döntésekben a helyhez kötött megfontolások – például a helyi tisztségviselők és a települési szolgáltatások teljesítményének megítélése – gyakran fontosabbak, mint a nemzeti pártidentitás vagy az ideológiai azonosulás. Kisebb önkormányzatok esetén a választások

¹⁵⁸ Pippa Norris, *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*, Reprint (Cambridge University Press, 2004); Pippa Norris, *Why Electoral Integrity Matters* (Cambridge University Press, 2014), <https://doi.org/10.1017/CBO9781107280861>; Pippa Norris, *Why Elections Fail* (Cambridge university press, 2015).

¹⁵⁹ Tamás Veronika, *Politikai élet a helyi önkormányzatokban: A helyi politika szereplői, mozgásterük és kapcsolataik a helyi politikai rendszerben* (Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2017), 176, <https://doi.org/10.15476/ELTE.2016.036>; Adam Gendźwiłł és mtsai., „From Perennial Bridesmaids to Fully Fledged Spouses: Advancing the Comparative Study of Local Elections and Voting”, in *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, Routledge International Handbooks (Routledge, Taylor & Francis group, 2022), 5–6.

¹⁶⁰ Tamás Veronika, *Politikai élet a helyi önkormányzatokban: A helyi politika szereplői, mozgásterük és kapcsolataik a helyi politikai rendszerben* (Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2017), <https://doi.org/10.15476/ELTE.2016.036>; Gábor Dobos, „Hungary. The Expansion and the Limits of National Politics at the Local Level”, in *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, szerk. Adam Gendźwiłł és mtsai., Routledge International Handbooks (Routledge, Taylor & Francis group, 2022).

sokszor a hivatalban lévő szereplők teljesítményéről szóló – többé-kevésbé – személyi „népszavazásként” írhatók le.¹⁶¹ Ez a megközelítés közvetlenül kapcsolható az inkumbencia fogalmához: a helyben érzékelt teljesítménynek és a személyes kapcsolatoknak az önkormányzati szinten jóval nagyobb súlya lehet, mint országos választásokon.

Az önkormányzati választások értelmezésénél nem kerülhető meg a Reif–Schmitt-féle, eredetileg az európai parlamenti választásokra kidolgozott másodrendű választások (second-order national elections) modell sem. Ebben a keretben a nemzeti parlamenti választások számítanak elsőrendűnek, míg az európai, regionális és helyi voksolásokat másodrendűnek tekintik, amelyeket a választók gyakran a kormány teljesítményének értékelésére, protestszavazásra vagy kockázatmentes „kísérletezésre” használnak.¹⁶² A modell klasszikus várakozásai közé tartozik az alacsonyabb részvétel, a kormányzó pártok gyengébb szereplése és a kisebb pártok jobb szereplése a másodrendű választásokon.

Az önkormányzati választásokkal foglalkozó irodalom túlnyomórészt a másodrendű választások kategóriába sorolja a helyi választásokat is, Gendźwiłł, Kjaer és Steyvers azonban mellett érvelnek, hogy megfontolandó értelmezés lehet a másodsztintú választási modell is (second-tier elections).¹⁶³ Előbbi elsősorban viselkedési kategória – azt ragadja meg, hogy a választók mennyire fontosnak ítélik az adott választás tétjét a nemzeti versenyhez képest –, míg a másodsztintú választás intézményi értelemben jelöli az alacsonyabb kormányzati szinten zajló voksolásokat, amelyek azonban nem feltétlenül „másodlagosak” a politikai tét vagy a választói komolyanvétel szempontjából.¹⁶⁴

Kjaer dán esettanulmánya kifejezetten mellett érvel, hogy a dán önkormányzati választásokat nem érdemes automatikusan másodrendű választásoknak tekinteni; sokkal inkább másodsztintú választásként értelmezendők, amelyek a nemzeti politikai térbe ágyazódnak, de önálló helyi tétjük és logikájuk van.¹⁶⁵ Ez az érvelés a magyar önkormányzati választások esetében is releváns: a voksolás formálisan az országos szint alatt

¹⁶¹ J. Eric Oliver és mtsai., *Local Elections and the Politics of Small-Scale Democracy* (Princeton University Press, 2012), <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7rwbx>; Adam Gendźwiłł és mtsai., „From Perennial Bridesmaids to Fully Fledged Spouses: Advancing the Comparative Study of Local Elections and Voting”

¹⁶² Reif and Schmitt, „Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results”

¹⁶³ Adam Gendźwiłł és mtsai., „From Perennial Bridesmaids to Fully Fledged Spouses: Advancing the Comparative Study of Local Elections and Voting”, in *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, Routledge International Handbooks (Routledge, Taylor & Francis group, 2022).

¹⁶⁴ Ulrik Kjaer, „Denmark. How Two and a Half Parties Rule within a Multiparty System”, in *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, szerk. Adam Gendźwiłł és mtsai., Routledge International Handbooks (Routledge, Taylor & Francis group, 2022).

¹⁶⁵ Ibid.

helyezkedik el, de a helyi részvételi mintázatok, a személyes ismertségen alapuló mobilizáció és a településszintű döntések közvetlen következményei miatt a választók számára sok esetben nem „másodrendű”, hanem sajátos, lokális tétre menő döntésként jelenik meg. Annak ellenére, hogy lehet érvelni a magyar önkormányzati választások másodszintű jellege mellett, a részvételi mintázatok és egyes településtípusok esetében az indulók alacsony száma abba az irányba mutat, hogy a másodrendű modell jobban leírja a magyar viszonyokat. A választási ciklus leválasztása az országgyűlésről viszont hosszú távon hozzájárulhat ahhoz, hogy a választók oldaláról jobban elkülönüljön az országos politikától az önkormányzati, így lehetséges a másodszintű modell relevanciájának növekedése. Ugyanakkor ez a nyugodtabb politikai környezet éppen, hogy felerősítheti a személyes kapcsolatokból és a lokális beágyazottságból fakadó előnyöket. Kisebb településeken, ahol a választók száma alacsonyabb, egy-egy állampolgár részvételének és aktivitásának is nagyobb súlya lehet, az egyéni érdekérvényesítés és a döntések befolyásolásának lehetősége könnyebben érzékelhető.¹⁶⁶

A magyar önkormányzati választási rendszer intézményi felépítése is erősen differenciált, és kifejezetten számol a településnagyságból fakadó eltérésekkel. A választási szabályok különböznek a 10 000 fő alatti, a 10 000 fő feletti településeken, valamint a megyei és fővárosi szinten; utóbbiaknál a pártlistás, arányos logika közelebb áll az országos választási rendszer működéséhez. A kisebb településeken alkalmazott „kislistás”, majd 2010-től egyéni listás rendszerben a választópolgárok annyi jelöltre szavazhatnak, ahány tagú a képviselő-testület, és a relatív többséget szerző jelöltek jutnak mandátumhoz; mindez olyan környezetben zajlik, ahol a jelölteket a helyiek rendszerint személyesen is ismerik. A nagyobb településeken ugyan a vegyes rendszer az egyéni körzetek és a kompenzációs listák kombinációjával a pártok helyi versenyét erősíti, de az egyéni választókerületek léte továbbra is teret hagy a személyekre irányuló szavazásnak és független, illetve civil jelöltek bejutásának.¹⁶⁷ Lengyelország nagyvárosaiban is hasonló tendencia figyelhető meg, a közvetlen polgármester-választás és a helyi listák erősítik a pártonkívüli polgármesterek és helyi, független szereplők által szervezett listák jelentőségét.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Tamás Veronika, *Politikai élet a helyi önkormányzatokban: A helyi politika szereplői, mozgásterük és kapcsolataik a helyi politikai rendszerben.*

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Adam Gendźwił, „Independent Mayors and Local Lists in Large Polish Cities: Towards a Non-partisan Model of Local Government?”, *Local Government Studies* 38, sz. 4 (2012): 501–18, <https://doi.org/10.1080/03003930.2011.649915>; Adam Gendźwił and Tomasz Żółtak, „Why Do Non-partisan Challenge Parties in Local Politics? The (Extreme) Case of Poland”, *Europe-Asia Studies* 66, sz. 7 (2014): 1122–45, <https://doi.org/10.1080/09668136.2014.927644>.

Dobos Gábor a magyar önkormányzati szintet „kétarcú” szerkezetként írja le: a blokkszavazás a kistelepülések világában kedvez az egyéni jelölteknek és a helyi egyesületek listáinak, míg a vegyes rendszerben működő nagyobb városokban a pártpolitika dominanciája erősebb, és a nemzeti pártrendszer logikája jóval közvetlenebbül érvényesül. Ezt erősíti az az empirikus tapasztalat is, hogy az elmúlt évtizedekben a kisebb települések polgármestereinek körülbelül 80%-a független jelöltként szerzett mandátumot, miközben a nagyvárosi és fővárosi arénában fokozatosan növekszik a pártkötődéssel rendelkező polgármesterek és képviselők aránya. Mindez azt jelenti, hogy az inkumbensek helyzete már intézményi szinten is eltérő: a kistelepülési polgármester sokszor elsősorban személyes beágyazottságára, a nagyvárosi inkumbens pedig erősebben pártidentitásra és koalíciós logikákra is támaszkodik.¹⁶⁹

A polgármesteri pozíció személyhez kapcsolódó jellegét a magyar önkormányzati rendszer sajátos intézményi megoldásai is erősítik. A polgármestert közvetlenül választják meg a helyi választók, ami önmagában erős, személyes mandátumot biztosít számára, szemben a szürkébbnek érzékelt testületi tagokkal. Bár a döntéshozó hatalom formálisan a képviselő-testületnél van, az önkormányzati hivatal szervezeti irányítása, a nyilvánosság előtti reprezentáció és a stratégiai kezdeményezés jelentős része a polgármesterhez kötődik, akit nemcsak jogkörei, hanem testületen kívüli politikai tőkéje – helyi kapcsolathálója, civil és gazdasági szereplőkkel kiépített viszonyrendszere – is megerősít.¹⁷⁰ A helyi választások egyik jellegzetessége, hogy a kampányok erősen személyesített formában zajlanak, a helyi politikusok gyakran „amatőr” szereplők, akiknek politikai profilja és megítélése szorosan kapcsolódik a településhez és a mindennapi ügyintézéshez.¹⁷¹ Ez a személyesség a polgármesteri tisztségnél különösen erősen jelenik meg, és a hivatalban lévő szereplők számára – kedvező teljesítmény esetén – jelentős inkumbencia előny forrása lehet.

A helyi politikai információs környezet szintén eltér az országos mezőtől. A kisebb településeken, ahol a pártok és a helyi média sokszor egyáltalán nem, vagy csak nagyon korlátozottan vannak jelen, a politikáról szóló információk elsődleges csatornáját a személyes kapcsolatok, a mindennapi interakciók és a lokális közéletet behálózó informális

¹⁶⁹ Gábor Dobos, „Hungary. The Expansion and the Limits of National Politics at the Local Level”, in *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, szerk. Adam Gendźwiłł és mtsai., Routledge International Handbooks (Routledge, Taylor & Francis group, 2022).

¹⁷⁰ Tamás Veronika, *Politikai élet a helyi önkormányzatokban: A helyi politika szereplői, mozgásterük és kapcsolataik a helyi politikai rendszerben*.

¹⁷¹ Adam Gendźwiłł és mtsai., „From Perennial Bridesmaids to Fully Fledged Spouses: Advancing the Comparative Study of Local Elections and Voting”, in *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, Routledge International Handbooks (Routledge, Taylor & Francis group, 2022).

hálózatok jelentik. A nagyobb városokban ugyan megjelennek a pártos médiatartalmak és a professzionálisabb kampányeszközök, de a választói döntéseket itt is erősen befolyásolja az, hogy a polgármester és a helyi vezetés teljesítménye mennyiben érzékelhető a közvetlen lakóköznyezetben – infrastruktúra, közszolgáltatások, városüzemeltetés, helyi fejlesztések.¹⁷²

Összességében tehát az önkormányzati választások sajátosságai – a településméret szerinti differenciáltság, a polgármesteri pozíció személyesített jellege, a helyi információs környezet és a pártpolitika eltérő súlya – olyan intézményi és társadalmi kontextust hoznak létre, amelyben az inkumbencia mechanizmusai sajátos módon érvényesülhetnek. Ezek a tényezők a megyei jogú városok polgármester-választásaival foglalkozó esettanulmány relevanciáját erősítik.

3.5. Az inkumbens korlátozása

Az újraválasztás korlátozása vagy az adott pozícióhoz tartozó ciklusok számának maximalizálása (term limit) az államok és demokráciák hosszú történetében számos formában fellelhető és megfigyelhető.¹⁷³ Történeti perspektívából vizsgálva a cél a legtöbb esetben a politikai tisztségek rotációjának biztosítása, a döntéshozatalban való részvétel egységes biztosítása volt. Pontos bevezetéséről, működéséről, mértékéről vagy kiiktatásáról viszont nem csak szakmai szinten tapasztalható, hanem a politikai arénában is akár eszközzé akár érdeké változhat a politikai rendszeren belüli helyzete.¹⁷⁴ Az újraválasztás korlátozásánál szinte minden választott politikai tisztségre találunk példát, bár a legjellemzőbb megjelenési formája egyértelműen a köztársaságokban az elnök vagy köztársasági elnök újraválasztására vonatkoznak. Bár a legáltalánosabb a mai napig is az államfői pozícióra kiszabott korlát, azonban történelmileg és napjainkban is egyéb tisztségekre alkalmazott példák is számba vehetőek.

Az újraválasztás korlátozása nem újkeletű koncepció, a demokráciák működésével kapcsolatosan már az ókortól kezdődően megjelent ehhez hasonlatos elvként a rotáció, a tisztségviselők rendszeres és gyakori cserélődésének az igénye.¹⁷⁵ Arisztotelész és Cicero is

¹⁷² Gendźwiłł és mtsai., „From Perennial Bridesmaids to Fully Fledged Spouses: Advancing the Comparative Study of Local Elections and Voting”; Tamás, *Politikai élet a helyi önkormányzatokban: A helyi politika szereplői, mozgásterük és kapcsolataik a helyi politikai rendszerben*.

¹⁷³ Mark P. Petracca, „A History of Rotation in Office”, in *Legislative Term Limits: Public Choice Perspectives*, szerk. Bernard Grofman, köt. 10, Studies in Public Choice (Springer Netherlands, 1996), https://doi.org/10.1007/978-94-009-1812-2_247-248. p.

¹⁷⁴ European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission, *Report on Term-limits Part I – Presidents*, Strasbourg (Council of Europe, 2018).

¹⁷⁵ Petracca, „A History of Rotation in Office”, 248-249.

pozitív intézménynek tekintette a rotációt, amely előnyének tartották, hogy a társadalom minél nagyobb rétege részesülhet a hatalomgyakorlásból. Eszerint, a polgárok kipróbálhatják magukat a közéletben, lehetőségük van megtapasztalni a hatalomgyakorlás felelősségét és úgy visszatérni a hétköznapi életbe, hogy az intézményes hatalmi rendszer másik oldalán is álltak.¹⁷⁶ A demokráciához való pozitív viszonyuláson kívül pozitívnak tartották, hogy a gyakori rotáció a politikai tisztségviselők esetében meggátolja a hatalomkoncentráció kialakulását, a tisztségviselők egyéni érdekeiket kisebb eséllyel tudták a közjó elé helyezni.¹⁷⁷ A rotáció gyakoriságát különböző módon biztosította mind Athén, mind Róma. Athén esetében minél nagyobb politikai hatalommal járt a pozíció, annál rövidebb ciklusig lehetett betölteni a tisztséget, Rómában pedig egy tisztséget egy római polgár az életében csak egyszer tölthetett be, biztosítva azt, hogy ne ragadhassa magához egy személy az adott tisztséggel járó előnyöket véglegesen.¹⁷⁸

A középkorból Petracca kiemeli a Velencei Köztársaság példáját, ahol bár néhány politikai tisztség esetében élethosszig tartó kinevezés járt, mint például a dózsénál, addig az állami további működésénél a rotáció szempontrendszerét tekintették mérvadónak. Az athéni és római gondolkodásból merítkező struktúra megengedőbb volt abból a szempontból, hogy az újraválaszthatóság nem végleges korlátozás alá került több tisztség esetében sem, hanem csak időszakosan, általában a hivatal adott ciklus időtartamával megegyező periódusra korlátozta adott személyt, hogy újra betöltse azt.¹⁷⁹

A felvilágosodás korabeli és újkori angolszász (mind brit, mind amerikai) politikai gondolkodásában is felfedezésre került az ókori pozitív vélekedés a politikai rotációról. Petracca tanulmányában kiemeli James Harrington munkásságát, aki *The Commonwealth of Oceania*¹⁸⁰ című művében arra kereste a megoldást, hogy a közérdeket és magánérdeket összeegyeztesse. Ezt két módon látta elérhetőnek: egyrészt a földbirtokok kevés kézben való koncentrációjának megakadályozásával, másrészt a politikai rotáció biztosításával, ahol a képzettek egyenlő feltételek mellett juthatnak állami tisztségviselői pozícióba.¹⁸¹ Petracca írásában több példát talál rá a 17-18. század Angliájából, ahol a rotációt a politikai korrupció egyik akadályának látták. A rendszer a korszak egyes gondolkodói szerint (például: Henry

¹⁷⁶ Petracca, „A History of Rotation in Office”, 249

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid., 249-250.

¹⁸⁰ Harrington J. *The Commonwealth of Oceana*. In: Pocock JGA, ed. *Harrington: “The Commonwealth of Oceana” and “A System of Politics.”* Cambridge Texts in the History of Political Thought. Cambridge University Press; 1992:1-266.

¹⁸¹ Petracca, „A History of Rotation in Office”, 250.

Neville, Walter Moyle, John Lock, James Burgh)¹⁸² meggátolja, hogy a képviselő a közérdek ellen cselekedjen, hiszen a ciklusa végén a saját kerületébe kerül, közösségébe kell visszatérnie, ahol a rossz minőségű vagy közösségellenes döntések ugyanúgy őt is hátrányosan fogják érni. Ez az elv nem csak a képviselő erkölcsi felelősségének oldaláról közelíti meg a problémát, hanem annak személyes egyéni érdeke mentén is. A rotáció velejárója a gyakori cserélődés a képviselői pozíciókban (fordulat) ezen felül biztosíthatja, hogy a vesztegetés és a korrupció egyéb formái kisebb eséllyel kísértsék meg az adott politikust.¹⁸³

Az Egyesült Államok korai politikai gondolkodását meghatározták többek között a fenti angol szerzők gondolatai, így a rotációról vallott elvekre is komoly befolyással voltak. Az elméletek gyakorlati fogantatja az ország forradalmi időszakában tízből hét államban vezettek be korlátozást, de kifejezetten a legfelsőbb végrehajtói tisztségekre az állami alkotmányokban korlátozva az adott hivatalban eltölthető évek számát. Radiálisabb megoldás született Pennsylvániában, ahol minden tisztségre, legyen az végrehajtói vagy törvényhozói korlátozást vezettek be. Hasonló szintű intézkedéseket más államokban nem vezettek be, de New York, Delaware és Virginia államokban a felsőházi szenátorokra érvényben volt a rotáció kritériuma. Az érvelés legtöbb esetben a túlhatalomtól való félelemmel indokolta a korlátok szükségességét és a szabadság védelmének tekintette a gyakori rotációt.¹⁸⁴

Az angol gondolkodóknál megjelenő elv, hogy a képviselőknek és a politikai hatalmat éppen gyakorlóknak szoros kapcsolatban kell lennie egymással, nem szabad hagyni, hogy a tisztségviselők érdekei túlzottan elváljanak a közjó érdekétől.¹⁸⁵ Ez a szemlélet – miszerint a képviseleti megbízatás és a közjó ne válhasson tartósan el egymástól – képezi az újraválaszthatóság korlátozásának egyik történeti és elméleti alapját. A Velencei Bizottság hangsúlyozza, hogy az államfői mandátumkorlát elsődleges funkciója a demokratikus váltógazdaság intézményes védelme, amelynek célja, hogy a politikai hatalom

¹⁸² Henry Neville, *Two English Republican Tracts*, szerk. Caroline Robbins (Cambridge University Press, 1969), <https://doi.org/10.1017/S0018246X00009158>; Walter Moyle, *An Essay upon the Constitution of the Roman Government*, szerk. Caroline Robbins (Cambridge University Press, 1969); John Locke, *John Locke Two Treatises of Government*, 1. kiad., szerk. Peter Laslett (Cambridge University Press, 1988), <https://doi.org/10.1017/CBO9780511810268>; James Burgh, *Political Disquisitions*, sz. 0306701014 (Da Capo Press, 1971).

¹⁸³ Petracca, „A History of Rotation in Office”, 251-252.

¹⁸⁴ Ibid., 254-255.

¹⁸⁵ Ibid., 256.

ne váljon az egyéni érdekek eszközévé, és ne legyen örökölheto vagy bebetonozható.¹⁸⁶ Bár a választás szabadsága alapvető demokratikus jog, a hatalomgyakorlás időbeni korlátozása nem tekinthető ezzel ellentétesnek: épp ellenkezőleg, elősegíti a képviselőt valódi megújulását, és megelőzi az inkumbens pozícióból fakadó rendszerszintű torzulásokat.¹⁸⁷ A term limit így nem csupán történelmi maradvány, hanem a hatalommegosztás modern eszköze, amely a közérdek primátusát szolgálja a személyes hatalmi logikával szemben.¹⁸⁸

A 20. század közepére az addig pusztán normatív, két ciklusos „Washington-precedens” az Egyesült Államokban alkotmányos tétellé szilárdult: a XXII. kiegészítést 1947-ben fogadta el a Kongresszus, 1951-ben ratifikálták az államok, s azóta is a végrehajtó hatalom túlzott koncentrációja elleni garanciaként működik. A vita azonban nem zárult le: a XXII. kiegészítés módosításának vagy eltörlésének gondolata időről időre felmerül a kongresszusi és szakirodalmi diskurzusban, ám eddig egyetlen indítvány sem jutott el a ratifikációig.¹⁸⁹ A szövetségi szabály mellett a kilencvenes évek „term-limit hulláma” az állami törvényhozásokat is elérte: huszonegy államban vezettek be képviselői-szenátori időkorlátot; Carey és munkatársai felmérése szerint ez jelentősen átrendezte a politikai karrierutakat, miközben a törvényhozók társadalmi-demográfiai összetételét csak csekély mértékben változtatta.¹⁹⁰ Az Egyesült Államok a korlátozás megszilárdításának irányába mozdult, ezzel szemben Latin-Amerikában a continuismo – a mandátumkorlát tudatos felpuhítása vagy eltörlése – vált domináns stratégiává. Alberto Fujimori (Peru 1993) és Hugo Chávez (Venezuela 1999, 2009) alkotmánymódosításai, majd Daniel Ortega (Nicaragua) és Juan Orlando Hernández (Honduras) bírói reinterpretációi nyomán az államfők közel fele kísérelt meg „hosszabbítást” 1990 és 2018 között. Corrales és Penfold esettanulmányai kimutatják, hogy a szabályfelfüggesztés nemcsak az inkumbens erőforrás-előnyét növeli, hanem a politikai váltogazdaságot is beszűkíti.¹⁹¹ A folyamat globális dimenzióját Versteeg és munkatársai 106 országot felölelő adatbázisa teszi láthatóvá: 2000 és 2018 között 234 hivatalban lévő

¹⁸⁶ European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission, *Report on Term-limits Part I – Presidents*. §68–70.

¹⁸⁷ Bernard Grofman, szerk., *Legislative Term Limits: Public Choice Perspectives*, ed. by Gordon Tullock, köt. 10, Studies in Public Choice (Springer Netherlands, 1996), https://doi.org/10.1007/978-94-009-1812-2_2-7.

¹⁸⁸ European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission, *Report on Term-limits Part I – Presidents*. §75.

¹⁸⁹ Bruce G. Peabody, „George Washington, Presidential Term Limits, and the Problem of Reluctant Political Leadership”, *Presidential Studies Quarterly* 31, sz. 3 (2001): 439–53, JSTOR.

¹⁹⁰ John M. Carey és mtsai., „The Effects of Term Limits on State Legislatures: A New Survey of the 50 States”, *Legislative Studies Quarterly* 31, sz. 1 (2006. február): 105–109., <https://doi.org/10.3162/036298006X201742>.

¹⁹¹ Javier Corrales and Michael Penfold, „Manipulating Term Limits in Latin America”, *Journal of Democracy* 25, sz. 4 (2014): 162–163, 165., <https://doi.org/10.1353/jod.2014.0066>.

államfő próbált kitérni a mandátumkorlát alól, a kísérletek több mint fele pedig sikerrel járt.¹⁹² Az angol republikánus gondolkodók és a Velencei Bizottság közös üzenete tehát változatlan: a rotáció – legyen az ókori tisztségcserélő mechanizmus vagy modern alkotmányos term limit – akkor tölti be közjó-védő szerepét, ha a szabály szilárdan beágyazódik az intézményi kultúrába, és nem alakítható szabadon az éppen regnáló hatalom érdekei szerint. A latin-amerikai példák ugyanakkor arra figyelmeztetnek, hogy a korlát pusztán léte önmagában nem garancia: a *continuismo* jogi-politikai technikái – amelyekkel a következő bekezdések részletesebben foglalkoznak – képesek felülírni a rotáció demokratikus küldetését, és az elnöki hatalmat tartósan a hivatalban lévő személyhez kötni.

Az újraválaszthatóság korlátozásának hívei abból a – már az ókori rotáció-elvben gyökerező – premisszából indulnak ki, hogy a közhatalom birtoklása idővel szükségképp önérték-vezéreltté válik. Ha a politikus számára nyitva áll a „végtelen újraválasztás” lehetősége, minden ösztönzése afelé tolódik, hogy döntéseit a pozíció megtartása szolgálatába állítsa, nem pedig a közérdekébe. A mandátumkorlát ezért szerintük biztonsági szelep: még a karizmatikus, népszerű vezetőket is rákényszeríti a távozásra, mielőtt a személyi legitimitás átcsúszna intézményes bebetonozódásba.¹⁹³ A korlát támogatói három gyakorlati érvet is felhoznak. Először, hogy a rotáció megtöri az inkumbens erőforrás-előnyt – a hivatalban lévő politikus kampány-, média- és pártfinanszírozási fölényét –, így esélyt teremt valódi versenyre.¹⁹⁴ Másodszor, hogy a ciklushatár „kitisztítja” a politikai csatornákat, új szereplők előtt nyit utat, s ez bizonyos államokban – mint például Oregon vagy Michigan – kimutathatóan növelte a női képviselet arányát. Carroll és Jenkins államközi elemzése szerint ugyan a hatás nem volt egységes, több helyen mégis láthatóan javult a nők bekerülési aránya a ciklushatár bevezetését követő első két választáson.¹⁹⁵ Harmadszor, a mandátumkorlátot támogatók érvelése szerint a kilépési kényszer önmagában is javíthatja a közpénzekkel való gazdálkodás minőségét, mivel mérsékli a politikusok ösztönzését a kliensrendszerek kiépítésére és a magánérdekű döntéshozatalra. James Alt, Ethan Bueno de Mesquita és Shanna Rose kvantitatív elemzése szerint az amerikai tagállamokban megfigyelhető, hogy a cikluskorlattal rendelkező kormányzók első hivatali

¹⁹² Mila Versteeg és mtsai., „The Law and Politics of Presidential Term Limit Evasion”, *Columbia Law Review* 120, sz. 1 (2020): 173, 193.

¹⁹³ Grofman, *Legislative Term Limits*, 1–10.

¹⁹⁴ *Ibid.*, 147–149, 238.

¹⁹⁵ Susan J. Carroll and Krista Jenkins, „Increasing Diversity or More of the Same? Term Limits and the Representation of Women, Minorities, and Minority Women in State Legislatures”, in *Contemporary Patterns of Politics, Praxis, and Culture*, 10. kiad., szerk. Georgia A. Persons (Routledge, 2017), 73–76., <https://doi.org/10.4324/9781315080451-6>.

ciklusukban – tehát még újraválaszthatók – érezhetően jobb költségvetési teljesítményt nyújtanak: alacsonyabb állami kiadási szint, kedvezőbb hitelfelvételi feltételek és gyorsabb gazdasági növekedés jellemzi működésüket, mint azokét, akik nem korlátozott újraválaszthatósággal dolgoznak. Ezt a szerzők az úgynevezet „elszámoltathatósági hatásnak” (accountability effect) tulajdonítják, amely abban áll, hogy a kormányzók igyekeznek már az első ciklusban meggyőző teljesítményt nyújtani a választók felé, mert tudják, hogy csak egyetlen alkalommal indulhatnak újra – és nem hosszú távú politikai túlélésük építése vezérli döntéseiket. A tanulmány empirikus regressziós becslései szerint a gazdasági növekedés például közel 0,7 százalékponttal magasabb volt az ilyen esetekben.¹⁹⁶ Nemzetközi összehasonlításban Yacov Tsur modellalapú közgazdasági elemzése jutott hasonló következtetésre: a politikai hivatali idő előrehaladtával nemcsak a kormányzati tapasztalat halmozódik, hanem ezzel párhuzamosan a korrupciós kitettség is nő. A szerző szerint minél hosszabb ideig tölthet be egy inkumbens politikus pozíciót, annál nagyobb lehetősége van a rendszer manipulálására, és annál kisebb az ösztönző ereje a közérdekű viselkedésnek. A modell szerint a korrupciós költségek várható értéke évről évre emelkedik, miközben a politikus privát haszonszerzési lehetőségei is egyre inkább a hatalom megtartásához kötődnek. A cikluskorlát bevezetése viszont megtöri ezt a pályát, és a választási alternatíva visszaállításával csökkenti a személyhez kötött kormányzás esélyét.¹⁹⁷

A kritikusok ezzel szemben azzal érvelnek, hogy a korlát elvágja a választói autonómia egyik legalapvetőbb dimenzióját: jogukat ahhoz, hogy – ha úgy ítélik meg – a tapasztalt vezetőt további ciklusra bízzák meg. A korlátozás így a népszuverenitás elvébe ütközik, hacsak nincs hozzá kényszerítő erejű, arányos indok.¹⁹⁸ Ráadásul a cikluszár már a bevezetés pillanatában „lame-duck” státuszba taszítja a politikust: tudva, hogy nincs újraválasztási tét, rövidebb idő-horizont alapján tervez. Ennek három kézzelfogható ára lehet. Első: a szakpolitikai kapacitás eróziója. Kousser kaliforniai vizsgálata kimutatta, hogy a képviselők utolsó ciklusában a bizottsági aktivitás 18 százalékkal esett vissza¹⁹⁹ – a rutinos törvényhozók helyét újoncok vették át, akiknek tanulási görbéje meredek, a kormányzó pedig könnyebben dominálta a napirendet. Második: a pártpolarizáció erősödése.

¹⁹⁶ James Alt és mtsai., „Disentangling Accountability and Competence in Elections: Evidence from U.S. Term Limits”, *The Journal of Politics* 73, sz. 1 (2011): 684–690., <https://doi.org/10.1017/S0022381610000940>.

¹⁹⁷ Yacov Tsur, „Political tenure, term limits and corruption”, *European Journal of Political Economy* 74 (2022. szeptember): 16–17., <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2021.102166>.

¹⁹⁸ European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission, *Report on Term-limits Part I – Presidents*. §17–20.

¹⁹⁹ Thad Kousser, *Term Limits and the Dismantling of State Legislative Professionalism* (Cambridge University Press, 2005), 120.

Olson és Rogowski ötciklusos DW-NOMINATE²⁰⁰ idősorok szerint a korlátos házakban a pártok közötti ideológiai távolság mérhetően nőtt; a rövid karrier miatt a képviselők a pártszervezettől várnak jövőbeni álláshozzáférést, s ezért fegyelmezettebben, szélsőségesebben szavaznak. Harmadik: a bürokrácia és a lobbiszféra megerősödése, mert a gyakran cserélődő politikus nem tudja ellensúlyozni a szakapparátus információs előnyét.²⁰¹ A két nézőpont tehát egymás tükörképe: ami az egyik oldalon a demokratikus elszámoltathatóság záloga, az a másik oldal szerint a választói szabadság sérelme; ami itt az elit megújulása, ott a szakértelem elvesztése.

A rotáció pártolói gyakran azzal érvelnek, hogy a ciklushatárok nemcsak kiegyenlítik az inkumbens kampányelőnyét, hanem tágítják is a politikai verseny terét. Scot Schraufnagel és Karen Halperin floridai esettanulmánya szerint a cikluskorlát bevezetése után nemcsak az indulók száma nőtt meg, hanem a választások versenyintenzitása is: a korábban jellemző egyoldalú újraválasztási dominancia csökkent, és új szereplők előtt nyílt tér.²⁰²

A kritikusok szerint ugyanakkor a mandátumkorlát olyan mechanikus intézményes beavatkozás, amely nem tesz különbséget alkalmas és alkalmatlan vezetők között, és így éppúgy eltávolíthat kompetens, korrupciótól mentes politikusokat, mint azokat, akik visszaélnek a hatalmukkal.²⁰³ A *The Politics of Presidential Term Limits* szerzői különösen arra hívják fel a figyelmet, hogy a korlát mögötti motiváció gyakran az autoriter tendenciák megelőzése, ám ez a cél csak akkor teljesül, ha a rendszer többi eleme – mint a bírósági kontroll vagy az ellenzéki intézmények – is megfelelően működik. Ellenkező esetben a rövid távú politikai tervezés dominánssá válik, és az újraválaszthatóság hiánya inkább gyengíti a kormányzati hatékonyságot, mintsem megerősítené az elszámoltathatóságot.²⁰⁴ A kérdés intézményi oldalát Woo elemzése világítja meg élesen: a formális mandátumkorlátok csak akkor képesek demokratikus fékként működni, ha stabil és független ellenőrző mechanizmusok garantálják a betartásukat. Woo azt állítja, hogy autoriter környezetben a

²⁰⁰ A DW-NOMINATE (Dynamic Weighted NOMINATE) egy olyan statisztikai modell, amely a törvényhozók ideológiai pozícióit becsüli meg időben változó módon, a szavazási döntéseik alapján, a térbeli szavazáselmélet keretein belül. Royce Carroll és mtsai., „Measuring Bias and Uncertainty in DW-NOMINATE Ideal Point Estimates via the Parametric Bootstrap”, *Political Analysis* 17, sz. 3 (2009. július): 261–75, <https://doi.org/10.1093/pan/mpp005>.

²⁰¹ Michael P. Olson and Jon C. Rogowski, „Legislative Term Limits and Polarization”, *The Journal of Politics* 82, sz. 2 (2020): 578–583., <https://doi.org/10.1086/706764>.

²⁰² Scot Schraufnagel and Karen Halperin, „Term Limits, Electoral Competition, and Representational Diversity: The Case of Florida”, *State Politics & Policy Quarterly* 6, sz. 4 (2006): 451–452.

²⁰³ John M. Carey, Richard G. Niemi, and Lynda W. Powell, „The Effects of Term Limits on State Legislatures”, *Legislative Studies Quarterly* 23, sz. 2 (1998): 284–285., <https://doi.org/10.2307/440283>.

²⁰⁴ Alexander Baturo and Robert Elgie, szerk., *The politics of presidential term limits*, First edition (Oxford University Press, 2019), 619–620.

mandátumkorlát gyakran csak „legalista dekoráció”, amelyet a vezetők pozíciócserével, alkotmánymódosítással vagy „újrakezdési” technikákkal játszanak ki, miközben a hatalomgyakorlás tényleges logikája nem változik.²⁰⁵ Baturo és Elgie kötetének összehasonlító tanulmányai szintén figyelmeztetnek: a mandátumkorlát nem önmagában működő intézmény, hanem egy komplex rendszer eleme. Ahhoz, hogy valódi demokratikus hatást fejtsen ki, intézményi beágyazottságra és politikai kultúrára egyaránt szükség van.²⁰⁶ A kérdés tehát továbbra is nyitott: vajon a mandátumkorlát demokratikus biztosíték, amely az elitek megújulását és a verseny nyitottságát szolgálja, vagy egy túlzó korlátozás, amely elvágja a választók kezét egy kompetens vezető újraválasztásától? Boeckelman szerint a rotációval szembeni bizalmatlanság részben abból fakad, hogy a mandátumkorlát olyan procedurális eszköz, amely rendszerint túlbecsüli a politikai reformok direkt hatásait. Az intézményi újratervezés ígérete gyakran morális retorikába csomagolt népakaratként jelenik meg, miközben valójában nem garantálható, hogy az új szereplők jobban képviselik a közérdeket, mint az eltávolított politikai elitek. *„A mandátumkorlát-reform híveinek lelkesedése hajlamos eltúlozni az intézményi változások közérdeket szolgáló kimeneteleire gyakorolt hatását”* – írja,²⁰⁷ hangsúlyozva, hogy a reformerek figyelme sokszor a személyek eltávolítására, nem pedig a rendszer működésének átfogó átalakítására irányul.²⁰⁸ Ez a megfigyelés különösen fontos abban a kontextusban, amikor a ciklushatárokat olyan politikai klímában vezetik be, ahol a társadalmi elégedetlenség nem strukturális problémák, hanem egyéni vezetők számlájára íródik. A szerző arra is figyelmeztet, hogy a mandátumkorlát pártolói két sokszor inkompatibilis elvárást kapcsolnak a reformhoz: egyrészt nagyobb politikai elszámoltathatóságot, másrészt a „valódi” közérdek előtérbe kerülését. A történelem azonban azt mutatja, hogy e két cél gyakran kioltja egymást.²⁰⁹

Az empirikus tapasztalatok is óvatosságra intenek: nem minden esetben válik be a rotációs mechanizmus. De Benedetto és De Paola olaszországi elemzése szerint a cikluskorlát kiterjesztésének (meghosszabbításának) lehetősége egyes választókra éppen

²⁰⁵ Ae Sil Woo, „Legalistic Autocrats: How Legislative Rules Shape Term-Limit Compliance and Evasion”, *International Political Science Review*, 2025. március 15., 5-6., <https://doi.org/10.1177/01925121251321579>.

²⁰⁶ Alexander Baturo and Robert Elgie, *The Politics of Presidential Term Limits*

²⁰⁷ Keith A. Boeckelman, „Term Limitation, Responsiveness, & the Public Interest”, *Polity* 26, sz. 2 (1993): 204., <https://doi.org/10.2307/3235028>. *„Term limit reform supporters' enthusiasm tends to exaggerate the likely effect of institutional change on public interest outcomes”*

²⁰⁸ Boeckelman, Keith A. Boeckelman, „Term Limitation, Responsiveness, & the Public Interest”, 189–190.

²⁰⁹ Ibid.

ellenkező hatást gyakorolhat: az urnákhoz járulás csökkenését eredményezheti.²¹⁰ A szerzők szerint a választói részvétel egyértelműen csökkent azokban a régiókban, ahol az addig érvényes kétciklusos szabályt eltörölték, és a hivatalban lévő polgármester újraindulhatott.²¹¹ A szerzők ezt a hatást azzal magyarázzák, hogy a rotáció előtti állapot visszaállítása rombolja a politikai rendszer kiszámíthatóságába vetett hitet. Ezen túlmenően az újráválaszthatóság potenciális visszaállítása csökkenti a politikai verseny intenzitását is, hiszen az ellenzéki pártok kevésbé valószínű, hogy kihívót állítanak egy jól beágyazott, újrainduló polgármesterrel szemben. Ez alátámasztja azt az érvet, hogy a mandátumkorlát nem pusztán versenytisztító eszköz, hanem intézményi stabilizátor is lehet, amely hozzájárulhat a politikai közeg strukturáltabb és kevésbé cinikus működéséhez. Mind Boeckelman történeti reflexiói, mind az olaszországi empirikus elemzés azt jelzi: a mandátumkorlát nem tekinthető automatikusan demokratikus csodaszernek. Hatása erősen függ az adott politikai kultúrától, az intézményi közegtől és a társadalmi elvárásoktól. Ugyanakkor éppen ez a kontextusfüggés az, ami miatt a rotációs rendszer időnként erősíti, máskor gyengíti a képviseleti demokrácia minőségét.

Az újráválasztás korlátozásának gyakorlatban számtalan különböző módon kerülhet bevezetésre. Ezek kategorizálására alapul szolgál a Velencei Bizottság újráválasztás korlátozásáról szóló három jelentése, amely az elnöki, törvényhozói és helyi szinten alkalmazott típusokra hoz példákat, mutatja be és értékeli.²¹² A továbbiakban ezen egyes formák kerülnek bemutatásra. Az elnöki hivatal esetében a Velencei Bizottság jelentése szerint 5 típussal találkozhatunk.²¹³ Az újráválasztás korlátozásának teljes hiányával, ahol de facto bármennyiszer betölthető az elnöki tisztség. Az egymást követő ciklusok tiltásával, ahol viszont nem kerül korlátozásra a maximálisan betölthető ciklusok száma. Harmadik típus a maximálisan betölthető ciklusok korlátozása. Negyedik típus, ahol maximum két egymást követő ciklusban korlátozzák az elnöki tisztséget. Az ötödik típus pedig, ahol az újráválasztás teljes korlátozás alá esik, azaz egy elnök csak egyszer választható meg az

²¹⁰ Marco Alberto De Benedetto and Maria De Paola, „Term Limit Extension and Electoral Participation. Evidence from a Diff-in-Discontinuities Design at the Local Level in Italy”, *European Journal of Political Economy* 59 (2019. szeptember): 196., <https://doi.org/10.1016/j.ejpolco.2019.02.009>.

²¹¹ De Benedetto and De Paola, „Term Limit Extension and Electoral Participation. Evidence from a Diff-in-Discontinuities Design at the Local Level in Italy”, 202–204.

²¹² European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission, „Report on Term-limits Part I – Presidents”; European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission, *Report on Term-limits. Part II – Members of Parliament; Part III – Representatives Elected at Sub-national and Local Level and Executive Officials Elected at Sub-national and Local Level*, Strasbourg (Council of Europe, 2019)

²¹³ European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission, „Report on Term-limits Part I – Presidents” European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission. 3-4.

elnöki pozícióra. Az elnöki, félelnöki és parlamenti kormányformák között minimális a különbség abban a tekintetben, hogy hatályban van-e valamilyen újraválasztási korlátozás. Ez attól független, hogy közvetve vagy közvetlenül választott köztársasági elnökről van szó.²¹⁴

Az inkumbens előny egyik legnyersebb, legőszintébb formája az, amikor az inkumbens egyszerűen nem távozik. Vagy azért, mert nem akar, vagy mert megteheti. Ezt a politikatudomány – amikor az újraválasztás alkotmányos vagy jogi akadályát „valahogy” megkerülik – a már említett *continuismo* néven említi. A kifejezés már önmagában is egyfajta eufemisztikus szemérmességet tükröz: nem „örökös hatalomra törésről” vagy „rezsimépítésről” beszélünk, hanem „folytatásról”. A *continuismo* nem csupán egy elméleti lehetőség, hanem jól dokumentált politikai gyakorlat. Javier Corrales és Michael Penfold 2014-es elemzése szerint Latin-Amerikában 1990 és 2012 között tizennégy országban került sor alkotmánymódosításra annak érdekében, hogy a hivatalban lévő elnök újraindulhasson, holott az eredeti szabályozás ezt nem tette volna lehetővé.²¹⁵ A minta egyértelmű: a politikai aktorok nem a szabályokat követik, hanem a szabályokat igazítják a politikai céljaikhoz. Az inkumbens előny így nem csupán választási versenyelőnyé válik, hanem intézményes, sőt alkotmányos dominanciává. Ennek a gyakorlatnak néhány típusát, történelmi és politikai kontextusát mutatom be a következőkben. A cél nem az, hogy normatív ítéletet mondjunk – hogy ez jó vagy rossz –, hanem az, hogy megértsük: amikor az inkumbens nem csak a választók támogatását, hanem a játékszabályokat is birtokolja, az előny új minőségbe lép át. Már nem egyszerű előny, hanem rendszerfenntartó erő.

A *continuismo* politikai gyakorlata különféle történelmi, jogi és intézményi kontextusokban is megjelenhet, ám minden esetben közös vonás, hogy a hatalomban lévő szereplők aktívan alakítják a játékszabályokat saját pozíciójuk megerősítése érdekében. A következőkben három olyan ország példáját vizsgálom meg, amelyek földrajzilag, kulturálisan és intézményesen is eltérő háttérrel rendelkeznek, mégis hasonló logika mentén alakították át az újraválaszthatóság szabályait. A venezuelai eset jól mutatja, hogyan válhat a populista retorika és az alkotmányos reform elegye a politikai dominancia eszközévé. Oroszország példája a jogi kreativitás és a formális demokratikus keretek között működő autoriter berendezkedés mintázatát nyújtja. Törökországban a rendszer átalakításával nyílt

²¹⁴ European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission, „Report on Term-limits Part I – Presidents”. 4.

²¹⁵ Javier Corrales and Michael Penfold, „Manipulating Term Limits in Latin America”,

lehetőség a pozíció újraértelmezésére. A példák célja nem az, hogy közvetlen párhuzamokat vonjunk Magyarországgal, hanem hogy megmutassuk: a hatalom megtartására irányuló törekvések rendkívül sokféle formát ölthetnek – az alkotmánymódosítástól a jogi kiskapuk kihasználásán át a politikai rendszer teljes átalakításáig. A fejezet végén röviden kitérek a magyar esetre is, ahol ugyan nincsenek jogi akadályai a miniszterelnök újraválaszthatóságának, a téma mégis rendszeresen visszatérő elem a közéleti vitákban. Ennek fényében érdemes azt is mérlegelni, milyen nemzetközi minták léteznek a végrehajtó hatalom személyi kontinuitásának korlátozására – illetve milyen következményei lehetnek ennek hiányában.

Venezuela esete jól bemutatja a continuismo Latin-Amerikai működési módját.²¹⁶ Hugo Chávez 1999-es hatalomra kerülése után új alkotmányt fogadtatott el, amely már eleve lehetővé tette az elnök egymást követő újraválasztását – de „csupán” két ciklusra korlátozva. A korlát teljes eltörlésére 2009-ben került sor, egy népszavazás útján, amely már nemcsak az elnöki, hanem minden választott tisztség esetében megszüntette az újraválaszthatóság korlátját. Az intézkedés lehetővé tette, hogy Chávez élete végéig hivatalban maradjon, miközben formálisan demokratikus keretek között történt a módosítás, és a „nép akaratára” hivatkozva nyerte el legitimációját. Chávez kormánya fokozatosan leépítette a fékek és ellensúlyok rendszerét, meggyengítette az ellenzéki sajtót, és centralizálta a döntéshozatalt. A continuismo tehát nem önmagában a cikluskorlát eltörlését jelentette, hanem egy olyan politikai rezsim kiépítését, amelyben a vezető személye és a rendszer fenntartása összefonódott.²¹⁷

Levitsky és Loxton a Chávez-féle berendezkedést „versengő autoriter rezsimként” (competitive authoritarianism) jellemezték: a választások formailag léteznek, de az inkumbens előnye nem egyszerűen forrásfölényből vagy ismertségből fakad, hanem intézményi túlsúlyból és jogi dominanciából. A continuismo itt tehát nem a szabályok kijátszását, hanem átalakítását jelenti – a vezető újraválaszthatósága nem kivételként, hanem rendszerként működik.²¹⁸ Chávez halálát követően utódja, Nicolás Maduro alatt a rendszer

²¹⁶ Corrales and Penfold, „Manipulating Term Limits in Latin America”

²¹⁷ Laura Gamboa, „Plebiscitary Override in Venezuela: Erosion of Democracy and Deepening Authoritarianism”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 712, sz. 1 (2024): 124–36, <https://doi.org/10.1177/00027162241309709>.

²¹⁸ Steven Levitsky and James and Loxton, „Populism and competitive authoritarianism in the Andes”, *Democratization* 20, sz. 1 (2013): 107–36, <https://doi.org/10.1080/13510347.2013.738864>; Miguel Angel Latouche, „Venezuela and Its Labyrinth: Institutional Change and Authoritarianism in Twenty-First-Century Socialism”, *Middle Atlantic Review of Latin American Studies* 3, sz. 2 (2019): 1, <https://doi.org/10.23870/marlas.229>.

még inkább bezárult: a választási verseny tovább torzult, az ellenzék mozgástere beszűkült, és a hatalomkoncentráció folytatódott – mindezt formálisan demokratikus keretek fenntartása mellett.²¹⁹

A venezuelai példa jól mutatja, hogyan képes a populista legitimációs diskurzus – amely a „nép akaratára” és a „megszakíthatlan küldetésre” hivatkozik – intézményi szinten felszámolni azokat a garanciákat, amelyek eredetileg a demokratikus váltógazdaság feltételeit biztosították volna. A continuismo itt nem pusztán a jog korlátozásának hiánya, hanem a jog aktív alakítása a hatalom megtartásának szolgálatában.

Az orosz példa érzékelteti, miként lehet a continuismot intézményesíteni anélkül, hogy az autoriter hatalomgyakorlás nyílt formát öltene. Vlagyimir Putyin 2000-es hatalomra kerülését követően olyan politikai mechanizmusokat alakított ki, amelyek lehetővé tették számára a folyamatos pozícióban maradást, miközben a formális alkotmányos korlátokat technikailag nem szegte meg. Különösen beszédes a 2008 és 2012 közötti időszak, amikor az orosz alkotmány által megszabott két egymást követő elnöki ciklus után Putyin „helyet cserélt” Dmitrij Medvegyevvel. Ezt az időszakot a szakirodalom a „tandemokrácia” („tandemocracy”) kifejezéssel írja le: bár formálisan Medvegyev töltötte be az elnöki tisztséget, a tényleges politikai irányítást Putyin gyakorolta miniszterelnökként. Ebben az időszakban fogadták el azt az alkotmánymódosítást is, amely a következő ciklusokra hat évre növelte az elnöki megbízatás hosszát – megágyazva ezzel Putyin 2012-es visszatérésének.²²⁰

A 2012-es visszatérést követően az elnöki hatalom további konszolidációja zajlott. A választások körüli időszakban országszerte tömeges tüntetések zajlottak, ezek azonban nem vezettek érdemi politikai reformokhoz. Ehelyett az államhatalom további centralizálása következett, miközben az ellenzék mozgástere és a civil társadalom lehetőségei tovább szűkültek.²²¹ A continuismo következő lépcsőfoka a 2020-as alkotmánymódosítás volt. A módosított szabályozás lenullázta az eddig betöltött elnöki ciklusokat, lehetővé téve Putyin számára, hogy a 2024-es és 2030-as választásokon is indulhasson. Ez a megoldás –

²¹⁹ John Polga-Hecimovich and Raul Sanchez-Urribarri, „Evaluating Authoritarian Consolidation in Venezuela 1”, in *Authoritarian Consolidation in Times of Crisis*, 1. kiad., by John Polga-Hecimovich and Raúl Sánchez Urribarri (Routledge, 2025), <https://doi.org/10.4324/9781003457886-19>.

²²⁰ Henry E. Hale and Timothy J. Colton, „Russians and the Putin-Medvedev »Tandemocracy«: A Survey-Based Portrait of the 2007-2008 Election Season”, *Problems of Post-Communism* 57, sz. 2 (2010): 3–20, <https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216570201>.

²²¹ Graeme Robertson, „Protesting Putinism: The Election Protests of 2011-2012 in Broader Perspective”, *Problems of Post-Communism* 60, sz. 2 (2013): 11–23, <https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216600202>.

hasonlóan több latin-amerikai példához – nem visszamenőleges hatályú módosítással, hanem az „újrakezdés” (vagyis a „term reset”) technikájával oldotta fel az újraválaszthatósági korlátot.²²² A módosítások tartalmilag is messze túlmutattak a ciklushatárok kérdésén. A megerősített elnöki jogkörök, a törvényhozás és az igazságszolgáltatás fölötti kontroll, valamint a nemzetközi jog másodlagossá tétele egy olyan rendszer irányába mozdították el Oroszországot, amelyben a politikai váltás intézményi lehetősége minimálisra csökkent. Mindez jól illusztrálja, hogy a *continuismo* nemcsak politikai gyakorlattá, hanem a rendszerstruktúra részévé is válhat.

Törökország esete szintén példázza, miként valósítható meg a *continuismo* a politikai rendszer formális átalakítása révén. Recep Tayyip Erdoğan 2003-tól miniszterelnökként, majd 2014-től köztársasági elnökként töltött be vezető szerepet az ország élén. Bár a török politikai rendszer eredetileg parlamentáris demokráciaként működött, Erdoğan politikai stratégiája fokozatosan a végrehajtó hatalom centralizációjára és személyes pozíciójának megerősítésére irányult.²²³ A 2017-es alkotmánymódosítások, amelyeket népszavazás erősített meg, gyökeresen átalakították Törökország politikai berendezkedését. A változtatások eltörölték a miniszterelnöki tisztséget, megerősítették az elnöki hatásköröket, és lehetővé tették, hogy Erdoğan az új rendszer keretében további ciklusokra is újraindulhasson.²²⁴ Bár az új szabályozás látszólag demokratikus eljárások eredményeként született, számos megfigyelő rámutatott, hogy a népszavazás kampánya során az ellenzék lehetőségei súlyosan korlátozottak voltak, és az információáramlás sem volt szabad.²²⁵ Az új elnöki rendszer bevezetése nem csupán a hatalmi ágak közötti egyensúlyt borította fel, hanem hosszú távon is biztosította Erdoğan számára a politikai dominancia fenntartásának lehetőségét. Az elnöki ciklusok újraszámítása révén – hasonlóan az orosz „mandátumnulázás” (term reset) technikájához – Erdoğan jogosulttá vált arra, hogy 2028-ig is hivatalban maradjon, amennyiben a választásokon újabb győzelmet arat.²²⁶

A török modell jól példázza, hogy a *continuismo* nem szükségszerűen jár együtt jogi szabályszegéssel. A változások alkotmányos úton, a demokratikus legitimáció formális

²²² William Partlett, „Russia’s 2020 Constitutional Amendments: A Comparative Analysis”, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies* 23 (2021. december): 311–42, <https://doi.org/10.1017/cel.2021.7>.

²²³ Md Muddassir Quamar, „The Turkish Referendum, 2017”, *Contemporary Review of the Middle East* 4, sz. 3 (2017): 319–27, <https://doi.org/10.1177/2347798917711076>.

²²⁴ Berk Esen and Sebnem Gumuscu, „Turkey: How the Coup Failed”, *Journal of Democracy* 28, sz. 1 (2017): 59–73, <https://doi.org/10.1353/jod.2017.0006>.

²²⁵ Peter Klimek és mtsai., „Forensic Analysis of Turkish Elections in 2017–2018”, szerk. Rick K. Wilson, *PLOS ONE* 13, sz. 10 (2018. október 5.): e0204975, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204975>.

²²⁶ Esen and Gumuscu, „Turkey: How the Coup Failed”.

keretei között zajlottak, ugyanakkor az intézményi és politikai környezet átalakítása révén az inkumbens helyzete szinte behozhatatlanná vált. Törökország így olyan esetté vált, ahol a hatalom megtartása nem a szabályok megkerülésével, hanem azok átírásával és a politikai verseny feltételeinek torzításával valósult meg.

A continuismo nemzetközi kitekintése és néhány formájának ismertetése után nem kerülhető meg a kérdés, milyen mértékben mutatkoznak meg ennek jelei a 2010 utáni magyar politikai rendszerben. Bár a miniszterelnöki mandátumok számát a magyar Alaptörvény nem korlátozza, az egymást követő, kormányzati ciklusok és az ezekkel párhuzamosan zajló intézményi átalakítások alapján felmerül a kérdés: mennyiben beszélhetünk egy hazai típusú continuismoról?

A Fidesz–KDNP által uralt domináns pártrendszerben a végrehajtó hatalom személyi folytonossága kiemelt szerepet játszik. Orbán Viktor 2010 óta megszakítás nélkül, immár negyedik egymást követő ciklusában miniszterelnök, sőt 1998–2002 között már korábban is betöltötte ezt a tisztséget. Ez a stabilitás azonban nem pusztán politikai teljesítmény, hanem jelentős részben a politikai rendszer strukturális átalakításának is következménye. Körösi András már 2015-ben felhívta a figyelmet arra, hogy a magyar rendszerben az erőviszonyok átalakulnak, amelyben a miniszterelnök hatalma jobban kezd hasonlítani egy prezidenciális rendszer elnökére.²²⁷ A szakirodalomban ezt a folyamatot többen prezidencializációként írják le, utalva arra, hogy a végrehajtó hatalom a kormányfő személyében koncentrálódik, miközben a parlament formálissá válik. Tóth László külön tanulmányban vizsgálta a végrehajtó hatalom prezidencializálódását a második és harmadik Orbán-kormány idején, kiemelve, hogy a politikai döntéshozatal egyre inkább személyfüggővé válik, és ezzel a kormányfő politikai súlya messze túlnő a klasszikus parlamentáris kereteken.²²⁸ A rendszer alakítása közben időről időre felmerültek olyan spekulációk, miszerint Orbán Viktor akár egy elnöki vagy félprezidenciális rendszer bevezetését is fontolóra veheti, hogy hosszú távon biztosítsa hatalmát. Ezek a hírek először 2010 után bukkantak fel a politikai közbeszédben²²⁹, majd 2025 elején újra felröppentek. Magyar Péter, a Tisza Párt vezetője konkrétan arról beszélt, hogy a Fidesz olyan alkotmánymódosításon dolgozik, amely

²²⁷ Körösi András (2015): A magyar demokrácia három szakasza és az Orbán-rezsim. In: Körösi András (szerk.) (2015): A magyar politikai rendszer – negyedszázad után. Osiris Kiadó–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet. 401–422.

²²⁸ Tóth László, „A végrehajtó hatalom prezidencializálódásának egyes aspektusai a II. és III. Orbán-kormányok esetében”, *Parlamenti Szemle* 17, sz. 2 (2017): 47–63.

²²⁹ Dull Szabolcs, „Feltárt egy régi fideszes titkot Orbán”, *ORIGO*, 2012. április 3., <https://www.origo.hu/itthon/2012/04/orban-viktor-a-prezidencialis-rendszerrol-is-beszelt-a-kurian?>

közvetlenül választott államfőt és kiterjesztett elnöki hatáskört vezetne be.²³⁰ A kormány hivatalosan tagadta ezeket a terveket, Orbán Viktor sajtófőnöke „hírlapi kacsának” nevezte az értesítéseket.²³¹

Fontos megjegyezni, hogy a félprezidencializmusra való áttérés a magyar alaptörvényi keretek között csak kétharmados alkotmánymódosítással lenne lehetséges. Ugyanakkor a politikai rendszer többször mutatott már rugalmasságot a strukturális átalakítások irányában, így a forgatókönyv nem tekinthető teljesen irreálisnak. A hatalom hosszú távú megtartásának intézményi biztosítására való törekvés mind retorikájában, mind intézményépítésében megmutatkozott az elmúlt évtizedben. Mindebből az következik, hogy bár Magyarország formálisan parlamentáris demokrácia, a politikai gyakorlat és a hatalommegosztás intézményes rendje egyes pontokon már most is jelentősen eltér a klasszikus parlamentáris modellektől. A személyi kontinuitás köré épülő politikai berendezkedés, amelyet egy erős és folyamatosan jelenlévő vezető dominál, értelmezhető a continuismo egyfajta hazai megfelelőjeként, amelyet erősít, hogy sok esetben az ellenoldal is így keretezi Orbán Viktor 2010 utáni kormányzását.

A választási rendszerek működésének áttekintése rávilágított arra, hogy az inkumbens előny intézményi keretei nagymértékben meghatározzák, milyen lehetőségekkel élhetnek a hivatalban lévő politikusok, illetve milyen korlátok között működnek a kihívók. Azonban az inkumbencia nem kizárólag a választási szabályok következménye. A jelenség hátterében olyan gazdasági ösztönzők, információs aszimmetriák, valamint viselkedéstudományi és evolúciós mechanizmusok is állnak, amelyek túlmutatnak az intézményi struktúrákon. A következő fejezet ezért a politikatudomány határait átlépve azt vizsgálja, milyen mélyebb – közgazdasági és társadalompszichológiai – folyamatok járulnak hozzá az inkumbens pozíció újratermelődéséhez. Ezek az interdiszciplináris perspektívák nem a korábbiak alternatívái, hanem azok kiegészítői, ilyen formában segítenek megérteni, miért bizonyulnak tartósnak az inkumbensek előnyei még eltérő választási rendszerek és intézményi környezetek mellett is.

²³⁰ „Magyar Péter: Félprezidenciális rendszer bevezetésén gondolkoznak Orbánék”, 24.hu, 2025. január 13., <https://24.hu/belfold/2025/01/13/magyar-peter-felprezidencialis-rendszer-orban-viktor-india/>.

²³¹ „Orbán sajtófőnöke hírlapi kacsának nevezte Magyar Péter félelnöki rendszerről szóló információit”, telex, 2025. január 14., <https://telex.hu/belfold/2025/01/14/havasi-bertalan-orban-viktor-magyar-peter-felelnoki-rendszer>.

4. Az inkumbens előny más tudományterületek megközelítéséből

A politikatudomány számos elméleti és empirikus megközelítést dolgozott ki az inkumbens előny jelenségének magyarázatára, azonban a politikai verseny és választói döntéshozatal összetettsége miatt érdemes kitekinteni más tudományterületekre is. A közgazdaságtan, a pszichológia és az evolúciós biológia egyaránt kínál olyan fogalmakat és mechanizmusokat, amelyek árnyalhatják az inkumbens előny értelmezését. Ha az inkumbens előnyt pusztán intézményi vagy stratégiai kérdésként kezeljük, könnyen elsikkadhatnak azok a mélyebb, strukturális és emberi viselkedésből fakadó tényezők, amelyek jelentős szerepet játszanak a jelenség fennmaradásában.

A fejezet célja, hogy rávilágítson, hogyan lehet az inkumbens előnyt szélesebb interdiszciplináris megközelítésben körüljárni, és hogy hogyan járulnak hozzá különböző tudományterületek ennek megértéséhez. Három területet került kiválasztásra, amelyek alapvető magyarázatokat adnak arra, hogy miért és hogyan tudnak a hivatalban lévő politikusok előnyt kovácsolni helyzetükből. A közgazdaságtan az inkumbens előnyt olyan tényezőkkel magyarázza, mint az információs aszimmetria és a kampányfinanszírozás egyenlőtlen elosztása. A pszichológia az emberi döntéshozatali mechanizmusokat és kognitív torzításokat (pl. status quo bias, mere exposure effect, loss aversion, risk aversion) vizsgálja, amelyek befolyásolják a választók viselkedését. Az evolúciós és biológiai háttér pedig azt kutatja, hogy milyen ösztönös mechanizmusok állhatnak a stabil vezetők preferálása mögött.

4.1 Gazdasági és közgazdaságtani háttér

Az inkumbens előny vizsgálata során nemcsak politikatudományi, hanem közgazdaságtani megközelítések is relevánsak. Az inkumbens előnnyel foglalkozó szakirodalom jelentős része közgazdaságtani folyóiratokban vagy politikai gazdaságtannal foglalkozó kiadványokban jelenik meg, ami erősen indokolja, hogy a disszertációban az inkumbens előny gazdasági hátterével is foglalkozzunk.²³² A modern politikai döntéshozók viselkedését egyre gyakrabban elemzik racionális szereplőként, akik saját céljaik – így például újráválasztásuk – érdekében döntenek. Az új intézményi közgazdaságtan²³³ és a public

²³² Például: Redmond and Regan, „Incumbency advantage in a proportional electoral system”.

²³³ Douglass C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, 1. kiad. (Cambridge University Press, 1990), <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>.

choice elmélet²³⁴ fontos keretet biztosítanak ennek megértéséhez: e megközelítések szerint a politikusokat nem kizárólag a közérdek, hanem saját politikai túlélésük is vezérli.

A választói magatartás értelmezhető gazdasági szempontból is.²³⁵ A gazdasági szavazás elmélete szerint a választók az aktuális gazdasági helyzet alapján döntenek: amennyiben pozitív változásokat tapasztalnak, nagyobb eséllyel jutalmazzák a hivatalban lévő politikust, míg negatív gazdasági környezet esetén inkább a kihívók felé fordulnak. Ezzel párhuzamosan azonban az inkumbensek aktív szerepet játszanak a választói percepciók formálásában is – például célzott fejlesztésekkel, látványos beruházásokkal vagy éppen fiskális politikai időzítéssel.²³⁶ Három kulcsfontosságú mechanizmus különösen gyakran jelenik meg a közgazdaságtani magyarázatokban: az információs aszimmetria, a parókializmus és a gazdasági érdekcsoportokkal való együttműködés (lobbizás). Az információs aszimmetria révén a politikus olyan információk birtokában van, amelyek a választók számára csak szűrtten vagy torzítva elérhetők. A parókialista kiadások – vagyis a helyi fejlesztések politikai haszonszerzési célú alokációja – látványosan megerősíthetik az inkumbens politikus pozícióját. Végül, a gazdasági szereplők támogatásának megszerzése, különösen kampányfinanszírozás formájában, szintén jelentős előnyt biztosíthat a hivatalban lévők számára. A következő alfejezetek e három mechanizmust elemzik, bemutatva, miként járulnak hozzá az inkumbens előny újratermelődéséhez, illetve a mélyebb megértést segítő a játékelmélet inkumbenciához kapcsolható aspektusai is áttekintésre kerülnek.

4.1.1. Játékelmélet

A politikai döntéshozók racionális, önérdekkövető szereplők vetélkedéseként való felfogása szorosan kapcsolódik a játékelméleti megközelítésekhez. A játékelmélet klasszikus modelljei – mindenekelőtt a fogolydilemma – azt mutatják meg, hogy olyan helyzetekben, ahol a szereplők kölcsönösen egymás döntéseire vannak utalva, az egyénileg racionális stratégia könnyen vezethet kollektíven rosszabb kimenetelhez. Nem véletlen, hogy a fogolydilemma mára klasszikussá vált: maga az elnevezés Albert W. Tuckerhez köthető, aki egy 1950-es előadásában John F. Nash játékelméleti munkája alapján vezette be a példát.²³⁷ A standard fogolydilemma-helyzetben két szereplő egyszerre választ az „együttműködés”

²³⁴ James M. Buchanan and Gordon Tullock, *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Volume 2 ed. edition (Liberty Fund, Inc., 2004).

²³⁵ Kukołowicz and Górecki, „When incumbents can only gain”.

²³⁶ Allan Drazen and Marcela Eslava, „Electoral Manipulation via Voter-Friendly Spending: Theory and Evidence”, *Journal of Development Economics* 92, sz. 1 (2010): 39–52, <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2009.01.001>.

²³⁷ Martin Peterson, *The Prisoner's Dilemma*, Classic Philosophical Arguments (Cambridge university press, 2015).

és a „defektálás” között, miközben mindketten tudják, hogy bármelyik kimenetelnél jobban járnak, ha a másik döntéséhez képest visszakoznak – ugyanakkor a kölcsönös visszalépés mindkettőjük számára rosszabb, mint a kölcsönös együttműködés. A modell ezért a racionális, haszonmaximalizáló döntés és a kollektív jólét közötti feszültség formális leírásának tekinthető.²³⁸

A fogolydilemma egy kétjátékos, kétstratégias nem zéró összegű játék, ahol a négy lehetséges kimenetelhez (kölcsönös kooperáció, kölcsönös defektálás, illetve az aszimmetrikus helyzetek) négy kifizetés kimenetel tartozik: a jutalom a kölcsönös együttműködésért (R), a kísértés a defektálásra (T), a kölcsönös büntetés (P), valamint az ún. „balek-kifizetés” (S). Ahhoz, hogy egy helyzet fogolydilemmának minősüljön, a kifizetéseknek meghatározott preferenciarendben kell állniuk ($T > R > P > S$), továbbá a kölcsönös együttműködésnek előnyösebbnek kell lennie annál, mintha a szereplők felváltva használnák ki egymást.²³⁹

A fogolydilemma mára általános modellé vált minden olyan társadalmi interakció leírására, ahol az önérdékű, rövid távú haszonmaximalizálás a kölcsönös bizalmat és együttműködést aláásva kollektíven rosszabb kimenetelhez vezet, mint ami potenciálisan elérhető lenne.²⁴⁰ A politikatudomány számára ez azért különösen releváns, mert a politikai szereplők – pártok, jelöltek, választók és lobbicsoportok – döntései tipikusan ilyen stratégiai kölcsönös függésben születnek. A fogolydilemma logikája így természetes módon kapcsolható ahhoz a gazdasági és közgazdaságtani háttérhez, amely a politikusokat racionális, önérdékkövető, ugyanakkor intézményi és információs korlátok között működő szereplőkként írja le.

A fogolydilemma logikája jól összekapcsolható a megbízó–ügynök megközelítésekkel, ahol a politikus egy vagy több „főnök” – pártvezetés, választók, gazdasági érdekcsoportok – között lavírozó ügynökként jelenik meg. A megbízó–ügynök (principal–agent) modellek alapkérdése, hogy a megbízók hogyan tudnak „jó” ügynöket kiválasztani és magas erőfeszítésre ösztönözni, miközben az ügynöknek erős motivációja van eltitkolni a minőségét és tényleges teljesítményét. A politikai játékelméleti irodalom ezt tipikusan úgy ragadja meg, hogy a megbízó csak korlátozott eszközkészlettel rendelkezik az

²³⁸ Robert M. Axelrod, *The Evolution of Cooperation*, Rev. ed (Basic Books, 1984), 7–9.

²³⁹ Anatol Rapoport és mtsai., *Prisoner's Dilemma: A Study in Conflict and Cooperation*, 2nd pr, Ann Arbor Paperbacks (Univ. of Michigan Press, 1970), 33–36.

²⁴⁰ Vasileios Mantas és mtsai., „Factors of Influence in Prisoner's Dilemma Task: A Review of Medical Literature”, *PeerJ* 10 (2022. január): e12829, <https://doi.org/10.7717/peerj.12829>.

ügynök típusának feltárására és a „magas” erőfeszítés kikényszerítésére, miközben a politikus számára a hivatalban maradás az elsődleges érdeke.²⁴¹

Ferejohn modellje ehhez szolgál egyfajta egypólusú viszonyítási pontként: nála a választó az egyetlen megbízó, aki a hivatalban tartás kilátásain keresztül próbálja rávenni az inkumbenst, hogy a választói érdekeket kövesse. A modell kiindulópontja, hogy ha a választók pusztán programokra és ígéretekre szavaznak, akkor a politikusnak kevés ösztönzője marad az ígéretek betartására; ezzel szemben a retrospektív, teljesítményalapú szavazás képes rákényszeríteni az hivatalorientált szereplőket, hogy figyeljenek a választók érdekeire.²⁴² Amint azonban az inkumbens nemcsak a választó, hanem szervezett érdekcsoportok felé is elszámol, a fogolydilemma logikája erősödik: rövid távon racionális lehet a szűk, fizetőképes klientúra elvárásaihoz igazodni, még ha ez hosszabb távon a szélesebb választói jólét rovására is történik. A pártok ugyanakkor – különösen többségi helyzetben – sajátos „törvényhozási kartellként” jelennek meg, amelyek a napirend és az intézményi szabályok kontrollja révén igyekeznek tagjaikat a párt országos márkájához és stratégiai érdekeihez igazítani.

Ebben az értelemben a fogolydilemma nemcsak általános stratégiai konfliktus, hanem jó modell az inkumbens politikus „több irányból fogoly” helyzetére is. A pártjelölt, aki hivatalba kerül, egyszerre felel a pártvezetés, a választók és az érdekcsoportok felé, miközben mindegyik fél eltérő – sőt időnként egymással versengő – preferenciákat próbál érvényesíteni rajta keresztül. A választó a hivatalban maradás kilátásain keresztül igyekszik fegyelmezni a politikust, míg az érdekcsoportok a szakpolitikák „megvásárlásával” próbálják eltéríteni őt az átlagos szavazó ideálpontjától.²⁴³ Cox és Shapiro ezt a többes elszámoltathatóságot ragadják meg az Egyesült Államok kongresszusi kontextusában: eredményeik szerint a pártvezetés tipikusan mérsékeltebb politikát preferál, mint a frakció átlagos tagjai, miközben a jelöltek pozícióját egyszerre formálják a választók, a párt és a különböző érdekcsoportok. A pártfegyelem a biztosabban nyerhető körzetekben gyengül, ami lehetőséget ad arra, hogy a jelöltek a párt országos profiljánál szélsőségesebb,

²⁴¹ Nolan M. McCarty and Adam Meirowitz, *Political Game Theory: An Introduction*, First published, Analytical Methods for Social Research (Cambridge University Press, 2007), 276–80, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813122>.

²⁴² John Ferejohn, „Incumbent Performance and Electoral Control”, *Public Choice* 50, sz. 1–3 (1986): 5–25, <https://doi.org/10.1007/BF00124924>.

²⁴³ James M. Snyder and Michael M. Ting, „Interest Groups and the Electoral Control of Politicians”, *Journal of Public Economics* 92, sz. 3–4 (2008): 482–500, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.12.009>.

ugyanakkor saját – jellemzően polarizáltabb – választói bázisuk igényeihez jobban igazodó pozíciókat vegyenek fel.²⁴⁴

4.1.2. Információs aszimmetria

A közgazdaságtanban az információs aszimmetria jelensége régóta ismert, és az egyik legfontosabb elméleti alapját George A. Akerlof 1970-ben megjelent *The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism* című tanulmánya adja.²⁴⁵ Akerlof azt vizsgálja, hogy milyen következményei vannak annak, ha egy piacon az egyik fél több vagy pontosabb információval rendelkezik, mint a másik, és ez milyen torzulásokhoz vezethet a piaci működésben. A tanulmány legismertebb példája a használt autók piaca, ahol az eladók pontosan ismerik autójuk állapotát, míg a vevők nem tudják biztosan, hogy egy jó minőségű autót („peach”) vagy egy rossz minőségű autót („lemon”) vásárolnak-e. Mivel a vevők nem képesek megkülönböztetni a jó és rossz minőségű termékeket, csak egy közepes árat hajlandók fizetni, amely nem tükrözi a jó minőségű autók valódi értékét. Ennek eredményeként a jó autók eladói fokozatosan kiszorulnak a piacról, míg a rossz minőségű termékek dominánssá válnak, végül pedig maga a piac is összeomolhat. Ezt a folyamatot nevezi Akerlof „káros kiválasztódásnak” (adverse selection), amely egy tipikus példája az információs aszimmetria okozta piaci kudarcoknak. Akerlof elmélete nemcsak a termékpiacokra, hanem számos más területre is alkalmazható, így például a biztosítási és a munkaerőpiacon, valamint a politikára is. Az információs aszimmetria ezen területeken is torzíthatja a döntéshozatalt, hiszen a résztvevők eltérő mennyiségű és minőségű információval rendelkeznek. Az információs aszimmetria egy másik fontos aspektusára, a szűrésre (screening) fókuszál. Stiglitz szerint a piacok résztvevői – például a munkáltatók a munkaerőpiacon – különböző eszközökkel próbálják kiszűrni a számukra releváns információkat a másik fél képességeiről és minőségéről.²⁴⁶ A munkaadók például az oktatási végzettséget használják egyfajta jelzésként, hogy megkülönböztessék a produktív és kevésbé produktív munkavállalókat. Ezzel a módszerrel részben kompenzálható az információs aszimmetria okozta torzulás, bár ez a mechanizmus önmagában nem oldja meg teljesen a problémát.

²⁴⁴ Christian Cox and Ian Shapiro, „Discipline and Dissent: How Voters, Parties, and Interest Groups Shape Candidate Policy”, SSRN Scholarly Paper no. 4098078 (Social Science Research Network, 2022. május 1.), <https://doi.org/10.2139/ssrn.4098078>.

²⁴⁵ George A. Akerlof, „The Market for »Lemons«: Quality Uncertainty and the Market Mechanism”, *The Quarterly Journal of Economics* 84, sz. 3 (1970): 3, <https://doi.org/10.2307/1879431>.

²⁴⁶ Joseph E. Stiglitz, „The Theory of »Screening«, Education, and the Distribution of Income”, *The American Economic Review* 65, sz. 3 (1975): 283–300, JSTOR.

A politikai versenyben a választók hasonló szűrési mechanizmusokat alkalmaznak az inkumbens politikusok és kihívók értékelésére. Az inkumbens politikus előnye, hogy múltbéli teljesítménye már ismert, így a választók egyfajta „bizonyítékként” tekinthetnek rá. Ezzel szemben a kihívók esetében a választóknak gyakran nincs elég információjuk a kompetenciáról vagy a kormányzóképeségről, ami miatt az inkumbensek relatív előnyben maradnak. Stiglitz elmélete így segít megérteni, hogy az információs aszimmetria nem csupán a piacokon, hanem a demokratikus politikai rendszerekben is befolyásolhatja a döntéshozatalt és a politikai versenyt.

Vincze János 2010-ben publikált tanulmánya az információs aszimmetria és a korlátozott racionalitás összefüggéseit elemzi.²⁴⁷ Vincze rámutat arra, hogy az információs aszimmetria problémáját hagyományosan a fogyasztók teljes körű tájékoztatásával próbálják kezelni, azonban a viselkedési közgazdaságtan eredményei alapján a fogyasztók nem mindig racionális döntéshozók. A döntéseikben kognitív torzítások is szerepet játszhatnak, amelyeket a piaci szereplők – például vállalatok vagy politikusok – kihasználhatnak saját előnyük érdekében.

A politikai versenyben ez a jelenség azt jelentheti, hogy az inkumbens politikusok nemcsak az információs aszimmetriából fakadó előnyüket használhatják ki, hanem a választók korlátozott racionalitását is, amely miatt az ismerősségi hatás és a status quo fenntartásának preferenciája tovább erősítheti az inkumbens előnyt. Vincze hangsúlyozza, hogy az információs aszimmetria hatékony kezelése nemcsak a tájékoztatás javítását, hanem intézményi és szabályozási eszközöket is igényel, amelyek figyelembe veszik a választói és fogyasztói magatartás tényleges működését. A tanulmány rámutat, hogy milyen szoros összefüggésben vannak több tudományterület által használt fogalmak az inkumbens előnnyel és annak kialakulásával, mint a disszertációban már korábban tárgyalt intézményes korlátok, illetve a későbbiekben tárgyalt kognitív torzítások.²⁴⁸

Az információs aszimmetria jelensége a közgazdaságtan egyik alapfogalmából kiindulva fontos kiegészítő megközelítést kínál az inkumbens előny értelmezéséhez. A politikai versenyben a hivatalban lévő szereplők jellemzően több információval rendelkeznek a döntések háttéréről, a kormányzás folyamatairól és azok kommunikációs kereteiről. E tudáskülönbség a politikai kínálat megértését is befolyásolhatja, hiszen a

²⁴⁷ Vincze János, „Miért és mitől védjük a fogyasztókat?. Aszimmetrikus információ és/vagy korlátozott racionalitás”, *Közgazdasági Szemle* 57 (2010): 725–52.

²⁴⁸ Ibid.

választók nehezebben tudják összehasonlítani a különböző szereplők teljesítményét vagy ígéreteit. Az információs aszimmetria tehát nem önálló magyarázó tényezője az inkubens előnynek, hanem annak egyik lehetséges közvetítő mechanizmusa, amely más tényezőkkel – például a médiahozzáféréssel, a kommunikációs stratégiákkal vagy a választói bizalommal – együtt fejtheti ki hatását.

4.1.3. A politikai parókializmus és az inkubens előny gazdasági-politikai logikája

A „pork-barrel spending” kifejezés az amerikai politikai zsargonból származik, és azóta a célzott, választókerület-alapú újraelosztás egyik központi fogalmává vált a politikatudományban. A metafora első ismert irodalmi használata Edward Everett Hale 1863-as esszéjében (*The Children of the Public*) olvasható, ahol a „pork barrel” a közjavakhoz való hozzáférés szimbolikus képzeteként jelenik meg, utalva arra, hogy a részesedésért való küzdelem nem egyenlő esélyek mentén zajlik. A kifejezés politikai értelmű alkalmazása azonban csak később szilárdult meg, és már korai használatában is negatív jelentéstartalommal bírt.²⁴⁹ A politikai értelemben vett pork-barrel rendszer átfogó történeti és értelmező feldolgozását Chester Collins Maxey adta közre 1919-ben *A Little History of Pork* című tanulmányában. Maxey a metafora eredetét a déli ültetvényeken kialakult gyakorlathoz köti, ahol a rabszolgák közös hordóból kapták a sózott sertéshúst – ki minél gyorsabban odaérve, annál többet markolva. Ebből a gyakorlatból eredeztethető a politikai metafora: a törvényhozók a közös „hordóból” igyekeznek helyi előnyöket kihasítani saját választókerületük számára.²⁵⁰

A kifejezés intézményesülése Maxey szerint az 1826-os folyókhöz és kikötőkhöz kapcsolódó salátatörvény (omnibus bill) elfogadásához kapcsolódik. Az ilyen típusú törvényjavaslatok egyetlen csomagban foglalták össze a különböző fejlesztési célokat, így lehetővé tették, hogy politikai alku révén kevésbé indokolt helyi projektek is keresztülmenjenek a kongresszusi jóváhagyáson. Ez a rendszer nemcsak ösztönözte a körzetek közötti versengést, hanem megalapozta azt a politikai viselkedésformát, amelyben a képviselők újraválasztási esélyeik növelése érdekében törekedtek helyi beruházások „hazahozatalára”. Maxey részletesen bemutatja, hogy a pork-barrel politika miként vált önfenntartóvá és rendszerszintűvé: a képviselők közti verseny fokozta az igényt az omnibus csomagok iránt, amelyek egyre több lokális tételt tartalmaztak, gyakran gazdaságilag nem

²⁴⁹ Edward Everett Hale, *The Man without a Country & Other Tales*, complete and unabridged, Wordsworth American Classics (Wordsworth American Library, 1995).

²⁵⁰ Chester Collins Maxey, „A Little History of Pork”, *National Municipal Review* 8, sz. 10 (1919): 691–705, <https://doi.org/10.1002/ncr.4110081006>.

indokolt módon. A szerző szerint ez a gyakorlat hosszú távon közérdek rovására ment.²⁵¹ A fogalom tehát már kialakulásától kezdve nem pusztán technikai jelenségként értelmezhető, hanem egy olyan politikai racionalitás kifejeződéseként, amely az újraválasztás ösztönzőire épül, és amelyet később a disztributív politika, illetve az inkumbens előny irodalma is központi kategóriaként kezel.

Diana Evans átfogó elemzése alapján a pork-barrel politika az amerikai törvényhozás működésének strukturális eleme lett, amelyet nem csupán az újraválasztási ösztönök, hanem az intézményi logika és a kongresszusi bizottsági rendszer sajátosságai is fenntartanak. A képviselők számára nem csupán politikai haszon, hanem stratégiai eszköz is a körzeti projektek megszerzése: ezáltal növelhetik befolyásukat a törvényhozásban, és elősegíthetik koalícióképző képességüket is. Evans hangsúlyozza, hogy az appropriációs bizottságokban való részvétel, illetve a kapcsolatok az érdekképviselési szereplőkkel gyakran meghatározzák, hogy ki milyen típusú fejlesztésekhez férhet hozzá. Ez a rendszer a disztributív politika logikáját követi, ahol a döntéshozatal nem átfogó közpolitikai célok mentén szerveződik, hanem a tagok közötti, kölcsönös előnyökre épülő alkuk eredményeként. A pork-barrel (a választókerületi újraelosztás, vagy más néven politikai parókializmus) tehát nem csupán „kivételes” vagy „deviáns” gyakorlat, hanem a kongresszusi politika egyik rendszerszintű és normatív jellemzője, amely szervesen beágyazódott az amerikai politikai intézmények működésébe.²⁵²

Ez a beágyazottság különösen fontos szerepet játszik az inkumbens előny egyik legfontosabb forrásának megértésében. A hivatalban lévő képviselők számára ugyanis a célzott körzeti fejlesztések nem csupán választókerületi szintű érdekérvényesítésként értelmezhetők, hanem egyúttal eszközként is szolgálnak politikai támogatottságuk megszilárdítására és újraválasztási esélyeik növelésére.

David R. Mayhew klasszikus, 1974-es művében vezette be az inkumbens viselkedés egyik legismertebb fogalmát, az „érdemtulajdonítás” (credit claiming) koncepcióját. E szerint a képviselők alapvető ösztöne, hogy saját érdemükként tüntessék fel a választókerületükbe irányuló fejlesztéseket, támogatásokat, programokat – függetlenül azok valós forrásától vagy szakpolitikai racionalitásától.²⁵³ Ez a logika különösen érvényesül a

²⁵¹ Maxey, „A Little History of Pork”.

²⁵² Diana Evans, *Pork Barrel Politics* (Oxford University Press, 2011), <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199559947.003.0014>.

²⁵³ David R. Mayhew, *Congress: The Electoral Connection*, 2nd ed. (New Haven: Yale University Press, 2004).

politikai parókiáizmus esetében, amikor az újraelosztási döntések kifejezetten lokális haszonszerzés céljából történnek. Ilyen helyzetekben az inkumbens politikus könnyen pozicionálhatja magát a „javak elhozójaként”, erősítve saját újraválasztási legitimitását.

Az 1990-es és 2000-es években számos empirikus vizsgálat támasztotta alá ezt a hatást. Steven D. Levitt és James M. Snyder 1997-es kutatása alapján a szövetségi források elosztása összefüggést mutatott a pártpolitikai preferenciákkal és a választási ciklusok dinamikájával. Az inkumbens képviselők – különösen azok, akik megfelelő intézményi pozícióval is rendelkeztek – nagyobb valószínűséggel tudtak forrást szerezni saját körzetüknek, mint a kihívók. Ez a strukturális előny jelentős hatással bírt az újraválasztási esélyekre.²⁵⁴ Ezt a megállapítást erősítette meg Diana Evans 2004-es munkája is, amely rámutatott, hogy a célzott forráselosztás egyúttal koalícióépítő eszköz is. A kongresszusi vezetők gyakran használják ezeket a támogatásokat a párton belüli lojalitás megszilárdítására, illetve a törvényhozási többség biztosítására.²⁵⁵ Ez a kettős funkció – választói jutalmazás és belső alkupozíció – különösen erőssé teszi az inkumbens pozícióját a kihívóval szemben. A politikai parókiáizmus tehát egyszerre tekinthető kommunikációs, intézményi, stratégiai és pénzügyi erőforrásnak. Az inkumbens előny szempontjából ezek a tényezők nem elszigetelten, hanem egymással kölcsönhatásban működnek, jelentős versenyhátrányt okozva az új belépők számára.

A 2010-es években egyre több kritika érte ezt a gyakorlatot. Az earmarkok 2011-es felfüggesztését – amelyet a Kongresszus a pazarlás és korrupció elleni intézkedésként vezetett be – a politikatudományi szakirodalomban sokan a transzparencia növelése, mások azonban a hatékony törvényhozási alkuk ellehetetlenítése szempontjából értékelték.²⁵⁶ kongresszusi többségi pártok alkupozícióját, és csökkentette a törvényhozás hatékonyságát. A politikai parókiáizmus új korszaka 2021-ben kezdődött, amikor a Kongresszus újból lehetővé tette az earmarkok használatát, immár szigorúbb szabályozási és átláthatósági követelmények mellett. A Brookings Institution elemzése szerint a visszavezetett gyakorlat egyik fő célja éppen az volt, hogy újra megerősítse a választókerületi képviselet kézzelfogható dimenzióit – ami értelemszerűen ismét az inkumbens képviselők politikai

²⁵⁴ Steven D. Levitt and James M. Snyder, „Political Parties and the Distribution of Federal Outlays”, *American Journal of Political Science* 39, sz. 4 (1995): 958–80, <https://doi.org/10.2307/2111665>.

²⁵⁵ Diana Evans, *Greasing the Wheels: Using Pork Barrel Projects to Build Majority Coalitions in Congress* (Cambridge University Press, 2004), <https://doi.org/10.1017/CBO9780511617140>.

²⁵⁶ Steven Gordon, „What Did the Earmark Ban Do? Evidence from Intergovernmental Grants”, *Journal of Regional Analysis and Policy* 48, sz. 3 (2018), <https://ideas.repec.org/a/ags/jrapmc/339914.html>.

esélyeit növeli.²⁵⁷ Az inkumbens képviselők által alkalmazott politikai parókializmus hatékonyságát számos további tanulmány is alátámasztja. James Klingensmith 2015-ös kutatása szerint minden egyes millió dollárnyi politikai parókializmusra fordított kiadás 17 000 dollár közeli összeggel növeli az inkumbens beérkező kampányhozzájárulásait. Ez az összefüggés különösen akkor figyelhető meg, ha a projektek időzítése megfelelő, ami arra utal, hogy a törvényhozók tudatosan használják a politikai parókializmust saját politikai előnyük érdekében.²⁵⁸ Egy másik tanulmány, amely az úgynevezett kerületi szolgálat (constituency service) és az újraelosztás kapcsolatát vizsgálta, azt találta, hogy a hivatalban lévő képviselők jelentős előnyt élveznek a választókhöz való kapcsolattartásban is, különösen akkor, ha azt kézzelfogható beruházásokkal vagy fejlesztésekkel tudják összekötni. Cain, Ferejohn és Fiorina szerint a személyes kapcsolattartás és az anyagi források „hazahozatala” egymást erősítő hatásokként jelentkeznek az újráválasztási ciklusban – és különösen hatékony kombinációt alkotnak a versenytársakkal szemben.²⁵⁹

A politikai parókializmus tehát nem csupán egy mechanikus forráselosztási gyakorlat, hanem egy olyan komplex politikai kommunikációs csatorna is, amelyen keresztül az inkumbens politikus képes artikulálni és demonstrálni választókerületi „hozzáadott értékét”. Ez a funkció különösen hangsúlyos az amerikai kongresszusi rendszer decentralizált logikájában, ahol az egyéni képviselők mozgástere és láthatósága jelentős.²⁶⁰ Mindazonáltal a választókerületi újraelosztás túlzott mértéke hosszú távon torzíthatja az állami forráselosztás racionalitását. Maskin és Tirole (2019) játékelméleti modellje alapján a politikai parókializmus olyan döntési torzulásokat idézhet elő, amelyek során a döntéshozók rövid távú politikai haszon érdekében hajlamosak preferálni az egyenlőtlen, gyakran irracionális beruházásokat a hosszú távú hatékonysággal szemben.²⁶¹

A politikai parókializmus és az inkumbens előny kapcsolatát tehát olyan dinamikus politikai mezőként érdemes értelmezni, amelyben a választókerületi fejlesztések nem csupán közpolitikai, hanem stratégiai szimbólumok is. A forrásokhoz való hozzáférés, azok kommunikálása, a koalícióépítés és a választói lojalitás megerősítése együttesen egy olyan

²⁵⁷ „Earmarks Are Back: How Democrats and Republicans Differ”, Brookings, elérés 2025. április 9., <https://www.brookings.edu/articles/earmarks-are-back-how-democrats-and-republicans-differ/>.

²⁵⁸ James Zachary Klingensmith, „The Impact on Pork-Barrel Spending on Incumbent Fundraising”, *SSRN Electronic Journal*, advance online publication, 2015, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2654797>.

²⁵⁹ Bruce Cain és mtsai., *The Personal Vote: Constituency Service and Electoral Independence* (Harvard University Press, 1990).

²⁶⁰ Richard F. Fenno, *Home Style: House Members in Their Districts* (Little, Brown, 1978).

²⁶¹ Eric Maskin and Jean Tirole, „Pandering and Pork-Barrel Politics”, *Journal of Public Economics* 176 (2019. augusztus): 79–93, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2019.04.005>.

előny szerkezetet eredményez, amely jelentősen megnehezíti a politikai versenyt, különösen a kihívók számára. Bár az ilyen típusú újraelosztás bizonyos mértékig legitim és elkerülhetetlen a képviselői demokráciában, strukturálisan hozzájárul az inkumbens dominancia újratermeléséhez, és ezáltal a választási egyenlőség elvét is veszélyeztetheti.

Japánban az LDP tartós dominanciája alatt a politikai parókializmus és klientúra-logika a redistribúció egyik rendszerszintű pillérévé vált: a politika erősen disztributív, különösen a közmunkák, infrastruktúra és a mezőgazdaság irányába.²⁶² A központi forrásokból finanszírozott projektek gyakran célzott, politikailag jutalmazó jellegűek voltak, és a költségvetési csomagokban is nagy arányban jelentek meg "pork-barrel" beruházások.²⁶³ Az építkezési szektor és az LDP között kölcsönös csere működött: a vállalatok pénzzel és mobilizációval támogatták a pártot, cserébe LDP-politikusok közbeszerzéseket és beruházásokat irányítottak feléjük.²⁶⁴ A klientelizmus nem csak párt-, hanem jelölt-központú volt: az inkumbensek személyes támogatói hálózatokon (kōenkai) és lokális közvetítőkön keresztül osztottak javakat és szívességeket, ami stabil szavazóbázist és szervezeti előnyt adott.²⁶⁵

Ezt az ösztönzési környezetet a 1994 előtti SNTV-többmandátumos választási rendszer felerősítette: az azonos párton belüli jelöltek egymással konkuráltak, ami a személyes szavazat, a helyi hálózatépítés és a pork-barrel típusú erőforrás-kijárással felé tolta a kampányt.²⁶⁶ A 1994-es reform vegyes rendszert vezetett be, és megszüntette a többmandátumos SNTV-körzeteket, ezzel megpróbálva csökkenteni az párton belüli versenyt.²⁶⁷ Ugyanakkor a klientúra-mechanismusok továbbra is jelentősek maradtak: a közmunka-kiadások a kilencvenes években is magasak voltak, az LDP pedig továbbra is különösen a hagyományos kliensköreit jutalmazta.²⁶⁸

A politikai parókializmus nem csupán a gazdaságilag fejlett, stabil demokráciák sajátja, hanem a globális dél országainak politikai működését is jelentősen meghatározhatja. India esetében különösen látványos, ahogy az állami újraelosztás és a politikai klientelizmus

²⁶² Ethan Scheiner, *Democracy without Competition in Japan: Opposition Failure in a One-Party Dominant State* (Cambridge University Press, 2006).

²⁶³ T. J. Pempel, *Regime Shift: Comparative Dynamics of the Japanese Political Economy*, Cornell Studies in Political Economy (Cornell University Press, 2011).

²⁶⁴ Scheiner, *Democracy without Competition in Japan: Opposition Failure in a One-Party Dominant State*

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ Gary W. Cox és mtsai., „Electoral Reform and the Fate of Factions: The Case of Japan’s Liberal Democratic Party”, *British Journal of Political Science* 29, sz. 1 (1999): 33–56.

²⁶⁸ Scheiner, *Democracy without Competition in Japan: Opposition Failure in a One-Party Dominant State* ; Cox és mtsai., „Electoral Reform and the Fate of Factions: The Case of Japan’s Liberal Democratic Party”

egymásba fonódik, és az inkumbens előny intézményesített alapját képezi. Az indiai demokrácia formálisan versengő, de a pártok közötti dinamika helyi szinten gyakran olyan mértékben klientelista logikába ágyazódik, hogy a választási verseny lényegében a forráselosztás feletti hozzáférésről szól.²⁶⁹

A klientelizmus Indiában nem pusztán kampányígéreték szintjén működik, hanem mindennapi, kézzelfogható csereviszonyként: a helyi közvetítők szavazatokat „fejlesztési munkákra” és más állami erőforrásokra váltanak, és ezek elosztása nyílt politikai alku tárgya. Ez különösen a vidéki és marginalizált közösségekben meghatározó, ahol a közjavakhoz, állásokhoz vagy hivatali ügyintézéshez való hozzáférés gyakran kaszt- és lojalitási hálózatokon keresztül történik, nem pedig pártatlan intézményi logikával. Ebben a kontextusban a patrónus-kliens működésmód nem alkalmi választási fogás, hanem a politikai verseny beágyazott része: az inkumbensek és helyi elitcsoportok pozícióját az erőforrás-közvetítés és a lojalitási hálók folyamatos újratermelése stabilizálja. India példája így azt mutatja, hogy a politikai parókializmus intézményesült, helyi hatalmi viszonyokhoz kötött gyakorlat, amely a választási versenyt a patronázsért folyó mindennapi küzdelemként keretezi.²⁷⁰

Brazília esetében a politikai parókializmus és az inkumbens előny összefonódása régóta kutatott jelenség, amely az ország föderatív berendezkedéséből, erősen decentralizált közigazgatási-fiskális rendszeréből, valamint a helyi szinten működő patrónus–kliens/közvetítési logikákból is fakad.²⁷¹ A helyi önkormányzatok kiterjedt feladat- és kiadási felelősséggel bírnak, miközben bevételeik nagy része szövetségi és tagállami alkotmányos transzferekből jön, ami a redisztribúcióban és a helyi politikai versenyben is kulcsszerepet ad nekik. A polgármesterek a központi költségvetési források helyi elosztásában kulcsszereplővé válnak, így pozíciójuk nemcsak közigazgatási, hanem választástechnikai szempontból is kiemelkedő.²⁷² Empirikus kutatások szerint az újráválasztásban jelentős

²⁶⁹ Kanchan Chandra, *Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Ethnic Head Counts in India*, Cambridge Studies in Comparative Politics (Cambridge University Press, 2004).

²⁷⁰ Jeffrey Witsoe, *Democracy against Development: Lower-Caste Politics and Political Modernity in Postcolonial India*, South Asia across the Disciplines (The University of Chicago Press, 2013).

²⁷¹ Marta Arretche, „Federalism and Territorial Equality: A Contradiction in Terms?”, *Dados* 53 (2009. december): 587–620, <https://doi.org/10.1590/S0011-52582010000300003>; Sergio Naruhiko Sakurai and Naercio Aquino Menezes-Filho, „Fiscal Policy and Reelection in Brazilian Municipalities”, *Public Choice* 137, sz. 1/2 (2008): 301–14; André Borges, „The Political Consequences of Center-Led Redistribution in Brazilian Federalism: The Fall of Subnational Party Machines”, *Latin American Research Review* 46 (2011. január): 21–45, <https://doi.org/10.1353/lar.2011.0047>.

²⁷² Sergio Naruhiko Sakurai and Naercio Aquino Menezes-Filho, „Fiscal Policy and Reelection in Brazilian Municipalities”

szerepet játszik, hogy az adott polgármester mandátuma alatt mennyi szövetségi fejlesztési forrást sikerült a településére juttatni.²⁷³ A választói reakciók különösen erősen kötődnek a rövid távon is látható, közvetlen helyi hasznot hozó kiadásokhoz (főleg beruházásokhoz), ami teret ad a parókialista ösztönzőknek. A „lokális ajándékok” hatása kvantitatívan is kimutatható: az közberuházási kiadások növelése – különösen választások előtt – szisztematikusan emeli az inkumbensek újraválasztási esélyét.²⁷⁴ Mindemellett Brazília esetében különösen erőteljesen jelentkezik az a dinamika, amelyben a szövetségi kormányzat politikai érdekek mentén képes alakítani vagy átalakítani a helyi forrásáramlást. A centralizált újraelosztás politikai következményeként gyengülhetnek a helyi klientelisztikus pártgépezetek, mivel a forráselosztás súlypontja kikerül a helyi szintről, így a szövetségi kormányzat hatékonyabban tudja befolyásolni a politikai lojalitást.²⁷⁵ A parókializmust tovább árnyalja az a tény, hogy Brazíliában az inkumbens előny erősen függ a választások előtti időszak politikai-gazdasági ciklusaitól. Például a polgármestereknek erős ösztönzésük van a közkiadások – különösen a beruházási kiadások – választások előtti növelésére, ami mérhetően javítja újraválasztási esélyeiket. Ezt a mozgásteret a helyi fiskális autonómia és a transzferek nagy súlya biztosítja, ami a kampányciklusokhoz igazított költekezést is megkönnyíti.²⁷⁶ A brazíliai politikai rendszerben az inkumbencia előnye gyakran az állami források feletti kontroll korrupciós kockázatával is együtt jár, különösen ott, ahol váratlan vagy nagy volumenű központi források jelennek meg. Izgalmas szempontnak tűnik, hogy a polgármesterek körében úgy tűnik az újraválaszthatóság fegyelmez: ahol a polgármester indulhat újra, ott kevesebb a korrupció, míg a mandátumkorlátos második ciklusban nő a visszaélés.²⁷⁷

Olaszország esetében a politikai parókializmus strukturális beágyazottsága szintén jelentős mértékben hozzájárul az inkumbencia előnyének torzító hatásaihoz. A történelmi

²⁷³ Stephan Litschig and Kevin Morrison, „Government Spending and Re-Election: Quasi-Experimental Evidence from Brazilian Municipalities”, *Economics Working Papers*, Economics Working Papers, Department of Economics and Business, Universitat Pompeu Fabra, 2012. június, 1233, <https://ideas.repec.org/p/upf/upfgen/1233.html>.

²⁷⁴ Sergio Naruhiko Sakurai and Naercio Aquino Menezes-Filho, „Fiscal Policy and Reelection in Brazilian Municipalities”

²⁷⁵ Fernanda Brollo és mtsai., „The Political Resource Curse”, *American Economic Review* 103, sz. 5 (2013. augusztus 1.): 1759–96, <https://doi.org/10.1257/aer.103.5.1759>; André Borges, „The Political Consequences of Center-Led Redistribution in Brazilian Federalism: The Fall of Subnational Party Machines”, *Latin American Research Review* 46 (2011. január): 21–45, <https://doi.org/10.1353/lar.2011.0047>.

²⁷⁶ Sergio Naruhiko Sakurai and Naercio Aquino Menezes-Filho, „Fiscal Policy and Reelection in Brazilian Municipalities”

²⁷⁷ Fernanda Brollo és mtsai., „The Political Resource Curse”; Claudio Ferraz and Frederico Finan, „Electoral Accountability and Corruption: Evidence from the Audits of Local Governments”, *American Economic Review* 101, sz. 4 (2011): 1274–311, <https://doi.org/10.1257/aer.101.4.1274>.

pártstruktúrákhoz és klientúrahálózatokhoz kapcsolódó állami újraelosztás már a köztársaság második világháború utáni időszakában is a központi és a helyi hatalom közötti lojalitásosztályozás egyik fő eszköze volt. A dél-olaszországi régiókban ez különösen látványos formát öltött: a választók szavazataiért cserébe ígért fejlesztési források és infrastrukturális beruházások gyakran politikai klientelizmus keretében valósultak meg, amelyben a helyi politikai szereplők elsősorban saját újraválasztásuk biztosítására koncentráltak.²⁷⁸

A korrupt és klientúraalapú gyakorlatok rendszerszintű beágyazottságára az 1990-es évek „Mani Pulite” vizsgálatai világítottak rá, amelyek során kiderült, hogy a közpénzek elosztása és a politikai pártfinanszírozás jelentős része illegális csatornákon keresztül zajlott.²⁷⁹ Ezek a folyamatok nem kizárólag a nemzeti szintet, hanem a helyi önkormányzati rendszert is érintették, ahol az inkumbens vezetők gyakran a közbeszerzések és hivatali kinevezések révén építették saját politikai klientúrájukat. Egy friss empirikus kutatás kimutatta, hogy az olasz helyhatósági választások körüli időszakokban szignifikáns növekedés figyelhető meg a 15 000 eurót meghaladó készpénzes tranzakciók számában, amelyet a szerzők az választási korrupció közvetett indikátoraként értelmeznek.²⁸⁰ A szerzők hangsúlyozzák, hogy a választások előtti pénzmozgások megnövekedése olyan mechanizmusokra utalhat, mint a szavazatvásárlás, az informális támogatási hálózatok aktiválása, vagy épp a politikai lojalitás pénzügyi ösztönzése. A hatás főként a kisebb, szorosabb versenyű településeken erős, miközben a szervezett bűnözés által érintett önkormányzatokban a választások előtti készpénz-anomália gyengül vagy eltűnik, ami eltérő (nem pénzalapú) befolyásolási technikákra utal. Ez a működésmód – amely a közpénzek és a hatalmi pozíciók közvetlen politikai célú mozgósítását jelenti – jól illeszkedik a politikai parókializmus fogalmi keretébe, hiszen a választói preferenciák alakítását célzó, személyhez kötött újraelosztási technikák rendszerszintű jelenlétét mutatja a modern olasz demokráciában is.

További kutatások a parókializmus és a korrupció területi átrendeződésének jelenségére is rámutattak. Woodhouse empirikus vizsgálata szerint a „Mani Pulite” ügyek nyomán megnövekedett nemzeti szintű politikai elszámoltathatóság paradox módon nem

²⁷⁸ Judith Chubb, *Patronage, Power, and Poverty in Southern Italy: A Tale of Two Cities*, Cambridge Studies in Modern Political Economies (Cambridge University Press, 1982).

²⁷⁹ Donatella della Porta, *Corrupt Exchanges: Actors, Resources, and Mechanisms of Political Corruption*, First edition (Taylor and Francis, 2017).

²⁸⁰ Giuseppe Feo és mtsai., „Elections for sale? Evidence from cash transactions around elections in Italy”, 2024. március 1.

csökkentette a korrupciós kockázatokat, hanem annak földrajzi átrendeződését eredményezte.²⁸¹ A tanulmány kvázi-kísérleti módszertannal – Difference-in-Differences eljárással – igazolja, hogy azokban a körzetekben, ahol több vádemelés történt a nemzeti képviselőkkel szemben, később emelkedett a helyi korrupciós ügyek előfordulása. A szerző értelmezése szerint ez a jelenség részben a politikai patrónusok és klientúrák áthelyezkedéséből fakad: a politikai kapcsolatok megtartása érdekében a pártok és helyi szereplők inkább a kevésbé szabályozott vagy kevésbé átlátható önkormányzati szintekre koncentrálták erőforrásaikat. Az eredmények megerősítik, hogy ahol az elszámoltathatósági intézményrendszer gyenge, a decentralizáció és az autonómia bővülése nem a korrupció visszaszorításához, hanem a politikai parókializmus strukturális megerősödéséhez vezethet.

A Transparency International 2024-es Korrupció Érzékelési Indexe szerint Olaszország 54 pontot ért el a 100-ból, ami az elmúlt évek stagnálására vagy enyhe romlására utal. A szervezet szerint az utóbbi években elfogadott törvényi változások korrupció-ellenes szabályozást gyengítő módosításai és az átláthatósági kockázatok hozzájárulhatnak az elszámoltathatóság romlásához. Ez az elemzés megerősíti, hogy az olasz politikai rendszerben a parókializmus nem csupán történeti örökség, hanem a jelenkori demokratikus kormányzás egyik kritikus gyengesége is.²⁸²

Magyarországon a politikai parókializmus erősödését több, egymással összefüggő folyamat táplálta, amelyek közül kiemelkedő a politikai klientelizmus, az önkormányzati rendszer centralizálása, valamint az uniós fejlesztési források célzott, politikailag vezérelt elosztása. A helyi önkormányzatok gazdasági és politikai mozgásterének szűkülése nem csupán a feladatkörök csökkentésében, hanem a fejlesztési forrásokhoz való hozzáférés egyenlőtlenségeiben is megmutatkozott. A parókialista logika különösen a zsugorodó középvárosok esetében vált meghatározóvá: ezekben a településekben a központi kormányzat felől lefelé irányuló kontroll, illetve az önkormányzatok által a helyi társadalom, különösen a marginalizált rétegek felett gyakorolt kontrollmechanizmusok párhuzamosan erősödtek meg.²⁸³ A helyi politikai aktorok egyre inkább abban érdekeltek, hogy informális csatornákon keresztül – például politikai lojalitással vagy közvetlen kapcsolatokkal –

²⁸¹ Eleanor Florence Woodhouse, „Accountability and Corruption Displacement: Evidence from Italy”, *Journal of Public Policy* 42, sz. 4 (2022): 730–54, <https://doi.org/10.1017/S0143814X22000113>.

²⁸² „CPI 2024 for Western Europe & EU: Leaders’ Hollow Efforts Cause...”, Transparency.Org, 2025. február 11., <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2024-western-europe-eu-leaders-hollow-efforts-cause-worsening-corruption-levels>.

²⁸³ Jelinek Csaba, „Gúzsba kötve táncolunk.» Zsugorodás és a kontroll leszivárgásának politikai gazdaságtana magyarországi középvárosokban”, *Szociológiai szemle* 30, sz. 2 (2020): 115–36, <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2020.2.6>.

biztosítsák a városuk számára az uniós vagy hazai fejlesztési forrásokat, amelyeket nem ritkán „pofapénznek” is neveztek a gyakorlatban. Ez a rendszer strukturálisan is előnyben részesítette azokat a városokat, ahol országos politikai súllyal bíró kormánypárti képviselők működtek közre az érdekvégyesítésben.²⁸⁴ Ezzel szemben a kevésbé beágyazott települések gyakran kiszorultak a célzott beruházásokból, vagy legfeljebb alacsonyabb intenzitású fejlesztéseket tudtak végrehajtani, jellemzően ciklikusan, az uniós költségvetési ciklusok végéhez igazodva.²⁸⁵ A parókializmus gazdasági aspektusait Vasvári kísérleti közgazdaságtani eszközökkel is megerősítette, amikor azt találta, hogy a politikailag lojalista települések lakosai nagyobb valószínűséggel részesültek állami transzferekből, mint az ellenzéki vagy független önkormányzatok által irányított városok. A lojalitás jutalmazása és a politikai ellenfelek „szankcionálása” a fejlesztési források allokációján keresztül nem csupán klientalista gyakorlatokat erősít, hanem a demokratikus elszámoltathatóságot is aláássa, különösen akkor, amikor a források felhasználása nem kapcsolódik egyértelmű, szakmailag megalapozott teljesítménykritériumokhoz.²⁸⁶

A fejlesztéspolitikai döntések torzulása mellett a helyi közösségek „megbüntetése” vagy „jutalmazása” is hozzájárult ahhoz, hogy az állami forráselosztás gyakorlata kiszámíthatatlan, a választói viselkedéshez vagy a politikai hűséghez kötötté vált. Ezt a dinamikát Papp Zsófia kvantitatív adatokkal is alátámasztotta: kutatásai szerint a kormánypárti képviselők választókerületei szignifikánsan nagyobb mértékben részesültek EU-s forrásokból, és ennek hatása a képviselők újraválasztási esélyeire is kimutatható volt. A beruházások tehát nem pusztán gazdaságélénkítő célt szolgáltak, hanem a választók befolyásolásának eszközeivé is váltak.²⁸⁷

A politikai parókializmus térnyerése szorosan összefügg a központi állam által gyakorolt egyre szorosabb kontrollal is. A politikai parókializmus egyik markáns megnyilvánulása Magyarországon a közfoglalkoztatási programokhoz való hozzáférés politikai alapú kontrollja. Isabela Mares és Lauren Young empirikus vizsgálatai szerint a közmunkaprogramok – különösen a vidéki, szegényebb térségekben – nemcsak pozitív

²⁸⁴ Jelinek, „Gúzsba kötve táncolunk.” Zsugorodás és a kontroll leszivárgásának politikai gazdaságtana magyarországi középvárosokban”, 130.

²⁸⁵ Papp Zsófia, „Votes, Money Can Buy. The Conditional Effect of EU Structural Funds on Government MPs’ Electoral Performance”, *European Union Politics* 20, sz. 4 (2019): 543–61, <https://doi.org/10.1177/1465116519862875>.

²⁸⁶ Vasvári Tamás, „Beneficiaries and Cost Bearers: Evidence on Political Clientelism from Hungary”, *Local Government Studies* 48, sz. 1 (2022. január 2.): 150–77, <https://doi.org/10.1080/03003930.2020.1768852>.

²⁸⁷ Papp, „Votes, Money Can Buy. The Conditional Effect of EU Structural Funds on Government MPs’ Electoral Performance”.

ösztönzőként (jutalomként), hanem negatív, fenyegetésen alapuló eszközként is szolgálnak. A választási időszakokban a helyi vezetők sok esetben explicit módon közlik a közfoglalkoztatásban részt vevőkkel, hogy a programban maradás feltétele a „helyes” szavazási magatartás. A tanulmány esettanulmányai alapján világossá válik, hogy ez a mechanizmus nem elszigetelt, hanem széles körben alkalmazott gyakorlat, amely mélyen átszövi a helyi politikai-gazdasági viszonyokat.²⁸⁸

A 2010 utáni politikai gazdaságtan átrendeződése, különösen a pénzügyi vertikum kiépítése és az állam szerepének újradefiniálása, tovább erősítette a parókialista struktúrákat. Karas Dávid elemzése szerint az ún. „állami pénzügyi vertikum” létrehozása nem csupán a makrogazdasági stabilitás biztosítását szolgálta, hanem politikai célokat is: lehetővé tette a pénzügyi eszközök szelektív elosztását lojalitás-alapú logika mentén. A hitel- és támogatáspolitikai, valamint az állami lakáspolitikai eszközök pénzügyi klientelizmusba ágyazása révén az állam képes volt „bérleti alku” keretében politikai támogatást vásárolni, különösen azokban a társadalmi rétegekben, amelyek kiszolgáltatottak a lakhatási és jóléti viszonyok változásainak.²⁸⁹

Székely-Doby Attila strukturális modellje alapján a politikai klientelizmus nemcsak rövid távú választási haszon maximalizálására alkalmas eszköz, hanem hosszú távon is hozzájárul a „fél-demokratikus” rendszer konszolidációjához. A rendszer stabilitását nem a nyílt autoriter elnyomás, hanem a lojalitás-alapú újraelosztás és az intézményesített versenykorlátozás biztosítja. A modell különösen hangsúlyozza, hogy a rent seeking lehetőségek (vagyis az állami erőforrásokhoz való privilegizált hozzáférés) újraelosztása révén az állampárt képes strukturálisan újradefiniálni a politikai verseny terepét, miközben formálisan demokratikus intézmények továbbra is fennmaradnak.²⁹⁰

Egy másik lényeges dimenzió, amely alátámasztja a parókialista logikák jelenlétét, a helyi önkormányzatok számára elérhető állami és uniós források elosztása. Vasvári kutatása szerint a 2015–2018 közötti időszakban mind a központi költségvetési támogatások, mind az EU-s források odaítélését érdemben befolyásolta a települések politikai lojalitása. A politikai „jutalmazás” logikája – különösen a fideszes polgármesterekkel és országgyűlési

²⁸⁸ Isabela Mares and Lauren Young, „Varieties of Clientelism in Hungarian Elections”, *Comparative Politics* 51, sz. 3 (2019): 449–71.

²⁸⁹ David Karas, „Financialization and State Capitalism in Hungary after the Global Financial Crisis”, *Competition & Change* 26, sz. 1 (2022): 29–52, <https://doi.org/10.1177/10245294211003274>.

²⁹⁰ Székely-Doby András, „Rent creation, clientelism and the emergence of semi-democracies: the case of Hungary”, *East European Politics* 37, sz. 2 (2021): 379–99, <https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1821662>.

képviselőkkel rendelkező települések esetében – egyértelműen kimutatható a diszkrecionális támogatások gyakoriságában és nagyságában.²⁹¹ Ez a mechanizmus a választási ciklusok dinamikájával is összhangban állt, különösen az önkormányzati és parlamenti választásokat megelőző időszakokban.

A Transparency International Magyarország 2024-es jelentése szerint az ország a Korruptió Érzékelési Indexen 41 pontot ért el a 100-ból, ami a korábbi évekhez képest további enyhe romlást jelent. ami 1 pontos visszaesés 2023-hoz képest, és továbbra is az EU sereghajtói közé sorolja az országot. A jelentés a jogállamisági és elszámoltathatósági garanciák elégtelenségét, a korrupcióellenes intézmények korlátozott hatékonyságát, valamint a közbeszerzési rendszer tartós átláthatósági kockázatait hangsúlyozza.²⁹²

A klientelizmushoz és a politikai parókializmushoz bár nem közvetlenül, de szorosan kapcsolódik hozzá a pártfinanszírozás szerkezete is. A magyar eset különösen szemléletes ebből a szempontból, mivel a kialakult finanszírozási rendszer sajátos fejlődési pályát járt be a rendszerváltás óta, amelyben a stabil állami támogatás és a gyenge magánfinanszírozási szabályozás kettőssége egyszerre biztosította a pártok működésének kiszámíthatóságát és járult hozzá a transzparencia hiányosságaihoz. A politikatudományi irodalom szerint a magyar modell már a kilencvenes évek közepére a „kartellpárt-logika” klasszikus jegyeit mutatta: a pártok költségvetési támogatása dominánssá vált, miközben a magánadományok és kampányköltségek ellenőrzése korlátozott maradt.²⁹³ Ez a szerkezet a pártok közötti versenyt az erőforrások hozzáféréseinek szintjén rendezte át, de nem járult hozzá a tényleges pénzügyi átláthatóság erősítéséhez. A magyar szabályozás kezdetektől fogva az állami finanszírozás erős jelenlétére épít, ugyanakkor az adományozási szabályok lazasága és a pártok beszámolási kötelezettségének gyenge minősége jelentős kockázatokat hordoz a politikai verseny tisztasága szempontjából.

A kétezres évektől a civil és jogvédő szervezetek sorra jelezték, hogy a pártfinanszírozás rendszere strukturális transzparenciaproblémákkal terhelt. A formálisan létező beszámolási kötelezettségek nem biztosítják a kampányköltségek valós feltárását, az Állami Számvevőszék ellenőrzési hatásköre pedig döntően a beszámolók formai

²⁹¹ Vasvári Tamás, „Grant Schemes and Pork-Barrel Politics in Local Government Funding in Hungary”, *Europe-Asia Studies* 76, sz. 9 (2024): 1371–91, <https://doi.org/10.1080/09668136.2024.2324065>.

²⁹² „CPI 2024”, *Transparency International Magyarország*, é. n., elérés 2025. április 15., <https://transparency.hu/adatok-a-korrupcirol/korrupcio-erzekelesi-index/cpi-2024/>.

²⁹³ Enyedi Zsolt, „Party Funding in Hungary”, in *Political Finance and Corruption in Eastern Europe* (Routledge, 2007).

vizsgálatára korlátozódik.²⁹⁴ A 2010 utáni időszakban több szabálmódosítás ugyan érintette a kampányfinanszírozást – például a plakátolás, a kampányidőszak vagy a médiavásárlás szabályait –, ám a legfontosabb civil és nemzetközi megfigyelők szerint ezek nem a valódi átláthatóságot erősítették, hanem gyakran újabb kiskapukat hoztak létre. A Transparency International Magyarország empirikus kutatása például a 2014-es országgyűlési választások kapcsán mutatott rá arra, hogy a tényleges kampányköltségek nagyságrendekkel meghaladják a hivatalosan bevallott összegeket, így a törvényben rögzített költségplafonok érdemben nem érvényesülnek.²⁹⁵

A magyar pártfinanszírozási rendszer problémáit ma már nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi összehasonlító irodalom is rendszerszintűnek tekinti. A visegrádi országokat vizsgáló elemzések szerint Magyarországon a pártok finanszírozása erősen államcentrikus, miközben a magánfinanszírozás ellenőrzése – különösen a harmadik szereplők, illetve a kampányhoz kapcsolható kormányzati kommunikáció tekintetében – érdemben elmarad a nyugat-európai standardoktól.²⁹⁶ Mindez a politikai verseny torzulásához vezet: a kormánypártok lényegesen nagyobb mértékben támaszkodhatnak közvetett állami erőforrásokra, médiatúlsúlyra és a központi költségvetés által finanszírozott kommunikációs kampányokra, mint az ellenzéki szereplők. A magyar modell így a politikatudomány értékelése szerint nem csupán technikai szabályozási kérdés, hanem a demokratikus versenyfeltételek minőségét alapvetően meghatározó tényező.

Összegzésképpen elmondható, hogy a politikai parókializmus jelensége nem csupán egy technikai jellegű újraelosztási gyakorlatot takar, hanem a demokratikus kormányzás minőségének egyik kritikus mutatója is. Az alfejezet során bemutatott hazai és nemzetközi példák alapján láthatóvá vált, hogy a politikai klientelizmus, a célzott állami forráselosztás és a választói magatartás manipulációja szorosan összefonódik, és olyan hatalmi logikát hoz létre, amelyben az inkumbens politikusok jelentős strukturális előnyre tehetnek szert. Magyarország esete különösen rávilágít arra, hogy a parókializmus miként ágyazódhat be intézményesen a közpolitikákba, miközben formálisan megmaradnak a demokratikus

²⁹⁴ A pártfinanszírozás alapelvei (Eötvös Károly Intézet, 2006), www.ekint.org/part-es-kampanyfinanszirozasi-alapelvei.

²⁹⁵ Ligeti Miklós és mtsai., *Campaign Spending in Hungary: The Monitoring of Campaign Spending at the Parliamentary and Municipal Elections of 2014. Total Eclipse.*, (Transparency International Hungary, 2015).

²⁹⁶ Horváth Anett, „Anomáliák a hazai pártok pénzügyi ellenőrzésében”, *Acta Humana* 8, sz. 2 (2020): 43–52, <https://doi.org/10.32566/ah.2020.2.3>; Pásztor Emese, *A politikai pártok finanszírozása a visegrádi országokban és Észtországban: Összehasonlító elemzés* (Eötvös Károly Intézet, 2015); Miklós Ligeti és mtsai., *Campaign Spending in Hungary: The Monitoring of Campaign Spending at the Parliamentary and Municipal Elections of 2014. Total Eclipse.*, (Transparency International Hungary, 2015).

berendezkedés külső jegyei. A közfoglalkoztatás, az állami fejlesztési források diszkrecionális elosztása, valamint a lojalitás-alapú pénzügyi kapcsolatok olyan komplex eszköztárrá állnak össze, amely hosszú távon is konzerválhatja a hatalmi viszonyokat. Ez a mechanizmus nemcsak az inkumbens előny egyik legstabilabb forrásává válik, hanem akadályt is jelenthet a politikai verseny és az elszámoltathatóság érdemi érvényesülése előtt.

Az inkumbens előny közgazdaságtani megalapozottságának vizsgálata rámutatott arra, hogy a politikai versenyt nem csupán formális intézmények és jogi keretek, hanem mélyen beágyazott ösztönzők, hatalmi aszimmetriák és gazdasági újraelosztási mechanizmusok alakítják. Az információs aszimmetria, a politikai parókializmus és a gazdasági érdekcsoportokkal való együttműködés nemcsak önállóan, hanem egymással összefonódva is hozzájárulnak az inkumbens pozíció strukturális megerősítéséhez. A fejezetben bemutatott példák – az Egyesült Államoktól Japánon és Indián át egészen Magyarorszáig – azt mutatják, hogy ezek a mechanizmusok nem egyedi kivételek, hanem rendszerszintű mintázatok, amelyek különböző politikai és intézményi környezetekben is hasonló logikák mentén működnek. A választókerületi fejlesztések, a célzott forráselosztás, valamint a választói percepciók manipulálása olyan előnyszerkezetet hoz létre, amely tartósan torzíthatja a politikai versenyt és alááshatja az elszámoltathatóságot.

Míg a közgazdaságtani megközelítések elsősorban a racionális döntéshozatal, az információs aszimmetriák és az ösztönzők logikáján keresztül magyarázzák az inkumbens előny kialakulását, addig a viselkedéstudomány ezek a mechanizmusok mögé néz, és arra mutat rá, hogy a választói magatartást gyakran kognitív torzítások és mentális egyszerűsítési stratégiák vezérlik. Ez a váltás lehetővé teszi, hogy az inkumbencia működését ne csupán erőforrások és intézményi keretek mentén értsük meg, hanem azokat a pszichológiai folyamatokat is feltárjuk, amelyek a hivatalban lévő szereplők iránti preferenciát megerősíthetik. A két megközelítés együttesen rávilágít arra, hogy az inkumbens pozíció előnye egyszerre gyökerezhet strukturális adottságokban és a választók gondolkodási mintázataiban.

4.2. Az inkumbencia viselkedéstudományi és evolúciós háttere

Az inkumbens előny megértéséhez nem elegendő a politikai intézményrendszer vagy a kampánystratégiák vizsgálata. A választói viselkedést – és azon belül az újraválasztásra irányuló hajlamot – olyan pszichológiai és kognitív mechanizmusok is formálják, amelyek gyakran nem tudatos döntések eredményei. A megszokott iránti vonzalom, az ismeretlentől való idegenkedés vagy a veszteség lehetőségétől való félelem mind hozzájárulhatnak ahhoz,

hogy a választók az éppen hivatalban lévő jelölt vagy párt mellett döntenek – akár az objektív teljesítmény mérlegelése nélkül is. Ezek a preferenciák ugyanakkor nem a „modern politikai ember” hibás működéséből fakadnak, hanem az emberi viselkedés mélyebb, sokszor evolúciós eredetű mintázataiból. Az evolúciós pszichológia szerint a társadalmi dominancia elfogadása és a vezetőhöz való lojalitás értelmezhető olyan adaptív stratégiákként, amelyek ősi közösségekben növelték a túlélés esélyeit; válságokban pedig a stabilitás felértékelődése biztonságkereső döntéseket is erősíthet.²⁹⁷ A választói magatartás egyes elemei tehát nem csupán tanult viselkedések, hanem részben öröklött predispozíciókhoz is köthetők, amelyek mögött genetikai és neuropszichológiai folyamatok valószínűsíthetők.²⁹⁸ Ebben az alfejezetben három, egymással összefüggő viselkedési logikát mutatok be, amelyek megalapozhatják az inkumbenciával szembeni pozitív választói attitűdöt. Az elemzés a testi-ösztönös reflexektől (mint a vezetőhöz való ragaszkodás), az érzelmi torzításokon (mint a veszteségtől való félelem és a status quo preferálása) át vezet el a mentális gazdaságosságig – vagyis addig a felismerésig, hogy a már ismert választás nemcsak biztonságosabbnak, hanem egyszerűbbnek is tűnik. Ez a viselkedéstudományi kitekintés lehetőséget ad arra, hogy az inkumbencia politikatudományi jelenségét egy mélyebb emberi viselkedési kontextusba helyezzük. Nem pusztán arról van szó, hogy a választók kevés információ alapján döntenek, vagy a kampányok ügyesebben pozicionálják a hivatalban lévőket – hanem arról is, hogy maga az „inkumbens” státusz olyan viselkedési reakciókat aktivál, amelyek a racionalitás határait feszegetik. Ennek megértése kulcsfontosságú lehet nemcsak a választói magatartás elemzésében, hanem abban is, hogyan értelmezzük a politikai stabilitás, apátia vagy lojalitás látszólagos rejtélyeit.

4.2.1. A vezető mint emberi igény

Az emberi közösségek hosszú távú fennmaradását alapvetően a koordinált viselkedés és a csoportkohézió biztosította. A kollektív döntések gyors meghozatalát gyakran egy domináns, elismert vezető facilitálta, akit a közösség követett – a túlélés érdekében. Az evolúciós pszichológia szerint ez a vezető–követő dinamika nem kulturális esetlegesség, hanem mélyen gyökerező adaptív válasz. Price és Van Vugt (2014) „szolgáltatás presztízsért” (service-for-prestige theory) elmélete szerint a csoport tagjai nem csupán

²⁹⁷ Michael Price and Mark Vugt, „The evolution of leader–follower reciprocity: the theory of service-for-prestige”, *Frontiers in Human Neuroscience* 8 (2014. június): 363, <https://doi.org/10.3389/fnhum.2014.00363>; Mark Van Vugt és mtsai., „Leadership, Followership, and Evolution: Some Lessons from the Past.”, *American Psychologist* 63, sz. 3 (2008): 182–96, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.3.182>.

²⁹⁸ Peter K. Hatemi and Rose McDermott, „The Genetics of Politics: Discovery, Challenges, and Progress”, *Trends in Genetics* 28, sz. 10 (2012): 525–33, <https://doi.org/10.1016/j.tig.2012.07.004>.

engedelmességgel, hanem lojalitással és presztízzsel is jutalmazza azt a vezetőt, aki képes növelni a közösség túlélési esélyeit. Ez a reciprocitásos logika a politikai térben is érvényesülhet: ha a választók úgy érzik, hogy a hivatalban lévő vezető képes „megóvni” őket a külső fenyegetésektől vagy instabilitástól, a lojalitásuk nemcsak politikai, hanem pszichológiai, evolúciós gyökerű reakciók is szerepet kaphatnak, amelyek részben öröklött predispozíciókhoz kapcsolódhatnak.²⁹⁹ A vezetőhöz való ragaszkodás ilyen értelemben nem csupán tanult viselkedés, hanem részben öröklött stratégia. Van Vugt, Hogan és Kaiser szerint a vezetés–követés viszonya azért alakult ki az emberi evolúció során, mert lehetővé tette a közösségek számára a gyorsabb döntéshozatalt, a konfliktuskerülést és az erőforrások hatékonyabb elosztását. A dominancia elfogadása így a stabilitás iránti vágy kifejeződése is – különösen válsághelyzetek idején. A választók ilyenkor hajlamosabbak nemcsak elfogadni, hanem aktívan keresni is a hierarchikus struktúrákat és az ismert vezetőhöz való visszatérést.³⁰⁰

Ez a mechanizmus társadalomlélektani szinten is megjelenik: bizonytalan vagy fenyegető helyzetben az emberek nagyobb eséllyel támaszkodnak olyan ideológiákra, vallásokra és hatalmi struktúrákra, amelyek rendet, kiszámíthatóságot és kontrollt adnak a személynek.³⁰¹ A vezetőhöz való ragaszkodás nem csupán racionális döntésként jelenik meg, hanem emocionális és perceptuális folyamatként is. Mindezek alapján a vezetőhöz való ragaszkodás nem pusztán kulturális minta, hanem olyan mélyen gyökerező viselkedési logika, amely a stabilitás és túlélés érzetét kapcsolja az inkumbens személyéhez. Ez az evolúciós örökség nem determinálja, de kétségkívül torzíthatja a választói preferenciákat – különösen egy válságban, ahol a megszokott vezető jelenléte a biztonság illúzióját keltheti.

4.2.2. Kognitív torzítások

A választói magatartást nemcsak társadalmi kontextus és politikai racionalitás alakítja, hanem számos olyan kognitív torzítás is, amely az információfeldolgozás egyszerűsítését szolgálja. Az emberi agy – különösen komplex döntési helyzetekben – hajlamos heurisztikákra, érzelmi rövidítésekre és beidegződésekre hagyatkozni. Ezek a mechanizmusok ugyan evolúciós szempontból hatékonyak, ám a demokratikus választások

²⁹⁹ Price and Vugt, „The evolution of leader–follower reciprocity”.

³⁰⁰ Van Vugt, Hogan, and Kaiser, „Leadership, Followership, and Evolution”.

³⁰¹ Justin P. Friesen és mtsai., „The Psychological Advantage of Unfalsifiability: The Appeal of Untestable Religious and Political Ideologies”, *Journal of Personality and Social Psychology* 108, sz. 3 (2015): 515–29, <https://doi.org/10.1037/pspp0000018>; Justin P. Friesen és mtsai., „Seeking structure in social organization: Compensatory control and the psychological advantages of hierarchy”, *Journal of Personality and Social Psychology* (US) 106, sz. 4 (2014): 590–609, <https://doi.org/10.1037/a0035620>.

kontextusában komoly torzító hatással bírnak, különösen az inkumbens pozíció megítélésére. Az egyik alapvető ilyen mechanizmus a „puszta észlelési hatás” (mere exposure effect), vagyis az ismerősség kedvelése. Zajonc klasszikus kísérletei alapján az emberek hajlamosabbak pozitívan viszonyulni ahhoz, amit már korábban láttak vagy hallottak – még akkor is, ha az információ tartalma semleges. A politikai térben ez a hatás az inkumbens javára torzíthatja a döntést: a hivatalban lévő politikus arcával, nevével, hangjával és gesztusaival a választók számtalanszor találkoznak a médiában, így ismerőssé és „biztonságossá” válik, függetlenül a teljesítményétől.³⁰²

A „megszokás torzítása” (status quo bias) hasonló logikára épül. Samuelson és Zeckhauser (1988) kísérletei szerint az emberek hajlamosak az aktuális állapotot preferálni akkor is, ha az új alternatívák objektíve előnyösebbek. A változás mindig jár bizonytalansággal, így a meglévő helyzet fenntartása – pszichológiai értelemben – a kockázatkerülés egyik formája. A választók így sokszor nem az alapján döntenek, hogy a kihívó jobb ajánlatot kínál-e, hanem hogy a váltás mennyi kognitív és érzelmi energiát igényel, költségesebbnek vagy kockázatosabbnak érződik-e a változás.³⁰³ Ehhez kapcsolódik a „kockázatkerülés” (risk aversion) torzítása is, amelyet Tversky és Kahneman (1979) írnak le: az emberek hajlamosak a veszteségeket erőteljesebben észlelni, mint azonos nagyságú nyereségeket. Politikai kontextusban ez azt jelenti, hogy a választók gyakran nem azért maradnak az inkumbens mellett, mert az valóban meggyőző teljesítményt nyújtott, hanem mert tartanak attól, hogy egy új kormányzás elvesz valamit abból, ami most „még működik”.³⁰⁴

A politológiai szakirodalom sem hagyja figyelmen kívül ezeket a torzításokat. Lodge és Taber a „motivált információfeldolgozás” (motivated reasoning) elméletéről azt írják le, hogy a választók nem semleges értékelők, hanem előzetes preferenciáik megerősítésére törekednek – ez akár az inkumbensnél is megjelenhet, a „megszokott” helyzet melletti döntéssel.³⁰⁵ Redlawsk eredményei szerint a kampány során kialakuló korai affektív benyomások vezérlik az információfeldolgozást: a választók a preferált jelölről szóló kongruens információt könnyebben elfogadják és beépítik, míg az inkongruens híreket

³⁰² Robert B. Zajonc, „Attitudinal Effects of Mere Exposure.”, *Journal of Personality and Social Psychology* 9, sz. 2, Pt.2 (1968): 1–27, <https://doi.org/10.1037/h0025848>.

³⁰³ William Samuelson and Richard Zeckhauser, „Status Quo Bias in Decision Making”, *Journal of Risk and Uncertainty* 1, sz. 1 (1988): 7–59, <https://doi.org/10.1007/BF00055564>.

³⁰⁴ Daniel Kahneman and Amos Tversky, „Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk”, *Econometrica* 47, sz. 2 (1979. március): 263, <https://doi.org/10.2307/1914185>.

³⁰⁵ Milton Lodge and Charles S. Taber, *The Rationalizing Voter*, Cambridge Studies in Public Opinion and Political Psychology (Cambridge: Cambridge University Press, 2013).

nagyobb valószínűséggel megkérdőjelezi vagy leértékeli.³⁰⁶ Bartels pedig azt hangsúlyozza, hogy a választók teljesítményértékelése gyakran nem semleges, hanem meglévő lojalitásokhoz igazított (racionalizáló) értelmezés.³⁰⁷ Mindezek a torzítások különösen szembetűnővé váltak a koronavírus-járvány időszakában. A válsághelyzet során a kormányzati jelenlét minden korábbinál intenzívebb lett: védelmi intézkedések, napi sajtótájékoztatók, gazdaságélénkítő csomagok. A hivatalban lévő politikai szereplők folyamatosan jelen voltak a médiában, döntéshozóként, narratívaalkotóként és krízismenedzserként egyaránt. Ez az „állandó jelenlét” az inkumbens „ismerősségét” és „biztonságosságát” erősítette, még akkor is, ha egyes döntéseik hatékonysága kérdéses volt. A válság szimbolikája ilyenkor közvetetten is támogatja az inkumbens pozíció előnyét – különösen akkor, ha a vezető a rend és stabilitás garanciájaként tudja magát pozicionálni. Ennek konkrét politikai következményei a munkám későbbi esettanulmányaiban kerülnek részletesebb bemutatásra, különösen a COVID–19 időszaka alatti magyarországi politikai kommunikáció, valamint a világjárvány alatt tartott választások példáján keresztül. Ezek a kognitív torzítások tehát nem szándékos manipuláció, hanem az emberi információfeldolgozás „melléktermékei”. Ugyanakkor az inkumbencia előnyének szempontjából igenis lényegesek: olyan automatikus preferenciákat erősítenek, amelyekkel a kihívóknak szemben kell úszniuk – még akkor is, ha a verseny papíron egyenlő feltételekkel zajlik. A politikai döntéshozatal nemcsak torzításokkal, hanem a mentális erőforrásokkal való takarékoskodással is összefügg.

4.2.3. Kognitív gazdaságosság

Az emberi agy – túlterhelt és információval elárasztott környezetben – hajlamos minimalizálni a feldolgozási igényt, és egyszerűsített, automatikus döntési útvonalakat keresni. Susan Fiske és Shelley Taylor ezt a működésmódot „kognitív spórolásként” (cognitive miser) írják le: az emberek hajlamosak az egyszerűbb, gyorsabban elérhető döntések felé hajlani, még ha ezek nem is objektíven optimálisak.³⁰⁸ Ez a működésmód a politikai preferenciák terén is jól tetten érhető. A választók többsége nem részletes információelemzés alapján dönt, hanem szimbolikus ismeretek, heurisztikus jelek és ismert arcok alapján. A hivatalban lévő politikus ilyenkor előnyt élvezhet, hiszen már szerepel a

³⁰⁶ David P. Redlawsk, „Hot Cognition or Cool Consideration? Testing the Effects of Motivated Reasoning on Political Decision Making”, *The Journal of Politics* 64, sz. 4 (2002): 1021–44, <https://doi.org/10.1111/1468-2508.00161>.

³⁰⁷ Larry M. Bartels, *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*, 2nd ed (Princeton university press, 2016).

³⁰⁸ Susan T. Fiske and Shelley E. Taylor, *Social Cognition*, 2. ed, McGraw-Hill Series in Social Psychology (New York: McGraw-Hill, 1991).

választói emlékezetben, az „ismerem, tehát megbízhatóbb” logika mentén. Az inkumbenshez nem kell új információt rendelni a heurisztikák általános költségcsökkentő logikája miatt, így a választói döntés mentálisan kevésbé megterhelő.³⁰⁹ Az új kihívó értelmezése, politikai álláspontjának megismerése és a döntési alternatíva kockázatainak mérlegelése fárasztóbb, mint a már bejáratott vezetőre adott válasz.³¹⁰ A kognitív takarékoság tehát nem csupán viselkedés-lélektani érdekesség, hanem strukturális tényező a politikai versenyben. A politikai lojalitás sok esetben nem értékalapú vagy meggyőződéses választás, hanem az információfeldolgozási tehetetlenség logikus eredménye. Ez tovább erősíti az inkumbens pozíciót egy olyan politikai környezetben, ahol az idő, figyelem és információk mennyisége egyaránt szűkös.

Az alfejezet célja az volt, hogy ráirányítsa a figyelmet azokra a pszichológiai és evolúciós tényezőkre, amelyek hozzájárulhatnak az inkumbencia előnyének megértéséhez. A politikatudomány hagyományosan intézményi, stratégiai vagy erőforrásalapú keretek között vizsgálja az újráválasztási esélyeket, ám e magyarázatok kiegészíthetők más tudományterületek — például a pszichológia és az evolúciós viselkedélmélet — meglátásaival is. A fejezet ilyen kiegészítő szempontként három különálló, de egymással összefüggő viselkedési logikát mutatott be, amelyek közvetve hozzájárulhatnak az inkumbens iránti választói lojalitás kialakulásához és fennmaradásához. Az evolúciós pszichológia nézőpontja szerint a vezetőhöz való ragaszkodás egyfajta alkalmazkodási stratégia, amely a közösségi túlélés esélyeit növelte. Ezt egészítik ki a különféle kognitív torzítások – mint a pusztá észlelés hatása, a megszokás torzítása vagy a veszteségkerülés –, amelyek az információk egyszerűsített feldolgozásán keresztül támogatják az inkumbens pozícióját. Végül a kognitív takarékoság, vagyis az a hajlam, hogy a választók az ismerős és feldolgozás szempontjából kevésbé megterhelő döntések irányába mozduljanak el, szintén az inkumbencia strukturális előnyét erősíti. Ezek a mechanizmusok nemcsak egyenként, hanem egymást erősítve, kumulatív módon is képesek hatni – különösen válsághelyzetekben, amikor a stabilitás iránti igény felerősödik.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezek a megközelítések nem determinisztikusak, és nem helyettesítik a politikatudomány hagyományos elemzési kereteit. A választói

³⁰⁹ Richard R. Lau and David P. Redlawsk, „Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making”, *American Journal of Political Science* 45, sz. 4 (2001): 951, <https://doi.org/10.2307/2669334>.

³¹⁰ Richard R. Lau and David P. Redlawsk, *How Voters Decide: Information Processing in Election Campaigns*, 1. kiad. (Cambridge University Press, 2006), <https://doi.org/10.1017/CBO9780511791048>; Lau és Redlawsk, „Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making”.

döntések továbbra is komplex folyamatok, amelyeket intézményi, társadalmi és politikai tényezők együttese alakít. A viselkedéstudományi és evolúciós szempontok ezek kiegészítéseként értelmezhetők, nem pedig kizárólagos magyarázatként. Emellett az is figyelemre méltó, hogy a bemutatott elméletek – különösen az evolúciós pszichológiai modellek – gyakran spekulatívak, és empirikusan csak korlátozott mértékben ellenőrizhetők. A következő fejezetek esettanulmányai nem célzottan vizsgálják a bemutatott viselkedéstudományi és evolúciós elméleteket, ám azok egyes elemei érintőlegesen, közvetetten visszaköszönnek majd. A világjárvány alatti magyarországi politikai kommunikáció és a rendkívüli helyzetben lebonyolított választások olyan politikai környezetet teremtettek, amely különösen érzékenyen reagálhatott az itt ismertetett pszichológiai és kognitív mechanizmusokra.

Az alfejezetekben bemutatott pszichológiai, viselkedéstudományi és evolúciós keretek rávilágítottak arra, hogy az inkumbens politikus előnye nem pusztán politikai stratégiák vagy kampánytechnikák eredménye, hanem az emberi viselkedés mélyebb, evolúciós és kognitív alapjaiban gyökerező jelenség. Az evolúciós pszichológia eszköztára lehetővé teszi annak megértését, hogy a vezetőhöz való ragaszkodás és a stabilitás keresése mélyen gyökerező, adaptív viselkedésforma, amely az ősi közösségek szintjén a túlélést szolgálta. Ez a lojalitás nem pusztán szimbolikus vagy politikai jelentésű, hanem olyan érzelmi és neurobiológiai mintázatokban gyökerezik, amelyek a mai politikai döntéseinket is formálják. A vezetők stabilitást nyújtó jelenléte és a fenyegető helyzetekre adott preferált válaszreakciók részei annak a kollektív pszichológiai dinamikának, amely hozzájárul az inkumbens előnyök konzerválódásához.

A kognitív torzítások – így a pusztán észlelési hatás, a status quo bias és a veszteségkerülés – a mentális spórolás evolúciós logikájába illeszkedve támogatják a már ismert és kipróbált politikai szereplők melletti döntéseket. A választói információfeldolgozás korlátozottsága, a politikai tét nagysága és az információs környezet komplexitása mind hozzájárulnak ahhoz, hogy az inkumbens politikusra adott szavazat sokszor nem a racionális mérlegelés eredménye, hanem az egyszerűsített, energiatakarékos döntési mechanizmus kifejeződése. A politikai kommunikáció és kampánystratégiák éppen ezeket az automatikus reakciókat célozzák meg: az ismétlődő vizuális ingerekkel, a fenyegetés retorikájával és a megszokott keretek hangsúlyozásával erősítik az inkumbens lojalitás pszichológiai alapjait.

Mindebből következik, hogy az inkumbens előny megértésénél az interdiszciplináris szemlélet túlmutathat a politikatudomány hagyományos eszköztárán. A pszichológiai és biológiai megközelítések segítenek abban, hogy az emberi viselkedés és percepció szintjén is jobban megértsük az inkumbencia hatásait.

A megelőző fejezetek célja az volt, hogy több tudományterület elméleti és módszertani belátásait együttesen vonva felvázolják az inkumbens előny működésének komplex keretét. A politikatudományi, közgazdaságtani és viselkedéstudományi megközelítések együttesen arra mutattak rá, hogy az inkumbencia nem egyetlen forrásból eredő, hanem intézményi, erőforrásbeli, kognitív és kommunikációs tényezők kölcsönhatásából előálló jelenség. E ponton szükségessé válik annak bemutatása, hogy ezek a – részben normatív, részben leíró – elméleti összefüggések miként jelennek meg konkrét politikai helyzetekben és mérhető empirikus adatokban. A disszertáció ezért a továbbiakban három olyan esettanulmányt vizsgál, amelyek különböző politikai szinteken és eltérő kontextusokban teszik lehetővé az inkumbencia dinamikáinak megfigyelését. A miniszterelnöki Facebook-kommunikáció elemzése a figyelemgazdaság és az online tér szerepére világít rá, arra, hogyan fordítható a hivatali pozícióból fakadó láthatóság digitális előnnyé, különösen válsághelyzetben. A megyei jogú városok polgármestereinek újraválasztási arányai az inkumbencia klasszikus, intézményesült formáit teszik vizsgálhatóvá, ahol a politikai beágyazottság, a személyes ismertség és a helyi lojalitási mintázatok mérhetően befolyásolják a választási esélyeket. Végül a közép- és délkelet-európai országok járvány alatti országos választásai olyan rendkívüli környezetet jelentenek, amelyben az inkumbencia előnyének vagy hátrányának mértéke az intézményi alkalmazkodóképesség, a válságkezelés és a demokratikus garanciák működése felől is értelmezhető.

E három vizsgálati egység nem csupán tematikusan, hanem módszertanilag is átvezet az elméleti keretektől az empirikus bizonyítékok felé. Az online kommunikáció elemzése különösen alkalmas arra, hogy a viselkedéstudományi és információgazdaságtani megállapításokat közvetlenül összekösse a politikai gyakorlatban megjelenő figyelemért folytatott versennyel. A polgármesterek újraválasztási adatai pedig lehetőséget adnak az inkumbencia statisztikailag kimutatható, „klasszikus” működésének vizsgálatára. A nemzetközi összehasonlítás pedig egy harmadik dimenziót nyit meg. Megmutatja, hogyan módosítja az inkumbens pozícióból fakadó előnyt egy külső sokk, a jogi környezet változása vagy a politikai verseny torzulása. A következő fejezet tehát az empirikus elemzések első

egységét mutatja be, amelyben a miniszterelnöki Facebook-aktivitás vizsgálatán keresztül az inkumbencia kommunikációs és figyelemalapú aspektusai kerülnek előtérbe.

5. Orbán Viktor Facebook-aktivitása a COVID–19-cel kapcsolatban a járvány első hulláma alatt³¹¹

A világijárványok nemcsak egészségügyi, hanem politikai és kommunikációs kihívást is jelentenek a kormányzati szereplők számára. A COVID–19 első hulláma idején világszerte megfigyelhető volt, hogy a politikai vezetők igyekeztek megerősíteni saját szerepüket, miközben aktívan alakították a társadalmi percepciókat és a közfigyelmet. A válsághelyzetekben az inkumbens politikusok különösen előnyös pozícióba kerülhetnek: intézményi, információs és kommunikációs erőforrásaik révén tematizálhatják a közbeszédet, és saját teljesítményüket kiemelten láthatóvá tehetik. A közösségi média megnövekedett szerepe ezt a folyamatot még látványosabbá tette. Jelen fejezet azt vizsgálja, hogy Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke milyen módon használta Facebook-oldalát a COVID–19 első hulláma alatt, és hogyan járult hozzá ez a kommunikáció a politikai figyelem strukturálásához. A tanulmány kvalitatív módszertannal, tematikus elemzésen keresztül mutatja be a miniszterelnöki Facebook-bejegyzések szerkezetét és főbb tartalmi mintázatait. A bevezető módszertani és kontextuális szakaszokat követően az elemzés négy fő tematikus egység köré szerveződik: a hangulatépítés, a nemzetközi találkozók, az irányítás és a szabályalkotás dimenziói köré, végül pedig a vizsgálat főbb tanulságait összegezve zárul.

A vizsgálat középpontjába Orbán Viktor 2020 tavaszi Facebook-kommunikációja került, mivel a COVID–19 járvány első hulláma olyan rendkívüli politikai és társadalmi környezetet teremtett, amelyben az inkumbens vezetők kommunikációs előnyei különösen élesen kirajzolódtak. A válsághelyzet egyszerre növelte a kormányzati láthatóságot, a napirendformálás lehetőségeit és a politikai felelősség terhét, ezáltal alkalmas terepet kínált az inkumbencia hatásainak és a politikai kommunikáció dinamikáinak empirikus elemzésére. Orbán Viktor, mint régóta hivatalban lévő politikai vezető jól példázza, miként épülhet be az intézményesített hatalmi pozíció a közösségi média-stratégiába, különösen

³¹¹ Az 5. fejezet a szerző korábban angol nyelven megjelent munkájának szövegéből változtatás nélkül átvett szövegrészeket tartalmaz, illetve annak átdolgozott részeit. Petrovski-Oláh László. „Viktor Orbán’s Facebook Activity Related To Covid-19 During The First Wave Of The Pandemic”. In *The New Communication Revolution. KNOWLEDGE - COMMUNICATION - ACTIVITY*, 201–13. Krakow: Uniwersytet Jagielloński,

krízishelyzetben, amikor a közvetlen és érzelmileg rezonáló üzenetek kiemelt szerepet kapnak.

Az esettanulmány közvetlenül kapcsolódik a kutatás második kérdéséhez (K2), amely arra keresi a választ, hogy milyen tematikák és narratívák mentén strukturálódott Orbán Viktor inkumbens politikai vezetőként folytatott Facebook-kommunikációja a COVID-19 járvány első hulláma idején. A vizsgált időszak és kommunikációs tér együttesen teszik lehetővé annak feltárását, miként válik a politikai kommunikáció az inkumbens előny érvényesítésének egyik kulcstényezőjévé a kortárs magyar politikában.

A tematikus elemzést elsősorban a pszichológiában használják kvalitatív elemzési módszerként. Ez a módszer más társadalomtudományi diszciplínákban is alkalmazható, például a politikatudományban vagy a kommunikációtudományban. A tematikus elemzés előnye, hogy képes az adatokon belüli minták azonosítására és elemzésére.³¹² A tematikus elemzés rugalmasan alkalmas nagy mennyiségű tartalom feldolgozására, és mély és pontos összefoglalást hoz létre.³¹³ A módszer képes átalakítani a korábban gyűjtött adatokat a kutatásban érintett témákhoz, esetemben Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnökének Facebook-használatához a COVID-19 első magyarországi hulláma során generált témák, kódok és térképek segítségével.

A kutatónak témákat kell létrehoznia az elemzéshez, amelyek az adatkészletnek a tanulmány céljára vonatkozó legkiemelkedőbb jellemzőit célozzák meg, és mintákat tárnak fel benne. Az azonosított témák segíthetnek a fő kutatási kérdés megértésében azáltal, hogy azt részterületekre boncolgatják. Fontos megjegyezni, hogy a tematikus elemzés kvalitatív módszer, és mint ilyen, nem foglalkozik a különböző témák gyakoriságával. Ehelyett a fő cél a téma megértése azáltal, hogy hogyan említik, és milyen attitűddel rendelkeznek az azt használók.

Ez a közösségi média kutatás is tematikus elemzést alkalmaz, és mint ilyen, a kutató elméleti vagy elemzői érdeklődése meghatározó. A tanulmány célja annak megértése, hogy Orbán Viktor hogyan és milyen módon használta közösségi médiaplatformját arra, hogy a világjárvány első hulláma alatt kommunikáljon követőivel és a magyarországi emberekkel. A témakör tematikus elemzése nem fog részletes átfogó leírást adni az adatokról, csupán a

³¹² Kathryn Roulston, „Data Analysis and »Theorizing as Ideology«”, *Qualitative Research* 1, sz. 3 (2001): 279–302.

³¹³ Richard E. Boyatzis, *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development* (Sage Publications, 1998).

téma fő szempontjait emeli ki.³¹⁴ Az eljárás során a kutatónak a begyűjtött adathalmazon belül a minták közötti jelentést és összefüggéseket kell keresnie.

A munka szerzője egy hasonlóan megközelített kutatáson dolgozott korábban, amely szintén a tematikus elemzést használta módszerként.³¹⁵ Ebben az esetben a 2018-as magyarországi országgyűlési választásokon induló egyéni választókerületi jelöltek Facebook-kommunikációját vizsgálták három téma az Európai Unió és az ENSZ, Soros György és a menekültválság kapcsán.³¹⁶ A COVID-19 világjárvány első hulláma 2020 márciusában érte el a világot. A világ vezetőinek azonnal reagálniuk és cselekedniük kellett, mivel a lakosság válaszlépéseket követelt. A korábban leginkább a nemzetközi konfliktusokhoz kapcsolódó rally around the flag effektus kezdett kibontakozni, mivel az embereknek szükségük volt valamire vagy valakire, aki vagy ami köré gyűlhetnek.³¹⁷ Magyarország 2010 óta az érdeklődés középpontjában áll, és a jobboldali populizmus és a demokrácia visszaszorulásának példájaként használják.³¹⁸ Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke a Fidesz-KDNP, a 2010 óta Magyarországon kormányzó koalíció emblematisztikus és megkerülhetetlen alakja. Beszédeiről, tetteiről és illiberális kormányzási stílusáról a magyar társadalomtudományi közösségben, de nemzetközi szinten is élénk diskurzus zajlik.³¹⁹

A világjárvány első hulláma idején Magyarország ismét vitát váltott ki demokratikus megközelítése miatt. A koronavírus-törvény javaslatának elfogadását követően éles kritikák érkeztek a nemzetközi színterről – nem kormányzati szervezetek, nemzeti kormányok, valamint az Európai Unió intézményei és politikusai részéről. A bírálatok hasonlóak voltak

³¹⁴ Virginia Braun and Victoria Clarke, „Using Thematic Analysis in Psychology”, *Qualitative Research in Psychology* 3, sz. 2 (2006): 77–101.

³¹⁵ Braun and Clarke, „Using Thematic Analysis in Psychology”; Immy Holloway and Les Todres, „The Status of Method: Flexibility, Consistency and Coherence”, *Qualitative Research* 3, sz. 3 (2003): 345–57; Georgia W. Taylor and Jane M. Ussher, „Making Sense of S&M: A Discourse Analytic Account”, *Sexualities* 4 (2001): 293–314.

³¹⁶ Boldizsár Dóra és mtsai., „Facebook Activity of Individual Representative Candidates During the 2018 Hungarian General Elections”, szerk. Gergő Hajzer és mtsai., *Communicative Space – Political Space: 11th Central and Eastern European Communication and Media Conference*, 2020, 45–58.

³¹⁷ Mueller, „Presidential Popularity from Truman to Johnson”; Dominik Schraff, „Political Trust During the Covid-19 Pandemic: Rally Around the Flag or Lockdown Effects?”, *European Journal of Political Research*, 2021.

³¹⁸ Halmai Gábor, „Populism, authoritarianism and constitutionalism”, *German Law Journal* 20 (2019): 296–313; T. Drinóczi and A. Bień-Kacala, „COVID-19 in Hungary and Poland: extraordinary situation and illiberal constitutionalism”, *The Theory and Practice of Legislation* 8, sz. 1–2 (2020): 171–92; V. Havlik, „Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe”, *Problems of Post-Communism* 66 (2019): 369–84.

³¹⁹ Körösnéyi András és Gyulai Attila, *The Orbán Regime: Plebiscitary Leader Democracy in the Making* (London: Routledge, 2020); Norbert Merkovity, Márton Bene, és Xénia Farkas, „Hungary: The Illiberal Crisis Management”, in *Political Communication and COVID-19: Governance and Rhetoric in Times of Crisis*, szerk. Darren Lilleker és mtsai. (Routledge, 2021), 269–79.

a magyarországi ellenzék által megfogalmazott kifogásokhoz. A nemzetközi kritikák fő érve az volt, hogy a koronavírus-törvény lehetővé teszi a kormány számára a rendeleti úton történő kormányzást, miközben nem biztosított garanciát arra, hogy a kormány visszaadja rendkívüli hatásköreit az Országgyűlésnek. A magyar kormány tagjai és képviselői hevesen védték a törvényt, és azt állították, hogy a nemzetközi bíralatok alaptalanok, mivel az intézkedések összhangban állnak a magyar és az európai uniós joggal. Ugyanakkor a vita során Magyarország – az Európai Unió többi tagállamával közösen – nyilatkozatban emelte fel szavát a jogállamiság, a demokrácia és az alapvető jogok megsértésének veszélye ellen. Április és május folyamán azonban a kormánykoalíció legvitatottabb lépései nem közvetlenül a koronavírus-törvényből eredtek, hanem a szokásos jogalkotási folyamat során születtek. A parlament például ellehetetlenítette a hivatalosan elismert nemek közötti adminisztratív váltást, beavatkozott a helyi önkormányzatok hatásköreibe és pénzügyi forrásaiba, valamint olyan hosszú távú gazdasági döntéseket hozott, amelyek nem kapcsolódtak közvetlenül a COVID-19-járványhoz. Május 15-én Orbán Viktor sajtótájékoztatót tartott Belgrádban Aleksandar Vučić szerb miniszterelnökkel. Egy újságírói kérdésre válaszolva jelezte, hogy a kormány a hónap végén visszaadhatja rendkívüli felhatalmazásait. Emellett hangsúlyozta, hogy elvárja a Magyarországot ért bíralatok miatti bocsánatkérést. Ami a járvány elleni védekezést illeti, Magyarország az első hullám során viszonylag sértetlenül vészelt át a krízist más európai országokhoz képest. A nyár elejére Orbán Viktor és a kormánykoalíció győzelmet hirdetett a vírus felett, és ünnepelte a védekezés sikerét. Ez a háttér jelentősen meghatározta Orbán Viktor Facebook-kommunikációját és az ott megosztott üzenetek tartalmát.

A fejezet fő témája a COVID-19 világjárvány, tárgya pedig Orbán Viktor Facebook-kommunikációja.³²⁰ A világjárvány előtt a miniszterelnök nyilvános megszólalásainak fő platformjai más csatornák voltak – például az állami rádió vagy a televízió –, a járvány kitörése után azonban a közösségi média használata jelentősen megnőtt és átalakult. A fejezet tematikus elemzés segítségével próbálja feltárni, hogy Orbán Viktor hogyan és miről kommunikált a világjárvány első hulláma során. Az adatgyűjtés a miniszterelnök összes, COVID-19-cel kapcsolatos Facebook-posztjára kiterjedt, március 1. és augusztus vége között. Az elemzési szakasz első lépéseként a posztok többször átolvasásra kerültek annak érdekében, hogy azonosíthatóvá váljanak az ismétlődő minták és összefüggések. A második lépésben átfogó kódokat hoztam létre az altémák elkülönítéséhez. Ezt követően a harmadik

³²⁰ „Orbán Viktor Facebook oldala”, 2020, <https://www.facebook.com/orbanviktor>.

lépésben a kódokat kisebb altémákba soroltam, majd a negyedik lépés során egy gondolatterképet készült el, amely vizuálisan kapcsolta össze az altémákat a nagyobb témákkal, valamint a fő témával. Ezt a folyamatot többször is megismétlődik, mivel a tematikus elemzés nem lineáris módszer: a kutatónak folyamatosan vissza kell térnie az egyes lépésekhez, hogy a kívánt tudományos eredményeket elérje. A kutatás fő célja Orbán Viktor kommunikációs stílusának, módszerének és hangnemének megértése egy olyan rendkívüli kihívást jelentő helyzetben, mint a COVID–19 világjárvány. Vizsgáljuk, hogy milyen témák jelentek meg a miniszterelnök kommunikációjában, és hogyan kezelte ezeket. Ezzel mélyebb képet kaphatunk kommunikációjának lényeges aspektusairól, és betekintést nyerhetünk abba is, hogyan működik a paternalista politikai vezetés modern politikai kommunikációja válsághelyzetben. A tematikus elemzés lehetővé teszi e célok megvalósítását, mivel segít azonosítani a visszatérő mintákat és témákat a vizsgált kommunikációs térben.

5.1. Eredmények

A március 1. és augusztus vége közötti 179 elemzett posztból³²¹ kiderül, hogy a posztok formátumát tekintve a videók voltak a legjelentősebbek. A miniszterelnök 92 posztban használt videókat rövid leírással. A videók általában egy percnél rövidebbek voltak, és a miniszterelnök állt a középpontjukban. A videó formátumot használó posztok két csoportba is besorolhatók. Olyan videók, amelyekben a miniszterelnök egy esemény, találkozó vagy tevékenység során látható. Az ilyen típusú videók esetében a posztok általában a miniszterelnök napi feladataival kapcsolatosak. A másik csoportba a frontális videók tartoznak, ahol a miniszterelnök a nyilvánossághoz (Facebook-felhasználókhöz) szól. Ezekben a miniszterelnök bejelent valamilyen rendeletmódosítást, intézkedést vagy eredményt. Ezek a videók hosszabbak és részletesebben tartalmazzak a világjárvánnyal kapcsolatos komplex döntésekről. A miniszterelnök ezekben próbál kapcsolatot teremteni a felhasználókkal, és új fejleményként az első bejelentések a közösségi médiában történtek, nem pedig a hagyományos médiaplatformokon.

A következő leggyakrabban használt poszt formátum a fényképek vagy fényképalbumok voltak. Hasonlóan a videókhoz, csak rövid szöveges leírás tartozott a vizuális tartalom mellé, általában csak néhány mondatot tartalmazzak magyar és angol

³²¹ Orbán Viktor hivatalos Facebook oldaláról származó idézetek 2020. március 1. és 2020. augusztus 31. közötti periódusból származnak. <https://www.facebook.com/orbanviktor> Az elérhetőség ellenőrzése: 2025.04.15.

nyelven egyaránt. A csak szöveget használó posztok szinte egyáltalán nem léteznek, és a kevés kivétel többnyire más weboldalak megosztásai. A miniszterelnök kommunikációja egyértelműen a vizuálisabb és magával ragadóbb utat követi, a hosszú formátumú szövegek és érvelések nem tartoznak az attribútumai közé. Fontos megjegyezni, hogy Orbán a legtöbb posztját a kitöréstől a szükségállapot utolsó napjáig eltelt napok szerint számozta, ami a COVID-19-re vonatkozó oldalát is tematizálta.

Az altémák:

A kutatás után négy fő altémát lehetett azonosítani:

- Hangulat
- Nemzetközi találkozók
- Irányítás
- Szabályok

Ez a négy altéma több másikra osztható, és a következőkben ezek mindegyikét elemezzük és ismertetjük a bejegyzésekből vett példákkal. Egy poszt több altémát is tartalmazhat, így ezek között átfedések vannak, de ez a négy fő altéma egyértelműen kiemelkedik a miniszterelnök tartalmából.

Az egyik fő altéma a „hangulat” elnevezést kapta, mivel ez egy olyan hangulat, atmoszféra vagy érzés megteremtésére tesz kísérletet a követőben, amely a kívánt hangulatba kerül. A hangulat négy altémája arra tesz kísérletet, hogy az olvasót különböző irányokba terelje:

- Egység
- „Egy az emberek közül”
- „Orbán megfigyel valamit”
- „Az ellenzék akadályozza a harcot”

Az egység altémakörbe tartozó hozzászólások a vírus elleni közös erőfeszítések szükségességéről szóló üzenetekhez kapcsolódnak, valamint ahhoz, hogy össze kell fogni a válság megelőzése érdekében. Fontos megjegyezni, hogy az ellenzék általában kimarad az ilyen jellegű posztokból. Május 2-án például Orbán Viktor a Fidesszel a Parlamentbe jutás 30. évfordulójáról posztolt egy posztot a következő szöveggel: *„Harminc éve szabadon. Ahogy akkor is, most is összefogásra van szükség Magyarországon. Együtt sikerülhet”*. Ez összehasonlítást tesz a rendszerváltással és a COVID-19 járvánnyal. Egy másik visszatérő üzenet: *„Együtt meg fogjuk csinálni!”*. A vírus korai kitörése idején, március 29-én Orbán

Viktor megosztott egy videót, amelyben híres emberek éneklik a Nélküled című dalt, amelyet az Ismerős Arcok zenekar jegyez. Ez a dal kulturálisan fontos a jobboldali politikai spektrum számára, hiszen a szomszédos országokban élő magyar kisebbségekre utal. A videó elején Orbán Viktor hallható, aki kéthetes zárlatot hirdet, majd a dal következik. A videóhoz tartozó szöveg szerint „egyetlen magyar sincs egyedül”.

Az „egy a nép közül” kategória arra utal, hogy Orbán úgy mutatja be magát, mint egy hétköznapi, a lakosság körében élő ember. A legjobb példák erre a poszt típusra azok a képek, amelyeken ő látható, amint savanyú uborkát készít, ahogyan egy átlagos magyar teszi. A COVID-19-hez való viszonya csekély, de ezeket a posztokat a koronavírus számozású posztok részévé tette. Egy másik példa az ilyen jellegű posztokra egy videó, ahol Orbán és felesége bemennek egy épületbe, és a testhőmérséklet-ellenőrzésnél kedélyesen cseveg a személyzettel az előírásokról és a feladataikról.

Az „Orbán megfigyel valamit” szorosan kapcsolódik az „Egy a nép közül” témához, de ezekben a posztokban Orbán csak megfigyel egy intézményt vagy egy műveletet, és megjegyzéseket tesz vagy kérdéseket tesz fel a személyzettel kapcsolatban. A miniszterelnök egy hozzáértő és mindent látó vezetőt igyekszik ábrázolni, aki nemcsak döntéseket hoz és működteti a vírus elleni harcot, hanem kisebb műveleteket is felügyel. Több esetben meglátogatja a kórházakat, és megkérdezi a dolgozókat az igényeikről és a forrásaikról.

„Az ellenzék akadályozza a harcot” azzal függ össze, hogy az ellenzéki pártok nem támogatták a koronavírustörvényt. Ez kommunikációs eszközt adott a kormánypártoknak és a miniszterelnöknek arra, hogy az ellenzéket a honvédséggel szembeni akadállynak bélyegezzék. Orbán Viktor például a rendkívüli állapot megszüntetéséről szóló szavazásról június 16-án tett ki egy posztot, és ezt írta: *„Szavazás a rendkívüli jogrend megszüntetéséről. Fantasztikus, vissza nem térő lehetőség! A nemzetközi és hazai diktatúrázók olcsón megúszhatják!”*

A nemzetközi együttműködés és fellépés a világjárvány első hullámában a politikai viták sarokkövévé vált. Orbán Viktor Facebook-bejegyzései is ezt tükrözték, hiszen számos alkalommal foglalkoztak ezzel az altémával. A nemzetközi találkozók három kisebb csoportba sorolhatók:

- V4
- EU

- Egyéb

A V4 a Visegrád 4 vagy Visegrádi csoportra utal. A Fidesz-KDNP koalíció nagy figyelmet fordít erre a csoportra, hiszen kommunikációjában az Európai Unió és Brüsszel általában negatív perspektívában van jelen. Ehhez képest a világjárvány első hullámában Orbán Viktor Facebook-kommunikációjában a közép-európai nemzetek erős és fontos szövetségét emelte ki. Június 11-én közzétett posztjában megosztott egy videóösszefoglalót egy V4-es csúcstalálkozóról, ahol arról beszél, hogy ezek a nemzetek más európai nemzetekhez képest mennyire sikeresen védekeztek a vírus ellen.

Az EU az Európai Unióra utal. Ezek a bejegyzések Magyarország és az EU kapcsolatával foglalkoztak. Ebben az időszakban mind a konfliktus, mind az együttműködés a helyszínen volt. A miniszterelnöki posztok ezt tökéletesen tükrözik, hiszen van példa a tárgyalásokról szóló posztokra, de a koronavírústörvény kritikájával kapcsolatos konfliktusra is. Orbán Viktor május 14-én például megosztotta Varga Judit (akkori igazságügyi miniszter) nyílt levelét Vera Jurovához, az Európai Bizottság alelnökéhez, ahol a nyílt levelet úgy jellemezte, hogy *„Így harcol egy magyar amazon”*.

Az „Egyéb” kategória azokra az EU-n kívüli országokra vonatkozik, ahol Orbán Viktor vagy Magyarország az első hullámban negatívan nyilatkozott. A két legjelentősebb, amely Orbán posztjaiban felbukkan, Szerbia és Fehéroroszország. Szerbia a magyar kormány stratégiai partnere, ezért pozitív posztot tett ki ebben az időszakban Orbán, és barátjának nevezte Alexander Vučićot. Orbán fehéroroszországi látogatása ellentmondásos volt, de posztjaiban pozitív és együttműködő hangulat volt megfigyelhető, hiszen Orbán potenciálisan gyümölcsözőnek látja a nemzetek közötti együttműködést.

Az irányítás altéma egy tágan értelmezett gyűjtőfogalom, amely a miniszterelnök által a világjárvány okozta károk megelőzése érdekében hozott különböző intézkedésekre utal. A következő alkategóriák tartoznak ide:

- Gazdaság
- Konzultáció
- Egészség
 - Idős emberek
 - Eszközök
 - Egészségügy

Az első hullám indulása után nyilvánvalóvá váltak a gazdasági kihívások, és a miniszterelnök örömmel jelentette be a különböző terveket és kormányzati támogatásokat a piac különböző területeire. Ez állandó tendencia volt az időszak alatt, és szinte minden altéma kapcsán megjelentek a gazdasági kérdések. A konzultáció leginkább a különböző tanácsi üléseket jelenti a koronavírus-válság kezelésére létrehozott különböző csoportokkal, például a különböző akciócsoportokkal vagy a műveleti csoporttal. Orbán Viktor olyan vezéralaknak mutatja magát, aki minden tanácsot meghallgat, de minden kérdésben kompetens is. Oldalán szokássá vált, hogy minden reggel fotókat vagy videókat posztol arról, ahogyan ezekre a megbeszélésekre megy, ezzel is hangsúlyozva, hogy a miniszterelnök korán kezdi a napját, és későn fejezi be.

Az „egészség” téma szintén széles körű és három fő altémát tartalmaz. Orbán Viktor egészségügyről szóló posztja leginkább a különböző kormányzati intézkedésekre koncentrált, hogy eszközöket és felszereléseket, például maszkot, gyógyszert és lélegeztetőgépet szerezzenek be. Ahogy április 17-ei posztjában fogalmazott: *„Reméld a legjobbat, készülj a legrosszabbra!”*, ami jól illeszkedik narratívájához, amelyben Magyarországot jól felszerelt és felkészült nemzetként mutatja be. Az egészségügy és az idősök altéma is megjelenik a posztjaiban, hiszen az első hullámban azt nyilatkozta, hogy a legfontosabb az idősök védelme és a magyar kórházak kapacitása.

A szabályok altéma a vírus terjedésének megakadályozása és leküzdése érdekében hozott különböző szabályozásokra és törvényekre utalnak. Orbán Viktor a Facebook-oldalán gyakran foglalkozott ezekkel a kérdésekkel, és ez a Facebook-oldal vált számára a döntésekkel kapcsolatos kommunikáció platformjává. Három alkategóriára osztható:

- Határ
- Zárás
- Törvények/rendeletek

A határ lezárása a több európai ország egyik első intézkedése volt, és ez alól Magyarország sem volt kivétel. Magyarországon azonban marginális kérdésről van szó, hiszen a kormánykoalíció a korábbi években erősen tematizálta a határvédelmet és a migrációt. Orbán Viktor hozzászólásaiban kifejti, hogy ilyenkor szükség van a határaink ellenőrzésére és biztonságos működtetésére.

A bezárás az iskolák, intézmények, munkahelyek, vendéglátóipari egységek bezárására vonatkozik, de az egyének mozgását szabályozó intézkedésekre is.

Hozzászólásaiban nemcsak magyarázatot adott a szükséges intézkedésekre, hanem összekapcsolta a „Hangulat” alkategóriával is. Húsvéti, április 13-ai posztjában például ezt írta: *„Ez a húsvét más, mint a többi. A kölni a fiókban marad.”*, ami a magyar hagyományokra utal, miszerint a fiúk húsvéthétfőn meglátogatják a hölgyeket és parfümözik a hajukat.

A törvények és rendeletek a kormány vagy a kormányzó pártok által kezdeményezett különböző jogi lépésekre utalnak. A miniszterelnök rendszeresen posztolt ezekről, és részleteket közölt róluk az oldalán. Ez egy extra eszközzé vált számára, hogy kommunikáljon ezekről a döntésekről. A legkiemelkedőbb példa ismét a kormánykoalíció által elfogadott, de az ellenzék által el nem fogadott úgynevezett koronavírus-törvény, amely begyűjtötte a korábban tárgyalt „az ellenzék leállítja a harcot” alkategóriát.

5.2. Összegzés

A COVID-19 nemcsak biológiai és egészségügyi kihívást jelentett a világ számára, hanem a társadalom szinte minden területét megrázta. A világ politikai vezetői már a 2000-es évek óta használják az online kommunikációt, de a karantén és az „otthonmaradási” törekvések felgyorsították a folyamatot, ahogy azt Orbán Viktor példája is mutatja. Korábban is aktív volt a Facebookon, de ez az új tendencia, hogy közvetlenül kommunikál a közönségével, változást jelentett a korábban a hagyományos médiumok használata felé hajló magatartásában. Paternalista kommunikációja a modern közösségi média trendekkel párosul és keveredik annak elemeivel. A miniszterelnök olyan tartalmakat hoz létre, amelyek egy influencer oldalán is megtalálhatóak lennének, az üzenetek vagy posztok hossza pedig a felhasználók rövidebb figyelmi idejét szolgálja ki. A posztok formátumát is fontos megjegyezni, hogy szövegek helyett rövid videók vagy fotókon hordozzák az üzeneteket. Ami a tematikus elemzés által feltárt témákat illeti, a miniszterelnök személyes kommunikációs stílusa egyértelműen megmutatja, hogy milyen típusú vezetői modellt kíván megjeleníteni. A rátermett, felügyelő vezető, aki nem sokban különbözik a hétköznapi emberektől. Feltehető a kérdés, hogy a populisták politikai vezetők kommunikációja hogyan fog megváltozni a jövőbeni válságokkal szemben, és hogy az online közösségi média kommunikáció hogyan kényszeríti őket az újításokra és az új korszakokhoz való alkalmazkodásra.

Ez az esettanulmány nemcsak a válság alatti kommunikáció egyedi példájaként értelmezhető, hanem szervesen kapcsolódik a disszertáció átfogó témájához is: megmutatja, miként válhat egy rendkívüli helyzet a politikai figyelem koncentrációjának, valamint az

inkumbens előny újratermelődésének egyik eszközévé. A krízishelyzetek sajátos lehetőséget biztosítanak arra, hogy a hivatalban lévő vezetők megerősítsék saját narratívájukat, és kommunikációs dominanciájuk révén tematizálják a közbeszédet. A vizsgált időszakban Orbán Viktor nem csupán válságkezelőként, hanem a politikai normalitás megtestesítőjeként is pozicionálta magát, aki a rendet, az irányítást és a stabilitást képviseli – ezáltal pedig implicit módon is előnyhöz jutott potenciális kihívóival szemben. A fejezet eredményei így közvetetten hozzájárulnak annak jobb megértéséhez, hogy az inkumbens pozíció miként használható fel a politikai figyelem monopolizálására, és hogyan válik a modern politikai kommunikáció egyre inkább az újraválasztási esélyek strukturális befolyásolásának terepévé – még akkor is, ha a választás formálisan nincs közvetlenül napirenden.

A miniszterelnöki Facebook-tevékenység vizsgálata rámutatott, hogy az inkumbens pozícióból fakadó kommunikációs előny a digitális térben érvényesül, és válsághelyzetben a politikai figyelem dinamikáját döntően meghatározhatja. Ugyanakkor a kommunikációs működésmód csak az inkumbencia egyik dimenziója. A jelenség másik, klasszikus formája a választási eredményekben és a pozíció megtartásának tényleges esélyeiben ragadható meg.

A következő fejezet a kommunikációs fókusz után a választási magatartás irányába fordul és azt vizsgálja, hogy a magyarországi megyei jogú városokban milyen mértékben érvényesül az inkumbens polgármesterek újraválasztási előnye. Míg az előző elemzés a figyelemgazdaság logikáját tárta fel, addig ez a vizsgálat a politikai beágyazottság, a helyi ismertség, valamint az intézményi stabilitás tényezőit teszi empirikusan megragadhatóvá. Így a két fejezet együtt jelzi, hogy az inkumbencia nem csupán kommunikációs jelenség, hanem a választási viselkedés egyik meghatározó strukturális összetevője is.

6. Polgármesterek inkumbencia előnye a megyei jogú városokban Magyarországon³²²

A 2010 utáni önkormányzati és választási reformok alapjaiban alakították át a magyar helyi politikai mezőt. A korábban decentralizált önkormányzati modell fokozatosan centralizáltabb, államigazgatási logikával működő rendszerbe fordult át, amely egyszerre érintette a feladatmegosztást, a finanszírozást és a politikai szereplők mozgásterét. A szakirodalom ezt a folyamatot nem egyszerű korrekcióként, hanem rendszerszintű

³²²A 6. fejezet a szerző korábban megjelent munkájának szövegéből változtatás nélkül átvett szövegrészeket tartalmaz, illetve annak átdolgozott részeit. Petrovszki László, „Polgármesterek inkumbencia előnye a megyei jogú városokban Magyarországon”, *Metszetek - Társadalomtudományi Folyóirat* 8, sz. 4 (2019): 40–51, <https://doi.org/10.18392/metsz/2019/4/4>.

átalakulásként értelmezi.³²³ A változások egyik legfontosabb eleme a politikai szereplők közötti mandátumhalmozás korlátozása, különösen a polgármesteri és országgyűlési képviselői tisztségek együttes betöltésének megszüntetése.

A rendszerváltást követő két évtizedben a „parlamenter polgármesterek” a magyar politikai elit jól körülírható csoportját alkották. A helyi végrehajtó pozíció és az országos törvényhozói szerep összekapcsolása egyszerre biztosított nagyfokú láthatóságot, erőforráshozzáférést és stabil választói beágyazottságot.³²⁴ A kettős mandátum klasszikus formája egyfajta „halmozott inkumbenciát”³²⁵ teremtett, amelyben a hivatalban lévő politikus egyszerre több intézményi szint előnyeit használhatta fel választási célokra.

A 2010-es ciklustól kezdődően azonban az Alaptörvényre és a sarkalatos törvényekre épülő reformok szigorították a személyi összeférhetetlenségi szabályokat. A 2010. évi L. törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról és a 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.) rögzítette, hogy az országgyűlési képviselői megbízatás nem összeegyeztethető a polgármesteri tisztséggel. A szabályozás 2014 októberében, az önkormányzati választások napján lépett teljeskörűen hatályba, amikor az addig kettős mandátummal rendelkező politikusoknak már indulásuknál választaniuk kellett a helyi és az országos tisztség között.

A változásnak jelentős politikai és gyakorlati következményei voltak. A helyi és országos pozíciók közötti karrierhidak beszűkültek, a polgármesterek elveszítették azt a lehetőséget, hogy a parlamenti jelenlét erőforrásait és médiabeli láthatóságát helyi újraválasztási esélyeik növelésére használják fel. A kettős mandátum megszüntetése a parlamenti képviselőket is megfosztotta attól a helyi beágyazottságtól, amely korábban stabil választói bázist, és erős, lokálisan legitimált politikai háttérrel biztosított számukra.³²⁶ A

³²³ Pálné Kovács Ilona és mtsai., „Farewell to Decentralisation: The Hungarian Story and its General Implications”, *Croatian and Comparative Public Administration* 16, sz. 4 (2017): 789–816, <https://doi.org/10.31297/hkju.16.4.4>.

³²⁴ Várnagy Réka, *Polgármesterek a magyar országgyűlésben* (Budapesti Corvinus Egyetem, 2012).

³²⁵ Josef Bernard and Jiří Šafr, „Incumbency in Multi-Level Political Systems and Recruitment Advantage: The Case of the Czech Regional Assemblies”, *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review* 52, sz. 3 (2016): 267–92, <https://doi.org/10.13060/00380288.2016.52.3.259>.

³²⁶ Pálné Kovács Ilona, „Az önkormányzás álma és valósága Magyarországon: 1990–2020 = The Dream and Reality of Self-Government in Hungary: 1990–2020”, in *A magyar önkormányzatok 30 éve*, szerk. Gyergyák Ferenc (Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, 2020), http://töosz.hu/uploads/dokumentumok-kiadvanyok/Onkorm_30_eve_konyv_netre.pdf#page=58.

szakirodalom értelmezése szerint mindez a helyi autonómia gyengüléséhez is hozzájárult, tovább erősítve a kormányzat pozícióját a területi politikai struktúrában.³²⁷

A 2014-es reformok másik lényeges eleme a választási ciklusok eltolódása volt. Az új szabályozás az önkormányzati választások ciklusát öt évre emelte, miközben az országgyűlési választások továbbra is négyéves ciklusban zajlanak. A korábbi rendszerben – amikor a két választás ugyanabban az évben volt – erőteljesen érvényesülhetett az úgynevezett mézeshetek-hatás, amely szerint az elsőrendű (parlamenti) választáson győztes erő rövid időn belül a másodrendű (önkormányzati) választásokon is jobb eredményt ér el.³²⁸ A ciklusok szétválasztásával ez a hatás gyengült, ugyanakkor a centralizált forráselosztási mechanizmusok miatt a kormánypárti jelöltek szerkezeti előnye továbbra is fennmaradt.³²⁹

Magyarországon 1994 óta minden településen egyfordulós, többségi rendszerben választják a polgármestereket, ami intézményi értelemben kifejezetten kedvez az inkumbens előny kialakulásának.³³⁰ A helyi ismertség, a pozícióból fakadó erőforrás-hozzáférés, valamint a városi fejlesztések feletti befolyás olyan tényezők, amelyek még a 2010 utáni feladatcentralizáció ellenére is jelentős szerepet játszanak a polgármesteri újraválasztások kimenetelében.

A 2014-es összeférhetetlenségi szabályok bevezetése ugyanakkor új helyzetet teremtett, mivel megszűnt a halmozott inkumbencia előnye, szűkült a helyi–országos politikai átjárás, és átalakult a helyi politikai verseny struktúrája. A megyei jogú városok vizsgálata így egyszerre teszi lehetővé a korábbi, halmozott inkumbencia időszak és a 2014 utáni, új intézményi környezet összehasonlító értelmezését. A következő alfejezetek ezekben a városokban elemzik az inkumbens polgármesterek újraválasztási mintázatait és azok időbeli alakulását.

6.1. Az inkumbencia empirikus vizsgálata a megyei jogú városokban (1994–2019)

Az inkumbencia kérdése a választáspolitikai kutatások egyik központi, ugyanakkor hazai viszonylatban még mindig részlegesen feltárt területe. A magyarországi polgármester-választások sajátossága – a közvetlen, egyfordulós, többségi rendszer – lehetővé teszi a

³²⁷ Finta István és mtsai., „A magyar önkormányzati rendszer megújulásának irányai”, *PÓLUSOK* 2, sz. 2 (2021): 3–26, <https://doi.org/10.15170/PSK.2021.02.02.01>.

³²⁸ Reif and Schmitt, „Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results”

³²⁹ Dobos Gábor és mtsai., „A jelöltválasztási folyamat a választási rendszer reformja előtt és után”, in *Pártok, jelöltek, képviselők* (Szabad Kéz, 2015).

³³⁰ Adam Gendźwił and Paweł Swianiewicz, „Breeding grounds for local independents, bonus for incumbents: directly elected mayors in Poland”, in *Directly Elected Mayors in Urban Governance: Impact and Practice*, szerk. David Sweeting (Policy Press, 2017), <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447327011.003.0011>.

jelöltek személyes ismertségéből fakadó előnyök érvényesülését. Ez a kontextus különösen alkalmassá teszi a politikai inkumbencia hatásainak empirikus vizsgálatára. Az inkumbencia előny Magyarországon kevésbé kutatott terület. Ezen a területen úttörő jelentőségű Kozma Viktória és Kumin Ferenc tanulmánya a magyar polgármesterek inkumbenciájáról.³³¹ Kijelölik a jelenség kutathatóságának potenciális útvonalait, melyek a magyar választási rendszerből, illetve rendszerekből fakadnak. Az országgyűlési képviselők esetében bár mind a 2014 előtt, mind a 2014-től a képviselők közel felét egyéni kerületi rendszerben választják, ezekben a kerületekben mégis sokkal inkább a pártok aktuális sikerei befolyásolják az eredményeket és nem a jelölt személyes karizmája. További fontos tényező, hogy 2010-ig kétfordulós volt a választás az egyéni kerületekben, így a kihívónak és az mögé beálló ellenzéki pártoknak lehetősége volt az inkumbens jelölt feletti győzelemre a második fordulóban.

Ezzel szemben a polgármesterek választása 1994 óta minden magyarországi településen közvetlen, egyfordulós first-past-the-post rendszerben zajlik. A polgármesterek vizsgálata ezért a legkézenfekvőbb a magyarországi politikai versenyteret és rendszert tekintetbe véve. Jelen fejezet célja, hogy a megyei jogú városok szintjén feltérképezze, milyen mértékben és milyen mintázatok mentén érvényesült az inkumbens polgármesterek újraválasztási esélye az 1994–2019 közötti időszakban. E vizsgálat az eddigi kutatások bővítésére törekszik, ugyanakkor a választási adatok időbeli kiterjesztésével és kontextusérzékeny értelmezésével új megállapításokat is kínál. Elfogadva Kozma és Kumin kvantitatív vizsgálatát a 2002-2010 közötti időszakra, kijelenthető, hogy a magyar polgármester-választásokon magas arányban szerepet játszik az inkumbencia előny.³³² További fontos megállapításuk, hogy a lakosságszám csökkenésével fordítottan arányos az inkumbens polgármesterek újraválasztási mutatója. A fejezetben Magyarország legfontosabb városait, a megyei jogú városokat vizsgálom a polgármester-választásokon megjelenő inkumbencia előny szempontjából. A döntésem önkényesnek tűnhet, de a politikai szereplők és a közélet számára is kiemelt jelentőséggel bírnak ezek a települések, ahogy a 2019. évi önkormányzati választások utáni ellenzéki értékelések is mutatják. Az egyik kiemelt sikerkommunikációjuk, hogy huszonháromból tíz városban az ellenzéki összefogás jelöltje győzött.

³³¹ Kozma és Kumin, „Inkumbensek a magyar polgármesterek választási küzdelmeiben”.

³³² Ibid.

További indok a megyei jogú városok vizsgálata mellett, hogy a huszonhárom település közül húsz Budapest után a legnagyobb lakosságszámmal rendelkezik, míg a maradék három közül kettő megyeszékhely (Salgótarján és Szekszárd). A megyei jogú városok jogállását a 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.) szabályozza. Ez alapján megyei jogú városok a megyeszékhelyek és a törvény hatálybalépéséig megyei jogú várossá nyilvánított települések, így a számuk valószínűleg nem fog bővülni a közeljövőben. Lényeges gyakorlati különbség más településekhez képest, hogy bizonyos feladatköröket az adott megyei közgyűléssel közösen kell ellátniuk, valamint a megyei jogú városok lakosai nem szavazhatnak a megyei közgyűlés megválasztásánál a jelölőszervezetek listáira.

A Nemzeti Választási Iroda nyilvánosan elérhető adatbázisa csak 1994-től biztosít megfelelő adatokat az önkormányzati választásokra, így ez a vizsgálatom kiinduló dátuma. A saját számításaimhoz a www.valasztas.hu oldalon található választási eredmények adatait használom. Az utolsó vizsgált választás a 2019-es. Érd csak 2006 óta rendelkezik megyei jogú városi ranggal, de jelen disszertációmban a 2006 előtti érdi eredményeket is figyelembe veszem.³³³

Csak a teljes ciklus utáni választásokat veszem figyelembe, az időközi választásokkal nem foglalkozom. Inkumbencia vizsgálat szempontjából e választások elhanyagolhatóak, mivel akkor következnek be, ha a hivatalban lévő polgármester pozícióját valamilyen rendkívüli oknál fogva nem tudja betölteni, így az újraindulása nem valószínű. Nem vizsgálom Budapestet, mely speciális jogállással bír Magyarországon, illetve teljes körű áttekintése külön tanulmányt érdemelne. Feltételezésem, hogy az inkumbencia előny ezekben a városokban is meghatározó elem. További feltevés, hogy az aktuális kormánytöbbséget bíró pártoknak több polgármester-jelöltje tudja megtartani vagy megszerezni a tisztséget, mint a nem kormánypárti jelöltek. Az ellenzéki kifejezését azért nem használom disszertációmban ezekre a jelöltekre és polgármesterekre, mert sok esetben ennek megállapítása nem egyértelmű. Független vagy nem pártszervezet támogatásával is indulhattak, ezért politikai hovatartozásuk részletes megállapítása nem lehetséges. Egyszerű kvantitatív módszereket használva elemzem, hogy mi az az újraválasztási ráta³³⁴ a megyei jogú városokban választásról választásra és anomáliákat, összefüggéseket keresek a megyei jogú városok polgármester-választásain.

³³³ Nemzeti Választási Iroda honlapja”, 2025. március 18., <https://www.valasztas.hu/>.

³³⁴ Jakub Čapek, „The Advantage of Incumbency among Czech Mayors: Analysis of Election Results in the 128 Largest Cities in the Czech Republic”, *Politics in Central Europe* 21, sz. 2 (2025): 183–209, <https://doi.org/10.2478/pce-2025-0008>.

6.2. Eredmények

Az újraválasztások számának megállapításánál azt vettem figyelembe, hogy az előző polgármesteri-választásokon győztes jelölt a következő választások alkalmával is sikeresen megszerezte-e a pozíciót. Ennek vizsgálatával megállapítható, hogy milyen mértékben van jelen az inkumbencia előny ezekben a városokban. Tovább segít megkülönböztetni az extrém eseteket.

1. táblázat: Újraválasztások számának megoszlása a megyei jogú városokban, saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján

Újraválasztások száma	Újraválasztások megoszlása
6 újraválasztás	1
5 újraválasztás	2
4 újraválasztás	8
3 újraválasztás	8
2 újraválasztás	3
1 újraválasztás	0
0 újraválasztás	1

1994 és 2019 között hét önkormányzati választás került megrendezésre. A táblázatból kivehető, hogy a legtöbb városban a választások közel felénél, azaz három vagy négy alkalommal újrázni tud a polgármester.

2. táblázat: Újraválasztások száma településenként, saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján

Település	Újraválasztások száma
Szekszárd	4
Salgótarján	3
Hódmezővásárhely	3
Dunaújváros	2
Nagykanizsa	0
Eger	3
Zalaegerszeg	4
Békéscsaba	4
Veszprém	4
Sopron	3
Kaposvár	6
Érd	3
Tatabánya	4
Szolnok	3
Szombathely	2
Székesfehérvár	4
Kecskemét	3
Nyíregyháza	5
Győr	5
Pécs	2
Miskolc	3
Szeged	4
Debrecen	4

Városi bontásban kitűnnek azok, ahol feltűnően magas vagy alacsony az újraválasztások száma. Alacsonynak a kettő vagy annál kevesebbet, míg magasnak a négy vagy annál több újraválasztást tekintem. A fenti kategóriákba eső városokat egyesével vizsgálom.

Nagykanizsán egyszer sem tudott győzedelmeskedni az inkumbens polgármester. Ennek legfőbb oka, hogy mindössze kétszer indult el tisztséget betöltő polgármester újra a választásokon, így ennél többször esély sem volt újrázni. Az első kísérlet a pozíció megtartására 1998-ban volt. Suhai Sándor, aki 1994-ben még az MSZP színeiben szerzett pozíciót, 1998-ban már függetlenként indult. A Magyar Szocialista Párt Tüttő Istvánt támogatta. Suhai mindössze a szavazatok 5,57%-át szerezte meg, pedig 1994-ben a szavazatok 43,98%-a jutott neki. A kézenfekvő magyarázat bukására a párttámogatás elvesztése, melyet alátámaszt, hogy az MSZP jelöltje szerezte meg a tisztséget.

A következő eset, amikor indult Nagykanizsán inkumbens jelölt 2006-ban volt. 2002-ben Litter Nándor győzedelmeskedett az MSZP-vel, de 2006-ra az előző esethez hasonlóan függetlenként indult. Hatalmas szavazatvesztés érte őt is: 2002-ben 60,29% jutott neki, 2006-ban már csak 33,4%. Mindeközben 2006-ban az MSZP jelöltje, Gáspár András 22,15%-ot kapott! A párttámogatás hiánya az első esetben 38,41%-os veszteséget okozott, míg a másodiknál 26,89%-os hiányt okozott.

Dunaújvárosban négyszer próbálkozott újra az aktuális polgármester a pozíciója megtartásával, de csak kétszer alkalommal volt sikeres. Almási Zsolt 1994-ben a Szabad Demokraták Szövetségének színeiben szerzett mandátumot, a szavazatok 40,62%-kal, de 1998-ra már csak a szavazatok 18,38%-át tudhatta magáénak és nem tudta megtartani tisztségét. A 2002-ben polgármesterré választott MSZP-s Kovács Pál 2006-ban újraválasztásra került, de 2010-ben már nem indult. 2010-ben a Fidesz támogatású Cserna Gábor került pozícióba, aki 2014-ben is megtartotta azt. 2019-ben azonban a Rajta Újváros! Egyesület támogatásával induló Pintér Tamás legyőzte. Cserna Gábor három eredménye időrendben a következő: 2010-ben 47,14%, 2014-ben 45,34% és 2019-ben 41,04%. Az inkumbencia előny ebben az esetben nem biztosított többlétszavazatot, csak a stagnáláshoz volt elegendő, ezért 2019-ben nem tudta már megtartani a pozícióját Cserna Gábor.

Szombathelyen a hét választásból ötször indult újra a polgármester, mégis csak kétszer tudott újra győzni. Szombathely erősen követi az országos politikai változásokat, hiszen minden kormányváltási évben új polgármestert választott magának (1998, 2002, 2010). 2019-ben visszavonult az inkumbens Puskás Tivadar, így új kihívó tudott pozíciót szerezni.

Pécsen kétszer indult újra pozícióban lévő polgármester, s mind a kétszer győzedelmeskedni is tudott. A város polgármester-választásainak egyediségét adja, hogy

1994-1998 közötti városvezető, 1998-ban és 2002-ben nem indult újra, de 2006-tól már ismét megmérettette magát. Ennek ellenére csak 2010-ben szerezte vissza a polgármesteri címet és 2014-ben meg is védte azt. Az inkumbencia előny kvantitatív vizsgálatánál az ilyen visszatérést nem lehet figyelembe venni, mindazonáltal valószínűsíthető, hogy helyi ismertsége hozzásegítette az újbóli győzelemhez.

A spektrum másik oldaláról, a magas újraválasztási rátával rendelkező tizenegy várost emelem ki. Szekszárdon három polgármester töltött be tisztséget. Kocsis Imre az SZDSZ színeiben 1994 és 2002 között vezette a várost, de a 2006-os választásokon nem tudott győzelmet elérni. Horváth István a Fidesz-KDNP színeiben vette át a vezetést, de 2014-ben nem indult újra, ezért a szintén Fidesz-KDNP támogatásával rajthoz álló Ács Rezső győzedelmeskedett. A hat választásból tehát ötször indult inkumbens jelölt, ebből négyszer győzni is tudott.

Zalaegerszeget 1994 óta a Fidesz és az azzal éppen szövetséges jobboldali pártok jelöltjei vezetik. 2010-ig Gyimesi Endre irányította a várost, 2010-ben nem indult újra és utódja, Gyutai Csaba 2014-ben nem indult. 2014-től Balaicz Zoltán a polgármester. Négy esetben indult újra inkumbens jelölt és mind a négyszer pozíciót is szerzett.

Békéscsabán 2006-ig az SZDSZ-es Pap János volt a polgármester. 2006-ban elveszítette a választásokat a Fidesz-KDNP jelöltjével, Vantara Gyulával szemben. 2014-ben Vantara Gyula nem indult újra és a független színekben politizáló Szarvas Péter vette át a vezetést. Ötször indult újra inkumbens pozícióból a polgármester és négyszer győzedelmeskedni tudott.

Veszprém Békéscsabához szinte teljesen megegyező utat járt be: 2006-ig Dióssy László, az SZDSZ és MSZP színekben induló politikus vezette a várost, de 2006-ban kikapott a fideszes Debreczenyi Jánostól. Debreczenyi 2010-ben nem indult újra, helyét Porga Gyula vette át. Öt esetből szintén négyszer került megválasztásra az inkumbens városvezető.

Tatabányán Bencsik János vezette a várost 2010-ig. 1994-ben még SZDSZ színekben, utána két választáson keresztül függetlenként, majd 2006-ban a Fidesz támogatásával indult. 2010-ben nem indult, helyette a szintén Fidesz támogatottságú Schmidt Csaba vette át a várost. 2019-ben elveszítette a tisztségét az ellenzéki pártok által támogatott Szücsné Posztovics Ilonával szemben. Ennél a városnál is öt újraindulásból négyszer az inkumbens volt sikeres.

Székesfehérváron egy cikluson át, 1994-ben Nagy István került megválasztásra, majd 1998-tól az MSZP és SZDSZ támogatását is maga mögött tudó Warvasovszky Tihamér vezette a várost 2010-es visszavonulásáig. Nagy István 1998-ben megméretette magát, de nem került újra megválasztásra. 2010 után Cser-Palkovics András vezeti a várost a Fidesz párttámogatással. Öt újraindulás kísérletből szintén négy volt sikeres.

Szegeden 1994-ben Szalay István volt a nyertes MSZP-SZDSZ háttérrel. 1998-ban legyőzte ellenfele, a jobboldali támogatottságú Bartha Lászlót, aki viszont 2002-ben nem indult újra. Azóta a várost Botka László vezeti, 2019-ig az MSZP színeiben, 2019-ben pedig az Összefogás Szegedért Egyesület támogatásával. Az előzőeknek megfelelően öt próbálkozásból négyszer volt sikeres az inkumbens politikus.

Debrecenben 1994-ben az SZDSZ-es Hevessy József került ki győztesen, de a következő választáson elbukott a fideszes Kósa Lajossal szemben, aki 2014-ig volt a város polgármestere. Kósa Lajos szavazatszámai kiugróan magasak, minden esetben 50 % fölötti volt. 2014-ben nem indult a polgármesteri székért, hogy megtarthassa országgyűlési képviselői helyét. Utódja a szintén Fidesz-KDNP-vel induló Papp László. Debrecenben is ötből négyszer nyerni tudott az inkumbens jelölt.

Nyíregyházán ötször szavazták vissza a polgármestert pozíciójában. 1994 és 2010 között a szocialista Csabai Lászlóné, majd az ő visszavonulása óta a fideszes Kovács Ferenc vezeti a várost 2010 után. Mivel 2010-ben Csabai Lászlóné nem indult, így ennél magasabb újraválasztási rátára lehetőség sem adódott.

Győrött hasonló szituáció alakult ki: 1994 és 2006 között a szocialista Balogh József irányította a települést, míg 2006 után a fideszes Borkai Zsolt. 2006-ban Balogh József nem indult újra. Érdemes kiemelni Borkai Zsolt 2019-es eredményét. Első győzelmén a szavazatok 49,53 %-át szerezte, amit utána 2010-ben (69,67 %) és 2014-ben (61,02 %) jelentősen növelni tudott. A 2019-es helyhatósági választások előtt kiobbant botránya utána mindössze a szavazók 44,32 %-át tudta maga mellé állítani, de így is ő lett a választás nyertese. Az eset jól tükrözi, hogy egy inkumbens politikus számára hátrányt is jelenthet pozíciója, hiszen a negatívan megítélt lépéseire sokkal nagyobb figyelem irányul, mint egy kihívó helyzetben lévő aspiránsra.

Kaposvár az újraválasztások száma és az inkumbens előny tekintetében is kiemelkedik. Szita Károly 1994 óta vezeti a várost, és 2019-ig hatszor választották újra. A Fidesz és aktuális választási évtől függően más jobboldali pártok által támogatott

polgármester azóta folyamatosan a szavazatok több, mint felével tudott győzedelmeskedni. A rekord 1998-ban volt, amikor a kaposváriak 80,01 %-a voksolt rá első újraindulásakor.

A példákból levonható a következtetés, hogy a magyarországi megyei jogú városokban az inkumbencia előny megjelenik, de erős befolyásolási tényező az azonos évben tartott országgyűlési választások eredménye, illetve a rendkívüli politikabefolyásoló események.

A huszonhárom megyei jogú városban választásonként változó számú az inkumbens indulók létszáma. Annak kifejezésére, hogy mennyire jelenik meg az inkumbencia előnye ezeken a településeken, megvizsgálom, hogy az összes inkumbens induló közül hányan tudtak sikeresen szerepelni a választásokon. További szempontom, hogy a kormányzati pozícióban lévő pártok jelöltjei jobban teljesítenek-e az önkormányzati választásokon. Magyarországon 2014-ig minden önkormányzati és országgyűlési voksolás azonos évben zajlott le. Mindig az országgyűlési választások estek az év első felére és a helyhatósági választások ősze. Ez lehetőséget ad az úgynevezett mézeshetek hatás kialakulásának. A mézeshetek hatás (honeymoon effect) lényege, egy első rendű (elsőrendű) választás után rövid idővel bekövetkező másodrangú (másodrendű) választásokon az első rendű megmérettetés győztesei jobban szerepelnek.³³⁵ A következőkben választásról választásra elemzem az alábbi táblázatok adatait.

³³⁵ Reif and Schmitt, „Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results”.

3. táblázat: Inkumbens jelöltek újraválasztási aránya, saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján

Választás éve	Inkumbens indulók száma	Inkumbens nyertesek száma	Százalékos arányban (összes inkumbens induló)	Százalékos arányban (inkumbensek nyertes indulók)
1998	21	13	57%	62%
2002	18	15	65%	83%
2006	20	10	43%	50%
2010	14	13	57%	93%
2014	16	15	65%	94%
2019	16	12	52%	75%

4. táblázat: Inkumbens jelöltek újraválasztási aránya kormánypárti és nem kormánypárti megoszlásban, saját szerkesztés a Nemzeti Választási Iroda adatai alapján

Választás éve	Kormánypárti nyertes	Kormánypárti inkumbens nyertes	Nem kormánypárti nyertes	Nem kormánypárti inkumbens nyertes
1998	9	4	14	9
2002	16	10	7	4
2006	6	5	17	6
2010	22	12	1	1
2014	20	14	3	1
2019	12	10	11	2

A táblázatokból kiderül, hogy az inkumbens polgármesterek jelentős része indul a következő választásokon. 1998-ban indult újra a legtöbb polgármester, de csak 62%-uk szerzett pozíciót. Másik fontos összefüggés, hogy feltételezésemmel ellentétesen a nem kormánypárti polgármesterek jobban szerepeltek a jobboldali kormánypárti jelölteknél (Fidesz, Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt és Magyar Demokrata Fórum).

2002-ben már sokkal sikeresebbek az inkumbens jelöltek, 83%-uk tudta megtartani pozícióját. 2002-ben szintén kormányváltás következett be, az MSZP és az SZDSZ vezetésével. E két párt több polgármestere is 1998-ban szerzett tisztséget, ami inkumbencia előnyt szerzett nekik. Ehhez hozzájárult még egy mézesetek hatása, ami a kormánypárti városvezetők dominanciájához vezetett.

2006 különleges év a magyar választástörténetben. Az általános választásokon nyert a kormányzó MSZP-SZDSZ koalíció, de az önkormányzati választások előtt kiszivárgott a Gyurcsány Ferenc miniszterelnök őszi beszéd néven elhíresült hangfelvétele. Ennek hatására a választók „megbüntették” a kormánypártokat az önkormányzati választásokon. Bár húsz inkumbens polgármester indult el, de csak tíz tudta megtartani tisztségét. Látványos adat továbbá, hogy a kormánypárti oldalon mindössze hat polgármester tudott győzedelmeskedni és közülük öt inkumbens jelölt volt. A nem kormánypárti kihívók közül tizenegy új belépő volt, hiszen csak hat inkumbens induló az összesen tizenhét nem kormánypárti polgármester közül. A 2006-os eredmény szintén cáfolja azt a feltételezésemet, hogy a kormánypártok támogatottjai nagyobb arányban győzedelmeskednek. Az őszi beszéd rendkívüli hatását viszont nem szabad alábecsülni.

A legkevesebb inkumbens induló 2010-ben volt, amikor a Fidesz-KDNP pártszövetség az általános választásokon kétharmados többséget szerzett az Országgyűlésben és a területi listákon megkapta a szavazatok 52,73%-át. Az inkumbencia elmélet fontos része, hogy az inkumbens pozícióban lévő jelölt felismeri, amikor személye vagy pártállása már nem kedvez neki, s nagy valószínűséggel egy következő választáson elbukna. Ezért ilyen esetekben gyakran el sem indul, így kímélve meg magát a vereségtől. Erre hozza példának Kozma és Kumin Demszky Gábor esetét, aki 2010-ben már nem indult Budapest főpolgármesteri címéért.³³⁶ A 2010-es év rendhagyóságát bizonyítja továbbá, hogy csak egyetlen nem kormánypárti polgármester tudott győzni, Botka László személyében Szegeden. Rajta kívül sikertelenül próbálkozott még egy inkumbens nem kormánypárti polgármester: Szombathelyen Ipkovich György indult el, de nem tudott elérni egy újraválasztást.

2014-ben, szintén kétharmados többséget szerzett a Fidesz-KDNP az általános választásokon, s egy kivétellel az összes választókerületben jelöltjük győzelmet aratott. Az inkumbens jelöltek ezen a választáson teljesítettek a legjobban, köszönhetően a fenti

³³⁶ Kozma és Kumin, „Inkumbensek a magyar polgármesterek választási küzdelmeiben”.

körülményeknek. Fontos újdonság volt ebben az évben, hogy az országgyűlési képviselőség és a polgármesterség összeférhetetlen tisztségek lettek, így például az addig Debrecenben négy győzelmet elérő Kósa Lajos és a Hódmezővásárhelyen három győzelmet szerző Lázár János már nem indulhatott újra. Másik fontos újdonság, hogy ezután az önkormányzati ciklus öt évesre bővült.

A 2019-es választás az első öt éves ciklus utáni önkormányzati megmérettetés. Az eredmények az elmúlt két választáshoz képest már sokkal szorosabban alakultak, ami megmutatkozik a kormánypárti (tizenkét nyertes) és nem kormánypárti (tizenegy) polgármesterek számában. Továbbá az inkumbensek győzelmi aránya is csökkent (75%), ami annak köszönhető, hogy négy kormánypárti városvezető sem tudott győzedelmeskedni. Négy esetben sikerült a nem kormánypárti kihívónak legyőznie a kormánypárti inkumbens jelöltet: Dunaújváros, Eger, Érd és Tatabánya. A tizenegy nem kormánypárti győzelemből kettő inkumbens jelölt volt: Szarvas Péter Békéscsabán és Botka László Szegeden. A négy említett városban a kihívó legyőzte az inkumbenst és öt másik esetben nem újrázott a kormánypárti polgármester. Ez mutatja, hogy amikor egy városban új verseny nyílik meg, a kihívó nagyobb eséllyel győzedelmeskedhet. A Fidesz-KDNP tizennégy inkumbenst indított és ebből négyet veszített el.

Az öt éves ciklus egy újabb politikatudományi jelenséget hoz be a képletbe: a kormányzati ciklus közepén tartott választásokon általában a kormánypárti jelöltek rosszabbul szerepelnek. Az Egyesült Államok kutatói szintén élen jártak ezen a területen.³³⁷ Megfigyelték, hogy az elnöki (kormányzati) ciklus közepén tartott úgynevezett (midterm) kongresszusi választásokon rosszabbul szerepelnek az elnök pártjához tartozó jelöltek. Ez a jelenség kiterjeszthető a magyar esetre is. Eddig az önkormányzati választások inkább a mézeshetek periódus idejéhez tartoztak, de a törvényhozási és az önkormányzati ciklusok eltolásával 2019-ben, amikor majd 1,5 év különbség volt a kettő között, közel a ciklus közepére tolódott a másodrendű választás. Ez negatívan befolyásolhatja a kormánypártok szereplését.

6.3. Összegzés

A fejezetben az inkumbencia és inkumbencia előny megjelenési formái kerültek elemzés alá a megyei jogú városokban. Megállapítható, hogy a megyei jogú városok közül tizenegyben magas az újraválasztások száma (négy vagy annál több újraválasztás). Nyolc városban

³³⁷ Edward R. Tufte, „Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections”.

átlagos, három újraválasztás tapasztalható. Az alacsony újraválasztási ráta inkább anomália. Ez az inkumbencia előny erős jelentőségét indikálja.

Az inkumbens polgármesterek magas arányban megpróbálnak újrászni és sikerességük legalacsonyabb foka mindössze 50%-ra csökkent 2006-ban. Kiemelendők azok az évek, amikor a kormányzati pozícióban lévő pártok nem tudták megszerezni a polgármesteri székek többségét a huszonhárom városban. 1998-ban a megyei jogú városokban nem működött magas fokon a mézeshetek hatás, mert az önkormányzati választásokon a jobboldali kormánypárt polgármester-jelöltjei nem tudták megszerezni a huszonhárom település többségét. 2002 és 2010 viszont igazolja, hogy a kormánypártok törvényhozási választási sikerei kihathatnak a polgármester-választásra. 2006 hatalmas jobboldali fordulatot hozott, mely egészen 2019-ig kitartott. A kormánypártok sikerének visszaesésére magyarázat lehet az öt éves ciklus bevezetése, mivel így a kormányzati ciklus közepe felé tolódott a másodrendű polgármester-választás. Az előző megállapításokat figyelembe véve kijelenthető, hogy a megyei jogú városokban is erősen jelen van az inkumbencia előny.

A megyei jogú városok polgármestereinek újraválasztási adatai jól érzékeltették, hogyan jelenik meg az inkumbencia előnye stabil intézményi környezetben és hosszú távon kiszámítható helyi politikai struktúrák között. Ez a kontextus lehetővé tette, hogy a pozíciómegtartás esélyeit „normál működés” mellett vizsgáljuk, ahol az inkumbens előny klasszikus formái – személyes beágyazottság, helyi lojalitás, települési sajátosságok – érvényesülnek.

A következő fejezet azonban ettől eltérő környezetben vizsgálja az inkumbencia működését. Az öt közép- és délkelet-európai ország 2020-as választásai a COVID-19 járvány első hullámában zajlottak, olyan körülmények között, amelyek a választási intézményeket, a kampányfeltételeket és a politikai versenyt is jelentős stressz alá helyezték. A cél annak feltárása, hogy a rendkívüli helyzet miként módosította az inkumbensek újraválasztási esélyeit, erősítette-e a válság alatt gyakran megfigyelhető „rally around the flag” jelenség, vagy éppen a demokratikus garanciák sérülése és az eljárási változások hatottak rá. Ez a fejezet tehát a helyi, stabil politikai környezetből kilépve egy regionális, válság által meghatározott kontextusban vizsgálja tovább az inkumbencia dinamikáját, újabb dimenzióval gazdagítva az előző elemzés tanulságait.

7. Választások egyes közép- és délkelet-európai országokban a COVID–19-járvány első hónapjaiban³³⁸

Európa elméleti felosztása alzónákra vagy alrégiókra nem egyszerű feladat. A legelterjedtebb felosztás Európát nyugati és keleti részekre osztja. Ez a kategorizálás kijelöli a kontinens nemzetei közötti fő fejlődési és történelmi határokat, azonban nem veszi figyelembe a Kelet és Nyugat közötti hatalmas régiót. A Közép-Európára vonatkozó elméletek messzemenő tudományos háttérrel rendelkeznek, és ragaszkodnak ahhoz, hogy e régió fejlődését nem lehet egyszerűen nyugati vagy keleti kategóriába sorolni. Közép-Európa (Mitteleuropa) korai koncepciója azonban porosz- és németközpontú volt. Friedrich Naumann 1915-ben *Mitteleuropa* címmel megjelent könyvében Közép-Európa sokféle nemzetének és nemzetiségének békés együttműködését képzelte el. Annak ellenére, hogy műve liberális körökben népszerű volt, a koncepció a politikai jobboldal felé mozdult el, és német nacionalista eszmévé vált.³³⁹

Új elméletek születtek, amelyek Közép-Európát két különálló egységre osztották. Oskar Halecki négy régióra osztotta Európát: Nyugat-, Kelet-, Nyugat-Közép- és Kelet-Közép-Európa.³⁴⁰ Halecki Kelet-Közép-Európát Svédország, Németország, Olaszország, Oroszország és Törökország által határolt régiónak nevezte. Ennek a területnek a modern nemzetközi kifejezése Közép- és Kelet-Európa. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) ezt a kifejezést használja Albániára, Bulgáriára, Horvátországra, a Cseh Köztársaságra, Magyarországra, Lengyelországra, Romániára, a Szlovák Köztársaságra, Szlovéniára, Észtországra, Lettországra és Litvániára.³⁴¹ Az Európai Unió meghatározása a volt jugoszláv nemzeteket is magában foglalja: Bosznia-Hercegovina, Észak-Macedónia, Szerbia, Koszovó, Montenegró és Szlovénia.³⁴² A Közép- és Kelet-Európa kifejezés szervezetenként némileg eltér, jelen alfejezetben az Európai Unió definícióját használjuk, azzal a

³³⁸ Az 7. fejezet a szerző korábban angol nyelven megjelent munkájának szövegéből változtatás nélkül átvett szövegrészeket tartalma, illetve annak átdolgozott részeit. Petrovszki László, „Elections in East-Central Europe during the COVID-19 Pandemic”, *Central and Eastern European Legal Studies* 9, sz. 1 (2021): 1.

³³⁹ Friedrich Naumann, *Mitteleuropa* (De Gruyter, 2021), <https://doi.org/10.1515/9783112387566>; Maciej Górny, „Concept of Mitteleuropa”, 2015, https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/concept_of_mitteleuropa.

³⁴⁰ O. Halecki, *Borderlands of western civilization: A History of East Central Europe*, szerk. A. L. Simon (1952).

³⁴¹ OECD, *Glossary of Statistical Terms*, Organisation for Economic Co-operation and Development, 2001.

³⁴² Publications Office of the European Union, *Definition of Central and Eastern Europe*, European Union, 2019.

pontosítással, hogy a balkáni államok beemelése miatt pontosabb, ha Közép- és Délkelet-Európa régióiként hivatkozunk a térségre.

A COVID-19 vagy koronavírus világjárvány az emberi élet egész spektrumát befolyásolta világszerte. A vírus egy fertőző légúti betegség, amelyet először a kínai Wuhan városában fedeztek fel 2020 eleje körül. A betegség gyorsan terjedt a világban, és 2020 februárjára elérte Európát.³⁴³ Az első európai gócpont Olaszországban volt, de hamarosan a kontinens minden részét elérte. A közép- és délkelet-európai országok sem voltak kivételek, és március közepétől kezdve megelőző korlátozásokat, zárlatokat és biztonsági intézkedéseket vezettek be. A COVID-19 és annak hatása a demokráciára és a választásokra népszerű téma lett a politológusok körében a pandémia kitörése után. A tanulmányok két fő szempontja a választások késleltetésének legitimitására gyakorolt hatása, valamint a választások idején történő működés lehetséges alternatívái és biztonsági lehetőségei.³⁴⁴ A demokrácia egyik fő eleme a rendszeres időközönként megtartott választások.³⁴⁵ A választások elhalasztása paradoxon: a demokratikus intézményekbe és a demokráciába vetett bizalom sérül, ugyanakkor egy természeti vészhelyzet során az emberi élet védelme is nagy súllyal esik latba. A halasztás lehet demokratikus és törvényes, de a hivatalban lévőket előnyös helyzetbe hozza, mivel ők a pozíciójuk által biztosított platformokat használhatják, míg ellenfeleik korlátozottak a kampányukban.³⁴⁶

A közép- és délkelet-európai régióban több ország is figyelmet kap a jobboldali populizmus térnyerése és a demokrácia visszaszorulása miatt. A két legmarkánsabb példa Magyarország és Lengyelország, de a régió más államait is vizsgálják e tekintetben.³⁴⁷ Jelen

³⁴³ Jenny Lei Ravelo and Sara Jerving, „COVID-19 – a timeline of the coronavirus outbreak”, 2020, <https://www.devex.com/news/covid-19-a-timeline-of-the-coronavirus-outbreak-96396>.

³⁴⁴ T. S. James, „New development: Running elections during a pandemic”, *Public Money & Management*, 2020; Philip Kortum és mtsai., „How Human Factors Can Help Preserve Democracy in the Age of Pandemics”, *Human Factors* 62, sz. 7 (2020): 1077–84, <https://doi.org/10.1177/0018720820965636>; Todd Landman and Luca Splendore, „Pandemic democracy: elections and COVID-19”, *Journal of Risk Research*, advance online publication, 2020, <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1765003>; Robert Krimmer és mtsai., „Debate: safeguarding democracy during pandemics. Social distancing, postal, or internet voting—the good, the bad or the ugly?”, *Public Money & Management*, advance online publication, 2020, <https://doi.org/10.1080/09540962.2020.1767428>; Massimo Pulejo and Pablo Querubín, „Electoral concerns reduce restrictive measures during the COVID-19 pandemic”, *Journal of Public Economics* 198 (2021. június): 104387, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2021.104387>; T. S. James and S. Alihodzic, „When Is It Democratic to Postpone an Election? Elections During Natural Disasters, COVID-19, and Emergency Situations”, *Election Law Journal* 19, sz. 3 (2020): 344–62; Tommaso Giromoni and Guillaume Loumeau, *Lockdown and Voting Behaviour: A Natural Experiment on Postponed Elections during the COVID-19 Pandemic*, 2020.

³⁴⁵ R. Dahl, *Polyarchy: Participation and Opposition* (Yale University Press, 1971).

³⁴⁶ James and Alihodzic, „When Is It Democratic to Postpone an Election? Elections During Natural Disasters, COVID-19, and Emergency Situations”.

³⁴⁷ Halmai, „Populism, authoritarianism and constitutionalism”; Drinóczi and Bień-Kacala, „COVID-19 in Hungary and Poland: extraordinary situation and illiberal constitutionalism”; Havlík, „Technocratic Populism

fejezetben a kutatás fő tárgyát a 2020 márciusa és októbere között Közép- és Délkelet-Európában tartott választások képezik. Ez az időszak a világjárvány első hét hónapját öleli fel, amikor a politikai döntéshozók és a társadalmak még rendkívül bizonytalan körülmények között próbálták kezelni a kialakuló helyzetet. Az elemzés fókuszának időbeli korlátozását az indokolja, hogy a kutatás célja kifejezetten a pandémia kezdeti szakaszának hatásvizsgálata, amikor a legnagyobb mértékű intézményi és társadalmi megrendülés zajlott, és a választási eljárások működőképessége is komoly kihívások elé került. A fejezet csak az országos, elsőrendű választásokkal foglalkozik, mivel általában ezek a választások, amelyek közé az elnökválasztás és a parlamenti választások tartoznak, vonzzák a nagyobb politikai érdeklődést és aktivitást a lakosság részéről.³⁴⁸ Ebben az időszakban Szerbiában, Horvátországban, Észak-Macedóniában és Montenegróban tartottak parlamenti választásokat, míg Lengyelországban elnökválasztást. A 7. fejezet empirikus vizsgálata nem Közép- és Kelet-Európa egészének átfogó elemzésére törekszik, hanem öt közép- és délkelet-európai országot (Lengyelország, Szerbia, Horvátország, Észak-Macedónia és Montenegró) komparatív esettanulmányát nyújtja. A kiválasztás elsődleges szempontja az időbeli ablak volt. Az időbeli korlátozás célja, hogy a legnagyobb intézményi és társadalmi bizonytalansággal jellemezhető „sokkidőszak” választásait vizsgálja. A levont következtetések ezért elsősorban a vizsgált országcsoportra vonatkoznak, és nem általánosíthatók a tágabb közép- és kelet-európai térségre.

A következő alfejezetekben az egyes országok főbb politikai összefüggéseit és a választásokat vizsgáljuk. A fejezet középpontjában az is szerepel, hogy milyen intézkedéseket tettek a járvány terjedési kockázatainak minimalizálása érdekében a választások napján. A választási részvételt összehasonlításra kerül a korábbi választásokkal. A hivatalban lévő politikai pártok vagy jelöltek kapott szavazatait szintén összevetem a korábbi választások eredményeivel.

7.1. Eredmények

Szerbia parlamentáris köztársaság, egykamarás parlamenttel, a Nemzetgyűléssel. Az államfőt, az elnököt közvetlenül választják, a kormányt vezető miniszterelnököt pedig a nemzetgyűlés választja. A nemzetgyűlésnek 250 tagja van, akiket arányos rendszerben választanak meg, ahol az egész országot egyetlen választási körzetnek tekintik. A pártlisták

and Political Illiberalism in Central Europe”; O. Komar, „The elephant in the room: illiberal politics in Montenegro”, *Southeast European and Black Sea Studies* 20 (2019): 61–80.

³⁴⁸ Reif and Schmitt, „Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results”.

zártak, a küszöb pedig három százalék, amelyet öt százalékról csökkentettek. A küszöböt nem alkalmazzák a kisebbségi pártokra.³⁴⁹

Szerbia volt az első európai ország, ahol a járvány idején országos választásokat tartottak. Eredetileg április 26-án tartották volna. Az időpontot már a szerb elnök bejelentette, március 16-án azonban rendkívüli állapotot léptettek életbe, ami felfüggesztette a választási előkészületeket és késleltette a választást. Május elejéig a vírusos megbetegedések száma emelkedett, és valamivel az európai pandémiás helyzet átlaga felett volt.³⁵⁰ Május 6-án a szükségállapotot megszüntették, és a választási folyamat folytatódott. Az új választásokat június 21-re írták ki. Az új esetek száma májusban csökkenni kezdett, de a választás napjához közeledve ismét emelkedés volt megfigyelhető.

Szerbia súlyos politikai polarizációval nézett szembe, mivel több ellenzéki párt a 2020-as választások bojkottjára szólított fel. Az ellenzék azzal érvelt, hogy Szerbia Aleksandar Vučić elnök vezetése alatt visszacsúszik az autoritárius rendszerbe,³⁵¹ a média és a törvényhozás pedig nem tisztességes a kormány körén kívüli szereplőkkel szemben.³⁵² A világjárvány csak súlyosbította a viszályt az ellenzék és a kormánykoalíció között, és a bojkott megmaradt.³⁵³ Így a kormánykoalíció Vučić jobboldali Haladó Pártja által vezetett listája elsőprő fölényrel győzött.³⁵⁴ A nagy politikai ellenzék bojkottja miatt nem jutott be számottevő ellenfél a Képviselőházba, és Vučić listája a 250 mandátumból 188-at szerzett meg.³⁵⁵

A választási részvétel 48,88% volt, 2016-ban pedig 56,07%. A bojkottáló ellenzék, a Szövetség Szerbiáért nevű szervezet ezt sikernek nevezte, mivel a regisztrált választópolgárok kevesebb mint fele adta le szavazatát, és azt állították, hogy a választás

³⁴⁹ Office for Democratic Institutions and Human Rights Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Serbia, Parliamentary Elections, June 21 2020, Final Report*, OSCE ODIHR, 2020.

³⁵⁰ Our World in Data, „Coronavirus Pandemic Data Explorer”, 2020, <https://ourworldindata.org/coronavirus-data-explorer>.

³⁵¹ A. Castaldo, „Back to Competitive Authoritarianism? Democratic Backsliding in Vučić’s Serbia”, *Europe - Asia Studies*, 2020.

³⁵² Maksimović, „Serbia’s Fall on Media Freedom List: »If It Continues like This, There Will No Longer Be Anything to Measure«”, *European Western Balkans*, 2020. május 5., <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/05/serbias-fall-on-media-freedom-list-if-it-continues-like-this-there-will-no-longer-be-anything-to-measure/>.

³⁵³ Aleksandar Ivković, „Meeting of the National Assembly of Serbia Fails to Reassure That the Executive Is Not All-Powerful”, *European Western Balkans*, 2020. május 18., <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/18/meeting-of-the-national-assembly-of-serbia-fails-to-reassure-that-the-executive-is-not-all-powerful/>.

³⁵⁴ Una Hajdari, „Serbian ruling party wins by landslide in Europe’s first COVID-19 election”, 2020, <https://www.politico.eu/article/serbian-ruling-party-wins-by-landslide-in-europes-first-covid-19-election/>.

³⁵⁵ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Serbia, Parliamentary Elections, June 21 2020, Final Report*.

legitimitása megkérdőjelezhető.³⁵⁶ Vučić listája a szavazatok 60,65%-át szerezte meg, ami a 2016-os 48,25%-hoz képest növekedést jelent.³⁵⁷ A Köztársasági Választási Bizottság arra kérte a szavazóköri alkalmazottakat, hogy tartsák be a tanácsolt biztonsági előírásokat, például viseljenek maszkot és kesztyűt, fertőtlenítsék a felületeket, fertőtlenítsék a kezüket, szellőztessék a választási helyiségeket és tartsanak egy méteres szociális távolságot.³⁵⁸ Az ODIHR megfigyelői szerint a biztonságos választásokhoz szükséges felszerelés rendelkezésre állt, de megjegyezték, hogy az előírásokat nem mindig tartották be.³⁵⁹

Horvátország parlamentáris köztársaság, közvetlenül választott elnökkel. Az egykamarás parlament, a Sabor 151 tagját 10 területi és két különleges körzetből közvetlenül választják. A miniszterelnököt, aki a kormányfő, a Sabor abszolút többsége választja. A 10 területi körzet többtagú választókerület, az egyik speciális választókerület három képviselőt választ, akik a határon túli horvátokat képviselik, míg a másik speciális körzet a nemzeti kisebbségek számára van fenntartva, ahol nyolc képviselőt választanak. A 10 területi és a Horvátország határain kívül élő állampolgárok számára fenntartott külön választókerület arányos képviseleti listás rendszert alkalmaz. A választóknak van némi befolyásuk a listán szereplő jelöltek sorrendjére: egy preferenciális szavazatuk van, amelyet egy jelöltre adhatnak, de ez csak akkor érvényesül, ha a jelölt a szavazatok legalább 10%-át megkapja. A kisebbségi választókerület a többségi választási módszert alkalmazza, ahol három helyet tartanak fenn a szerb kisebbségnek, ötöt pedig a többi, alkotmányosan elismert 21 kisebbségnek.³⁶⁰

Horvátországban a rendes parlamenti választásokat 2020. december közepén tartották volna, de a koronavírus megjelenése megváltoztatta az ország politikai helyzetét. A vírus először március elején jelent meg, és 18-án a horvát törvényhozó testület, a Sabor megszavazta, hogy nagyobb hatáskörrel ruházzák fel a Horvát Nemzeti Polgári Védelmi Parancsnokságot, amely országos szinten működhet és a világjárvány kezeléséhez szükséges

³⁵⁶ Sasa Dragojlo, „Serbia President’s Party Scores Landslide in Election Boycotted by Opposition”, 2020, <https://balkaninsight.com/2020/06/21/serbia-presidents-party-scores-landslide-in-election-boycotted-by-opposition/>.

³⁵⁷ Office for Democratic Institutions and Human Rights Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Serbia, Early Parliamentary Elections, 24 April 2016, Final Report*, OSCE ODIHR, 2016.

³⁵⁸ International Foundation for Electoral Systems, *Elections in Serbia, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions*, 2020.

³⁵⁹ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Serbia, Parliamentary Elections, June 21 2020, Final Report*.

³⁶⁰ Office for Democratic Institutions and Human Rights Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Croatia, Parliamentary Elections, 5 July 2020, Final Report*, OSCE ODIHR, 2020.

igények alapján hozhat döntést.³⁶¹ Az új megbetegedések száma április közepéig emelkedett, de ezt követően egy csökkenő időszak következett, amely egészen júliusig tartott.

A két legjelentősebb párt a Horvát Demokratikus Unió (HDZ) és a Horvát Szociáldemokrata Párt (SDP). A HDZ és szövetségesei 2016-ban megnyerték a választásokat, azonban szükségük volt a kisebbségi képviselők és a jobboldali Most párt támogatására. A 2016 és 2020 közötti ciklusban a Most kilépett a koalícióból. Ez több jelentős manőverhez vezetett a horvátországi pártéletben.³⁶² A COVID–19 belépése arra ösztönözte Andrej Plenkovic miniszterelnököt, hogy éljen az előrehozott választások lehetőségével. Április után a kormánypárt támogatottsága nőtt³⁶³, átvéve a vezetést az SDP-től. A Sabor május 18-án feloszlatta magát,³⁶⁴ és nem sokkal később az elnök bejelentette, hogy a választások időpontját július 5-re tűzte ki.³⁶⁵ Ezt az intézkedést hivatalosan megelőző lépésként indokolták, mivel féltek a járvány második hullámától, amely megzavarhatná a decemberi választásokat. Ez a politikai magatartás a rally around the flag effektussal magyarázható, amely szerint a nemzetközi válságok idején a felelős politikusok vagy pártok rövid távú népszerűségnövekedést érnek el.³⁶⁶ A HDZ stratégiája bevált, azonban a választásokat megelőző időszakban pozíciója meggyengült, mivel a COVID–19-es esetek a korlátozások enyhítése után ismét emelkedni kezdtek.³⁶⁷

A részvételi arány 46,3% volt, ami alacsonyabb a 2016-os választásokhoz képest, amikor 52,6% volt. A HDZ és a vele együtt induló pártok növelték szavazatarányukat: 2016-ban 36,3%-ot, 2020-ban pedig 37,3%-ot szereztek, és 5 mandátummal többet kaptak a Saborban is. A nyolc kisebbségi képviselő és két kis liberális formáció támogatta a kormányt, így az 76 képviselő támogatásával indulhatott.³⁶⁸

³⁶¹ „Amendments Giving National Civil Protection Authority More Powers Voted in | Croatian Parliament”, 2020. március 18., <http://www.sabor.hr/index.php/en/press/news/amendments-giving-national-civil-protection-authority-more-powers-voted>.

³⁶² International Foundation for Electoral Systems, *Elections in Croatia, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions*, 2020.

³⁶³ Politico.eu, „Polls of Polls, Croatia”, 2020, <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/croatia/>.

³⁶⁴ Anja Vladisavljevic, „Croatian Parliament Dissolved Ahead of Summer Elections”, *Balkan Insight*, 2020. május 18., <https://balkaninsight.com/2020/05/18/croatian-parliament-dissolved-ahead-of-summer-elections/>.

³⁶⁵ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Croatia, Parliamentary Elections, 5 July 2020, Final Report*.

³⁶⁶ Mueller, „Presidential Popularity from Truman to Johnson”.

³⁶⁷ Jasmina Orovic and Patrick Kingsley, „Croatian Prime Minister’s Gamble on Early Elections Pays Off”, 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/05/world/europe/croatia-election-plenkovic-coronavirus.html>.

³⁶⁸ Anja Vladisavljevic, „Croatia Parliament Votes in New Plenkovic Government”, *Balkan Insight*, 2020. július 23., <https://balkaninsight.com/2020/07/23/croatia-parliament-votes-in-new-plenkovic-government/>.

Az Állami Választási Bizottság a Horvát Közegészségügyi Intézettel együttműködve számos biztonsági intézkedést vezetett be a választás napjára. A választási dolgozóknak és a választási megfigyelőknek maszkot és kesztyűt kellett viselniük. A fertőtlenítéshez és a higiéniahoz szükséges felszereléseket készenlétben kellett tartani a dolgozók és a szavazók számára. Emellett 1,5 méteres szociális távolságot kellett tartani.³⁶⁹ A COVID–19 diagnózissal rendelkező személyek szavazati jogáról nyilvános vita folyt, de az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a szavazati jog nem korlátozható, azonban az önizolációt a COVID–19 betegek esetében is fenn kell tartani, mivel közegészségügyi veszélyt jelentenek.³⁷⁰ A polgárok kérelmezhetik, hogy a lakóhelyükön adhassák le szavazatukat, hasonlóan a fogyatékkal élők esetében alkalmazott eljáráshoz.³⁷¹

Lengyelország főelnöki³⁷² köztársaság, kétkamarás törvényhozással és közvetlenül választott elnökkel, aki jelentős jogkörökkel rendelkezik: vétójoggal, a törvények parlament elé terjesztésével és a törvényjavaslatoknak a Szejm, a parlament alsóháza elé terjesztésével. Az elnököt országos választókerületben, többségi szavazással választják. Ha egyik jelölt sem kapja meg a szavazatok többségét, második fordulót tartanak a két legtöbb szavazatot kapott jelölt részvételével.³⁷³

A lengyelországi elnökválasztást február 5-én írták ki, és május 10-én tartották volna meg. A világjárvány jelentősen megnehezítette a közelgő választás körülményeit. A lengyel alkotmány előírja, hogy az elnökválasztást meghatározott időn belül kell megtartani: az aktuális elnök hivatali idejének 100 napja előtt és 75 nappal a hivatali idő lejárta után. Ezért a választás utolsó lehetséges napja augusztus 6-a volt. A kormány márciusban „járvány állapotot” hirdetett. Márciusban és áprilisban a Szejm (a parlament alsóháza) módosította a

³⁶⁹ International Foundation for Electoral Systems, *Elections in Croatia, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions*.

³⁷⁰ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Croatia, Parliamentary Elections, 5 July 2020, Final Report*.

³⁷¹ International Foundation for Electoral Systems, *Elections in Croatia, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions*.

³⁷² Lengyelország főelnöki besorolása a szakirodalomban is vitatott fogalom, a szerzők Maurice Duverger szigorúbb és Robert Elgie lazább félprezidenciális rendszerekre vonatkozó definícióját is gyakran használják. A disszertáció témájához a rendszertipológia kérdése csak érintőlegesen kapcsolódik, így bővebb kifejtésre nem kerül. A téma bővebb kifejtéséhez lásd: Anna Lewczuk, „Determinants of Presidential Veto in Semi-presidential System: Empirical Insights from Poland”, *Ekonomista*, 2025. február 8., 1–21, <https://doi.org/10.52335/ekon/199760>; Miloš Brunclik and Michal Kubát, *Semi-Presidentialism, Parliamentarism and Presidents: Presidential Politics in Central Europe*, 1. kiad. (Routledge, 2018), <https://doi.org/10.4324/9781315166452>; Mirosław Wyrzykowski and Agnieszka Cieleń, „Presidential Elements in Government Poland – Semi-Presidentialism or ‘Rationalised Parliamentarianism’?”, *European Constitutional Law Review* 2, sz. 2 (2006): 253–67, <https://doi.org/10.1017/S1574019606002537>.

³⁷³ Office for Democratic Institutions and Human Rights Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Poland, Presidential Elections, 28 June and 12 July 2020, Final Report*, OSCE ODIHR, 2020.

választási törvényt, hogy a teljes lakosság számára lehetővé tegye a levélben történő szavazást, amit az ellenzék hevesen bírált. A törvény csak május 9-én lépett hatályba. A kormányzó Jog és Igazságosság (PiS) és az Egyetértés (Porozumienie) május 6-án nyilatkozatot adott ki a választás elhalasztása érdekében.³⁷⁴ A választás napján a Nemzeti Választási Bizottság olyan határozatot hozott, amely lehetetlenné tette a szavazást. Az elnökválasztásról szóló új törvényt csak június 2-án hirdették ki, a választás új időpontjait pedig június 3-án jelentették be. Az első fordulót június 28-ra, a másodikat pedig július 12. napjára tűzték ki. A halasztás és a választás bejelentése közötti időszak jogi limbót vagy vákuumot teremtett, amikor semmilyen törvény nem szabályozta az elmaradt választás helyzetét.³⁷⁵ Lengyelországban a koronavírusos megbetegedések száma Európához és az Európai Unióhoz képest továbbra is alacsony maradt. Lengyelország új megbetegedései a nyár végéig stabilak voltak (Coronavirus Pandemic Data Explorer 2020).³⁷⁶

A hivatalban lévő elnök, Andrzej Duda újraindult a posztért, fő riválisa pedig a fő ellenzéki párt, a Polgári Platform varsói polgármestere, Rafał Trzaskowski volt. Tíz másik jelölt is volt, de a választások első fordulója után, ahol Duda a szavazatok 43,5%-át, Trzaskowski pedig 30,46%-át kapta, ők jutottak a második fordulóba. A második forduló szoros versenyt hozott, ahol Duda a szavazatok 51,03%-át és a győzelmet szerezte meg, míg Trzaskowski a szavazatok 48,97%-át. Az első forduló részvételi aránya 64,51%, a második fordulóé pedig 68,18% volt. 2015-ben a részvételi arány az első fordulóban 48,96%, a második fordulóban pedig 55,34% volt.³⁷⁷ Az ODIHR ajánlása rámutat arra, hogy minden változásnak átláthatónak kell lennie, és nyílt folyamaton kell alapulnia, még vészhelyzet esetén is.³⁷⁸ COVID-19 elleni védekezési intézkedések közé tartozott a levélszavazás lehetősége az önelszigetelésben és karanténban lévő személyek számára. Emellett kesztyű és maszk viselését, fertőtlenítést, 1,5 méteres szociális távolságot és rendszeres szellőztetést vezettek be.³⁷⁹

³⁷⁴ France24.com, „Poland to hold new vote after bizarre ghost election”, 2020, <https://www.france24.com/en/20200511-poland-to-hold-new-vote-after-bizarre-ghost-election>.

³⁷⁵ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Poland, Presidential Elections, 28 June and 12 July 2020, Final Report*.

³⁷⁶ Our World in Data, „Coronavirus Pandemic Data Explorer”.

³⁷⁷ The Fondation Robert Schuman, *Andrzej Duda is elected President of the Republic of Poland*, The Fondation Robert Schuman, 2015, <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/oeo/oeo-1594-en.pdf>.

³⁷⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of Poland, Presidential Elections, 28 June and 12 July 2020, Final Report*.

³⁷⁹ International Foundation for Electoral Systems, *Elections in Serbia, Croatia, Poland, North Macedonia, and Montenegro*, IFES, 2020.

Észak-Macedónia egykamarás parlamenti köztársaság. A parlament 120 képviselői hellyel rendelkezik, három további helyet pedig a külföldön élő állampolgárok számára tartanak fenn. Ezeket a helyeket nem automatikusan osztják ki, hanem csak akkor, ha a részvételi arány elér egy bizonyos küszöböt. A többi helyet hat választási körzetben választják meg, mivel mindegyikben 20 képviselőt választanak. A választási rendszer arányos képviseletet alkalmaz zárt listákkal.³⁸⁰

Észak-Macedóniában 2020 áprilisára előrehozott választásokat terveztek, mivel az Európai Tanács úgy döntött, hogy 2019 októberében nem kezdi meg a tárgyalásokat Észak-Macedóniával az Európai Unióhoz való csatlakozásról, és ez válságot okozott a macedón politikában.³⁸¹ A miniszterelnök 2020 januárjában lemondott, és egy ügyvivő kormány vette át a hatalmat. A parlament februárban feloszlatta magát, a választásokat pedig április 12^(re) tűzték ki. A COVID-19 járvány természeti katasztrófája márciusban érte el Észak-Macedóniát, és március 18-án az elnök szükségállapotot rendelt el. A COVID-19-es megbetegedések száma az európai átlagnak megfelelően maradt, de júniustól kezdve elkezdett felette emelkedni.³⁸² A szükségállapot kihirdetése után a választások időpontját július 15-re tették át. Az elnök döntésének legitimitása a parlament jóváhagyása nélkül továbbra is kérdéses maradt.³⁸³

Észak-Macedóniában több hasonlóan népszerű párt létezik egymás mellett. A konzervatív Belső Macedón Forradalmi Szervezet - Demokratikus Párt a Macedón Nemzeti Egységért (VMRO-DPMNE), a szociáldemokrata Macedóniai Szociáldemokrata Unió (SDSM) és az etnikailag albánok által alkotott Demokratikus Unió az Integrációért. Észak-Macedóniában 2008 óta öt egymást követő előrehozott választást tartottak. Az előző választáson a VMRO-DPMNE szerezte meg a legtöbb mandátumot, de az SDSM és a Demokratikus Unió az Integrációért kormányt alakított. A 2020-as választáson az SDSM által vezetett koalíció enyhe győzelmet aratott a szavazatok 35,89%-ával és 46 mandátummal. A VMRO-DPMNE és szövetségesei a szavazatok 34,57%-át és 44 képviselői helyet szereztek, míg a Demokratikus Unió az Integrációért 11,48%-ot és 15 képviselői

³⁸⁰ Office for Democratic Institutions and Human Rights Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of North Macedonia, Early Parliamentary Elections, 15 July 2020, Final Report*, OSCE ODIHR, 2020.

³⁸¹ „Failure to Open Accession Talks with Albania and North Macedonia Is a Mistake | News | European Parliament”, 2019. október 24., <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20191021IPR64717/failure-to-open-accession-talks-with-albania-and-north-macedonia-is-a-mistake>.

³⁸² Our World in Data, „Coronavirus Pandemic Data Explorer”.

³⁸³ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of North Macedonia, Early Parliamentary Elections, 15 July 2020, Final Report*.

helyet szerzett.³⁸⁴ A részvételi arány 52,02% volt, míg 2016-ban 66,79%.³⁸⁵ Augusztusban új kormány alakult az SDSM és a Demokratikus Unió az Integrációért részvételével, mivel az EU-ba és a NATO-ba való integrációs folyamatok folytatását tervezték.³⁸⁶

A karanténban lévő vagy a COVID–19 vírussal diagnosztizált polgárok számára korai szavazást ajánlottak fel. Két nappal a választás napja előtt végezték, és a párthoz tartozó dolgozók és egészségügyi szakemberek működtették, akik felkeresték a választópolgárokat. A szavazóhelyiségeket is fertőtlenítették, a társadalmi távolságot (1,5-2 méter) be kellett tartani, csak korlátozott számú választópolgár tartózkodhatott egyszerre a szavazóhelyiségben, és kötelező volt a maszk viselése. Emellett a szavazóhelyiségekben dolgozóknak folyamatosan kesztyűt és maszkot kellett viselniük.³⁸⁷

Montenegró parlamentáris köztársaság, egykamarás törvényhozó testülettel. Az ország arányos választási rendszert alkalmaz zárt pártlistákkal, ahol az egész államot egyetlen választási körzetnek tekintik. A 81 képviselőt három százalékos küszöbvel választják meg. A kisebbségi képviseletet a küszöb enyhítése biztosítja.³⁸⁸ A COVID–19 először 2020 márciusában jelent meg Montenegróban, ezért nem sokkal később korlátozásokat és határzárakat vezettek be.³⁸⁹ A választások időpontját június 20-án augusztus 30-ra hirdették meg. A kormányzó Szocialisták Demokratikus Pártja 1991 óta van hatalmon, és vezetője, a hivatalban lévő elnök, Milo Đukanović a múltban miniszterelnöki és elnöki tisztséget is betöltött. Az országban súlyos törésvonalak alakultak ki, mivel a 2016-os választások után az ellenzék politikusait letartóztatták. Emellett a COVID–19 megszorításai tiltották a nyilvános gyűléseket, ami megnehezítette a táborozási folyamatot.³⁹⁰ (Montenegró jövőjéért – *Za budućnost Crne Gore*, Béke a mi nemzetünk – *Mir je naša nacija*, Fekete a

³⁸⁴ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Republic of North Macedonia, Early Parliamentary Elections, 15 July 2020, Final Report*.

³⁸⁵ Office for Democratic Institutions and Human Rights Organization for Security and Co-operation in Europe, *The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Early Parliamentary Elections, 11 December 2016, Final Report*, OSCE ODIHR, 2016.

³⁸⁶ „North Macedonia Gets New Government”, POLITICO, 2020. augusztus 18., <https://www.politico.eu/article/north-macedonia-gets-new-government/>.

³⁸⁷ International Foundation for Electoral Systems, *Elections in North Macedonia, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions*, 2020.

³⁸⁸ Office for Democratic Institutions and Human Rights Organization for Security and Co-operation in Europe, *Montenegro Parliamentary Elections, 30 August 2020, Statement of Preliminary Findings and Conclusions*, OSCE ODIHR, 2020.

³⁸⁹ Samir Kajosevic, „Montenegro Probes Priests for Breaking Coronavirus Rules”, *Balkan Insight*, 2020. március 20., <https://balkaninsight.com/2020/03/20/montenegro-probes-priests-for-breaking-coronavirus-rules/>.

³⁹⁰ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Montenegro Parliamentary Elections, 30 August 2020, Statement of Preliminary Findings and Conclusions*.

fehéren – *Crno na bijelo*) együttesen 41 mandátumot szerzett.³⁹¹ A hárompárti koalíció ígéretet tett arra, hogy EU-párti kormányt alakít.³⁹² A választási részvétel 76,7% volt, míg 2016-ban 73,4%.³⁹³ Montenegró a választások napján is védekezés intézkedéseket kezdeményezett a vírus ellen, például 1 méteres távolságtartást, kézfertőtlenítést és az arc elfedését.³⁹⁴

³⁹¹ Samir Kajosevic, „Montenegro Opposition Pledges to Maintain Country’s EU Path”, *Balkan Insight*, 2020. szeptember 1., <https://balkaninsight.com/2020/09/01/montenegro-opposition-pledges-to-maintain-countrys-eu-path/>.

³⁹² Samir Kajosevic, „Montenegro Coalition Leaders Agree on ‘Pro-European’ Course”, *Balkan Insight*, 2020. szeptember 9., <https://balkaninsight.com/2020/09/09/montenegro-coalition-leaders-agree-on-pro-european-course/>.

³⁹³ „Global Overview of COVID-19: Impact on Elections”, elérés 2025. március 18., <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections>.

³⁹⁴ International Foundation for Electoral Systems, *Elections in Montenegro, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions*, 2020.

7.2. Összegzés

5. táblázat: A vizsgált államok választásainak összehasonlítása a COVID–19 járvány első hulláma alatt (2020): időpontmódosítás, részvétel, inkumbens eredményesség és járványhelyzet alakulása, saját szerkesztés az ODIHR és Our World in Data adatai alapján

Ország	Megváltozott az választás napja?	Nyert az akkori hivatalban lévő jelölt/párt/koalíciós lista?	Növelte a hivatalban lévő jelölt/párt/koalíciós lista a szavazati arányát?	Mennyivel növelte a szavazati arányát?	A választási részvétel változása az előző választáshoz képest	A COVID–19 esetszámok emelkedtek a választás napja körül?
Szerbia	Késleltetett	Igen	Igen	12,40%	-7,19%	Igen
Horvátország	Előrehozott	Igen	Igen	1%	-6,30%	Igen
Lengyelország első forduló	Késleltetett	Igen	Igen	8,74%	15,55%	Igen
Lengyelország második forduló	Késleltetett	Igen	Igen	-0,52%	12,84%	Igen
Észak-Macedónia	Késleltetett	Igen	Nem	-1,98%	-14,77%	Igen
Montenegró	Nem	Igen	Nem	-6,37%	3,30%	Igen

Az öt országból négy a COVID–19 kapcsán változtatta meg a választások időpontját. Minden ország különböző mértékben vezetett be biztonsági intézkedéseket a választási napokra. A rendkívüli szavazási módszerek is eltérőek voltak, Észak-Macedónia és Horvátország például a karanténban lévők számára mobil szavazást biztosított, míg Lengyelországban levélben lehetett szavazni. Ez is szerepet játszhatott a lengyelországi választási részvétel növekedésében. Míg Lengyelországban és Montenegróban, addig a többi országban érezhetően csökkent a választói aktivitás. A hivatalban lévő kormánypártok vagy jelöltek a legtöbb esetben megőrizték korábbi eredményeiket. Szerbia esete az ellenzék bojkottja miatt különleges, míg Lengyelországban Duda csak az első fordulóban tudta növelni szavazatarányát. Montenegróban a kormányzó DPS listája szerezte meg a legtöbb mandátumot és szavazatot, kormányt azonban nem tudott alakítani. A zászlóegyesítő hatása leginkább Horvátországra érvényes, mivel a választásokat hamarabb tartották meg, és a kormányzó HDZ ki tudta használni a népszerűségének növekedését. A többi országban ennek a hatásnak kisebb a jelentősége, de a hivatalban lévők biztos győzelemre számíthattak a választásokon, Szerbia esetében pedig földcsuszamlásszerű győzelemre. Az ellenzéki

pártok azonban potenciált mutattak, amikor a diagnosztizált COVID–19-es esetek száma a választás napjához közeledve emelkedett. Ezért lehetséges, hogy a járványok jövőbeli előfordulásánál a választások több ellenzéki pártnak hoznak nagyobb sikert.

Amint a fejezet bevezetőjében említettük, a populizmus és az autokratikus tendenciák egyre erősödnek a közép- és délkelet-európai régiókban. Az elemzett öt országban, ahol a világjárvány első hét hónapjában első rendű választásokat tartottak, számos megkérdőjelezhető jogalkotási és gyakorlati lépés történt a választásokkal kapcsolatban, mint például a május 10ⁱ törölt választást követő lengyel jogi bizonytalanság, vagy az egyenlőtlen média- és kampánylehetőségek Szerbiában, Montenegróban és Észak-Macedóniában. A COVID–19 új kihívás elé állítja a modern demokráciákat, és a nemzeteknek meg kell tanulniuk, hogyan működjenek és használjanak új módszereket ilyen rendkívüli időkben. A választások további elemzése a koronavírus-járvány idején hatalmas ismereteket és tapasztalatokat nyújthat a demokrácia jövőbeli fejlődése és védelme érdekében.

A világjárvány első szakaszában lebonyolított választások tehát nemcsak egészségügyi és logisztikai kihívásokat vetettek fel, hanem komoly politikai következményekkel is jártak. A rendkívüli helyzetben hozott választási döntések – az időpontok módosításától a szavazási technikákig – befolyásolták a részvételi arányokat, és sok esetben a hivatalban lévők javára billentették a politikai egyensúlyt. A legitimitás kérdésköre is felerősödött, hiszen több országban is felmerült, hogy a járványhelyzetet a hatalom megtartására irányuló eszközként használták fel. E tendenciák különösen élesen mutatkoztak meg azokban az államokban, ahol a demokratikus normák amúgy is gyengülőben voltak. Az itt bemutatott vizsgálat ugyan nem a disszertáció teljes időbeli és tematikus fókuszát fedi le, mégis szerves részét képezi annak, mivel rávilágít arra, hogy válsághelyzetben az inkumbens pozíció milyen előnyökkel járhat – különösen az információs, adminisztratív és médiatér feletti kontroll szempontjából. A rendkívüli állapotok alatt meghozott intézkedések, valamint a kampányolás és szavazás rendhagyó formái új perspektívából láttatják az újraválaszthatóság és a politikai egyenlőtlenségek problémáit. A disszertáció további fejezeteiben ezek a szempontok szélesebb időtávon és intézményi kontextusban kerülnek elemzésre, különösen a közép- és délkelet-európai térségek demokratikus visszacsúszásának és az inkumbens előny rendszerszintű működésének vizsgálata során.

A három empirikus fejezet így három különböző szinten – a nemzeti vezető kommunikációjában, a helyi önkormányzati politikában és a regionális összehasonlítás szintjén – mutatta be az inkumbencia működését, lehetővé téve a jelenség többdimenziós értelmezését. Ezzel lezárul az értekezés empirikus része, amely a különböző politikai szinteken feltárt mintázatokon keresztül átfogó képet ad az inkumbens előny aktuális formáiról és működéséről. A következő fejezet feladata ezeknek az eredményeknek összegzése, egymással való összevetése és elméleti keretbe rendezése, hogy kirajzolódjon, milyen általános tanulságok vonhatók le a vizsgálatok alapján.

8. Diszkusszió

A disszertáció célja az inkumbens politikai szereplők pozíciómegtartási esélyeinek és előnyeinek interdiszciplináris és empirikusan alátámasztott vizsgálata volt. A kutatás négy fő kérdés mentén strukturálódott, amelyek különböző társadalmi-politikai kontextusokban – miniszterelnöki kommunikáció, önkormányzati választások, regionális választási környezet – tárták fel az inkumbencia előnyének megjelenési formáit és korlátait. A diszkusszió célja ezen kérdések újraértelmezése és az eredmények elméleti kontextusba helyezett értelmezése. A vizsgálat nem egyetlen univerzális tétel igazolására törekedett, hanem az inkumbencia komplexitását igyekezett megragadni, és annak különböző megjelenési módjait azonosítani. A diszkusszió során az empirikus eredmények és a releváns szakirodalom összekapcsolása révén az inkumbencia előnye mögött meghúzódó tényezők és feltételek értelmezése kerül előtérbe.

8.1. A kutatás korlátai

A kutatásnak ugyanakkor több korlátja is azonosítható, amelyek befolyásolják az eredmények általánosíthatóságát és értelmezési terét.

- (1) Módszertani korlátot jelent, hogy a három esettanulmány eltérő adatstruktúrával és forrásminőséggel dolgozik. Míg a megyei jogú városok választási eredményei teljeskörűen hozzáférhetők, addig a COVID alatti választások vizsgálata másodlagos forrásokra – elsősorban az EBESZ/OSCE jelentésekre – támaszkodik, amelyek nem minden esetben teszik lehetővé az inkumbenciahatások kvantitatív megragadását.
- (2) A miniszterelnöki Facebook-tevékenység elemzése kvalitatív jellegű volt, így a posztok tematikus klaszterezése értelmező döntéseket igényelt, ami szükségszerűen hordoz bizonyos fokú szubjektivitást. A közösségi média algoritmikus működése

(amely meghatározza a posztok terjedését és elérését) szintén nem volt mérhető, így a kommunikációs hatások tényleges nagysága nem állapítható meg.

- (3) A polgármesteri inkumbencia esetében nem volt lehetséges olyan kifinomult mérőszámok alkalmazása (mint a „második megugrás” vagy a „visszavonuló visszaesés”), amelyek az amerikai irodalomban standardnak számítanak, mivel a magyar települési adatstruktúrák, a jelöltek pártviszonyai és a ciklusok közötti átfedések ezt korlátozzák.
- (4) A COVID alatti választások országközi összehasonlítása során a járványkezelés eltérő politikai és intézményi kontextusai nehezítették a mintázatok egymás mellé helyezését; több országban csak töredékes adat állt rendelkezésre az inkumbensek kampánytevékenységéről és a korlátozások hatásáról.

E korlátok nem érvénytelenítik az eredményeket, de jelzik, hogy az inkumbencia komplex jelensége csak több módszer együttes alkalmazásával ragadható meg teljes körűen.

Az viszont kijelenthető az eredmények alapján, hogy az inkumbencia előnye nem tekinthető automatikus érvényesülő hatásnak. A pozícióból fakadó előny függ a politikai és intézményi környezettől, a választási rendszer adottságaitól, valamint a kommunikációs stratégiák és a társadalmi percepciók interakciójától. Az inkumbencia előnye tehát kontextusfüggő, többdimenziós konstrukcióként értelmezhető, amely különböző politikai szinteken és időszakokban eltérő módon manifesztálódik. A diszkusszió nem csupán az empirikus eredmények összegzése, hanem az azokból levonható következtetések és a vizsgált jelenség elméleti újraértelmezésének kísérlete. Kiemelt figyelem irányul azokra az esetekre, ahol az inkumbencia előnye megerősítést nyert, valamint azokra a helyzetekre is, ahol e hatás gyengébbnek, vagy akár ellenkező előjelűnek bizonyult. A fejezet zárásában a kutatás korlátai és a további vizsgálatok potenciális irányai is megfogalmazásra kerülnek.

8.2. A három esettanulmány

Az értekezés három empirikus vizsgálata – a miniszterelnöki Facebook-kommunikáció, a megyei jogú városok polgármestereinek újraválasztása és az öt közép- és délkelet-európai ország pandémia alatti választási tapasztalatai – első ránézésre eltérő politikai szinteket és jelenségeket érintenek. Ugyanakkor az esettanulmányok mélyebb elemzése rámutat arra, hogy az inkumbencia előnye minden vizsgált kontextusban hasonló mechanizmusok mentén működik, és több, egymással összefüggő dimenzióban ragadható meg. A következőkben három nagyobb összekötő logikai ív mentén mutatom be a közös pontokat és a

különbségeket: (1) a pozícióból fakadó erőforrások, (2) a politikai figyelem és percepciók alakítása, (3) az intézményi és rendszerszintű beágyazottság.

Első megállapításként kijelenthető, hogy az inkumbens pozícióhoz kapcsolódó előnyök minden vizsgált politikai térben részben a hivatalból fakadó erőforrásokkal magyarázhatók. Az önkormányzati tisztségek esetében ez a település életében betöltött központi szerepben, a személyes ismeretségben és a helyi intézmények feletti közvetlen befolyásban jelenik meg. *(tézis 9.: A helyi politikai beágyazottság és a személyes ismertség olyan stabilizáló erő, amely az inkumbens előnyt még erős pártpolitikai turbulenciák idején is képes fenntartani.)* A polgármesterek állandó jelenléte a helyi nyilvánosságban, a település mindennapi ügyeiben való részvételük, illetve a döntések arcaként betöltött szerepük jelentős előnyt biztosít számukra a kihívókkal szemben. (A miniszterelnöki Facebook-kommunikáció vizsgálata más jellegű, mégis hasonló szerkezetű erőforrás-előnyt tár fel, a hivatalban lévő politikai vezető képes a figyelmet folyamatosan saját személyére irányítani, és olyan kommunikációs túlsúllyal rendelkezik, amelyet a kihívók sem intézményi, sem technológiai értelemben nem tudnak kiegyenlíteni. A pandémia alatti országos választások esetében az erőforrások még egyértelműbben kötődtek az állami pozícióhoz. A járványhelyzet kezelése, az információk feletti monopólium, a rendkívüli jogrend által biztosított cselekvési mozgástér vagy akár a választási szabályok módosításának lehetősége mind az inkumbensek kezében összpontosultak. Bár az erőforrások természete más volt önkormányzati, kommunikációs és országos szinten, közös bennük, hogy a hivatalban lévők strukturálisan kedvezőbb helyzetet élveztek, amelyet a kihívók nem vagy csak korlátozott mértékben tudtak ellensúlyozni.

Az esettanulmányok második közös eleme a politikai figyelem alakításának képessége. Az inkumbensek előnye nem csupán az erőforrások felhalmozásában áll, hanem abban is, hogy képesek a figyelmet önmagukra irányítani és megtartani. A polgármesterek esetében ez a beágyazottságukból és a településen belüli személyes jelenlétükből fakad, hiszen a helyi közélet szinte minden fontos kérdésében megkerülhetetlen szereplők. A miniszterelnöki Facebook-aktivitás e logikát egy új kommunikációs térben teszi láthatóvá. A digitális platformokon a figyelem folyamatos újratermelése válik a politikai jelenlét egyik legfontosabb feltételévé. A válsághelyzetben ez a figyelmi túlsúly tovább erősödött, hiszen a választók a bizonytalanság idején nagyobb hajlandósággal fordulnak a hivatalban lévő vezetőhöz információért, értelmezési keretért és iránymutatásért. A pandémiás országos választások során szintén megfigyelhető volt a „zászló köré gyűlés” hatása. A társadalom

figyelme és elvárásai a hivatalban lévő kormányokra irányultak, amelyek így nem csupán politikai, hanem pszichológiai értelemben is előnyös pozícióba kerültek. A figyelem megszerzésének és fenntartásának mechanizmusa tehát mindhárom esetben alapjaiban járult hozzá az inkumbencia érvényesüléséhez.

Harmadik közös elemként pedig megállapítható, hogy noha az alaplogika közös, az inkumbencia különböző kontextusokban eltérő módon és eltérő mértékben érvényesül. Az önkormányzati versenyben az egyfordulós, személyorientált választási rendszer eleve felerősíti a személynek szóló szavazat szerepét, és kedvez azoknak, akiknek hosszabb idő alatt sikerült kiépíteniük helyi legitimitásukat. A Facebook-elemzés ugyanakkor a közvetlen politikai verseny helyett a kommunikációs tér dinamikáit vizsgálja, ahol az inkumbencia előnye nem választási mechanizmusokon, hanem a folyamatos láthatóságon, a narratívakeretezésen és a politikai közelség érzetének megteremtésén keresztül érvényesül. *(tézis 5.: A digitális jelenlét nem pusztán kiegészíti, hanem strukturálisan alakítja az inkumbencia kommunikációs dimenzióját, mivel a vezető folyamatos láthatósága a legitimáció egyik kulcsmechanizmusa.)* A régiós pandémiás esetekben az inkumbencia működése kiegészült egy sajátos intézményi dimenzióval is: a rendkívüli helyzetekben alkalmazott különleges eljárások és szabályok a politikai verseny szerkezetét is befolyásolták. *(tézis 11.: A rendkívüli választási eljárások alkalmazása – ideértve az időpontmódosítást, a kampánykorlátozásokat és az új szavazási technikákat – növelte az inkumbencia intézményi komponensét, és demokratikus legitimációs dilemmákat vetett fel.)* A jogi keretek átalakításának lehetősége, valamint a politikai vezetőknek tulajdonított válságkezelési kompetencia mind erősítette az inkumbencia hatását, és az országok egy részében mérhetően torzította a választási verseny feltételeit.

Az összehasonlítás eredményeként többdimenziós kép rajzolódik ki, amely szerint az inkumbencia előnye egyszerre épül erőforrásokra, kommunikációs túlsúlyra, intézményi pozícióra és percepcionális tényezőkre. *(tézis 3.: Az inkumbencia működését nem kizárólag intézményi, hanem kommunikációs és pszichológiai tényezők is meghatározzák, amelyek válsághelyzetekben felerősödnek.)* A három esettanulmány abban segít, hogy az inkumbenciát ne csupán egyetlen politikai mechanizmusként, hanem összetett, kontextusérzékeny jelenségként értsük meg. Bár a különböző szintek másként teszik láthatóvá az inkumbencia hatását, mindegyik hozzájárul ahhoz, hogy az előny újraértelmezhető legyen, mint olyan dinamikus folyamat, amelyben a pozícióból fakadó tényleges előny és a választói percepciók egymást erősítik. Ez az összetettség indokolja,

hogy az inkumbenciát a következő alfejezetben többdimenziós fogalomként határozzam meg, amelynek érvényesülése a politikai tér eltérő struktúráiban más-más hangsúlyokkal, de azonos logika szerint jelenik meg.

A három esettanulmány összehasonlító értelmezése rávilágít arra, hogy az inkumbencia különböző politikai szinteken eltérő módon, de azonos alaplogika mentén fejti ki hatását. Ezen összefüggések feltárása ugyanakkor önmagában még nem ad választ arra, hogy a disszertáció elején megfogalmazott kutatási kérdések milyen módon teljesülnek. A következőkben ezért a vizsgálati eredményeket visszakapcsolom a K1–K4 kutatási kérdésekhez, és áttekintem, hogy az esettanulmányokból levont tanulságok miként járulnak hozzá az inkumbencia jelenségének elméleti és empirikus megértéséhez.

K1: Milyen tényezők befolyásolhatják az inkumbens politikai szereplők pozíciómegtartási esélyeit és magatartását eltérő politikai és társadalmi kontextusokban?

Az inkumbencia politikatudományi vizsgálatának kiindulópontját hagyományosan az a megfigyelés képezi, hogy a hivatalban lévő politikusok a választások során statisztikailag mérhető előnnyel indulnak kihívóikkal szemben. Az ezzel foglalkozó irodalom az Egyesült Államokban alakult ki, és elsősorban az 1970-es évektől kezdve nyert lendületet. A klasszikus kutatások közül Robert S. Erikson 1971-es munkája tekinthető irányadónak, amely empirikusan is alátámasztotta, hogy az inkumbens kongresszusi képviselők jelentősen nagyobb arányban nyerik el újra mandátumukat, mint a nem hivatalban lévő kihívók.³⁹⁵ David Mayhew és Alan Abramowitz vizsgálatai már nemcsak az előny tényét, hanem annak lehetséges forrásait is részletesen feltárták, például a választói ismertség, a választókerületi aktivitás és a kampányfinanszírozás dimenzióin keresztül.³⁹⁶ Bár az amerikai választási rendszer sajátosságai – elsősorban az egyéni választókerületeken alapuló, egyszerű többségi struktúra – kedveznek az inkumbencia előnyének empirikus kimutatásához, a fogalom vizsgálhatósága nem korlátozódik az Egyesült Államokra. Az elmúlt évtizedekben az Egyesült Államokon kívül, köztük Magyarországon is tudományos figyelem irányult a témakör felé. Magyarországon azonban az inkumbens előny vizsgálata korlátozott múltra tekint vissza, a hazai szakirodalomban elsősorban Kozma Viktória és Kumin Ferenc munkája számít alapvető referenciának. Ők 2010-es tanulmányukban három egymást követő önkormányzati választás (2002, 2006, 2010) adatait elemezték, és

³⁹⁵ Erikson, „The Advantage of Incumbency in Congressional Elections”.

³⁹⁶ Mayhew, „Congressional Elections”; Abramowitz, „Incumbency, Campaign Spending, and the Decline of Competition in U.S. House Elections”.

megállapították, hogy a polgármesterek újraválasztási esélye valóban magas, különösen a kisebb lélekszámú településeken, ahol az inkumbencia hatása markánsabban érvényesül.³⁹⁷

Az inkumbens politikai szereplők pozíciómegtartási esélyeinek kevésbé számszerűsíthető, mégis nem elhanyagolható jelentőségű tényezője a politikai napirenddel való kapcsolat és a közfigyelem tematizálásának képessége. A napirendelméleti megközelítés szerint nemcsak az számít, hogy miről születnek döntések, hanem az is, hogy milyen témák jutnak el a nyilvánosságban domináns pozícióba. Merkovity Norbert kutatásai különösen hangsúlyozzák a figyelemért folytatott versenyt a kortárs médiakörnyezetben, amely az inkumbensek számára kettős kihívást jelenthet: egyrészt előnyt élveznek az intézményi státuszukból fakadó erőforrás-hozzáférés miatt, másrészt azonban folyamatosan igazolniuk kell napirendformáló képességüket a versengő politikai és akár nem politikai aktorokkal szemben.³⁹⁸ Azok az inkumbens szereplők tehát, akik képesek a figyelmet magukon tartani vagy magukra irányítani az intézményes tényezőkből fakadó előnyön felül is képesek lehetnek pozíciójukból fakadó helyzetelőnyt kihasználni.

Török Gábor napirendelméleti megközelítéséből nem következik feltétlenül explicit módon, hogy az inkumbens szereplők napirend-alakító képessége feltétlenül magasabb lenne, de az inkumbens pozícióból fakadó figyelem feltételezi, hogy azok a politikai szereplők, akik stabil hozzáféréssel rendelkeznek a politikai és médiabeli nyilvánossághoz – így különösen a hivatalban lévők –, nagyobb valószínűséggel képesek ügyeket a közfigyelem fókuszába emelni. Az általuk tematizált ügyek napirendre kerülése ugyanakkor nem automatikus, hanem függ a társadalmi-politikai kontextustól.

A választási rendszerek típusa kulcsszerepet játszik az inkumbens politikusok újraválasztási esélyeinek alakulásában, mivel közvetlen hatással van arra, hogy a választópolgárok milyen módon kerülhetnek a voksolás folyamata során kapcsolatba a jelöltekkel.³⁹⁹ A többségi rendszerek – különösen az egyszerű többségi típusa – kínálják a legkedvezőbb feltételeket az inkumbencia előnyének kialakulásához. Ennek magyarázata a

³⁹⁷ Kozma és Kumin, „Inkumbensek a magyar polgármesterek választási küzdelmeiben”.

³⁹⁸ Merkovity, *A figyelemalapú politika a közösségi média korában*.

³⁹⁹ Az újraválasztási esélyeket a választási rendszer sajátosságai mellett az adott párton belüli verseny és jelöltszelekció is érdemben befolyásolhatja. Ennek tárgyalása új önálló részterületet nyitna meg, amely jelen disszertációnak annak terjedelmi és tartalmi korlátai miatt nem része. A téma bővebb kifejtéséhez lásd: Annika Hennl, „Intra-Party Dynamics in Mixed-Member Electoral Systems: How Strategies of Candidate Selection Impact Parliamentary Behaviour”, *Journal of Theoretical Politics* 26, sz. 1 (2014): 93–116, <https://doi.org/10.1177/0951629813489547>; Silje Synnøve Lyder Hermansen, „Striving for Influence: The Effect of Performance on Candidate Selection”, *Party Politics* 24, sz. 4 (2018): 382–96, <https://doi.org/10.1177/1354068816663036>.

személyesnek szóló szavazat rögzülésében rejlik, amelynek jelentőségét Herrera és Yawn már 1999-ben hangsúlyozzák.⁴⁰⁰ A személynek szóló szavazat jelenléte ugyanakkor nem univerzális sajátossága minden választási rendszernek. A disszertációban Fábán György és Kovács László Imre választási rendszereket tipizáló munkája alapján egyértelművé válik, hogy a személyes választói kapcsolat csak olyan szisztémákban tud érdemi politikai hatást gyakorolni, ahol a választás nem kizárólag pártlistákra történik. Az egyéni választókerületi jelöltekre leadott szavazat lehetőséget biztosít a választóknak arra, hogy saját környezetükből ismert politikai szereplőt támogassanak – ez az intézményi lehetőség pedig természetes módon erősíti a hivatalban lévők pozícióját.⁴⁰¹ Bár az arányos választási rendszerek szerkezetükből következően kevésbé kedveznek az inkumbens politikusok újraválasztásának, a disszertációban bemutatott példák –Dahlgaard, Kotakorpi és Fiva munkái⁴⁰² – alapján egyértelmű, hogy bizonyos konstrukciók mégis képesek elősegíteni az inkumbencia előny érvényesülését. A nyílt vagy részlegesen nyílt listás modellek nem csupán a pártok támogatottságát jelenítik meg, hanem egyúttal teret engednek a választói értékelésnek is: a már hivatalban lévő politikus neve, teljesítménye és ismertsége a párton belüli versenyt is befolyásolja. Ez alapján az inkumbens előny nem kizárólag a választási rendszer típusából következik, hanem annak szerkezetéből és a választói döntés személyességének fokából is. Az intézményi környezet és a szavazatszámítás technikája befolyásolhatja, hogy az inkumbencia milyen formában érvényesül.

Az STV-rendszerek példája világosan mutatja, hogy az arányos választási rendszerek egy része sem semleges az inkumbencia érvényesülése szempontjából. A preferenciális szavazás, a többmandátumos körzetek és a belső pártverseny sajátos kombinációja olyan összetett struktúrát alkot, amely az inkumbens státuszt nem automatikusan erősíti meg, de a rendszer működésmódja mégis lehetőséget teremt annak újratermelésére. Az írt példa Redmond és Regan kutatása alapján jól illusztrálja ezt: az STV-rendszerben induló hivatalban lévő képviselők 18 százalékponttal nagyobb eséllyel nyerik meg a következő választást, mint azok, akik korábban éppen elbukták a mandátumot.⁴⁰³ A választási rendszer logikája alapján az inkumbencia előnye nem csak közvetlenül a választói hűségből vagy személyes népszerűségből fakad, hanem abból, hogy a pártok gyakran azokat a politikusokat támogatják újra, akik korábban már bizonyították versenyképességüket – akár az ellenzéki

⁴⁰⁰ Herrera and Yawn, „The Emergence of the Personal Vote”.

⁴⁰¹ Fábán és Kovács, *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*.

⁴⁰² Dahlgaard, „You just made it”; Kotakorpi és mtsai., „Returns to Office in National and Local Politics”; Fiva és Røhr, „Climbing the ranks”.

⁴⁰³ Redmond and Regan, „Incumbency advantage in a proportional electoral system”.

jelöltekkel, akár párttársaikkal szemben. Ez arra utal, hogy a pártszervezeti dinamika legalább akkora súllyal bír az inkumbencia újratermelésében, mint a választói döntések. A máltai rendszer szintén STV-alapú, ám egy stabil kétpártrendszerbe ágyazva. Bár a választói preferenciák szabad kifejezése a rendszer sajátossága, a politikai struktúra és a pártok kampánystratégiái következtében az inkumbensek számára igen kedvező környezet alakul ki. A pártok rendszerint a korábbi ciklusban sikeres politikusokra építik kampányukat, ezzel is csökkentve az új jelöltek kockázatát.⁴⁰⁴ Az STV rendszerek – legyen szó akár az ír, akár a máltai esetről – nem zárják ki az inkumbens előny kialakulását, sőt, az egyéni preferenciák és pártstratégiák metszetében egy sajátos mechanizmus alakul ki, amely az újraválasztás esélyeit jelentős mértékben meghatározza. Az inkumbens előny tehát ezekben az arányos rendszerekben is fennáll, még ha mértéke és természete eltér is a többségi rendszerekben tapasztalttól. A választási rendszerek eltérő működésmódja egyértelműen meghatározza, hogy milyen esélyekkel indulnak a hivatalban lévő politikai szereplők az újraválasztásért. Ugyanakkor a rendszer típusa önmagában nem kizárólagosan határozza meg, hogy milyen mértékben van jelen az inkumbens előny adott államban.

Ez különösen akkor válik világossá, ha figyelembe vesszük azokat az intézményi megoldásokat, amelyek kifejezetten az inkumbencia strukturális visszaszorítását célozzák. A mandátumkorlátozások (term limits) bevezetésének egyik fő motivációja az, hogy a politikai újratermelő mechanizmusait szabályozott keretek közé szorítsák, és ezáltal mérsékeljék a pozícióból fakadó erőforrások torzító hatását. Ugyanakkor a nemzetközi példák azt mutatják, hogy e szabályozás politikai hatásai korántsem egyértelműek: a latin-amerikai államok egy részében például a formálisan szigorú korlátozások sem tudták megakadályozni a politikai elit újratermelődését, sőt, esetenként informális hatalmi struktúrákat erősítettek meg.⁴⁰⁵ Az Amerikai Egyesült Államok állami törvényhozásokban vizsgált mandátumkorlátozások kapcsán Carey és munkatársai arra mutatnak rá, hogy bár a szabályozás módosította a politikai karrierutakat, érdemben nem csökkentette az inkumbensek strukturális előnyét, és nem változtatta meg jelentősen a képviselők társadalmi-demográfiai összetételét sem.² Ez azt jelzi, hogy az inkumbencia korlátozására irányuló intézményi beavatkozások hatása nem univerzális, hanem csak az adott politikai rendszer intézményi és kulturális kontextusában értelmezhető.⁴⁰⁶ Ez azt jelzi, hogy az

⁴⁰⁴ Hasancebi, „The Maltese single transferable vote experience”.

⁴⁰⁵ Corrales and Penfold, „Manipulating Term Limits in Latin America”, 2014.

⁴⁰⁶ Carey és mtsai., „The Effects of Term Limits on State Legislatures”.

inkumbencia korlátozására irányuló intézményi beavatkozások hatása nem univerzális, hanem csak az adott politikai rendszer intézményi és kulturális kontextusában értelmezhető.

Az inkumbencia előnyének politikatudományi megközelítései mellett a disszertáció 4.2. fejezete rámutat arra is, hogy a jelenség megértéséhez más tudományterületek – különösen a kognitív pszichológia, az evolúciós pszichológia és a szociálpszichológia – eredményei is relevánsak lehetnek. Az evolúciós pszichológiai keret szerint a vezetőpozícióhoz való ragaszkodás nem pusztán intézményi vagy politikai logikából fakad, hanem mélyen gyökerezik az emberi társas viselkedés evolúciósan kialakult mintázataiban. Price és Van Vugt elmélete alapján a társadalmi közösségekben azok a vezetők élveznek nagyobb támogatottságot, akik képesek stabilitást és kollektív előnyt biztosítani – ez a mechanizmus a modern politikai versenyben is rendelkezhet relevanciával.⁴⁰⁷ Ezt a megközelítést erősítik a közgazdaságtani magyarázatok is, amelyek gazdasági ösztönzőkre is rámutatnak. A kampányciklushoz igazított fejlesztéspolitika, a parókiáizmus és az információs aszimmetria nemcsak a választók befolyásolását teszik lehetővé, hanem azt is, hogy a hivatalban lévők közvetlenül politikai tőkévé alakítsák az állami erőforrásokat.⁴⁰⁸

Röviden választ adva az első, általános kutatási kérdésre az dissertáció elméleti áttekintője alapján az inkumbens politikai szereplők pozíciómegtartási esélyei nem érthetők meg egydimenziós vagy univerzális modell keretében. A különböző politikai, intézményi és társadalmi kontextusok eltérő módon határozzák meg azt, hogy milyen előnyökkel jár a hivatalban betöltött pozíció, illetve hogyan képes azt az adott szereplő politikai tőkévé alakítani. Az eredmények azt mutatják, hogy az inkumbencia előnye bizonyos rendszerszintű tényezők, mint például a választási rendszer típusa, a közvetlen szavazat személyessége, vagy az állami erőforrásokhoz való hozzáférés mentén strukturálódik, de ezen kívül a klasszikus politikatudományi elméletek mellett érdemi magyarázóerővel bírnak azok a megközelítések is, amelyek az emberi döntéshozatal torzulásaira, a társadalmi kohézió iránti igényre vagy a gazdasági ösztönzők torzító mechanizmusaira mutatnak rá. A vizsgált szakirodalom rámutat, hogy az inkumbens előny nem automatikus, nem determinisztikus, de strukturálisan beágyazott, amennyiben jelen van adott államban. A különböző szinteken (országos, önkormányzati), különböző intézményi környezetben (többségi, arányos, vegyes rendszerek), illetve különböző választói percepciók és

⁴⁰⁷ Price and Vugt, „The evolution of leader–follower reciprocity”.

⁴⁰⁸ Levitt and Snyder, „Political Parties and the Distribution of Federal Outlays”; Vasvári, „Grant Schemes and Pork-Barrel Politics in Local Government Funding in Hungary”; Vasvári, „Beneficiaries and Cost Bearers”; Klingensmith, „The Impact on Pork-Barrel Spending on Incumbent Fundraising”.

pártstratégiák mellett az inkumbencia más-más mintázatban jelenik meg és ezek a mintázatok politikailag is eltérő következményekkel járnak. A kutatási kérdésre tehát nem egy definitív válasz adható, hanem egy kontextusérzékeny, többváltozós megközelítés igazolható: az inkumbens előny fennállása és mértéke politikai rendszerek és társadalmi viszonyok együttállásának függvénye.

K2: Milyen tematikák és narratívák mentén strukturálódott Orbán Viktor inkumbens politikai vezetőként folytatott Facebook-kommunikációja a COVID-19 járvány első hulláma idején?

A kutatás második kérdése azt vizsgálta, hogy milyen tematikák és narratívák mentén strukturálódott Orbán Viktor Facebook-kommunikációja a COVID-19 első hulláma során. A tematikus elemzés négy fő dimenziót azonosított: a hangulatépítést, a nemzetközi találkozókat, az irányítást és a szabályalkotást. Ezek a tartalmi csoportok nem pusztán témaként jelennek meg, hanem egy jól körülhatárolható narratívába ágyazva erősítik a miniszterelnök szerepét mint cselekvőképes, gondoskodó és kompetens vezető. A bejegyzések szerkezete és tartalma jól illeszkedik a rally around the flag elméleti keretébe, amely szerint krízishelyzetekben a társadalom hajlamos a vezető mögé felsorakozni, és a politikai lojalitás rövid távon megnövekedhet.⁴⁰⁹ A bemutatott Facebook-aktivitás pontosan ezen logika mentén működik: a miniszterelnök posztjai nem pusztán információt közölnek, hanem performatívan megkonstruálják azt a vezetői képet, amely a válság kezelésének első számú letéteményeseként jelenik meg, és ezzel implicit módon politikai lojalitást is épít. *(tézis 4.: A miniszterelnöki Facebook-kommunikáció válsághelyzetben a kormányfő személyét teszi a válságkezelés elsődleges médiumává, ezzel az inkumbens előny egyik legfontosabb kommunikációs forrásává válik.)* A kutatási kérdésre adott válaszként megállapítható, hogy Orbán Viktor Facebook-kommunikációja a COVID-19 járvány első hulláma alatt egy négy pillérből álló, koherens tematikus struktúrára épült: (1) hangulatépítés, (2) nemzetközi eseményeken való részvétel, (3) szabályalkotás, valamint (4) a kormányzati irányítás demonstrációja. Ezek a tartalmi kategóriák nem elszigetelten jelentek meg, hanem egymást erősítő, tudatosan felépített narratívába ágyazódtak, amely a politikai vezető karakterét hivatott stabilizálni és erősíteni. A kommunikáció fő funkciója nem kizárólag az informálás volt, hanem a politikai pozíció legitimitásának fenntartása és megerősítése – különösen a válság által felerősített bizonytalanság idején. A posztok vizuális és verbális komponensei a cselekvőképes, gondoskodó és kompetens vezető képét formálták

⁴⁰⁹ Mueller, „Presidential Popularity from Truman to Johnson”.

meg. Ez a reprezentációs stratégia egyértelműen az inkumbens pozícióból fakadó előny tudatos kihasználása volt: a miniszterelnök nemcsak kormányfőként, hanem „krízismenedzserként”, „nemzeti apafiguraként” jelent meg a tartalmakban. *(tézis 6.: A miniszterelnöki kommunikáció a válság alatt olyan narratívát hoz létre... rally around the flag feltételeit teremti meg.)*

K3.1 – Milyen mértékben érvényesül az inkumbens előny a magyar megyei jogú városok polgármester-választásain 1994 és 2019 között?

A kutatás alapján világosan kirajzolódik, hogy az inkumbens előny markánsan jelen van a magyar megyei jogú városok polgármestereinek választásain. Az empirikus adatok szerint az újrainduló polgármesterek döntő többsége sikeresen megtartotta pozícióját. A választási ciklusok során az induló inkumbensek győzelmi aránya jellemzően 75% fölötti volt, például 2014-ben 94%, 2010-ben 93%, míg a legalacsonyabb arány is (2006-ban) elérte az 50%-ot. Ez az arány önmagában is meggyőző, de különösen jelentőssé válik, ha figyelembe vesszük a politikai verseny intenzitásának növekedését és a megyei jogú városok stratégiai jelentőségét. A jelen disszertáció újdonsága, hogy ezt a jelenséget a legnagyobb, megyei jogú városok körében is megerősíti, vagyis az előny nemcsak a „helyi kapcsolatokon” alapuló kisebb közegben működik, hanem a komplexebb, pártpolitikailag erősebben átítatott városi környezetben is érvényesül. *(tézis 7.: A megyei jogú városokban az inkumbencia strukturális jellegű, és a helyi politikai mező egyik legfontosabb rendezőelve, amely tartósan magas újraválasztási arányokban jelenik meg.)* Németország polgármester-választásai kapcsán hasonló megállapításra jutott Ronny Freier.⁴¹⁰ Ezzel összhangban Kristóf Luca empirikus kutatása is arra mutat rá, hogy a polgármesterek – mint helyi politikai szereplők – kiemelt társadalmi bizalmat élveznek. A helyi politikai elit tagjai iránti bizalom szignifikánsan magasabb, mint más politikai szereplők esetében, és a polgármesterek különösen fontos szerepet játszanak a társadalmi integrációban, mint a közösség irányában forduló és annak érdekeit artikuláló szereplők.⁴¹¹

A kutatásban szereplő kvantitatív mutatók – az újraválasztási arány, a ciklusonkénti megőrzött pozíciók száma, valamint az újraválasztott polgármesterek köre – egyértelműen

⁴¹⁰ Ronny Freier, „The mayor’s advantage: Causal evidence on incumbency effects in German mayoral elections”, *European Journal of Political Economy* 40 (2015. december): 16–30, <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2015.07.005>.

⁴¹¹ Kristóf Luca, „Az elitek szerepe a társadalmi integrációban”, in *Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás: A magyar társadalom a 2020-as évek elején 2. kötet*, szerk. Imre Kovách (HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2024).

mutatják, hogy a pozícióból fakadó előny tartós és rendszerszerű. Az újraválasztásban kulcsszerepet játszik a politikai és társadalmi beágyazottság, az ismertség, valamint az, hogy az inkumbens a ciklus alatt megszerezheti és mobilizálhatja azokat az erőforrásokat – kampánykapacitás, helyi média, formális és informális kapcsolatok –, amelyek növelik a választási esélyeit. A „személynek szóló szavazat” elméleti kerete alapján a választók nem pusztán pártalapú preferenciák szerint döntenek, hanem a jelölt személyes jellemzői, ismertsége és lokális jelenléte is befolyásolja a döntésüket. Bár Papp Zsófia tanulmánya nem a polgármesterekre, hanem országgyűlési képviselőjelöltekre vonatkozik, és inkumbens-hátrányt azonosít, az is világos, hogy azok a jelöltek, akik korábban polgármesterként működtek, szignifikánsan jobb eredményt értek el az egyéni választókerületekben. A tanulmány szerint a polgármesteri tapasztalat átlagosan 2,1 százalékpontos többletet eredményezett a szavazatarányban.⁴¹² Ez a megállapítás nem az inkumbencia előnyét igazolja, de a lokális kötődés és ismertség fontosságát igen – tehát részben alátámasztja azt a logikát, amely szerint a választói döntésekben a személyes beágyazottság is kulcsszerepet játszik. Összefoglalva: az inkumbencia előnye a megyei jogú városokban vizsgált időszakban nemcsak kimutatható, hanem a választási mező meghatározó szervező elvévé is válik. A pozíció, a bizalom és a személyes jelenlét együttese stabil választási előnyt teremt a hivatalban lévő polgármesterek számára.

K3.2 – Milyen hatással van a pártkötődés és a választási év a magyar megyei jogú városok polgármester-választásain 1998 és 2019 között?

A disszertáció empirikus eredményei alapján világosan látszik, hogy az inkumbens státusz hatékonysága nem független a politikai környezettől: a pártkötődés és a választási év dinamikája jelentősen befolyásolja az újraválasztási esélyeket. A vizsgált időszakban többször megfigyelhető volt, hogy a kormánypárti polgármesterek eredményessége szoros kapcsolatban állt az azonos évben megtartott országgyűlési választások kimenetelével – ezt a szakirodalom a mézeshetek hatásaként azonosítja, amely során az országos győzelem pozitív spirálba fordul át a helyi voksolások során is.⁴¹³ E hatás különösen látványosan jelent meg 2002-ben, amikor az új kormánypártok – az MSZP és az SZDSZ – frissen megszerzett országos legitimitása segítette a korábban már polgármesterré választott jelöltjeiket a pozícióik megtartásában. Az év során az induló inkumbensek 83%-a győzött, azaz 15

⁴¹² Papp Zsófia, „Inkumbens-hátrány, helyi kötődés és a személynek szóló szavazat Magyarországon”

⁴¹³ Reif and Schmitt, „Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results”.

inkumbens nyertesből, melyből 10 kormánypárti volt. Ez messze meghaladta a 2006-os, politikailag turbulens ősz 50%-os arányát, ahol kormánypárti nyertes mindössze 6 volt a 10 inkumbens nyertesből. Az adatok alapján 2006 az egyik legmarkánsabb példája annak, amikor a politikai botrány – az őszi beszéd – megtörte a megszokott dinamikát. A kormánypárti polgármesterek közül mindössze hatan tudtak győzni a 23 városban, és ez az év bizonyította a leginkább, hogy a pártkötődés nem garantál előnyt: az országos politikai klíma drasztikus hatással lehet a helyi inkumbensek sikerességére 2010 és 2014 ismét a honeymoon-effektus erős példái. A Fidesz–KDNP kétharmados országgyűlési győzelme után az önkormányzati választásokon is dominált: a 2010-es és 2014-es adatok szerint a kormánypárti indulók majd mindegyike megtartotta pozícióját. Ez a ciklikus együttmozgás azt mutatja, hogy a pártkötődés erőteljes katalizátorként működik, ha azt országos siker övezi. Ugyanakkor a disszertáció 2019-es adatai arra is rávilágítanak, hogy a választási naptár változása – az országgyűlési és önkormányzati választások ciklusának szétválasztása – megtöri ezt a mintázatot. Az új, öt éves önkormányzati ciklus közepére eső választás során már gyengébben szerepeltek a kormánypárti jelöltek. Ez megfelel annak a politológiai tapasztalatnak, hogy a kormányzati ciklus közepén tartott másodrendű választásokon (mint az amerikai midterm election) a kormánypárt általában gyengébben szerepel.⁴¹⁴

A kutatási kérdésre válaszolva megállapítható, hogy a pártkötődés és a választási év dinamikája jelentős hatással van a megyei jogú városok polgármester-választásainak kimenetelére. *(tézis 8.: A pártkötődés csak akkor erősíti az inkumbens polgármesterek előnyét, ha országos szinten is kedvező politikai környezet áll mögöttük; krízishelyzetekben kifejezetten hátránnyá válhat.)* Az inkumbens státusz önmagában nem determinálja a győzelmet: csak akkor válik valós előnnyé, ha politikai környezete is kedvező. *(tézis 1.: Az inkumbens előnye csak bizonyos intézményi és társadalmi konfigurációkban válik tényleges választási előnnyé.)* A pártkötődés akkor jelent versenyelőnyt, ha mögötte országos támogatottság és politikai legitimáció áll – ellenkező esetben, mint 2006-ban vagy 2019-ben, kifejezetten hátrányt is jelenthet.

K4 – Hogyan befolyásolta a COVID–19 járvány – beleértve a rendkívüli választási eljárások alkalmazását – az inkumbens politikai szereplők elsőrendű választásokon a választási esélyeit a vizsgált öt közép- és délkelet-európai országban a 2020. márciusa és októbere közötti periódusban?

⁴¹⁴ Edward R. Tufte, „Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections”.

A kutatási kérdésre adott válasz: a járvány idején megtartott elsőrendű választások több esetben erősítették az inkumbens politikai szereplők pozícióját, de ez nem volt általánosan érvényesülő hatás. Az előny megléte országonként eltérően alakult, a politikai rendszer jellege és a választási szabályok változtatása nagyban befolyásolta az eredményeket. *(tézis 10.: A COVID–19 alatti elsőrendű választások a legtöbb vizsgált esetben erősítették az inkumbens pozíciókat, ugyanakkor a hatás mértéke erősen függött a politikai rendszer típusától, az ellenzék erejétől és a kampányfeltételek aszimmetriáitól.)* A horvátországi HDZ sikeresen tudta kihasználni a rally around the flag hatását, mivel a választást még a járvány második hullama okozta feszültség fokozódása előtt tartották meg. Szerbiában a kormányzó SNS földcsuszamlásszerű győzelmet aratott, miközben az ellenzék bojkottot hirdetett – ez jelentősen torzította a versenyfeltételeket. Lengyelországban az elnökválasztás időpontjának elhalasztása körüli jogi bizonytalanság és a kampánykörnyezet aszimmetriái ugyan nem akadályozták meg Andrzej Duda újraválasztását, de az első fordulóban tudta csak érdemben növelni szavazatarányát az előző választási eredményéhez képest.

Azt is érdemes figyelembe venni, hogy a járvány következtében bevezetett rendkívüli intézkedések – például a választások időpontjának módosítása, a részvételt befolyásoló egészségügyi korlátozások, vagy a levélszavazás lehetőségének kiterjesztése – rendszerszintű előnyt teremtettek a hivatalban lévők számára vagy ennek percepcióját az ellenzéki szereplők részéről. Az eredmények összehasonlítása a korábbi választási ciklusokkal kimutatta, hogy a hivatalban lévők a legtöbb vizsgált esetben képesek voltak megtartani pozícióikat, különösen ott, ahol a választói részvétel csökkent, és nem volt jelentős ellenzéki kihívás (mint Szerbiában vagy Montenegróban). Ugyanakkor nem mindenhol érvényesült a válság által erősített inkumbens előny: például Észak-Macedóniában csökkent az inkumbens támogatottság és részvétel is visszaesett. Továbbá, fejezetben hivatkozott szakirodalmak is megerősítik, hogy a rendkívüli helyzetekre való hivatkozással elhalasztott vagy újraszabályozott választások demokratikus legitimációja kérdésessé válhat, különösen akkor, ha a hivatalban lévők kontrollálják a szabályalkotási folyamatot és az információáramlást.⁴¹⁵ A COVID–19 első hulláma alatt Közép- és Délkelet-Európában megtartott elsőrendű választások során az inkumbens politikai szereplők választási esélyeit általában kedvezően befolyásolta a járványhelyzet, de nem minden

⁴¹⁵ James and Alihodzic, „When Is It Democratic to Postpone an Election? Elections During Natural Disasters, COVID-19, and Emergency Situations”.

esetben és nem automatikusan. A választási előny tehát kontextusfüggő volt, a járvány mellett megjelenő belpolitikai krízisek nem hanyagolhatóak el.

A disszertáció empirikus eredményei nem csupán az inkumbencia gyakorlati működésére, hanem annak elméleti megközelítéseire is releváns következtetéseket kínálnak. A választott esettanulmányok és módszertani megközelítések révén újragondolhatóvá vagy kibővíthetővé válik az inkumbens előny fogalma, valamint annak alkalmazhatósága eltérő politikai és intézményi környezetekben. Az egyik legfontosabb elméleti tanulság, hogy az inkumbens előny nem tekinthető automatikusnak, hanem erőteljesen kontextusfüggő jelenség. Míg Mayhew és Erikson kutatásai⁴¹⁶ az Egyesült Államok stabil politikai intézményrendszerében azt mutatták, hogy az inkumbencia rendszeresen kvantifikálható újraválasztási előnyt jelent, a jelen disszertáció közép- és délkelet-európai példái szerint ez a hatás gyakran gyengébb, sőt helyenként megfordul.⁴¹⁷ A disszertáció hozzájárul továbbá a politikai kommunikáció, azon belül is az inkumbens szereplők kommunikációjának megértéséhez. A közösségi média szerepének vizsgálata – különösen Orbán Viktor COVID-időszak alatti Facebook-aktivitása – empirikusan igazolja a politikai kommunikáció perszonalizálódásáról, és a politikai figyelem megszerzéséért folytatott verseny új logikájáról.⁴¹⁸ A figyelemalapú politika és a közvetlen elérés stratégiái – melyeket a disszertáció konkrét példákon keresztül mutat be – új távlatokat nyitnak a közösségi média politikai szerepének vizsgálatában, különösen válsághelyzetek alatt. Különösen jelentős elméleti implikációval bír a „rally-around-the-flag” hatás és az inkumbens előny kapcsolatának árnyalása. A krízishelyzetek során jelentkező társadalmi összezárásban az inkumbens politikus megerősödését várja. A disszertációban vizsgált közép- és délkelet-európai választási esetek azonban azt mutatják, hogy e hatás csak bizonyos politikai és kommunikációs feltételek között jelentkezik, de a legtöbb vizsgált esetben megjelenik⁴¹⁹ *(tézis 12.: A válsághelyzeti inkumbencia nem automatikus jelenség: a „rally around the flag” hatás csak akkor érvényesül, ha megfelelő kommunikációs, politikai és intézményi feltételek állnak fenn.)*

Végül, a disszertáció egyedisége elsősorban interdiszciplináris és széles spektrumú megközelítésében rejlik. A politikatudomány, kommunikációelmélet, viselkedéstudomány

⁴¹⁶ Mayhew, „Congressional Elections”; Robert S. Erikson, „The Advantage of Incumbency in Congressional Elections”.

⁴¹⁷ Marko Klasnja, „Corruption and the Incumbency Disadvantage: Theory and Evidence”.

⁴¹⁸ Bennett, „The Personalization of Politics”.

⁴¹⁹ Schraff, „Political Trust During the Covid-19 Pandemic: Rally Around the Flag or Lockdown Effects?”

és választáskutatás elemeinek együttes alkalmazása lehetővé tette, hogy az inkumbens előny kérdéskörét komplex módon vizsgálja, a klasszikus politikai elemzésen túlmutatva. Ezáltal a kutatás nem egy új elméleti keret megalkotását célozta, hanem a meglévő nemzetközi koncepciók hazai adaptációjára és alkalmazhatóságára tesz javaslatot és kísérletet – gazdagítva ezzel a régió választáskutatói gyakorlatát. *(tézis 2.: A klasszikus, stabil intézményi környezetben megfigyelhető amerikai inkumbencia mintázatok a közép- és délkelet-európai térségben csak korlátozottan alkalmazhatók.)*

8.3. Az inkumbencia többdimenziós értelmezése

A három esettanulmány összevetése alapján megállapítható, hogy az inkumbencia hatásai eltérő politikai szinteken és eltérő helyzetekben is stabil mintázatokat mutatnak:

- (1) A helyi politika szintjén az inkumbencia strukturális tényező: a polgármesterek jelentős többsége képes megőrizni pozícióját, és a megyei jogú városok vizsgálata azt mutatja, hogy a pozícióból fakadó előny tartós, nem csupán ciklikus jelenség.
- (2) A nemzeti szintű politikai kommunikációban a figyelemgazdaság működése erősíti az inkumbencia hatását: a miniszterelnöki Facebook-kommunikáció a válsághelyzetben képes volt tematizálni, keretezni és érzelmileg is strukturálni a közvéleményt.
- (3) A rendkívüli helyzetben megtartott választások azt mutatják, hogy válság alatt az inkumbencia – eltérő mértékben ugyan, de – szinte mindenhol előnyt biztosít a hivatalban lévőknek, akár a „rally around the flag”, akár a jogi-eljárási adaptációk révén.

E három megközelítés közös tanulsága, hogy az inkumbencia nem egyszerűen politikai erőforrás, hanem olyan többszintű hatásmechanizmus-rendszer, amely intézményi, kommunikációs és társadalmi dimenzióban egyaránt érvényesül. A disszertáció eredményei ezért nem pusztán az inkumbencia hazai jellegzetességeit írják le, hanem hozzájárulnak a politikai verseny aszimmetriáinak megértéséhez is.

Noha a disszertáció törekedett a politikai inkumbencia sokszempontú és kontextusérzékeny vizsgálatára, a kutatásnak egyértelműen vannak módszertani és koncepcionális korlátai is, amelyek egyben további kutatási lehetőségeket is kijelölnek. A dolgozat jellege feltáró-elemző, kvalitatív és kvázi-kvantitatív megközelítésekkel operál, azonban hiányzik belőle a klasszikus értelemben vett statisztikai modellalkotás és prediktív eszköztár alkalmazása. Ez egy olyan terület, ahol a nemzetközi szakirodalom – különösen

az Egyesült Államok és Nyugat-Európa választáskutatása – egyre inkább elmozdul a komplex, sokváltozós modellezési irányba.⁴²⁰ A disszertáció ezzel szemben egy alapozó típusú, exploratív kutatás, amely megteremtheti az alapját ilyen statisztikai irányú továbbépítkezéseknek a hazai mezőben. Ugyanakkor nemcsak kvantitatív, hanem kvalitatív irányban is indokolt lenne a téma további mélyítése. A politikai elit struktúrájának és működésének mélyebb megértése – különösen az inkumbens polgármesterek esetében – a következő évek fontos kutatási iránya lehet. Milyen motivációk, helyi beágyazottsági mintázatok, személyes stratégiák húzódnak meg a tartós újraválasztási siker mögött? A jelenlegi disszertáció jó kiindulópontként szolgálhat olyan kutatások számára, amelyek mélyinterjúk, életrajzi elemzések vagy akár szociográfiai módszerek segítségével kívánják feltárni az inkumbens elitek sajátos világlátását és viselkedésmintáit. Egy további potenciális irány lehet az inkumbencia párton belüli dinamikáinak vizsgálata – azaz, hogy az előválasztások, jelöltállítási mechanizmusok és helyi szervezeti hálók hogyan erősítik vagy éppen akadályozzák a politikai pozícióban maradást. Szintén kiemelendő, hogy a COVID–19 pandémia idején végzett vizsgálat tapasztalatai újabb krízishelyzetek vagy más válságszituációk során is relevánsak lehetnek, így a jelenség longitudinális követése indokolt. A disszertáció nem egy zárópontként értelmezhető, hanem egy többirányú kutatási program lehetséges alapjaként is: amely egyaránt építhet a nemzetközi választáskutatási trendek kvantitatív eszköztárára, illetve a magyarországi politikai szereplők alulkutatott világának részletes, kvalitatív feltárására.

9. Befejezés

A disszertáció célja az inkumbens előny összetett politikai jelenségének feltárása volt olyan eltérő intézményi és kommunikációs környezetekben, amelyek együttesen világítanak rá a pozícióból fakadó versenyelőny többdimenziós természetére. A vizsgálat három esettanulmányon keresztül mutatta be, hogyan jelenik meg az inkumbencia a politikai kommunikációban, a helyi politikai struktúrákban és a rendkívüli körülmények között lebonyolított országos választásokon. E három terület nem csupán különálló kutatási egységek, hanem egymást kiegészítő perspektívák, amelyekből kirajzolódik az inkumbencia dinamikájának szélesebb politikai logikája.

⁴²⁰ Andrew Gelman, „Estimating Incumbency Advantage without Bias”; Ansolabehere and Snyder, „The Incumbency Advantage in U.S. Elections”.

A miniszterelnöki Facebook-kommunikáció elemzése megmutatta, hogy a digitális tér egyre meghatározóbb szerepet játszik az inkumbens politikai vezetők láthatóságában és legitimációjában. A válsághelyzet sajátosságai felértékelik a közvetlen, érzelmi és személyes megjelenéseket, amelyek egyszerre szolgálják a helyzetkezelés kommunikációs racionalizálását és a figyelem folyamatos fenntartását. A polgármesterek újraválasztási rátáinak vizsgálata azt jelezte, hogy az inkumbens előny a magyar önkormányzati politikában tartósan jelenlévő strukturális jelenség, amely a települési beágyazottság, a politikai stabilitás és a választási intézmények sajátosságain keresztül érvényesül. A járvány alatti országos választások összehasonlítása pedig rávilágított arra, hogy rendkívüli politikai helyzetekben a hivatalban lévők pozíciója – bár eltérő mértékben – általában erősödik, és a választási folyamatok intézményi módosításai gyakran olyan aszimmetriákat hoznak létre, amelyek az inkumbencia hatását felerősítik.

A három vizsgálati terület összeolvasása alapján megállapítható, hogy az inkumbencia nem pusztán egy választási kimenetelt befolyásoló tényező, hanem olyan összetett hatásrendszer, amely kommunikációs előnyökből, intézményi erőforrásokból és társadalmi percepciókból épül fel. A disszertáció eredményei azt mutatják, hogy a pozícióból fakadó előny több rétegből tevődik össze: a figyelem megszerzésének és fenntartásának képességéből, a helyi politikai beágyazottságból és a rendkívüli helyzetekben felerősödő legitimációs logikákból. Mindezek arra utalnak, hogy az inkumbencia a demokratikus versenyben egyszerre lehet a politikai folytonosságot elősegítő, stabilizáló tényező és a választási egyenlőség szempontjából torzító hatású jelenség.

A kutatás arra a tágabb normatív felismerésre is rámutat, hogy a demokrácia működésének egyik alapvető feltétele az elszámoltathatóság intézményi biztosítása, amely tényleges lehetőséget teremt a választóknak és a politikai versenytársaknak arra, hogy a hatalomban lévőket érdemben kihívják, számonkérjék vagy leváltsák. A politikai felelősségre vonás akkor működik, ha a választási verseny nem csupán eljárásjogi értelemben szabad és tiszta, hanem a politikai szereplők számára biztosítja azokat az információs, kommunikációs és szervezeti feltételeket, amelyek között a választói akarat ténylegesen megnyilvánulhat. Ha azonban az inkumbenciából fakadó előnyök olyan mértékben torzítják a versenyt, hogy a hivatalban lévők strukturális fölénye ellehetetleníti a kihívók megjelenését vagy sikerességét, a választási folyamat ugyan formálisan demokratikus marad, de tartalmilag egyre inkább kiüresedik. Ebben a helyzetben a választói döntés már nem valódi alternatívák közötti választásról szól, hanem egy aszimmetrikus

térben meghozott formális aktussá válik, amely csökkenti a rendszer legitimitását és hosszú távon gyengíti a demokratikus bizalom alapjait.

Éppen ezért az inkumbencia jelenségének vizsgálata nem csupán empirikus kérdés, amely a választási eredmények statisztikai mintázataira vagy a politikai viselkedés mikrodinamikáira fókuszál, hanem olyan elméleti probléma is, amely a demokratikus működés minőségét érinti. A pozícióból fakadó előny ugyanis mindig kettős természetű: egyszerre hordoz hatékonysági és stabilitási funkciót – hiszen a folytonosság értéket teremt –, ugyanakkor potenciálisan veszélyezteti az egyenlő politikai verseny feltételeit. A demokráciaelméleti megközelítések ezért hangsúlyozzák, hogy az inkumbencia önmagában nem ellentétes a demokratikus normákkal, de legitimnek csak akkor tekinthető, ha a rendszer képes ellensúlyozni a hatalomból eredő aszimmetriákat erős intézményi garanciákkal, átlátható kampányszabályokkal, független médiával és olyan ellenőrzési mechanizmusokkal, amelyek megakadályozzák, hogy a hivatalban lévő aktorok a pozíciójukat a verseny korlátozására használják.

A disszertáció eredményei azt az álláspontot erősítik meg, hogy a pozícióból fakadó előny önmagában nem szükségszerűen antidemokratikus, ám legitimitása feltételhez kötött, mivel azokban a politikai rendszerekben értékelhető demokratikusnak, ahol a politikai alternatívák valóságos versenye biztosított, és ahol a hatalomban lévők előnyei nem akadályozzák a kihívók megjelenését, szerveződését vagy láthatóságát. Az inkumbencia tehát nemcsak az egyéni politikai szereplők stratégiáinak következménye, hanem annak a tágabb intézményi és normatív környezetnek a tükré is, amely meghatározza, hogy a választók döntése mennyiben tekinthető érdemi, informált és szabad választásnak. A jelenség vizsgálata ezért a demokratikus minőség egyik próbaköve, ugyanis megmutatja, hogy mennyire képes megőrizni a verseny tisztaságát a politikai rendszer, és mennyire tud ellenállni azoknak a koncentrációs folyamatoknak, amelyek hosszú távon akár a demokratikus intézményrendszer stabilitását is veszélyeztethetik.

Az értekezés eredményei így kettős hozzájárulást nyújtanak: egyrészt megrajzolják az inkumbencia hazai sajátosságainak körvonalait, másrészt illeszkednek a nemzetközi kutatások azon irányvonalába, amely az inkumbenciát komplex, kontextusfüggő politikai erőforrásként értelmezi. A vizsgálatok tanulságai alapján az inkumbencia kutatása Magyarországon további empirikus és módszertani fejlesztéseket kíván, különösen a kvalitatív dimenziók – a politikusi stílus, a közösségi média, a helyi társadalmak percepciói – mélyebb feltárása irányában. A disszertáció végső konklúziója tehát az, hogy az

inkumbens előny megértése nélkül a demokratikus választási folyamatok működéséről és a politikai verseny minőségéről sem alkothatunk teljes képet. Olyan fogalomról van szó, amely egyszerre írja le a politika működését és jelzi a demokrácia állapotát.

Összegezve, a disszertáció a következő megállapításokra jutott:

T1. Az inkumbens előnye csak bizonyos intézményi és társadalmi konfigurációkban válik tényleges választási előnnyé.

T2. A klasszikus, stabil intézményi környezetben megfigyelhető amerikai inkumbencia mintázatok a közép- és délkelet-európai térségben csak korlátozottan alkalmazhatók.

T3. Az inkumbencia működését nem kizárólag intézményi, hanem kommunikációs és pszichológiai tényezők is meghatározzák, amelyek válsághelyzetekben felerősödnek.

T4. A miniszterelnöki Facebook-kommunikáció válsághelyzetben a kormányfő személyét teszi a válságkezelés elsődleges médiumává, ezzel az inkumbens előny egyik legfontosabb kommunikációs forrásává válik.

T5. A digitális jelenlét nem pusztán kiegészíti, hanem strukturálisan alakítja az inkumbencia kommunikációs dimenzióját, mivel a vezető folyamatos láthatósága a legitimáció egyik kulcsmechanizmusa.

T6. A miniszterelnöki kommunikáció a válság alatt olyan narratívát hoz létre, amely a cselekvőképes és gondoskodó vezető képére épít, és ezzel a rally around the flag hatás kommunikációs feltételeit teremti meg.

T7. A megyei jogú városokban az inkumbencia strukturális jellegű, és a helyi politikai mező egyik legfontosabb rendezőelve, amely tartósan magas újraválasztási arányokban jelenik meg.

T8. A pártkötődés csak akkor erősíti az inkumbens polgármesterek előnyét, ha országos szinten is kedvező politikai környezet áll mögöttük; krízishelyzetekben kifejezetten hátránnyá válhat.

T9. A helyi politikai beágyazottság és a személyes ismertség olyan stabilizáló erő, amely az inkumbens előnyt még erős pártpolitikai turbulenciák idején is képes fenntartani.

T10. A COVID–19 alatti elsőrendű választások a legtöbb vizsgált esetben erősítették az inkumbens pozíciókat, ugyanakkor a hatás mértéke erősen függött a politikai rendszer típusától, az ellenzék erejétől és a kampányfeltételek aszimmetriáitól.

T11. A rendkívüli választási eljárások alkalmazása – ideértve az időpontmódosítást, a kampánykorlátozásokat és az új szavazási technikákat – növelte az inkumbencia intézményi komponensét, és demokratikus legitimációs dilemmákat vetett fel.

T12. A válsághelyzeti inkumbencia nem automatikus jelenség: a „rally around the flag” hatás csak akkor érvényesül, ha megfelelő kommunikációs, politikai és intézményi feltételek állnak fenn.

Irodalomjegyzék

- Abramowitz, Alan I. „Incumbency, Campaign Spending, and the Decline of Competition in U.S. House Elections”. *The Journal of Politics* 53, sz. 1 (1991. február): 34–56. <https://doi.org/10.2307/2131719>.
- Ade, Florian, Ronny Freier, and Christian Odendahl. „Incumbency effects in government and opposition: Evidence from Germany”. *European Journal of Political Economy* 36 (2014. december 1.): 117–34. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2014.07.008>.
- Akerlof, George A. „The Market for »Lemons«: Quality Uncertainty and the Market Mechanism”. *The Quarterly Journal of Economics* 84, sz. 3 (1970. augusztus): 488–500. <https://doi.org/10.2307/1879431>.
- Alford, John R., and John R. Hibbing. „Increased Incumbency Advantage in the House”. *The Journal of Politics* 43, sz. 4 (1981. november): 1042–61. <https://doi.org/10.2307/2130188>.
- Alt, James, Ethan Bueno De Mesquita, and Shanna Rose. „Disentangling Accountability and Competence in Elections: Evidence from U.S. Term Limits”. *The Journal of Politics* 73, sz. 1 (2011. január): 171–86. <https://doi.org/10.1017/S0022381610000940>.
- Andrew Gelman, Gary King. „Estimating Incumbency Advantage without Bias”. *American Journal of Political Science* 34, sz. 4 (1990): 1142–64.
- Ansolahehere, Stephen and James M. Snyder. „The Incumbency Advantage in U.S. Elections: An Analysis of State and Federal Offices, 1942–2000”. *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy* 1, sz. 3 (2002. szeptember): 315–38. <https://doi.org/10.1089/153312902760137578>.
- Ansolahehere, Stephen, Erik C. Snowberg, and James M. Snyder. „Television and the Incumbency Advantage in U.S. Elections”. *Legislative Studies Quarterly* 31, sz. 4 (2006): 469–90.
- Ansolahehere, Stephen, James M. Snyder and Charles Stewart. „Old Voters, New Voters, and the Personal Vote: Using Redistricting to Measure the Incumbency Advantage”. *American Journal of Political Science* 44, sz. 1 (2000): 17–19.
- Ansolahehere, Stephen, John Mark Hansen, Shigeo Hirano, and James M. Snyder. „The incumbency advantage in U.S. primary elections”. *Electoral Studies* 26, sz. 3 (2007. szeptember 1.): 660–68. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2007.06.003>.
- Arretche, Marta. „Federalism and Territorial Equality: A Contradiction in Terms?” *Dados* 53 (2009. december 1.): 587–620. <https://doi.org/10.1590/S0011-52582010000300003>.
- Ashworth, Scott, and Ethan Bueno de Mesquita. „Electoral Selection, Strategic Challenger Entry, and the Incumbency Advantage”. *The Journal of Politics* 70, sz. 4 (2008. október): 1006–25. <https://doi.org/10.1017/S0022381608081024>.
- Axelrod, Robert M. *The Evolution of Cooperation*. Rev. ed. Basic Books, 1984.
- Bartels, Larry M. *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*. 2nd ed. Princeton: Princeton university press, 2016.
- Baturo, Alexander, and Robert Elgie, szerk. *The politics of presidential term limits*. First edition. Oxford, United Kingdom ; New York, NY: Oxford University Press, 2019.
- Bennett, W. Lance. „The Personalization of Politics: Political Identity, Social Media, and Changing Patterns of Participation”. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 644, sz. 1 (2012. november 1.): 20–39. <https://doi.org/10.1177/0002716212451428>.
- Bernard, Josef, and Jiří Šafr. „Incumbency in Multi-Level Political Systems and Recruitment Advantage: The Case of the Czech Regional Assemblies”. *Sociologický Časopis /*

- Czech Sociological Review 52, sz. 3 (2016): 267–92. <https://doi.org/10.13060/00380288.2016.52.3.259>.
- Boeckelman, Keith A. „Term Limitation, Responsiveness, & the Public Interest”. *Polity* 26, sz. 2 (1993. december): 189–205. <https://doi.org/10.2307/3235028>.
- Boldizsár, Dóra, Kornél Németh, László Petrovszki, és Tamás Szekeres. „Facebook Activity of Individual Representative Candidates During the 2018 Hungarian General Elections”. Szerkesztette Gergő Hajzer, Imre Mátyus, Norbert Merkóvity, Judit Molnár, Péter Bence Stumpf, és Palócz Orsolya Szabó. *Communicative Space – Political Space: 11th Central and Eastern European Communication and Media Conference*, 2020, 45–58.
- Borges, André. „The Political Consequences of Center-Led Redistribution in Brazilian Federalism: The Fall of Subnational Party Machines”. *Latin American Research Review* 46 (2011. január 1.): 21–45. <https://doi.org/10.1353/lar.2011.0047>.
- Boyatzis, Richard E. *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. London: Sage Publications, 1998.
- Brad Lockerbie. „The Sophomore Surge: Conversion, Mobilization, or Abstention”. *Political Research Quarterly* 47, sz. 4 (1994): 961–62.
- Braun, Virginia, and Victoria Clarke. „Using Thematic Analysis in Psychology”. *Qualitative Research in Psychology* 3, sz. 2 (2006): 77–101.
- Brollo, Fernanda, Tommaso Nannicini, Roberto Perotti, and Guido Tabellini. „The Political Resource Curse”. *American Economic Review* 103, sz. 5 (2013. augusztus 1.): 1759–96. <https://doi.org/10.1257/aer.103.5.1759>.
- Brookings. „Earmarks Are Back: How Democrats and Republicans Differ”. Elérés 2025. április 9. <https://www.brookings.edu/articles/earmarks-are-back-how-democrats-and-republicans-differ/>.
- Brunclík, Miloš, and Michal Kubát. *Semi-Presidentialism, Parliamentarism and Presidents: Presidential Politics in Central Europe*. 1. kiad. Routledge, 2018. <https://doi.org/10.4324/9781315166452>.
- Buchanan, James M., and Gordon Tullock. *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Volume 2 ed. edition. Indianapolis, Ind: Liberty Fund, Inc., 2004.
- Burgh, James. *Political Disquisitions*. Da Capo Press, 1971.
- C. Eggers, Andrew and Spirling Arthur. „The Advantages and Disadvantages of Incumbency: Theory and Evidence from British Elections, 1832-2001”, 2015. https://andy.egge.rs/papers/Eggers_Spirling_Incumbency_Effects_UK_201404.pdf.
- Cain, Bruce, John Ferejohn, and Morris Fiorina. *The Personal Vote: Constituency Service and Electoral Independence*. Harvard University Press, 1990.
- Čapek, Jakub. „The Advantage of Incumbency among Czech Mayors: Analysis of Election Results in the 128 Largest Cities in the Czech Republic”. *Politics in Central Europe* 21, sz. 2 (2025): 183–209. <https://doi.org/10.2478/pce-2025-0008>.
- Carey, John M., Richard G. Niemi, and Lynda W. Powell. „The Effects of Term Limits on State Legislatures”. *Legislative Studies Quarterly* 23, sz. 2 (1998. május): 271. <https://doi.org/10.2307/440283>.
- Carey, John M., Richard G. Niemi, Lynda W. Powell, and Gary F. Moncrief. „The Effects of Term Limits on State Legislatures: A New Survey of the 50 States”. *Legislative Studies Quarterly* 31, sz. 1 (2006. február): 105–34. <https://doi.org/10.3162/036298006X201742>.
- Carroll, Royce, Jeffrey B. Lewis, James Lo, Keith T. Poole, and Howard Rosenthal. „Measuring Bias and Uncertainty in DW-NOMINATE Ideal Point Estimates via the

- Parametric Bootstrap". *Political Analysis* 17, sz. 3 (2009. július): 261–75. <https://doi.org/10.1093/pan/mpp005>.
- Carroll, Susan J., and Krista Jenkins. „Increasing Diversity or More of the Same? Term Limits and the Representation of Women, Minorities, and Minority Women in State Legislatures”. In *Contemporary Patterns of Politics, Praxis, and Culture*, szerkesztette Georgia A. Persons, 10. kiad., 71–84. Routledge, 2017. <https://doi.org/10.4324/9781315080451-6>.
- Castaldo, A. „Back to Competitive Authoritarianism? Democratic Backsliding in Vučić’s Serbia”. *Europe - Asia Studies*, 2020.
- Chadwick, Andrew. *The Hybrid Media System*. Köt. 1. Oxford University Press, 2017. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190696726.001.0001>.
- Chandra, Kanchan. *Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Ethnic Head Counts in India*. Cambridge Studies in Comparative Politics. Cambridge, UK New York: Cambridge University Press, 2004.
- Chen, Kong-Pin, and Emerson M. S. Niu. „Term Limits as a Response to Incumbency Advantage”. *The Journal of Politics* 67, sz. 2 (2005. május): 390–406. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2005.00322.x>.
- Chubb, Judith. *Patronage, Power, and Poverty in Southern Italy: A Tale of Two Cities*. Cambridge Studies in Modern Political Economies. Cambridge [Cambridgeshire]: Cambridge University Press, 1982.
- Corrales, Javier, and Michael Penfold. „Manipulating Term Limits in Latin America”. *Journal of Democracy* 25, sz. 4 (2014. október): 157–68. <https://doi.org/10.1353/jod.2014.0066>.
- Cox, Christian, and Ian Shapiro. „Discipline and Dissent: How Voters, Parties, and Interest Groups Shape Candidate Policy”. *SSRN Scholarly Paper* no. 4098078. Social Science Research Network, 2022. május 1. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4098078>.
- Cox, Gary W., and Jonathan N. Katz. „Why Did the Incumbency Advantage in U.S. House Elections Grow?”. *American Journal of Political Science* 40, sz. 2 (1996): 478–97. <https://doi.org/10.2307/2111633>.
- Cox, Gary W., and Jonathan N. Katz. *Elbridge Gerry’s Salamander: The Electoral Consequences of the Reapportionment Revolution*. 1. kiad. Cambridge University Press, 2002. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511606212>.
- Cox, Gary W., and Scott Morgenstern. „The Increasing Advantage of Incumbency in the U. S. States”. *Legislative Studies Quarterly* 18, sz. 4 (1993): 495–514. <https://doi.org/10.2307/439852>.
- Cox, Gary W., Frances McCall Rosenbluth, and Michael F. Thies. „Electoral Reform and the Fate of Factions: The Case of Japan’s Liberal Democratic Party”. *British Journal of Political Science* 29, sz. 1 (1999): 33–56.
- Dahl, R. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press, 1971.
- Dahlgaard, Jens Olav. „You just made it: Individual incumbency advantage under Proportional Representation”. *Electoral Studies* 44 (2016. december 1.): 319–28. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.09.004>.
- Dano, Kevin, Francesco Ferlenga, Vincenzo Galasso, Caroline Le Pennec, and Vincent Pons. „Coordination and Incumbency Advantage in Multi-Party Systems - Evidence from French Elections”, 2022. október, w30541. <https://doi.org/10.3386/w30541>.
- David R. Mayhew. „Incumbency Advantage in U.S. Presidential Elections: The Historical Record”. *Political Science Quarterly* 123, sz. 2 (2008): 209–11. <https://doi.org/10.1002/j.1538-165X.2008.tb00622.x>.

- De Benedetto, Marco Alberto, és Maria De Paola. „Term Limit Extension and Electoral Participation. Evidence from a Diff-in-Discontinuities Design at the Local Level in Italy”. *European Journal of Political Economy* 59 (2019. szeptember): 196–211. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2019.02.009>.
- Desposato, Scott W., and John R. Petrocik. „The Variable Incumbency Advantage: New Voters, Redistricting, and the Personal Vote”. *American Journal of Political Science* 47, sz. 1 (2003): 18–32. <https://doi.org/10.2307/3186090>.
- Dobos, Gábor, Sándor Kurtán, és Réka Várnagy. „A Jelöltválasztási Folyamat a Választási Rendszer Reformja Előtt És Után”. szerkesztette Gabriella Ilonszki, 120–37. Budapest: Szabad kéz, 2015. <https://real.mtak.hu/73006/>.
- Dobos, Gábor. „Hungary. The Expansion and the Limits of National Politics at the Local Level”. In *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, szerkesztette Adam Gendźwiłł, Ulrik Kjær, and Kristof Steyvers. Routledge International Handbooks. Routledge, Taylor & Francis Group, 2022.
- Dragojlo, Sasa. „Serbia President’s Party Scores Landslide in Election Boycotted by Opposition”, 2020. <https://balkaninsight.com/2020/06/21/serbia-presidents-party-scores-landslide-in-election-boycotted-by-opposition/>.
- Drazen, Allan, and Marcela Eslava. „Electoral Manipulation via Voter-Friendly Spending: Theory and Evidence”. *Journal of Development Economics* 92, sz. 1 (2010. május): 39–52. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2009.01.001>.
- Drinóczi, T., és A. Bień-Kacala. „COVID-19 in Hungary and Poland: extraordinary situation and illiberal constitutionalism”. *The Theory and Practice of Legislation* 8, sz. 1–2 (2020): 171–92.
- Edward R. Tufte. „Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections”. *The American Political Science Review*, 1975, 812–26.
- Eggers, Andrew C., and Arthur Spirling. „Incumbency Effects and the Strength of Party Preferences: Evidence from Multiparty Elections in the United Kingdom”. *The Journal of Politics* 79, sz. 3 (2017. július): 903–20. <https://doi.org/10.1086/690617>.
- Enli, Gunn. „Twitter as Arena for the Authentic Outsider: Exploring the Social Media Campaigns of Trump and Clinton in the 2016 US Presidential Election”. *European Journal of Communication* 32, sz. 1 (2017. február 1.): 50–61. <https://doi.org/10.1177/0267323116682802>.
- Enyedi, Zsolt. „Party Funding in Hungary”. In *Political Finance and Corruption in Eastern Europe*. Routledge, 2007.
- Esen, Berk, és Sebnem Gumuscu. „Turkey: How the Coup Failed”. *Journal of Democracy* 28, sz. 1 (2017): 59–73. <https://doi.org/10.1353/jod.2017.0006>.
- Esser, Frank, and Jörg Matthes. „Mediatization Effects on Political News, Political Actors, Political Decisions, and Political Audiences”. In *Democracy in the Age of Globalization and Mediatization*, szerkesztette Hanspeter Kriesi, Sandra Lavenex, Frank Esser, Jörg Matthes, Marc Bühlmann, and Daniel Bochsler, 177–201. London: Palgrave Macmillan UK, 2013. https://doi.org/10.1057/9781137299871_8.
- Evans, Diana. *Greasing the Wheels: Using Pork Barrel Projects to Build Majority Coalitions in Congress*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511617140>.
- Evans, Diana. *Pork Barrel Politics*. Oxford University Press, 2011. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199559947.003.0014>.
- Fábián, György, és László Imre Kovács. *Voksok és mandátumok: a választási rendszer arányossága*. Villányi úti könyvek., 1998.
- Fábián, György. „A vegyes választási rendszer - a két világ legjobbika?”. *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica (Szeged)* 78 (2015): 68–82.

- Farkas, Xénia, és Márton Bene. „Orbán Viktor vizuális és verbális populista stílusa a Facebookon”. *Politikatudományi szemle* 31, sz. 3 (2022): 82–108. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2022.3.82>.
- Fenno, Richard F. *Home Style: House Members in Their Districts*. Boston: Little, Brown, 1978.
- Feo, Giuseppe, Giacomo Luca, Mario Gara, and Marianna Siino. „Elections for sale? Evidence from cash transactions around elections in Italy”, 2024. március 1.
- Ferejohn, John. „Incumbent Performance and Electoral Control”. *Public Choice* 50, sz. 1–3 (1986): 5–25. <https://doi.org/10.1007/BF00124924>.
- Ferraz, Claudio, and Frederico Finan. „Electoral Accountability and Corruption: Evidence from the Audits of Local Governments”. *American Economic Review* 101, sz. 4 (2011. június 1.): 1274–1311. <https://doi.org/10.1257/aer.101.4.1274>.
- Finta, István, Hoffman István, Pálné Kovács Ilona és Péteri Gábor. „A magyar önkormányzati rendszer megújulásának irányai”. *PÓLUSOK* 2, sz. 2 (2021): 3–26. <https://doi.org/10.15170/PSK.2021.02.02.01>.
- Fiske, Susan T., and Shelley E. Taylor. *Social Cognition*. 2. ed. McGraw-Hill Series in Social Psychology. New York: McGraw-Hill, 1991.
- Fiva, Jon H., and Helene Lie Røhr. „Climbing the ranks: incumbency effects in party-list systems”. *European Economic Review* 101 (2018. január 1.): 142–56. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2017.09.011>.
- Freier, Ronny. „The mayor’s advantage: Causal evidence on incumbency effects in German mayoral elections”. *European Journal of Political Economy* 40 (2015. december): 16–30. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2015.07.005>.
- Friesen, Justin P., Aaron C. Kay, Richard P. Eibach, and Adam D. Galinsky. „Seeking structure in social organization: Compensatory control and the psychological advantages of hierarchy”. *Journal of Personality and Social Psychology (US)* 106, sz. 4 (2014): 590–609. <https://doi.org/10.1037/a0035620>.
- Friesen, Justin P., Troy H. Campbell, and Aaron C. Kay. „The Psychological Advantage of Unfalsifiability: The Appeal of Untestable Religious and Political Ideologies.” *Journal of Personality and Social Psychology* 108, sz. 3 (2015. március): 515–29. <https://doi.org/10.1037/pspp0000018>.
- Friesen, Justin P., Troy H. Campbell, and Aaron C. Kay. „The Psychological Advantage of Unfalsifiability: The Appeal of Untestable Religious and Political Ideologies”. *Journal of Personality and Social Psychology* 108, sz. 3 (2015): 515–29. <https://doi.org/10.1037/pspp0000018>.
- Gallagher, Michael, and Paul Mitchell, szerk. *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press, 2005. <https://doi.org/10.1093/0199257566.001.0001>.
- Gallagher, Michael. „The (Relatively) Victorious Incumbent under PR-STV”: In *Elections in Australia, Ireland, and Malta under the Single Transferable Vote*, szerkesztette Shaun Bowler and Bernard Grofman, 81–113. Reflections on an Embedded Institution. University of Michigan Press, 2000. <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.16507.8>.
- Gamboa, Laura. „Plebiscitary Override in Venezuela: Erosion of Democracy and Deepening Authoritarianism”. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 712, sz. 1 (2024): 124–36. <https://doi.org/10.1177/00027162241309709>.
- Gangof, Steffen, Sebastian Eppner, and Katja Heeß. „Normative Balance and Electoral Reform: A Finnish Puzzle and a Comparative Analysis”. *West European Politics* 38, sz. 1 (2015): 53–72. <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.929342>.
- Gelman, Andrew, and Zaiying Huang. „Estimating Incumbency Advantage and Its Variation, as an Example of a Before–After Study”. *Journal of the American*

- Statistical Association* 103, sz. 482 (2008. június 1.): 437–46.
<https://doi.org/10.1198/016214507000000626>.
- Gendźwiłł, Adam, and Paweł Swianiewicz. „Breeding grounds for local independents, bonus for incumbents: directly elected mayors in Poland”. In *Directly Elected Mayors in Urban Governance: Impact and Practice*, szerkesztette David Sweeting. Policy Press, 2017. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447327011.003.0011>.
- Gendźwiłł, Adam, and Tomasz Żółtak. „Why Do Non-partisan Challenge Parties in Local Politics? The (Extreme) Case of Poland”. *Europe-Asia Studies* 66, sz. 7 (2014): 1122–45. <https://doi.org/10.1080/09668136.2014.927644>.
- Gendźwiłł, Adam, Ulrik Kjær, and Kristof Steyvers. „From Perennial Bridesmaids to Fully Fledged Spouses: Advancing the Comparative Study of Local Elections and Voting”. In *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, szerkesztette Adam Gendźwiłł, Ulrik Kjær, and Kristof Steyvers, 3–18. Routledge International Handbooks. Routledge, Taylor & Francis Group, 2022.
- Gendźwiłł, Adam. „Independent Mayors and Local Lists in Large Polish Cities: Towards a Non-partisan Model of Local Government?”. *Local Government Studies* 38, sz. 4 (2012): 501–18. <https://doi.org/10.1080/03003930.2011.649915>.
- Giommoni, Tommaso, and Guillaume Loumeau. „Lockdown and Voting Behaviour: A Natural Experiment on Postponed Elections during the COVID-19 Pandemic”, 2020.
- Gordon, Sanford C., and Dimitri Landa. „Do the Advantages of Incumbency Advantage Incumbents?”. *The Journal of Politics* 71, sz. 4 (2009. október): 1481–98. <https://doi.org/10.1017/S0022381609990223>.
- Gordon, Steven. „What Did the Earmark Ban Do? Evidence from Intergovernmental Grants”. *Journal of Regional Analysis and Policy* 48, sz. 3 (2018). <https://ideas.repec.org/a/ags/jrapmc/339914.html>.
- Górny, Maciej. „Concept of Mitteleuropa”, 2015. https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/concept_of_mitteleuropa.
- Grofman, Bernard, szerk. *Legislative Term Limits: Public Choice Perspectives*. Köt. 10. Studies in Public Choice. Dordrecht: Springer Netherlands, 1996. <https://doi.org/10.1007/978-94-009-1812-2>.
- Hainmueller, Jens, and Holger Lutz Kern. „Incumbency as a source of spillover effects in mixed electoral systems: Evidence from a regression-discontinuity design”. *Electoral Studies* 27, sz. 2 (2008. június 1.): 213–27. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2007.10.006>.
- Hajdari, Una. „Serbian ruling party wins by landslide in Europe’s first COVID-19 election”, 2020. <https://www.politico.eu/article/serbian-ruling-party-wins-by-landslide-in-europes-first-covid-19-election/>.
- Hale, Edward Everett. *The Man without a Country & Other Tales*. Complete and Unabridged. Wordsworth American Classics. Ware: Wordsworth American Library, 1995.
- Hale, Henry E., and Timothy J. Colton. „Russians and the Putin-Medvedev »Tandemocracy«: A Survey-Based Portrait of the 2007-2008 Election Season”. *Problems of Post-Communism* 57, sz. 2 (2010. március): 3–20. <https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216570201>.
- Halecki, O. *Borderlands of western civilization: A History of East Central Europe*. Szerkesztette A. L. Simon, 1952.
- Hall, Andrew B., and James M. Snyder Jr. „How Much of the Incumbency Advantage Is Due to Scare-Off?”. *Political Science Research and Methods* 3, sz. 3 (2015. szeptember): 493–514. <https://doi.org/10.1017/psrm.2014.43>.

- Halmi, G. „Populism, authoritarianism and constitutionalism”. *German Law Journal* 20 (2019): 296–313.
- Hasancebi, Serhat. „The Maltese single transferable vote experience: a case study of gerrymandering?” *Constitutional Political Economy* 34 (2023. február 25.). <https://doi.org/10.1007/s10602-023-09395-z>.
- Hatemi, Peter K., and Rose McDermott. „The Genetics of Politics: Discovery, Challenges, and Progress”. *Trends in Genetics* 28, sz. 10 (2012. október): 525–33. <https://doi.org/10.1016/j.tig.2012.07.004>.
- Havlík, V. „Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe”. *Problems of Post-Communism* 66 (2019): 369–84.
- Hennl, Annika. „Intra-Party Dynamics in Mixed-Member Electoral Systems: How Strategies of Candidate Selection Impact Parliamentary Behaviour”. *Journal of Theoretical Politics* 26, sz. 1 (2014): 93–116. <https://doi.org/10.1177/0951629813489547>.
- Hermansen, Silje Synnøve Lyder. „Striving for Influence: The Effect of Performance on Candidate Selection”. *Party Politics* 24, sz. 4 (2018): 382–96. <https://doi.org/10.1177/1354068816663036>.
- Herrera, Richard, and Michael Yawn. „The Emergence of the Personal Vote”. *The Journal of Politics* 61, sz. 1 (1999. február): 136–50. <https://doi.org/10.2307/2647778>.
- Holbrook, Thomas M., and Charles M. Tidmarch. „Sophomore Surge in State Legislative Elections, 1968-86”. *Legislative Studies Quarterly* 16, sz. 1 (1991): 49–63. <https://doi.org/10.2307/439966>.
- Holloway, Immy, and Les Todres. „The Status of Method: Flexibility, Consistency and Coherence”. *Qualitative Research* 3, sz. 3 (2003): 345–57.
- Horiuchi, Yusaku, and Andrew Leigh. „Estimating Incumbency Advantage : Evidence from Multiple Natural Experiments *”, 2009. január 1. https://www.academia.edu/67237796/Estimating_Incumbency_Advantage_Evidence_from_Multiple_Natural_Experiments_.
- Horváth, Anett. „Anomáliák a hazai pártok pénzügyi ellenőrzésében”. *Acta Humana* 8, sz. 2 (2020): 43–52. <https://doi.org/10.32566/ah.2020.2.3>.
- James, T. S. „New development: Running elections during a pandemic”. *Public Money & Management*, 2020.
- James, T. S., and S. Alihodzic. „When Is It Democratic to Postpone an Election? Elections During Natural Disasters, COVID-19, and Emergency Situations”. *Election Law Journal* 19, sz. 3 (2020): 344–62.
- Jelinek, Csaba. „»Gúzsba kötve táncolunk.« Zsugorodás és a kontroll leszivárgásának politikai gazdaságtana magyarországi középvárosokban”. *Szociológiai szemle* 30, sz. 2 (2020): 115–36. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2020.2.6>.
- Kahneman, Daniel, and Amos Tversky. „Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk”. *Econometrica* 47, sz. 2 (1979. március): 263. <https://doi.org/10.2307/1914185>.
- Karas, David. „Financialization and State Capitalism in Hungary after the Global Financial Crisis”. *Competition & Change* 26, sz. 1 (2022. január): 29–52. <https://doi.org/10.1177/10245294211003274>.
- Kendall, Chad, and Marie Rekkas. „Incumbency Advantages in the Canadian Parliament”. *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne d'économique* 45, sz. 4 (2012. november): 1560–85. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5982.2012.01739.x>.
- King, Amy, and Andrew Leigh. „Are Ballot Order Effects Heterogeneous?” *Social Science Quarterly* 90, sz. 1 (2009): 71–87.

- King, Gary, and Andrew Gelman. „Systemic Consequences of Incumbency Advantage in U.S. House Elections”. *American Journal of Political Science* 35, sz. 1 (1991): 110–38. <https://doi.org/10.2307/2111440>.
- Kjær, Ulrik. „Denmark. How Two and a Half Parties Rule within a Multiparty System”. In *The Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*, szerkesztette Adam Gendźwiłł, Ulrik Kjær, and Kristof Steyvers. Routledge International Handbooks. Routledge, Taylor & Francis Group, 2022.
- Klimek, Peter, Raúl Jiménez, Manuel Hidalgo, Abraham Hinteregger, and Stefan Thurner. „Forensic Analysis of Turkish Elections in 2017–2018”. Szerkesztette Rick K. Wilson. *PLOS ONE* 13, sz. 10 (2018. október 5.): e0204975. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204975>.
- Klingensmith, James Zachary. „The Impact on Pork-Barrel Spending on Incumbent Fundraising”. *SSRN Electronic Journal*, 2015. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2654797>.
- Komar, O. „The elephant in the room: illiberal politics in Montenegro”. *Southeast European and Black Sea Studies* 20 (2019): 61–80.
- Kortum, Philip, Hal Pashler, and Eric-Jan Wagenmakers. „How Human Factors Can Help Preserve Democracy in the Age of Pandemics”. *Human Factors* 62, sz. 7 (2020): 1077–84. <https://doi.org/10.1177/0018720820965636>.
- Kotakorpi, Kaisa, Panu Poutvaara, and Marko Terviö. „Returns to Office in National and Local Politics: A Bootstrap Method and Evidence from Finland”. *The Journal of Law, Economics, and Organization* 33, sz. 3 (2017. augusztus 1.): 413–42. <https://doi.org/10.1093/jleo/ewx010>.
- Kousser, Thad. *Term Limits and the Dismantling of State Legislative Professionalism*. Cambridge New York: Cambridge University Press, 2005.
- Kovács László Imre, és Stumpf Péter Bence. „Az arányosságról a 2014-es parlamenti választás után”. *METSZETEK Társadalomtudományi Folyóirat* 3, sz. 3 (2014): 52–62.
- Körösenyi, András, és Attila Gyulai. *The Orbán Regime: Plebiscitary Leader Democracy in the Making*. London: Routledge, 2020.
- Körösenyi, András, Gábor Török, és Csaba Tóth. *A magyar politikai rendszer*. Osiris tankönyvek. Budapest: Osiris kiadó, 2003.
- Krimmer, Robert, David Dueñas-Cid, and Irina Krivonosova. „Debate: safeguarding democracy during pandemics. Social distancing, postal, or internet voting—the good, the bad or the ugly?” *Public Money & Management*, 2020. <https://doi.org/10.1080/09540962.2020.1767428>.
- Kristóf, Luca. „Az elitek szerepe a társadalmi integrációban”. In *Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás: A magyar társadalom a 2020-as évek elején 2. kötet*, szerkesztette Imre Kovách, 9–28. Budapest, Magyarország: HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2024.
- Kukołowicz, Paula, and Maciej A. Górecki. „When incumbents can only gain: economic voting in local government elections in Poland”. *West European Politics* 41, sz. 3 (2018. május 4.): 640–59. <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1403147>.
- Landman, Todd, and Luca Splendore. „Pandemic democracy: elections and COVID-19”. *Journal of Risk Research*, 2020. <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1765003>.
- Lane, John C. „The election of women under proportional representation: The case of Malta”. *Democratization* 2, sz. 2 (1995. június 1.): 140–57. <https://doi.org/10.1080/13510349508403433>.
- Lang, Gladys Engel, and Kurt Lang. „Polling on Watergate: The Battle for Public Opinion”. *The Public Opinion Quarterly* 44, sz. 4 (1980): 530–47.

- Latouche, Miguel Angel. „Venezuela and Its Labyrinth: Institutional Change and Authoritarianism in Twenty-First-Century Socialism”. *Middle Atlantic Review of Latin American Studies* 3, sz. 2 (2019): 1. <https://doi.org/10.23870/marlas.229>.
- Lau, Richard R., and David P. Redlawsk. „Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making”. *American Journal of Political Science* 45, sz. 4 (2001. október): 951. <https://doi.org/10.2307/2669334>.
- Lau, Richard R., and David P. Redlawsk. *How Voters Decide: Information Processing in Election Campaigns*. 1. kiad. Cambridge University Press, 2006. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511791048>.
- Levitsky, Steven, and James Loxton. „Populism and competitive authoritarianism in the Andes”. *Democratization* 20, sz. 1 (2013. január 1.): 107–36. <https://doi.org/10.1080/13510347.2013.738864>.
- Levitt, Steven D., and Catherine D. Wolfram. „Decomposing the Sources of Incumbency Advantage in the U. S. House”. *Legislative Studies Quarterly* 22, sz. 1 (1997): 45–60. <https://doi.org/10.2307/440290>.
- Levitt, Steven D., and James M. Snyder. „Political Parties and the Distribution of Federal Outlays”. *American Journal of Political Science* 39, sz. 4 (1995): 958–80. <https://doi.org/10.2307/2111665>.
- Lewczuk, Anna. „Determinants of Presidential Veto in Semi-presidential System: Empirical Insights from Poland”. *Ekonomista* (2025. február 8.): 1–21. <https://doi.org/10.52335/ekon/199760>.
- Ligeti, Miklós, Gyula Mucsi, and Emese Hortobágyi. *Campaign Spending in Hungary: The Monitoring of Campaign Spending at the Parliamentary and Municipal Elections of 2014. Total Eclipse*. Transparency International Hungary, 2015.
- Litschig, Stephan, and Kevin Morrison. „Government Spending and Re-Election: Quasi-Experimental Evidence from Brazilian Municipalities”. *Economics Working Papers*, Economics Working Papers, 2012. június. <https://ideas.repec.org/p/upf/upfgen/1233.html>.
- Locke, John. *Two Treatises of Government*. Szerkesztette Peter Laslett. 1. kiad. Cambridge University Press, 1988. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511810268>.
- Lodge, Milton, and Charles S. Taber. *The Rationalizing Voter*. Cambridge Studies in Public Opinion and Political Psychology. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Lopes da Fonseca, Mariana. „Identifying the Source of Incumbency Advantage through a Constitutional Reform”. *American Journal of Political Science* 61, sz. 3 (2017): 657–70. <https://doi.org/10.1111/ajps.12287>.
- Maksimović, Sandra. „Serbia’s Fall on Media Freedom List: »If It Continues like This, There Will No Longer Be Anything to Measure«”. *European Western Balkans* (blog), 2020. május 5. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/05/serbias-fall-on-media-freedom-list-if-it-continues-like-this-there-will-no-longer-be-anything-to-measure/>.
- Mantas, Vasileios, Artemios Pehlivanidis, Vasileia Kotoula, Katerina Papanikolaou, Georgia Vassiliou, Anthoula Papaiakevou, and Charalambos Papageorgiou. „Factors of Influence in Prisoner’s Dilemma Task: A Review of Medical Literature”. *PeerJ* 10 (2022. január): e12829. <https://doi.org/10.7717/peerj.12829>.
- Mares, Isabela, and Lauren Young. „Varieties of Clientelism in Hungarian Elections”. *Comparative Politics* 51, sz. 3 (2019): 449–71.
- Marko Klasnja. „Corruption and the Incumbency Disadvantage: Theory and Evidence”. *The Journal of Politics* 77, sz. 4 (2015): 928–42.
- Martínez i Coma, Ferran, and Ignacio Lago. „Gerrymandering in Comparative Perspective”. *Party Politics* 24, sz. 2 (2018): 99–104. <https://doi.org/10.1177/1354068816642806>.

- Maskin, Eric, and Jean Tirole. „Pandering and Pork-Barrel Politics”. *Journal of Public Economics* 176 (2019. augusztus): 79–93. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2019.04.005>.
- Maurice Duverger. „Duverger’s Law: Forty Years Later”. In *Electoral Laws and their Political Consequences*, 1986.
- Maurice Duverger. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London, 1959.
- Maxey, Chester Collins. „A Little History of Pork”. *National Municipal Review* 8, sz. 10 (1919. december): 691–705. <https://doi.org/10.1002/ncr.4110081006>.
- Mayhew, David R. „Congressional Elections: The Case of the Vanishing Marginals”. *Polity* 6, sz. 3 (1974. március): 295–317. <https://doi.org/10.2307/3233931>.
- Mayhew, David R. *Congress: The Electoral Connection*. 2nd ed. New Haven: Yale University Press, 2004.
- Mazzoleni, Gianpietro. *Politikai kommunikáció*. Budapest: Osiris, 2002.
- McCarty, Nolan M., and Adam Meirowitz. *Political Game Theory: An Introduction. Analytical Methods for Social Research*. Cambridge University Press, 2007. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813122>.
- McCombs, Maxwell E., and Donald L. Shaw. „The Agenda-Setting Function of Mass Media”. *The Public Opinion Quarterly* 36, sz. 2 (1972): 176–87.
- McCombs, Maxwell. *Setting the Agenda: The mass media and public opinion, 2nd edition*. Cambridge, England: Polity Press, 2014.
- McWhorter, Christine. „The role of agenda melding in measuring news media literacy”. *Journal of Media Literacy Education* 12, sz. 1 (2020. április): 145–58. <https://doi.org/10.23860/JMLE-2020-12-1-11>.
- Melissa P. Collie. „Incumbency, Electoral Safety, and Turnover in the House of Representatives, 1952–76”. *American Political Science Review* 75, sz. 1 (1981): 119–21.
- Merkovity Norbert. *A figyelemalapú politika a közösségi média korában: a politikai kommunikáció lehetséges értelmezése napjainkban*. Budapest: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2018. <http://nmhh.hu/dokumentum/196007/MK32web.pdf>.
- Merkovity Norbert, Márton Bene, és Xénia Farkas. „Hungary: The Illiberal Crisis Management”. In *Political Communication and COVID-19: Governance and Rhetoric in Times of Crisis*, szerkesztette Darren Lilleker, Ioana A. Coman, Miloš Gregor, and Edoardo Novelli, 269–79. Routledge, 2021.
- Moyle, Walter. *An Essay upon the Constitution of the Roman Government*. Szerkesztette Caroline Robbins. Cambridge University Press, 1969.
- Mueller, John E. „Presidential Popularity from Truman to Johnson”. *The American Political Science Review* 64, sz. 1 (1970): 18–34.
- Naumann, Friedrich. *Mitteuropa*. De Gruyter, 2021. <https://doi.org/10.1515/9783112387566>.
- Neville, Henry. *Two English Republican Tracts*. Szerkesztette Caroline Robbins. Cambridge University Press, 1969. <https://doi.org/10.1017/S0018246X00009158>.
- Norris, Pippa. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Reprint. Cambridge University Press, 2004.
- Norris, Pippa. *Why Elections Fail*. Cambridge University Press, 2015.
- Norris, Pippa. *Why Electoral Integrity Matters*. Cambridge University Press, 2014. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107280861>.
- North, Douglass C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. 1. kiad. Cambridge University Press, 1990. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>.

- Oliver, J. Eric, Shang E. Ha, and Zachary Callen. *Local Elections and the Politics of Small-Scale Democracy*. Princeton University Press, 2012. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7rwbx>.
- Olson, Michael P., and Jon C. Rogowski. „Legislative Term Limits and Polarization”. *The Journal of Politics* 82, sz. 2 (2020. április): 572–86. <https://doi.org/10.1086/706764>.
- Orovic, Jasmina, and Patrick Kingsley. „Croatian Prime Minister’s Gamble on Early Elections Pays Off”, 2020. <https://www.nytimes.com/2020/07/05/world/europe/croatia-election-plenkovic-coronavirus.html>.
- Pálné Kovács, Ilona, Bodor Ákos, Finta István, Grünhut Zoltán, Kacziba Péter és Zongor Gábor. „Farewell to Decentralisation: The Hungarian Story and its General Implications”. *Croatian and Comparative Public Administration* 16, sz. 4 (2016): 789–816. <https://doi.org/10.31297/hkju.16.4.4>.
- Pálné Kovács, Ilona. „Az önkormányzás álma és valósága Magyarországon: 1990-2020 = The Dream and Reality of Self-Government in Hungary: 1990-2020”. In *A magyar önkormányzatok 30 éve*, szerkesztette Gyergyák Ferenc. Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, 2020. http://töosz.hu/uploads/dokumentumok-kiadvanyok/Onkorm_30_eve_konyv_netre.pdf#page=58.
- Papp Zsófia. „Inkumbens-hátrány (Helyi kötődés és a személynek szóló szavazat Magyarországon)”. *Politikatudományi Szemle* XXV, sz. 2 (2016): 33.
- Papp Zsófia. „Votes, Money Can Buy. The Conditional Effect of EU Structural Funds on Government MPs’ Electoral Performance”. *European Union Politics* 20, sz. 4 (2019. december): 543–61. <https://doi.org/10.1177/1465116519862875>.
- Partlett, William. „RUSSIA’S 2020 CONSTITUTIONAL AMENDMENTS: A COMPARATIVE ANALYSIS”. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies* 23 (2021. december): 311–42. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.7>.
- Pásztor, Emese. *A politikai pártok finanszírozása a visegrádi országokban és Észtországbán: Összehasonlító elemzés*. Eötvös Károly Intézet, 2015.
- Peabody, Bruce G. „George Washington, Presidential Term Limits, and the Problem of Reluctant Political Leadership”. *Presidential Studies Quarterly* 31, sz. 3 (2001): 439–53.
- Pempel, T. J. *Regime Shift: Comparative Dynamics of the Japanese Political Economy*. Cornell Studies in Political Economy. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2011.
- Peterson, Martin. *The Prisoner’s Dilemma*. Classic Philosophical Arguments. Cambridge University Press, 2015.
- Petracca, Mark P. „A History of Rotation in Office”. In *Legislative Term Limits: Public Choice Perspectives*, szerkesztette Bernard Grofman, Köt. 10. Studies in Public Choice. Dordrecht: Springer Netherlands, 1996. <https://doi.org/10.1007/978-94-009-1812-2>.
- Petrovszki. László. „Az inkumbens előny vizsgálatának lehetőségei”. *Acta Universitatis Szegediensis : forum : publicationes doctorandorum juridicorum* 10 (2020): 179–88.
- Petrovszki. László. „Polgármesterek inkumbencia előnye a megyei jogú városokban Magyarországon”. *METSZETEK - TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT* 8, sz. 4 (2019): 40–51. <https://doi.org/10.18392/metsz/2019/4/4>.
- Petrovszki-Oláh László. „Elections in East-Central Europe during the COVID-19 Pandemic”. *Central and Eastern European Legal Studies* 9, sz. 1 (2021): 55–72.
- Petrovszki-Oláh László. „Viktor Orbán’s Facebook Activity Related To Covid-19 During The First Wave Of The Pandemic”. In *The New Communication Revolution. KNOWLEDGE - COMMUNICATION - ACTIVITY*, 201–13. Krakow: Uniwersytet

- Jagielloński, 2023.
<https://media.uj.edu.pl/documents/1384650/134373778/The+New+Communication+Revolution/7db052ea-68e9-4f47-bbdc-ad18c05de8cd#page=203>.
- Polga-Hecimovich, John, and Raul Sanchez-Urribarri. „Evaluating Authoritarian Consolidation in Venezuela 1”. In *Authoritarian Consolidation in Times of Crisis*, by John Polga-Hecimovich and Raúl Sánchez Urribarri, 299–312, 1. kiad. New York: Routledge, 2025. <https://doi.org/10.4324/9781003457886-19>.
- Porta, Donatella della. *Corrupt Exchanges: Actors, Resources, and Mechanisms of Political Corruption*. First edition. London: Taylor and Francis, 2017.
- Price, Michael, and Mark Vugt. „The evolution of leader–follower reciprocity: the theory of service-for-prestige”. *Frontiers in Human Neuroscience* 8 (2014. június 4.): 363. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2014.00363>.
- Prior, Markus. „The Incumbent in the Living Room: The Rise of Television and the Incumbency Advantage in U.S. House Elections”. *The Journal of Politics* 68, sz. 3 (2006. augusztus): 657–73. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2006.00452.x>.
- Pulejo, Massimo, and Pablo Querubín. „Electoral concerns reduce restrictive measures during the COVID-19 pandemic”. *Journal of Public Economics* 198 (2021. június 1.): 104387. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2021.104387>.
- Quamar, Md Muddassir. „The Turkish Referendum, 2017”. *Contemporary Review of the Middle East* 4, sz. 3 (2017. szeptember): 319–27. <https://doi.org/10.1177/2347798917711076>.
- Rapoport, Anatol, and Albert M. Chammah. *Prisoner’s Dilemma: A Study in Conflict and Cooperation*. With the collaboration of Carol J. Orwant. 2nd pr. Ann Arbor Paperbacks. Univ. of Michigan Press, 1970.
- Shugart, Matthew Soberg, and Martin P. Wattenberg. „Mixed-Member Electoral Systems: A Definition and Typology”. In *Mixed-Member Electoral Systems*, szerkesztette Matthew Soberg Shugart and Martin P. Wattenberg. Oxford University Press, 2001.
- Ravelo, Jenny Lei, and Sara Jerving. „COVID-19 – a timeline of the coronavirus outbreak”, 2020. <https://www.devex.com/news/covid-19-a-timeline-of-the-coronavirus-outbreak-96396>.
- Raymond, Christopher D. „Increasingly ‘Irrational’ Party Systems: Evidence That There Are Increasingly More Than Two Parties at the District Level”. *Government and Opposition* 48, sz. 4 (2013. október): 506–25. <https://doi.org/10.1017/gov.2013.5>.
- Redlawsk, David P. „Hot Cognition or Cool Consideration? Testing the Effects of Motivated Reasoning on Political Decision Making”. *The Journal of Politics* 64, sz. 4 (2002. november): 1021–44. <https://doi.org/10.1111/1468-2508.00161>.
- Redmond, Paul, and John Regan. „Incumbency advantage in a proportional electoral system: A regression discontinuity analysis of Irish elections”. *European Journal of Political Economy* 38 (2015. június 1.): 244–56. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2015.03.002>.
- Reif, Karlheinz and Hermann Schmitt, „Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results”. *European Journal of Political Research* 8 (1980): 3–44.
- Richard Herrera, Michael Yawn. „The Emergence of the Personal Vote”. *The Journal of Politics* 61, sz. 1 (1999): 136–37.
- Robert S. Erikson. „The Advantage of Incumbency in Congressional Elections”. *Polity* 3, sz. 3 (1971): 395–405.

- Robertson, Graeme. „Protesting Putinism: The Election Protests of 2011-2012 in Broader Perspective”. *Problems of Post-Communism* 60, sz. 2 (2013. március): 11–23. <https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216600202>.
- Rosenbluth, Frances McCall, and Ian Shapiro. *Responsible Parties: Saving Democracy from Itself*. Yale University Press, 2018.
- Roulston, Kathryn. „Data Analysis and »Theorizing as Ideology«”. *Qualitative Research* 1, sz. 3 (2001): 279–302.
- Sakurai, Sergio Naruhiko, and Naercio Aquino Menezes-Filho. „Fiscal Policy and Reelection in Brazilian Municipalities”. *Public Choice* 137, sz. 1/2 (2008): 301–14.
- Samuelson, William, and Richard Zeckhauser. „Status Quo Bias in Decision Making”. *Journal of Risk and Uncertainty* 1, sz. 1 (1988. március): 7–59. <https://doi.org/10.1007/BF00055564>.
- Schattschneider, E. E. *The Semisovereign People: A Realist's View of Democracy in America*. New York ; Holt, Rinehart and Winston, 1960.
- Scheiner, Ethan. *Democracy without Competition in Japan: Opposition Failure in a One-Party Dominant State*. Cambridge New York: Cambridge University Press, 2006.
- Schraff, Dominik. „Political Trust During the Covid-19 Pandemic: Rally Around the Flag or Lockdown Effects?” *European Journal of Political Research*, 2021.
- Schraufnagel, Scot, and Karen Halperin. „Term Limits, Electoral Competition, and Representational Diversity: The Case of Florida”. *State Politics & Policy Quarterly* 6, sz. 4 (2006): 448–62.
- Shapiro, Ian. *Politics against Domination*. The Belknap Press of Harvard University Press, 2016.
- Shapiro, Ian. *The State of Democratic Theory*. Princeton Univ. Press, 2006.
- Shaw, D. L., M. McCombs, D. H. Weaver, and B. J. Hamm. „INDIVIDUALS, GROUPS, AND AGENDA MELDING: A THEORY OF SOCIAL DISSONANCE”. *International Journal of Public Opinion Research* 11, sz. 1 (1999. március 1.): 2–24. <https://doi.org/10.1093/ijpor/11.1.2>.
- Shugart, Matthew Soberg, and Martin P. Wattenberg. *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds? Comparative European Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2001. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=267262>.
- Sloboda, Matúš. „Women's participation and the Incumbency Advantage in Slovak Cities: the Case Study of the Mayoral elections in Slovakia”. *Socialiniai tyrimai* 36, sz. 3 (2014. december 22.): 101–12. <https://doi.org/10.15388/ST.2014.23078>.
- Snyder, James M., and Michael M. Ting. „Interest Groups and the Electoral Control of Politicians”. *Journal of Public Economics* 92, sz. 3–4 (2008): 482–500. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.12.009>.
- Spencer, Anthony, and Stephen Croucher. „Social Media & Agenda Melding: Understanding Trump's Proposed Border Wall”. *Studies in Media and Communication* 10, sz. 2 (2022. november 21.): 296. <https://doi.org/10.11114/smc.v10i2.5730>.
- Stiglitz, Joseph E. „The Theory of »Screening,« Education, and the Distribution of Income”. *The American Economic Review* 65, sz. 3 (1975): 283–300.
- Strömbäck, Jesper. „Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics”. *International Journal of Press-politics - INT J PRESS-POLIT* 13 (2008. július 1.): 228–46. <https://doi.org/10.1177/1940161208319097>.

- Székely-Doby András. „Rent creation, clientelism and the emergence of semi-democracies: the case of Hungary”. *East European Politics* 37, sz. 2 (2021. április 3.): 379–99. <https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1821662>.
- Szilágyi Emese. „Tetten Érhető a Politikai Klientelizmus?” *KÖZJOGI SZEMLE* VIII, sz. 2 (2015): 31–39.
- Tamás, Veronika. *Politikai élet a helyi önkormányzatokban: A helyi politika szereplői, mozgásterük és kapcsolataik a helyi politikai rendszerben*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2017. <https://doi.org/10.15476/ELTE.2016.036>.
- Taylor, Georgia W., and Jane M. Ussher. „Making Sense of S&M: A Discourse Analytic Account”. *Sexualities* 4 (2001): 293–314.
- The Fondation Robert Schuman. „Andrzej Duda is elected President of the Republic of Poland”, 2015. <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/oeo/oeo-1594-en.pdf>.
- Tóth, László. „A végrehajtó hatalom prezidencializálódásának egyes aspektusai a II. és III. Orbán-kormányok esetében”. *Parlamenti Szemle* 17, sz. 2 (2017): 47–63.
- Török, Gábor. *A politikai napirend: politika, média, közvélemény és az „agenda-setting” hatás*. 1. magyar nyelvű kiad. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005.
- Transparency International Magyarország. „CPI 2024”. Elérés 2025. április 15. <https://transparency.hu/adatok-a-korrupcirol/korrupcio-erzekelesi-index/cpi-2024/>.
- Transparency.org. „CPI 2024 for Western Europe & EU: Leaders’ Hollow Efforts Cause...”, 2025. február 11. <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2024-western-europe-eu-leaders-hollow-efforts-cause-worsening-corruption-levels>.
- Tsur, Yacov. „Political tenure, term limits and corruption”. *European Journal of Political Economy* 74 (2022. szeptember 1.): 102166. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2021.102166>.
- Turska-Kawa, Agnieszka, and Weldemar Wojastik. „Incumbency Advantage in the Context of Electoral Manipulation. Experiences of Local Elections in Poland”. *Lex Localis - Journal of Local Self-Government* 18, sz. 4 (2020): 647–74. [https://doi.org/10.4335/18.3.647-674\(2020\)](https://doi.org/10.4335/18.3.647-674(2020)).
- Uppal, Yogesh. „ESTIMATING INCUMBENCY EFFECTS IN U.S. STATE LEGISLATURES: A QUASI-EXPERIMENTAL STUDY”. *Economics & Politics* 22, sz. 2 (2010. július): 180–99. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0343.2009.00358.x>.
- Van Vugt, Mark, Robert Hogan, and Robert B. Kaiser. „Leadership, Followership, and Evolution: Some Lessons from the Past.” *American Psychologist* 63, sz. 3 (2008. április): 182–96. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.3.182>.
- Várnagy, Réka. *Polgármesterek a magyar országgyűlésben*. Budapesti Corvinus Egyetem, 2012.
- Vasvári, Tamás. „Beneficiaries and Cost Bearers: Evidence on Political Clientelism from Hungary”. *Local Government Studies* 48, sz. 1 (2022. január 2.): 150–77. <https://doi.org/10.1080/03003930.2020.1768852>.
- Vasvári, Tamás. „Grant Schemes and Pork-Barrel Politics in Local Government Funding in Hungary”. *Europe-Asia Studies* 76, sz. 9 (2024. október 20.): 1371–91. <https://doi.org/10.1080/09668136.2024.2324065>.
- Versteeg, Mila, Timothy Horley, Anne Meng, Mauricio Guim, and Marilyn Guirguis. „THE LAW AND POLITICS OF PRESIDENTIAL TERM LIMIT EVASION”. *Columbia Law Review* 120, sz. 1 (2020): 173–248.
- Viktória, Kozma, és Kumin Ferenc. „Inkumbensek a magyar polgármesterek választási küzdelmeiben”. In *Új képlet. Választások Magyarországon*, szerkesztette Zsolt Enyedi, Andrea Szabó, és Róbert Tardos, 123–48. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 2010.

- Vincze, János. „Miért és mitől védjük a fogyasztókat?. Aszimmetrikus információ és/vagy korlátozott racionalitás”. *Közgazdasági Szemle* 57 (2010): 725–52.
- Weaver, David, Bartosz Wojdyski, Robert McKeever, and Donald Shaw. „Vertical and or versus? Horizontal communities: Need for orientation, media use and agenda melding”, 2010. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3481.4881>.
- Witsoe, Jeffrey. *Democracy against Development: Lower-Caste Politics and Political Modernity in Postcolonial India*. South Asia across the Disciplines. Chicago London: The University of Chicago Press, 2013.
- Woo, Ae Sil. „Legalistic Autocrats: How Legislative Rules Shape Term-Limit Compliance and Evasion”. *International Political Science Review*, 2025. március 15., 01925121251321579. <https://doi.org/10.1177/01925121251321579>.
- Woodhouse, Eleanor Florence. „Accountability and Corruption Displacement: Evidence from Italy”. *Journal of Public Policy* 42, sz. 4 (2022. december): 730–54. <https://doi.org/10.1017/S0143814X22000113>.
- Wyrzykowski, Mirosław, and Agnieszka Cieleń. „Presidential Elements in Government Poland – Semi-Presidentialism or ‘Rationalised Parliamentarianism’?”. *European Constitutional Law Review* 2, sz. 2 (2006): 253–67. <https://doi.org/10.1017/S1574019606002537>.
- Zajonc, Robert B. „Attitudinal Effects of Mere Exposure.” *Journal of Personality and Social Psychology* 9, sz. 2, Pt.2 (1968): 1–27. <https://doi.org/10.1037/h0025848>.

Jogszabályok

1994. évi LXII. törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény módosításáról

2003. évi CXIII. törvény az Európai Parlament tagjainak választásáról

2010. évi L. törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról.

Az országgyűlési képviselők választásáról 2011. évi CCIII. Törvény

Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény

Országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény.

Nemzetközi szervezetek dokumentumai

European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission. „Report on Term-limits Part I – Presidents”. Strasbourg. Council of Europe, 2018.

European Commission for Democracy Through Law, Venice Commission. „Report on Term-limits. Part II – Members of Parliament”; „Part III – Representatives Elected at Sub-national and Local Level and Executive Officials Elected at Sub-national and Local Level”. Strasbourg: Council of Europe, 2019.

International Foundation for Electoral Systems. „Elections in Croatia, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions”, 2020.

International Foundation for Electoral Systems. „Elections in Montenegro, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions”, 2020.

International Foundation for Electoral Systems. „Elections in North Macedonia, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions”, 2020.

- International Foundation for Electoral Systems. „Elections in Serbia, 2020 Parliamentary Elections, Frequently Asked Questions”, 2020.
- International Foundation for Electoral Systems. „Elections in Serbia, Croatia, Poland, North Macedonia, and Montenegro”, 2020.
- OECD. „Glossary of Statistical Terms”, 2001.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights. „Montenegro Parliamentary Elections, 30 August 2020, Statement of Preliminary Findings and Conclusions”, 2020.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights. „Republic of Croatia, Parliamentary Elections, 5 July 2020, Final Report”, 2020.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights. „Republic of North Macedonia, Early Parliamentary Elections, 15 July 2020, Final Report”, 2020.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights. „Republic of Poland, Presidential Elections, 28 June and 12 July 2020, Final Report”, 2020.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights. „Republic of Serbia, Early Parliamentary Elections, 24 April 2016, Final Report”, 2016.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights. „Republic of Serbia, Parliamentary Elections, June 21 2020, Final Report”, 2020.
- Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights. „The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Early Parliamentary Elections, 11 December 2016, Final Report”, 2016.
- Publications Office of the European Union. „Definition of Central and Eastern Europe”, 2019.

Internetes források

- 24.hu. „Magyar Péter: Félprezidenciaális rendszer bevezetésén gondolkoznak Orbánék”, 2025. január 13. <https://24.hu/belfold/2025/01/13/magyar-peter-felprezidencialis-rendszer-orban-viktor-india/>.
- Amendments Giving National Civil Protection Authority More Powers Voted in | Croatian Parliament, 2020. március 18. <http://www.sabor.hr/index.php/en/press/news/amendments-giving-national-civil-protection-authority-more-powers-voted>.
- Failure to Open Accession Talks with Albania and North Macedonia Is a Mistake | News | European Parliament, 2019. október 24. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20191021IPR64717/failure-to-open-accession-talks-with-albania-and-north-macedonia-is-a-mistake>.
- France24.com. „Poland to hold new vote after bizarre ghost election”, 2020. <https://www.france24.com/en/20200511-poland-to-hold-new-vote-after-bizarre-ghost-election>.
- Ivković, Aleksandar. „Meeting of the National Assembly of Serbia Fails to Reassure That the Executive Is Not All-Powerful”. *European Western Balkans* (blog), 2020. május 18. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/18/meeting-of-the-national-assembly-of-serbia-fails-to-reassure-that-the-executive-is-not-all-powerful/>.
- Global Overview of COVID-19: Impact on Elections. Elérés 2025. március 18. <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections>.
- Kajosevic, Samir. „Montenegro Coalition Leaders Agree on ‘Pro-European’ Course”. *Balkan Insight* (blog), 2020. szeptember 9. <https://balkaninsight.com/2020/09/09/montenegro-coalition-leaders-agree-on-pro-european-course/>.
- Kajosevic, Samir. „Montenegro Opposition Pledges to Maintain Country’s EU Path”. *Balkan Insight* (blog), 2020. szeptember 1. <https://balkaninsight.com/2020/09/01/montenegro-opposition-pledges-to-maintain-countrys-eu-path/>.
- Kajosevic, Samir. „Montenegro Probes Priests for Breaking Coronavirus Rules”. *Balkan Insight* (blog), 2020. március 20. <https://balkaninsight.com/2020/03/20/montenegro-probes-priests-for-breaking-coronavirus-rules/>.
- Orbán Viktor Facebook oldala, 2020. <https://www.facebook.com/orbanviktor>.
- Our World in Data. „Coronavirus Pandemic Data Explorer”, 2020. <https://ourworldindata.org/coronavirus-data-explorer>.
- Politico.eu. „North Macedonia Gets New Government”, 2020. augusztus 18. <https://www.politico.eu/article/north-macedonia-gets-new-government/>.
- Politico.eu. „Polls of Polls, Croatia”, 2020. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/croatia/>.
- telex.hu, „Orbán sajtófőnöke hírlapi kacsának nevezte Magyar Péter félelnöki rendszerről szóló információit”, 2025. január 14. <https://telex.hu/belfold/2025/01/14/havasi-bertalan-orban-viktor-magyar-peter-felelnoki-rendszer>.
- Dull Szabolcs „Feltárt egy régi fideszes titkot Orbán”. ORIGO, 2012. április 3. <https://www.origo.hu/itthon/2012/04/orban-viktor-a-prezidencialis-rendszerrol-is-beszelt-a-kurian?>
- Vladislavljevic, Anja. „Croatia Parliament Votes in New Plenkovic Government”. *Balkan Insight* (blog), 2020. július 23. <https://balkaninsight.com/2020/07/23/croatia-parliament-votes-in-new-plenkovic-government/>.

- Vladisavljevic, Anja. „Croatian Parliament Dissolved Ahead of Summer Elections”. *Balkan Insight* (blog), 2020. május 18. <https://balkaninsight.com/2020/05/18/croatian-parliament-dissolved-ahead-of-summer-elections/>.
- K-Monitor: Korrupció, Közpénz, Közbeszerzés, Kartell | K-Monitor. Elérés 2025. március 25. <https://adatbazis.k-monitor.hu/adatbazis/aktak/borkai-szexbotranya>.
- HVG. „Borkai Zsolt lemond”. *hvg.hu*, 2019. november 6. https://hvg.hu/itthon/20191106_Borkai_Zsolt_lemondott.
- Elections to the German Bundestag, 2025. március 5. <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/constitution/electoral-law/bundestag-elections/bundestag-elections-node.html>.
- Ballotpedia, 2025. március 18. https://ballotpedia.org/Electoral_system#Congressional_elections.
- Cambridge Dictionary, 2025. március 18. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/incumbency>.
- Nemzeti Választási Iroda honlapja, 2025. március 18. <https://www.valasztas.hu/>.